IUSTINI HISTORIARUM EX POMPEIO TROGO LIB. 44

Marcus Iunianus Iustinus

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
10
3 G
46

IVSTINI HISTORIARVM

Ex Pompeio Trogo

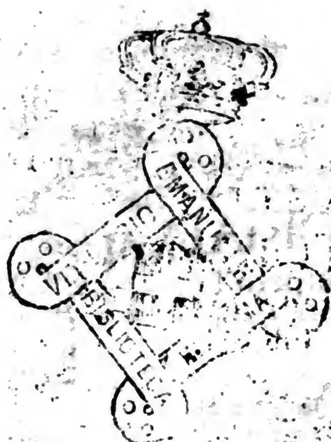
Lib XLIIII

VENETIIS

1676

Apud Paulum Balleonium

EMANUELE

HISTORIARVM EX POMPEIO TROGO EPITOME.

LIBRO I.

Continentur hæc: Imperium Assyriorum à Nino rege, vsque ad Sardanapalum. Post quem translatum est per Arbacem ad Medos, vsque ad vltimum regem Astyagen. Is à nepote suo Cyro pulsus regno est: & Persæ regno potiti. Vt Crœso Lydiæ regi bellum intulit Cyrus; victumque cepit. Hic in excessu dicti Æolicarum & Ionicarum vrbium situs; originesque Lydorum; & in Italia Tuscorum. Post Cyrum filius Cambyses Ægyptum domuit. Repetitæ Ægypti origines vrbium. Extincto Cambyse, Darius occisis Magis regnum Persicum accepit; captaque Babylone, bella Scythica molitus est.

LIBRO II.

Continentur hæc: Scythiæ & Ponti situs; originesque Scythiæ vsque ad bellum quo est inde pulsus Darius: qui post hanc fugam Græciæ bellum intulit per Datin & Tissafernem, quod soli Athenienses tenuere. Hic origines Athenarum repetitæ, & reges vsque ad Pisistrati tyrannidem, qua extincta, ratione vicere Persas. Vt mortuo Dario filius eius Xerxes bellum Græciæ intulit:

tulit: ac repetitæ origines Thessaliæ: expulsoque Græcia Xerxe, bellum ab Atheniensibus translatum in Asiam, vsque ad Xerxis interitum.

LIBRO III.

Continentur hæc: Vt mortuo Xerxe filius Artaxerxes, vltus interfectorem patris Artabanum, bellum cum interfectore Ægypti habuit: primoque dux eius Achæmenes victus est: iterum per Agabazum Ægypto recepta. Vt Græcis cum rege pacificatis, bella inter ipsos orta sint. Inde repetitæ Peloponnensium origines: vt ab Herculis posteris Dorico populo sit occupata. Deinde bella Argolica & Messeniana: coalitique Sicyoniæ & Corinthi tyranni. Bellum Criseum & quod Athenienses primo cũ Bœotis, dein cum Peloponnesijs gesserunt.

LIBRO IV.

Continentur res Siculæ, ab vltima origine, vsque ad deletam Syracusis Atheniensium classem.

LIBRO V.

Continentur hæc: Bellum inter Athenienses & Lacedæmonios, quod Deceleicum vocatur, vsque ad captas Athenas. Vt expulsi sunt Athenis triginta tyranni. Bellum quod Lacedæmonij in Asia cum Artaxer-

taxerxe gesserunt, propter Cyrum initium. Hinc repetitum in excessu Cyrium fratre, bellum: & Græcorum, qui sub eo militauerunt.

LIBRO VI.

Continentur hæc: Bellum Lacedæmoniorum gestum in Asia cum Persicis præfectis, ducibus belli, Herculide & Agesilao, vsque ad prœlium nauale factum Cnidi, quo victis illis, Athenienses repetiere imperium. Dein bellum Corinthiacum, & bellum Bœotium, quo Leuctris & Mantineæ victi Spartani amisere imperium. In Thessalia deinde Iasonis, & post illum Alexandri Epirei coalitum atque extinctum imperium. Tum sociale bellum gestum aduersus Athenienses Achæis & Rhodijs, & Byzantijs. Transitus hinc ad res Macedonicas.

LIBRO VII.

Continentur hæc: origines Macedonicæ, regesque à conditore gentis Carano, vsque ad Magnum Philippum: ipsius Philippi res gestæ vsque ad captam vrbem Methonem. Additæ in excessu Illyriorum & Pæonum origines.

LIBRO VIII.

Continentur hæc; res gestæ Philippi Magni, post captam vrbem Methonem, à prin-

à principio belli Phocensis, quod sacrum vocant, vsque ad finem eius: interiectumque huic bellum, quod Philippus cum Chalcedonijs vrbibus gessit, quarum clarissimam deleuit Olynthon: Vt Illyrici reges ab eo victi sunt; & Thracia atque Thessalia ab eo subactæ: & rex Epiro datus Alexander, eiecto Aryba: & frustra Perinthos oppugnata.

LIBRO IX.

Continentur hæc: Vt Philippus à Perintho summotus. Bizantij origines, à cuius obsidione summotus Philippus, Scythiæ bellum intulit. Repetitæ inde Scythicæ res, ab his temporibus, in quibus illas prius finierat, vsque ad Philippi bellum, quod cum Mathea, Scythiæ rege, gessit. Vnde reuersus, Græciæ bellum intulit: victorque Cheroneæ, cum bella Persica moliretur, pręmissa classe cum ducibus, à Pausania occupatis angustijs, solemnibus nuptiarum filiæ occisus est, priusquam bella Persica inchoaret. Repetitæ res inde Persicæ à Dario notho, cui successit filius Artaxerxes cognomine Mnemon: qui post fratrem Cyrum victum, pulsaque Cnido per Conoua classe Lacedæmoniorum, bellum cum Euagora rege Cyprio gessit: originesque Cypri repetitæ.

LIBRO X.

Continentur Persicæ res, vt Artaxerxes Mnemon pacificatus cum Euagora rege Cyprio, bellum Ægyptium in vrbe Ace compararit, ipse in Cadusijs victor: defectores in Asia purpuratos suos persequutus, primum Dopanem præfectum Paphlagonum. Paphlagonum origo repetita. Dein præfectum Hellesponti Ariobarzanen, deinde in Syria præfectum Armeniæ Orontem: omnibusque victis decesserit, filio successore Ocho. Is deinde occisis optimatibus Sidona cepit: Ægypto bellum ter intulit. Vt post mortem Ochi regnarit Arsen: Dein Darius, qui cum Alexandro Macedonum rege bello conflixit.

LIBRO XI.

Continentur res gestæ Alexandri Magni, vsque ad interitum regis Persarum Darij. Dictæque in excessu origines & reges Cariæ.

LIBRO XII.

Continentur Alexandri Magni bella Bactriana & Indica, vsque ad interitum eius. Dictæque in excessu res à præfecto eius Antipatro in Græcia gestæ, & ab Archidamo rege Lacedæmoniorum, Molossoque

Alexandro in Italia, quorum ibi est vterque cum exercitu deletus. Additæ his origines Italicæ Apulorum, Lucanorum, Samnitum, Sabinorum; & vt Zopyrion in Ponto cum exercitu perijt.

LIBRO XIII.

Continentur hæc: Vt mortuo Alexandro optimates castrorum eius prouinciarum imperia sint partiti: vt veterani, qui ab eodem lecti erant in colonias, moliti relictis illis in Græciam redire à Phytone sint deleti. Bellum Lamiacum, quod Antipater in Græcia gessit. Bellum quo Perdiccas regem Ariarathem occidit, & occisus est. Bellum quo Eumenes Neoptolemum & Craterum occidit. Additæ in excessu origines regesque Cyrenarum.

LIBRO XIV.

Continentur hæc: Bellum inter Antigonum & Eumenem gestum: Quem vt Cappadocia expulit Antigonus, sic Phrygia maiore Aridæum & Cliton: victus in Hellesponto nauali bello, repetitum rursus bellum ab Eumene per Argyraspidas: quo victus ab Antigono, interijt. Vt in Macedonia Cassander victo Polyperchonte, receptaque à defectore Munichia, matrem Alexandri Olympiada Pydnæ obsessam interfecit.

LIBRO XV.

Continentur hæc: Vt Demetrius Antigoni filius Gazę victus est ab Ptolemæo. vt

vt Caſſander in Macedonia filium Alexandri regis interfecit: ac alterum Polyperchontes. Vt Ptolemæum vicit claſſe Demetrius: idemque ab obſidione Rhodi ſummotus eſt. Repetita in exceſſu origo Rhodiorum: vnde digreſſus Demetrius liberauit à Caſſandro Græciam. Dein pater eius Antigonus bellum cum Lyſimacho & Seleuco habuit. Repetitæ Seleuci res, & regis Indiæ Sandrocoti. Vt victus bello Antigonus interijt, reliquiæque imperij ſunt à filio collectæ: & Leonidæ inde Spartani res geſtę Corcyræ & Illyrici, & in Italia, qui, ablata Corcyra, rex Caſſander interijt.

LIBRO XVI.

COntinentur hæc: Vt mortuo Caſſandro, ortiſque inter filios eius certaminibus, Demetrius adiutor alteri adhibitus, occiſo eo, Macedoniæ regnum tenuit: qui mox deuictus à Pyrrho Epiri rege, translatis in Aſiam bellis, captus à Seleuco deceſſit. Ptolemæus nuncupato ſucceſſore filio Philadelpho deceſſit. Vt Lyſimachus in Ponto captus ac miſſus ab Dromichæte, rurſus in Aſia ciuitates quæ ſub Demetrio fuerant, & in Ponto Heracleam occuparit. Repetitæ inde Bithyniæ & Heracleoticæ origines; tyrannique Heracleæ Clearchus & Satyrus & Dionyſius, quorum filijs interfectis Lyſimachus occupauit vrbem.

LIBRO XVII.

Continentur hæc: Vt Lysimachus occiso filio Agathocle per nouercam Arsinoen bellum cum rege Seleuco habuit, quo victus interijt: vltimumque certamen commilitonum Alexandri fuit. Vt Seleucus amissis in Cappadocia cum Diodoto copijs, interfectus est ab Ptolemæo fratre Arsinoes vxoris Lysimachi, in cuius vicem Ptolemęus cognomine Ceraunus creatus ab exercitu rex, Macedoniam occupauit: Bella cum Antiocho & Pyrrho composuit, datis Pyrrho auxilijs, quibus iret contra Romanos defensum Tarentum. Inde repetitæ origines regum Epiroticorum, vsque ad Pyrrhum: ipsiusque Pyrrhi res gestæ, priusquam in Italiam traiecit.

LIBRO XVIII.

Continentur res à Pyrrho Epirotæ in Italia gestæ contra Romanos: postque id bellum, transitus eius in Siciliam aduersus Carthaginienses. Inde origines Phœnicum, & Sidonis, & Veliæ, Carthaginiensiumque res gestæ in excessu dictæ.

LIBRO XIX.

Continentur res Carthaginiensium in Africa per Hasdrubalem & Hamilcarem gestæ:

gestæ: & in Sicilia cum Senuntem & Agrigentum & Camerinam & Gelam ceperunt: quo bello Dionysius Syracusanus Siciliæ regnum occupauit. Bellum quod cum eo Pœni per Imilconem gesserunt, qui ad obsidionem Syracusarum exercitum & classem amisit.

LIBRO XX.

Continentur res gestę Dionysij Siculi patris. Vt pulsis Pœnis Italica bella sit molitus. Inde repetitæ origines Venetorum & Græcorum, & Gallorum qui Italiam incolunt. Deductisque Dionysij rebus ad interitum eius, dictæ quas Hanno Pœnus in Africa gessit.

LIBRO XXI.

Continentur hæc. Vt in Sicilia Dionysius filius patre amisso tractarit imperium. Vt per Dionem eiectus bellum cum Siculis gessit: donec amissis liberis & fratribus Corinthum secessit. Vt à Timoleonte Carthaginiensium bello sit liberata Sicilia, mortuoque Pisistrato, iterum facta seditione arcessiti ad bellum Carthaginienses obsederunt Syracusas: quo bello Agathocles nactus imperium est.

LIBRO XXII.

Continentur hæc: Res gestæ Agathoclis: vt à Pœnis nactus imperium, bellum

cum ipsis gessit, primum in Sicilia, dehinc victus traiecit in Africam: Vbi possessa prouincia Aphellam regem Cyrenarum interfecit. Vt rursus in Siciliam reuersus, occupata totius insulæ dominatione, cum reuertisset in Africam; amissis copijs, solus inde profugit in Siciliam: belloque ibi repetitus, & cum Pœnis pacem composuit, & dissidentes à se Siculos subiecit.

LIBRO XXIII.

Continentur hæc: Vt Agathocles domita Sicilia, bellum in Italia Bruttijs intulerit. Repetitæ inde Bruttiorum origines: omnibus subactis, rex, seditione filij exheredati ac nepotis oppressus, interijt. Inter peregrinos deinde milites eius & Siculos bellum motum: quæ causa Pyrrhum regem Epiri in Siciliam adduxit: bella quæ Pyrrhus cum Pœnis & Mamertinis ibi gessit. Et à Sicilia reuersus in Italiam, victusque prœlio à Romanis reuertit Epirum.

LIBRO XXIV.

Continentur hæc: bellum, quod inter Antigonum, & Antiochũ Seleuci filium in Asia gestum est. Bellum quod Ptolemæus Ceraunus in Macedonia cum Menio Illyrio & Ptolemæo Lysimachi filio habuit: vtque Arsinoen sororem suam imperio Macedonicarum vrbium exuit. Ipse, cum Belgio Gal-

lo-

lorum duce congressus, interijt. Repetitæ inde Gallorum origines qui Illyricum occupauerunt: atque vt ingressi Græciam, Brenno duce, Delphis victi deletique sint.

LIBRO XXV.

Continentur hæc: Vt Antigonus Gallos deleuit: deinde cum Apollodoto Cassandriæ tyranno bellum habuit. Vt Galli transierint in Asiam, bellumque cum rege Antigono & Bithynio gesserint. quas regiones Felini occuparint. Vt Pyrrhus ex Italia reuersus, regno Macedoniæ Antigonum exuerit; Lacedæmonem obsederit; Argis interierit; filiusque eius Alexander Illyricum cum Mytilo bellum habuerit.

LIBRO XXVI.

Continentur hæc: Quibus in vrbibus Græciæ dominationem Antigonus Gonotas constituerit: Vt defectores Gallos Megaris deleuit: regemque Lacedæmonium Arean Corinthi interfecit. Dehinc cum fratris sui Crateri filio Alexandro, bellum habuerit. Vt princeps Achaiæ Aratus Sicyonem & Corinthum, & Megaram occuparit. Vt in Syria rex Antiochus cognomine Soter, altero filio occiso, altero rege nuncupato Antiocho, decesserit. Vt in Asia filius Ptolemæi regis socio Timarcho desciuerit à patre. Vt frater Antigoni Demetrius, occupa-

pato Cyrenis regno interijt. Vt mortuo rege Antigono, filius eius Seleucus Gallinicus regnum acceperit.

LIBRO XXVII.

COntinentur hæc: Seleuci bellum in Syria aduersus Ptolemæum. Item in Asia aduersus fratrem suum Antiochum Hieracem: quo bello Anguræ victus est à Gallis. Vtque Galli Pergamo victi ab Attalo Lambitunum occiderint: Vt Ptolemæus eum denuo captum interfecerit, & Antigonum prœlio nauali vicerit: Et à Gallinico fusus in Mesopotamia Antiochus, insidiantem sibi effugit Artamenem. Dein postea custode Stryponio, quo à Gallis occiso; Seleucus quoque frater eius decesserit, maioremque filiorum eius Epacorios occiderit.

LIBRO XXVIII.

COntinentur hæc. Vt mortuo rege Epiri Alexandro, Laudamiã Epirotæ occiderint. Dictique in excessu Bastarnarum motus. Vt rex Macedoniæ Demetrius sit à Dardanis fusus, quo mortuo, tutelam filij eius Philippi suscepit Antigonus, qui Thessaliam, Mœsiam, Cariam subiecit: & adiutis Achæis contra regem Spartanum Cleomenem, cepit Lacedæmona: amissoque regno Cleomenes Spartanus confugit Alexandriam, atque ibi interijt. Dictum in excessu bellum Illyricum, quod Romani gessere cum Teuta.

LI-

LIBRO XXIX.

CONTINENTUR hæc: Res gestæ Philippi regis aduersus Dardanos & Ætolos: Repetitæque inde Creticæ origines: Post cuius insulæ societatem, Philippus cum Illyrijs & Dardanis: & rursus Ætolis bello congressus est: adiuuantibus Ætolos Romanis: Quo finito intulit Ætolis bellum.

LIBRO XXX.

CONTINENTUR hæc: Vt mortuo Ptolemæo Vtruphonæ, filius eius Philopater Antiochum regem vicit. Vtque captus amore Agathocleæ corruptus discessit, relicto filio pupillo: in quem cum Philippo rege Macedonum consensit Antiochus. Philippi deinde gesta in Asia cum mouisset Ætola bella. A quibus reuersus bellum habuit cum ducibus Romanis, Sulpicio & Flaminio, à quibus victus, pax. Transitus deinde ad res Antiochi, qui post regnum acceptum persequutus defectores, in Media Molonem, in Asia Macheum, quem obsedit Sardibus; pacata superiore Asia Bactris tenus, in Romana bella descendit.

LIBRO XXXI.

CONTINETUR bellum, quod cum Lacedæmonio Nabide Titus Flaminius & Philo-

lopœmen dux Achæorum gessit. Item bellum quod cum Antiocho in Achaia per Acilium consulem, & in Asia per Scipionem gestum est. Denique Annibalis ad regem à Carthagine fuga. Bellum cum Ætolis gestum per eundem Acilium, quo Antiochum Græcia expulerat.

LIBRO XXXII.

Continentur hæc: Defectio ab Achæis Lacedæmoniorum & Messeniorum, qua Philopœmen interijt. Romanorum in Asia duce Manlio aduersus Gallos bellum Regis Philippi, propter ablatas sibi ciuitates, alienatus in Romanos animus; & ob hoc alter filiorum Demetrius occisus: Concitatique ab eo Basternæ, transire conati in Italiam. Inde in excessu dictæ res Illyricæ, vt Galli qui occuparant Illyricum, rursus redierint in Galliam, originesque Pannoniorum, & incrementa Dacorum, per Ruboboſten regem. In Asia bellum à rege Eumene gestum aduersus Gallum Ortiagontem, & Pharnacem Ponticum, & Prusiam, adiuuante Prusiam Annibale Pœno. Res gestæ Annibalis post victum Antiochum & mors. Mortuo Seleuco filio Magni Antiochi successit regno frater Antiochus.

LIBRO XXXIII.

Continentur hæc: Vt cum Perse Philippi filio rege Macedonum Romani bellum ges-

gesserint: quo capto deleta est Epiros: Ætolicæ ciuitates ab vnitate corporis deductæ, inter Achæos & Lacedæmonios certamine orto. Bellum rursus in Macedonia gestum à Romanis cum Pseudophilippo.

LIBRO XXXIV.

Continentur hæc: Bellum Achaicum, quod Romani per Marcellum & Mummium gessere: quo diruta est Corinthus. Bellum regis Eumenis cum Gallogræcis, & in Pisidia cum Selgensibus. Res, quas gessit Syriæ rex Antiochus, & rex Ægypti Ptolemæus Epiphanes. Repetitæ inde origines regum Cappadocum. Vt mortuo Ptolemæo relicti ab eo filij duo Philometor & Euergetes, primum cum Antiocho habuere bellũ, quod per Romanos finitum est; deinde inter se, quo maior est expulsus: restitutoque, Romani inter fratres regna diuiserunt. Vt mortuo rege Syriæ Antiocho Demetrius cognomine Soter, qui Romæ fuerat obses, clam fugit; occupataque Syria, bellum cum Timarcho Medorum rege habuit, & Ariarathe rege Cappadocum. Vt habita inter Ariarathẽ & Orophernem regni certamina. Vt mortuo rege Asiæ Eumene suffectus Attalus bellum cum Selgensibus habuit & cum rege Prusia,

LIBRO XXXV.

Continentur hæc: Bellũ Piraticum inter Cretas & Rhodios; seditio Gnidiorum aduer-

aduersus Cerinenses. Et aduersus Demetrium Sotera subornatus est Alexander, tanquam genitus Epiphane Antiocho, quo bello victus Demetrius, inuisum stultitia Alexandrum bello vicit: adiuuante Ptolemæo Philometore, qui eo bello interijt. Vt deinde orta Demetrio bella sint cum Diodoro Tryphone: expulsusque à Tryphone regno Syriæ Demetrius. Repetit inde superioris Asiæ motus, factos per Aretheum & Arsacen Parthum.

LIBRO XXXVI.

Continentur hæc: Vt Trypho pulso Syria Demetrio, captoque à Parthis, bellum gessit cum fratre eius Antiocho cognomine Sedetc. Vt Antiochus interfecto Hyrcano, Iudæos subegit. Repetita inde in excessu origo Iudæorum. Vt rex Asiæ Attalus Cenostracas subegit: successoremque imperij Attalum Philometora reliquit. Mortuo denique Philometore, Aristonicus regno Asiæ occupato bellum cum Romanis gessit, quo captus est.

LIBRO XXXVII.

Continentur hæc: Repetitis regum Ponticorum originibus, vt vltimum in Mithridatem Eupatora series imperij deducta sit. Atque vt ingressus ille regnum, subegit Pontum & Paphlagoniam, priusquam in bella Romana descendit. Dictæ in excessu regum Bosphoranorum & Colchorum origines & res gestæ.

LI-

LIBRO XXXVIII.

Continentur hæc: Vt Mithridates Eupator occiso Ariarathe, Cappadociam occuparit; victoque Nicomede & Maltino Bithyniam. Vt mortuo Ptolemæo Philometore, frater eius Physcon accepit regnum Ægypti seditione populi: deinde bellum cum vxore sua Cleopatra, & cum rege Syriæ Demetrio habuit. Inde repetitum, vt Demetrius captus sit à Parthis, (bellumque) intulerit, qui cum exercitu suo deletus est.

LIBRO XXXIX.

Continentur hæc: Vt extincto à Parthis Antiocho Sedete, frater eius Demetrius dimissus regnum Syriæ recepit: subornatoque in bellum aduersus eum Alexandro Zabbineo interijt: filiusque Antiochus Grippos victo Zabbineo, regnum occupauit. Dehinc cum fratre suo Antiocho Cyziceno bellum in Syria Ciliciaque gessit. Vt Alexandria, mortuo rege Ptolemæo Physcone, filius eius Ptolemæus Lathyros accepto regno expulsus est à matre Cyprum, & in Syria bello petitus ab eadem, suffecto in locum eius Alexandro, donec occisa per Alexandrum matre recepit Ægypti regnum. Vt post Lathyrum filius Alexandri regnarit, expulsoque eo suffectus sit Ptolemæus Nothus. Vt Syriam Iudæi & Arabes terrestribus latrocinijs infestarint. Mari Cilices Piraticum bellum mouerunt, quod in Cilicia

Romani

Romani Per Antonium gesserunt. Vt in Syria Eracleotæ post mortem regis occuparint imperium.

LIBRO XL.

CONtinentur hæc: vt mortuo Grypo rege, Cyzicenus cum filijs eius bello congressus, interijt. Hi deinde à filio Cyziceni Eusebe: extinctaque regali Antiochorum domo, Tigranes Armenius Syriam occupauit. Cui mox victo, Romani dispulere eam. Vt Alexandriæ post interitum Ptolemæi Lathyri substituti sint eius filij; alteri data Cypros, cui post Claudij rogationem Romani abstulerunt eam; alter seditione agitatus Alexandria Romam profugit: belloque per Gabinium gesto, recepit imperium; quo mortuo successit filius, qui cum sorore Cleopatra certamine insumpto, & Pompeium Magnum interfecit, & bellum cum Cæsare Alexandriæ gessit. Vt successit eius soror regno Cleopatra, quæ inligato in amorem suum M. Antonio, belli Actiaci fine extinxit regnum Ptolemæorum.

LIBRO XLI.

CONtinentur res Parthicæ, & Bactrianæ. In Parthicis vt est constitutum imperium, per Arsacem Regem. Successores deinde eius Artabanus, & Tigranes cognomine Deus: à quo subacta est Media & Mesopotamia. Dictusque in excessu Arabiæ situs. In

Bactria-

Bactrianis autem rebus, vt à Diodoto regnum constitutum est: deinde quo repugnante Scythicæ gentes Sarancæ & Arriani Bactra occupauere & Sogdianos. Indicæ quoque res additæ, gestæ per Apollodotum & Menandrum reges eorum.

LIBRO XLII.

CONtinentur Parthicæ res. Vt præfectus Parthis Apræteus Messenis bellum intulit in Babylonios & Seleucinisse, victusque Phrahates, successit rex Mithridates cognomine Magnus. qui Armenijs bellum intulit. Inde repetitæ origines Armeniorum, & situs. Vt varia complurium regum in Parthis successione, imperium accepit Orodes, qui Crassum deleuit; & Syriam per filium Pacorum occupauit. Illi successit Phrahates qui & cum Antonio bellum habuit, & cum Tiridate. Additæ res Scythicæ, Reges Thoclarorum Asiani, interitusque Sarducarum.

LIBRO XLIII.

CONtinentur hæc: Origines (Priscorum) Latinorum; situs vrbis Romæ, & res vsque ad Priscum Tarquinium. Origines (deinde) Liguriæ, & Massiliensium res gestæ.

LIBRO XLIV.

CONtinentur res Hispanicæ & Punicæ.

IN-

INCIPIT PRÆFATIO IVSTINI.

CVm multi ex Romanis, etiam Consularis dignitatis viri, res Romanas Græco, peregrinoque sermone in historiam contulissent, siue æmulatione gloriæ, siue varietate & nouitate operis delectatus, vir priscæ eloquentiæ Trogus Pompeius, Græcas, & totius orbis historias Latino sermone composuit: vt cum nostra Græcè, Græca quoque nostra lingua legi possent: prorsus rem magni & animi, & corporis aggressus. Nam cum plerisque auctoribus, singulorum regum vel populorum res gestas scribentibus, opus suum ardui laboris videatur, nonne nobis Pompeius Herculea audacia orbem terrarum aggressus videri debet, cuius libris omnium seculorum, regum, nationum, populorumque res gestæ continentur? Et quæ historici Græcorum prout commodum cuique fuit, inter se segregati occupauerunt, omissis quæ sine fructu erant, ea omnia Pompeius diuisa temporibus, & serie rerum digesta composuit. Horum igitur quatuor & quadraginta voluminum (nam totidem edidit) per otium, quo in vrbe versabamur, cognitione quæque dignissima excerpsi. Et omissis his quæ nec cognoscendi voluptate iucunda, nec exemplo erant necessaria, breue veluti florum corpusculum feci: vt haberent & qui Græca didicissent, quo admonerentur, & qui non didicissent, quo instruerentur. Quod ad te, non tam cognoscendi magis quam emendandi causa transmisi: simul & vt otij mei, cuius & Cato reddendam operam putat, apud te ratio constaret. Sufficit enim mihi in tempore iudicium tuum, apud posteros, cum obtrectationis inuidia decesserit, industriæ testimonium habituro.

POM-

POMPEII TROGI HISTORIARVM EPITOME.

LIBER I.

PRINCIPIO rerum, gentium, nationumque imperium penes reges erat; quos ad fastigium huius maiestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio prouehebat. Populus nullis legibus tenebatur; arbitria principum pro legibus erant: Fines imperij tueri magis, quam proferre mos erat: Intra suam cuique patriam regna finiebantur. Primus omnium Ninus rex Assyriorum, veterem, & quasi auitum gentibus morem noua imperij cupiditate mutauit. Hic primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad resistendum populos terminos vsque Libyæ perdomuit. Fuere quidem temporibus antiquiores. Vexoris Ægypti, & Scythiæ rex Tanaus, quorum alter in Pontum, alter vsque Ægyptum excessit. Sed longinqua non finitima bella gerebant, nec imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria, imperio abstinebant. Ninus magnitudinem quæsitæ dominationis continua possessione firmauit. Domitis igitur proximis, cum accessione virium fortior ad alios transiret, & proxima quæque victoria instrumentum sequentis

quentis esset, totius Orientis populos subegit. Postremum illi bellum cum Zoroastre, rege Bactrianorum fuit, qui primus dicitur artes magicas inuenisse, & mundi principia, siderumque motus diligentissime spectasse. Hoc occiso, & ipse decessit, relicto impubere adhuc filio Ninya, & vxore Semiramide. Hæc nec immaturo ausa tradere imperium, nec ipsa palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter vni viro, nedum feminæ parituris, simulat se pro vxore Nini, filium, pro femina puerum. Nam & statura vtrique mediocris, & vox pariter gracilis, & lineamentorum qualitas matri ac filio similis. Igitur brachia ac crura velamentis, caput tiara tegit, & ne nouo habitu aliquid occultare videretur, eodem ornatu & populum vestiri iubet: quem morem vestis exinde gens vniuersa tenet. Sic primis initijs sexum mentita, puer esse credita est. Magnas deinde res gessit: quarum amplitudine, vbi inuidiam superatam putat, quæ sit fatetur, quemue simulasset. Nec hoc illi dignitatem regni ademit, sed admirationem auxit; quod mulier non feminas modo virtute, sed etiam viros anteiret. Hæc Babyloniam condidit, murumque vrbi cocto latere circumdedit, arenæ vice bitumine interstrato: quæ materia in illis locis passim è terra exæstuat. Multa & alia præclara huius reginæ fuere. Siquidem non contenta acquisitos viro regni terminos tueri, Æthiopiam quoque imperio adiecit. Sed & Indiæ bellum intulit; quo

præter

præter illam & Alexandrum Magnum nemo intrauit. Ad poſtremum cum concubitum filij petiſſet,ab eodem interfecta eſt. duos & XL. annos poſt Ninum regno potita. Filius eius Ninya contentus elaborato à parentibus imperio, belli ſtudia depoſuit, & veluti ſexum cum matre mutaſſet, raro à viris viſus, in feminarum turba conſenuit. Poſteri quoque eius, id exemplum ſequuti. reſponſa gentibus per internuntios dabant. Imperium Aſſyrij qui poſtea Syri dicti ſunt mille trecentis annis tenuere. Poſtremus apud eos regnauit Sardanapalus, vir muliere corruptior. Ad hunc videndum (quod nemini ante eum permiſſum fuerat) præfectus ipſius, Medis præpoſitus, nomine Arbactus, cum admitti magna ambitione ægre obtinuiſſet, inuenit eum inter ſcortorum greges purpuram colo nentem, & muliebri habitu, cum mollitia corporis, & oculorum laſciuia omnes feminas anteiret, penſa inter virgines partientem. Quibus viſis indignatus tali feminæ tantum virorum ſubiectum, tractantique lanam, ferrum & arma portantes parere, progreſſus ad ſocios, quid viderit, refert: Negat ſe ei parere poſſe,qui ſe feminam malit eſſe, quam virum. Fit igitur coniuratio; bellum Sardanapalo infertur; quo ille audito, non vt vir regnum defenſurus,ſed vt metu mortis mulieres ſolent, primo latebras circumſpicit: mox deinde cum paucis & incompoſitis, in bellum progreditur. Victus in regiam ſe recipit,& exſtructa incenſaq;pyra,

&se & diuitias suas in incendium mittit: hoc solo imitatus virum. Post hunc rex constituitur interfector eius Arbactus, qui præfectus Medorum fuerat. Is imperium ab Assyrijs ad Medos transfert. Post multos deinde reges, per ordinem successionis, regnum ad Astyagen descendit. Hic per somnum vidit ex naturalibus filiæ, quam vnicam habebat, vitem enatam, cuius palmite omnis Asia obumbraretur. Consulti harioli, ex eadem filia nepotem ei futurum, cuius magnitudo prænuntietur, regnique ei amissionem portendi, responderunt. Hoc responso exterritus, neque claro viro, neque ciui filiam, ne paterna maternaque nobilitas nepoti animos extolleret, sed ex gente, obscura tunc temporis, Persarum, Cambysi mediocri viro in matrimonium tradidit. Ac ne sic quidem somnij metu deposito, grauidam ad se filiam arcessit, vt sub aui potissimum oculis partus necaretur. Natus infans datur occidendus Harpago, regis arcanorum participi. Is veritus, si ad filiam mortuo rege venisset imperium, quia nullum Astyages virilis sexus genuerat, ne illa necari infantis vltionem, quam à patre non potuisset, à ministro exigeret, pastori regij pecoris puerum exponendum tradit. Forte eodem tempore & ipsi pastori filius natus erat. Eius igitur vxor audita regij infantis expositione summis precibus rogat, sibi afferri ostendique puerum: cuius precibus fatigatus pastor, reuersus in siluam, inuenit

uenit iuxta infantem canem feminam paruulo vbera præbentem, & à feris alitibusque defendentem. Motus & ipse misericordia, qua motam etiam canem viderat, puerum defert ad stabula, eadem cane anxie prosequente: quem vbi in manum mulier accepit, veluti ad notam puer allusit: tantusque in illo vigor, & dulcis quidam blandientis infantis risus apparuit, vt pastorem vxor vltro rogaret, quo suum partum pro illo exponeret, permitteretque sibi, siue fortunæ ipsius siue spei suæ puerum nutrire. Atque ita permutata sorte paruulorum, hic pro filio pastoris educatur; ille pro nepote regis exponitur. Nutrici Spacos postea nomen fuit, quia canem Persæ sic vocant. Puer deinde cum inter pastores esset, Cyri nomen accepit, Mox rex inter ludentes sorte delectus, cum per lasciuiam contumaces flagellis cæcidisset, à parentibus puerorum querela est regi delata, indignantibus à seruo regio ingenuos homines seruilibus verberibus affectos. Ille arcessito puero & interrogato, cum nihil mutato vultu fecisse se vt regem respondisset: admiratus constantiam in memoriam somnij responsique reuocatur. Atque ita cum & vultus similitudo, & expositionis tempora, & pastoris confessio conuenirent, nepotem agnouit. Et quoniam defunctus sibi somnio videretur, agitato inter pastores regno, animum minacem duntaxat in illo fregit. Cæterum Harpago amico suo infestus, in vltionem seruati nepotis, filium

eius interfecit, epulandumque patri tradidit. Sed Harpagus ad præsens tempus dissimulato dolore, odium regis in vindictæ occasionem distulit. Interiecto deinde tempore cum adoleuisset Cyrus, dolore orbitatis admonitus, scribit ei, vt ablegatus in Persas ab auo fuerit, vt occidi eum paruulum auus iusserit, vt beneficio suo seruatus sit, vt regem offenderit, vt filium amiserit. Hortatur exercitum paret, & pronam ad regnum viam ingrediatur, Medorum transitionem pollicitus; epistola, quia palam ferri nequibat, regis custodibus omnes aditus obsidentibus, exenterato lepori inseritur, lepusque in Persas Cyro ferendus, fido seruo traditur: addita retia, vt sub specie venatoris dolus lateret. Lectis ille epistolis eadem somnio aggredi iussus est: sed præmonitus, vt quem primum postera die obuium habuisset, socium cœptis assumeret. Igitur antelucano tempore ruri iter ingressus, obuium habuit seruum de ergastulo cuiusdam Medi, nomine Sybarem. Huius requisita origine, vt in Persis genitum audiuit, demptis compedibus, assumptoque comite, Persepolim regreditur. Ibi conuocato populo, iubet omnes præsto cum securibus esse, & siluam viæ circumdatam excidere. Quod cum strenue fecissent, eosdem postera die ad paratas epulas inuitat; deinde cum alacriores ipso conuiuio factos videret, rogat si conditio proponatur, vtrius vitæ sortem legant, hesterni laboris, an presen tium

epula-

epularum: præsentium, vt acclamauere omnes; ait, Hesterno similem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: se secutos, hodiernis epulis. Lætis omnibus, Medis bellum infert. Astyages meriti sui in Harpagum oblitus, summam belli eidem committit: qui exercitum acceptum statim Cyro per deditionem tradidit, regisque crudelitatē perfidia defectionis vlciscitur. Quod vbi Astyages audiuit, contractis vndique auxilijs, ipse in Persas proficiscitur, & repetito alacrius certamine, pugnantibus suis, partem exercitus à tergo ponit, & tergi versantes ferro agi in hostes iubet: ac denuntiat suis, ni vincerent, non minus fortes etiam post terga inuenturos, quam à frontibus viros; proinde videant fugientibus hæc, an illa pugnantibus acies rumpenda sit. Ingens, post necessitatem pugnandi, animus exercitui eius accessit. Pulsa itaque cum Persarum acies paulatim cederet, matres & vxores eorum obuiam occurrunt, orant in prælium reuertantur: cunctantibus, sublata veste, obscœna corporis ostendunt, rogantes num in vteros matrum vel vxorum velint refugere. Hac repressi castigatione, in prœlium redeunt, & facta impressione, quos fugiebant, fugere compellunt. In eo prœlio Astyages capitur; cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit; nepotemque in illo magis, quam victorem egit, eumque maximæ genti Hircanorum præposuit. Nam in Medos reuerti ipse noluit. Hic finis Medorũ

imperij fuit. Regnauerunt annis CCCL. Initio regni, Cyrus Sybarem cœptorum socium, quem iuxta nocturnum visum ergastulo liberauerat, comitemque in omnibus rebus habuerat, Persis præposuit, sororemque suam ei in matrimonium dedit. Sed ciuitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio, etiam conditionem suam mutatam arbitrantes, à Cyro defecerunt; quæ res multorum bellorum Cyro causa & origo fuit. Domitis demum plerisque, cum aduersus Babylonios bellum gereret, Babylonijs rex Lydorum Crœsus, cuius opes & diuitiæ insignes ea tempestate erant, in auxilium venit: victusque, iam de se solicitus, in regnum refugit. Cyrus quoque post victoriam, compositis in Babylonia rebus, bellum transfert in Lydiam. Ibi fortuna prioris prœlij percussum iam Crœsi exercitum, nullo negotio fundit: Crœsus ipse capitur. Sed quanto bellum minoris periculi, tanto & mitior victoria fuit. Crœso & vita, & patrimonij partes, & vrbs Barce concessa sunt; in qua etsi non regiam vitam, proximam tamen maiestati regię degeret. Hæc clementia non minus victori, quam victo vtilis fuit. Quippe ex vniuersa Græcia, cognito quod illatum Crœso bellum esset, auxilia velut ad commune extinguendum incendium confluebant. Tantus Crœsi amor apud omnes vrbes erat passurusque Cyrus graue bellum Græciæ fuit, si quid in Crœsum crudelius consuluisset.
Inter-

Interiecto deinde tempore, occupato in alijs bellis Cyro, Lydi rebellauere; quibus iterum victis arma & equi ademti, iussique cauponas, & ludicras artes, & lenocinia exercere. Et sit gens industria quondam potens, & manu strenua, effeminata mollicie, luxuriaque, virtutem pristinam perdidit; & quos ante Cyrum inuictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos otium ac desidia superauit. Fuere Lydis multi ante Crœsum reges, variis casibus memorabiles, nullus tamen fortunæ Candauli comparandus. Hic vxorem, quam propter formæ pulchritudinem deperibat, prædicare omnibus solebat, non contentus voluptatum suarum tacita conscientia, nisi etiam matrimonij reticenda publicaret, prorsus quasi silentium damnum pulchritudinis esset; ad postremum vt affirmationi suæ fidem faceret, nudam sodali suo Gygi ostendit. Quo facto & amicum in adulterium vxoris solicitatum, hostem sibi fecit, & vxorem veluti tradito alij amore, à se alienauit. Namque breui post tempore cædes Candauli, nuptiarum præmium fuit, & vxor mariti sanguine dotata, regnum viri & se pariter adultero tradidit. Cyrus subacta Asia, & vniuerso Oriente in potestatem redacto, Scythis bellum infert. Erat eo tempore Scytharum regina Tamyris; quæ non muliebriter aduentu hostium territa, cum prohibere eos transitu Araxis fluminis posset, transire permisit, & sibi faciliorem pugnam intra regni sui termi-

nos rata, & hoſtibus obiectu fluminis fugam difficiliorem. Itaque Cyrus traiectis copijs, cum aliquantiſper in Scythiam proceſſiſſet, caſtra metatus eſt. Dein poſtera die, ſimulato metu, quaſi refugiens caſtra deſeruiſſet, ita vini affatim, & ea quæ epulis erant neceſſaria, reliquit. Quod cum nuntiatum reginæ eſſet, adoleſcentulum filium, ad inſequendum eum cum tertia parte copiarum, mittit. Cum ventum ad Cyri caſtra eſſet, ignarus rei militaris adoleſcens, veluti ad epulas, non ad prælium veniſſet, omiſſis hoſtibus, inſuetos barbaros vino ſe onerare patitur: priuſque Scythæ ebrietate quam bello vincuntur. Nam cognitis his, Cyrus reuerſus per noctem, ſaucios opprimit, omneſque Scythas cũ reginæ filio interficit. Amiſſo tanto exercitu, & quod grauius dolendum, vnico filio, Tamyris orbitatis dolorem non in lacrymas effudit; ſed in vltionis ſolatia intendit, hoſteſque recenti victoria exultantes, pari inſidiarum fraude circumuenit. Quippe ſimulata diffidentia propter vulnus acceptum, refugiens, Cyrum ad anguſtias vſque perduxit. Ibi compoſitis in montibus inſidijs, ducenta millia Perſarum cum ipſo rege trucidauit. In qua victoria etiam illud memorabile fuit, quod ne nuncius quidem tantæ cladis ſuperfuit. Caput Cyri amputatum in vtrem humano ſanguine repletum, conijci regina iubet, cum hac exprobratione crudelitatis, SATIA te, inquit, ſanguine quẽ ſitiſti, cuiuſque inſatiabilis ſemper fuiſti.

Cyrus

Cyrus regnauit annos xxx. non initio tantum regni, sed continuo totius temporis successu, admirabiliter insignis. Huic successit filius Cambyses, qui imperio patris Ægyptum adiecit: sed offensus superstitionibus Ægyptiorum, Apis, cæterorumque deorum ædes dirui iubet. Ad Ammonis quoque nobilissimum templum expugnandum exercitum mittit, qui tempestatibus & arenarum molibus oppressus, interijt. Post hęc per quietem vidit fratrem suum Mergim regnaturum: quo somnio exterritus, non dubitauit post sacrilegia etiam parricidium facere. ERAT enim difficile vt parceret suis, qui cum contemptu religionis, grassatus etiam aduersus deos fuerat. Ad hoc tam crudele ministerium magum quendam ex amicis delegit, nomine Cometen. Interim ipse, gladio sua sponte euaginato, in femore grauiter vulneratus occubuit; pœnasque luit, seu imperati parricidij, seu sacrilegij perpetrati. Quo nuntio accepto, magus ante famam amissi regis occupat facinus; prostratoque Mergide, cui regnum debebatur, fratrem suum subiecit Oropasten. Erat enim decorus, & corporis lineamentis persimilis; ac nemine subesse dolum arbitrante, pro Mergide rex Oropasta constituitur. Quæ res eo occultior fuit, quod apud Persas persona regis sub specie maiestatis occulitur. Igitur magi ad fauorem populi conciliandum, tributa & militiæ vacationem in triennium permit-

 tunt,

tunt, vt regnum quod fraude quæsierant, indulgentia & largitionibus confirmarent. Quæ res suspecta primo Ostiani viro nobili, & in coniecturis sagacissimo, fuit. Itaque per internuntios quærit de filia, quæ inter regias pellices erat, an Cyri filius rex esset. Illa nec se ipsam scire ait, nec ex alia posse cognoscere: quia singulæ separatim recludantur. Tum pertractare dormienti caput iubet: nam mago Cambyses aures vtrasque præciderat. Factus deinde per filiam certior, sine auribus regem esse, optimatibus Persarum rem indicat: & in cædem falsi regis impulsos sacramenti religione obstringit. Septem tantum conscij fuere huius coniurationis, qui ex continenti, ne dato in pœnitentiam spatio, res per quenquam narraretur, occultato sub veste ferro, ad regiam pergunt. Ibi obuijs interfectis, ad Magos perueniunt: quibus ne ipsis quidem animus in auxilium sui defuit: siquidem stricto ferro duos de coniuratis interficiunt. Ipsi tamen corripiuntur à pluribus: quorum alterum Gobryas medium amplexus, cunctantibus socijs, ne ipsum pro mago transfoderet, quia res obscuro loco gerebatur; vel per suum corpus adigi mago ferrum iussit: fortuna tamen ita regente, illo incolumi magus interficitur. Occisis magis, magna quidem gloria recepti regni principum fuit: sed multo maior in eo, quod cum de regno ambigerent, concordare potuerunt. Erant enim virtute

& no-

& nobilitate ita pares, vt difficilem ex his populo electionem æqualitas faceret. Ipsi igitur viam inuenerunt, qua de se iudicium religioni & fortunæ committerent: pactique inter se sunt, vt die statuta omnes equos ante regiam primo mane perducerent: & cuius equus inter solis ortum hinnitum primus edidisset, is rex esset. Nam & solem Persæ vnum Deum esse credunt, & equos eidem Deo sacratos ferunt. Erat inter coniuratos Darius Hystaspis filius, cui de regno solicito, equi custos ait, si ea res victoriam moraretur, nihil negotij superesse: per noctem deinde equum pridie constitutam diem ad eundem locum ducit, ibique equæ admittit, ratus ex voluptate Veneris futurum quod euenit. Postera die itaque cum ad statutam horam omnes conuenissent, Darij equus cognito loco ex desiderio feminæ hinnitum statim edidit: & segnibus alijs felix auspicium domino primus emisit. Tanta moderatio cæteris fuit, audito auspicio, vt confestim equis desilierint, & Darium regem salutauerint; populus quoque vniuersus sequutus iudicium principum, eundem regem constituit. Sic regnum Persarum, septem nobilissimorum virorum virtute quæsitum, tam leui momento in vnum collatum est. Incredibile prorsus tanta patientia cessisse eos, quod vt eriperent magis, mori non recusauerint. Quamquam præter formam, virtutemque hoc imperio dignam, etiam cogna-

tio Dario iuncta cum pristinis regibus fuit. Principio igitur regni Cyri regis filiam in matrimonium recepit, regalibus nuptijs regnum firmaturus: vt non tam in extraneum translatum, quam in familiam Cyri reuersum videretur. Interiecto deinde tempore, cum Assyrij desciuissent, & Babyloniam occupassent, difficilisque vrbis expugnatio esset; æstuante rege, vnus de interfectoribus magorum, Zopyrus, domi se verberibus lacerari toto corpore iubet; nasum, aures, & labia sibi præcidi: atque ita regi inopinanti se offert. Attonitum, & quærentem Darium causas, auctoremque tam fœdæ lacerationis, tacitus quo proposito fecerit, edocet; formatoque in futura consilio, transfugæ titulo Babyloniam proficiscitur. Ibi ostendit populo laniatum corpus: queritur crudelitatem regis, à quo in regni petitione, non virtute, sed auspicio, non iudicio hominum, sed hinnitu equi superatus sit: Iubet illos ex amicis exemplum capere, quid hostibus cauendum sit. Hortatur eos mœnibus magis quam armis confidant, patianturque se commune bellum recentiore ira gerere. Nota nobilitas viri pariter & virtus omnibus erat: nec de fide timebant, cuius veluti pignora, vulnera corporis, & iniuriæ notas habebant. Constituitur ergo dux omnium suffragio: & accepta parua manu, semel atque iterum credentibus consulto Persis, secunda prælia facit. At postremo vniuersum sibi creditum exercitum Dario

rio

rio prodit, vrbemque ipsam in potestatem eius redigit. Post hæc Darius bellum Scythis infert, quod sequenti volumine referetur.

LIBER II.

IN relatione rerum ab Scythis gestarum, quæ satis amplæ magnificæque fuerunt, principium ab origine repetendum est. Non enim minus illustria initia, quam imperium habuere: nec virorum imperio magis, quam feminarum virtutibus claruere. Quippe cum ipsi Parthos, Bactrianosque, feminæ autem eorum Amazonum regna condiderint: prorsus vt res gestas virorum mulierumque considerantibus incertum sit, vter apud eos sexus illustrior fuerit. Scytharum gens antiquissima semper habita: quanquam inter Scythas & Ægyptios diu contentio de generis vetustate fuerit: Ægyptijs prædicantibus, initio rerum, cum aliæ terræ nimio feruore solis arderent, aliæ rigerent frigoris immanitate, ita vt non modo primæ generare homines, sed ne aduenas quidem recipere ac tueri possent, priusquam aduersus calorem vel frigus velamenta corporis inuenirentur, vel locorum vitia quæsitis arte remedijs mollirentur, Ægyptum ita temperatam semper fuisse, vt neque hiberna frigora nec æstiui solis ardores incolas eius premerent: solum ita fecundum, vt alimentorum in vsum hominum nulla terra feracior fuerit.

Iure

Iure igitur ibi primum homines natos videri debere, vbi educari facillime possent. Contra, Scythæ cœli temperamentum nullum esse vetustatis argumentum putabant: quippe naturam, cum primum incrementa caloris & frigoris, regionibus distinxit, statim ad locorum patientiam animalia quoque generasse: sed & arborum atque frugum pro regionum conditione, apte genera variata. Et quanto Scythis sit cœlum asperius quam Ægyptijs, tanto & corpora & ingenia esse duriora. Cæterum si mundi, quæ nunc partes sunt, aliquando vnitas fuit, siue illuuies aquarum principio rerum terras obrutas tenuit, siue ignis, qui & mundum genuit, cuncta possedit: vtriusque primordij Scythas origine præstare. Nam si ignis prima possessio rerum fuit, qui paulatim extinctus, sedem terris dedit, nullam prius quam Septentrionalem partem, hyemis rigore ab igne secretam, adeo vt nunc quoque nulla magis rigeat frigoribus. Ægyptum vero, & totum orientem tardissime temperatum: quippe qui etiam nunc torrenti calore solis exęstuet. Quod si omnes quondam terræ submersæ profundo fuerunt, profecto editissimã quamque partem decurrentibus aquis primum detectam; humillimo autem solo eandem aquam diutissime immoratam: Et quanto prior quæque pars terrarum siccata sit, tanto prius animalia generare cœpisse. Porro Scythiam adeo editiorem omnibus terris esse, vt cuncta flumina ibi nata in

ta in Mæotim, tum deinde in Ponticum, & Ægyptum mare decurrant. Ægyptum autem, quæ tot regum, tot seculorum cura impensaque munita sit, & aduersum vim incurrentium aquarum tantis structa molibus, tot fossis consciſſa; vt cum hisce arceantur, illis recipiantur aquæ: nihilominus coli nisi excluso Nilo, non potuerit, non posse videri hominum vetustate vltimam, quæ siue ex aggerationibus regum, siue Nili trahentis limum, terrarum recentissima videatur. His igitur argumentis superatis Ægyptijs antiquiores semper Scythæ visi. Scythia autem in Orientem porrecta, includitur ab vno latere Ponto, & ab altero montibus Riphæis, à tergo Asia & Phasi flumine. Multum in longitudinem & latitudinem patet. Hominibus inter se nulli fines: neque enim agrum exercent, nec domus illis vlla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Vxores liberosque secum in plaustris vehunt: quibus, corijs imbrium hyemisque caussa tectis, pro domibus vtuntur. Iustitia gentis ingenijs culta, non legibus. Nullum scelus apud eos furto grauius: quippe sine tecti munimento pecora & armenta habentibus, quid inter siluas superesset, si furari liceret? Aurum & argentum non perinde ac reliqui mortales appetunt. Lacte & melle vescuntur. Lanæ ijs vsus ac vestium ignotus: & quanquam continuis frigoribus vrantur, pellibus tamen ferinis ac murinis vtuntur.

tur. Hæc continentia illis morum quoque iustitiam edidit, nihil alienum concupiscentibus: QVIPPE ibidem diuitiarum cupido est, vbi & vsus. Atque vtinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia secula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet. Prorsus vt admirabile videatur, hoc illis naturam dare, quod Græci longa sapientium doctrina, præceptisque philosophorum consequi nequeunt, cultosque mores incultæ barbariæ collatione superari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio virtutis. Imperium Asiæ ter quæsiuere, ipsi perpetuo ab alieno imperio aut intacti, aut inuicti mansere. Darium regem Persarum turpi ab Scythia submouerunt fuga: Cyrum cum omni exercitu trucidauerunt. Alexandri Magni ducem Sopyriona pari ratione cum copiis vniuersis deleuerunt: Romanorum audiuere non sensere arma. Parthicum & Bactrianum imperium ipsi condiderunt. Gens laboribus & bellis aspera: vires corporum immensæ: nihil parare quod amittere timeant: nihil victores præter gloriam concupiscunt. Primus Scythis bellum indixit Vexoris rex Ægyptius, missis primo lenonibus, qui hostibus parendi legem dicerent. Sed Scythæ iam ante de aduentu regis à finitimis certiores facti, legatis respondent; tam

opulen-

opulenti populi ducem stolide aduersus inopes occupasse bellum, quod magis domsuerit illi timendum: quod belli certameni anceps, præmia victoriæ nulla, damna manifesta sint. Igitur non expectaturos Scythas dum ad se veniatur, cum tanto sibi plura in hoste concupiscenda sint: vltroque prædæ ituros obuiam. Nec dicta res morata: quos cum tanta celeritate venire rex addidicisset, in fugam vertitur, exercituque cum omni apparatu belli relicto, in regnum se recepit. Scythas ab Ægypto paludes prohibuere: Inde reuersi, Asiam perdomitam vectigalem fecere, modico tributo magis in titulum imperij, quam in victoriæ præmium imposito. Quindecim annis pacandæ Asiæ immorati, vxorum flagitatione reuocantur, per legatos denunciantibus, ni redeant, sobolem se ex finitimis quæsituras, nec passuras vt in posteritatem Scytharum genus per feminas intercidat. His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributi finem Ninus rex Assyriorum imposuit. Sed apud Scythas medio tempore duo regij iuuenes, Ylinos & Scolopitus, per factionem optimatum domo pulsi, ingentem iuuentutem secum traxere, & in Cappadociæ ora, iuxta amnem Thermodonta consederunt, subiectosque Themiscyreos campos oocupauere. Ibi per multos annos spoliare finitimos assueti, conspiratione populorum per insidias trucidantur. Horum vxores, cum viderent exilio additam orbitatem, arma su-

sumunt : finesque suos, summouentes primo, mox etiam inferentes bella defendunt. Nubendi quoque finitimis animum omisere, seruitutem non matrimonium appellantes : singulare omnium seculorum exemplum. Auxere rem publicam sine viris ; iam etiam cum contemptu virorum se tuentur. Et ne feliciores aliæ alijs viderentur, viros qui domi remanserunt, interficiunt. Vltionem quoque cæsorum coniugum excidio finitimorum consequuntur. Tum pace armis quæsita, ne genus interiret, concubitum finitimorum ineunt. Si qui mares nascerentur, interficiebant. Virgines in eundem ipsis morem non otio neque lanificio, sed armis, equis, venationibus exercebant, inustis infantum dexterioribus mammis, ne sagittarum iactus impediretur; vnde Amazones dictæ sunt. Duæ his reginæ fuere, Marthesia & Lampeto quæ in duas partes agmine diuiso, inclytæ iam opibus, vicibus gerebant bella, solæ terminos alterno defendentes: & ne successibus deesset auctoritas, genitas se Marte prædicabant. Itaque maiore parte Europæ subacta, Asiæ quoque nonnullas ciuitates occupauere. Ibi Epheso, multisque alijs vrbibus conditis, partem exercitus cum ingenti prȩda domum dimittunt. Reliquæ, quæ ad tuendum Asiæ imperium remanserant, concursu barbarorum cum Marthesia regina interficiuntur. In huius locum filia eius Orithya regno succedit : cui præter singularem belli scientiam,

tiam, eximia seruatæ in omne æuum virginitatis admiratio fuit. Huius virtute tantum additum gloriæ & famæ Amazonum est, vt Herculi Rex, cui XII. stipendia debebat, quasi impossibile imperauerit, vt arma reginæ Amazonum sibi afferret: Eo igitur profectus longis nouem nauibus, comitante principum Græciæ iuuentute, inopinantes aggreditur. Duæ tum sorores Amazonum regna tractabant. Antiope & Orithya, sed Orithya foris bellum gerebat. Igitur cum Hercules ad littus Amazonum applicuit, infrequens multitudo cum Antiopa regina, nihil hostile metuente, erat. Qua re effectum est, vt paucæ repentino tumultu excitæ, arma sumerent, facilemque victoriam hostibus darent: multæ itaque cæsæ, captæque. In his duæ Antiopæ sorores captæ sunt. Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theseo. Sed Theseus obtenta in præmium captiua, eandem in matrimonium assumpsit, & ex ea genuit Hippolytum. Hercules post victoriam Menalippen captiuam sorori reddidit, & pretium arma reginæ accepit. Atque ita functus imperio ad regem reuertitur. Sed Orithya, vbi comperit bellum sororibus illatum, & raptorem esse Athieniensium principem, hortatur comites; frustraque & Ponti sinum & Asiam edomitam esse dicit, si Græcorum non tam bellis quam rapinis pateant. Auxilium deinde à Sagillo rege Scythiæ petit: genus se Scytharum esse, cladem virorum, ne-

necessitatem armorum, belli caussas ostendit, assequutasque virtute ne segniores viris feminas habere Scythæ viderentur. Motus ille domestica gloria, mittit cum ingenti equitatu filium Panasagorum in auxilium. Sed ante prælium dissensione orta, ab auxilijs desertæ, bello ab Atheniensibus vincuntur: receptaculum tamen habuere castra sociorum, quorum auxilio intactæ ab alijs gentibus in regnum reuertuntur. Post Orithyam Penthesilea regno potita est, cuius Troiano bello inter fortissimos viros, cum auxilium aduersus Græcos ferret, magna virtutis documenta extitere. Interfecta demum Penthesilea, exercituque eius absumpto paucæ quæ in regno remanserant, ægre se aduersus finitimos defendentes, vsque tempora Alexandri Magni durauerunt. Harum Minithyia, siue Thalestris regina, concubitu Alexandri per dies XIII. ad sobolem ex eo generandam obtento, reuersa in regnum, breui tempore cum omni Amazonum nomine intercidit. Scythæ autem tertia expeditione Asiana, cum annis octo à coniugibus & liberis absuissent, seruili bello domi excipiuntur. Quippe coniuges eorum longa expectatione virorum fessæ, nec iam teneri bello, sed deletos ratæ, seruis ad custodiam pecorum relictis nubunt: qui reuersos cum victoria dominos velut aduenas armati finibus prohibent. Quibus cum varia victoria fuisset, admonentur Scythæ mutare genus pugnæ, memores non cum hosti-

ſtibus, ſed cum ſeruis prœliandum: nec ar-
morum, ſed dominorum iure vincendos:
verbera in aciem, non arma adferenda, o-
miſſoque ferro, virgas ac flagella, cæteraque
ſeruilis metus paranda inſtrumenta. Proba-
to omnes conſilio inſtructi, ſicut præceptum
erat. poſtquam ad hoſtem acceſſere, inopi-
nantibus verbera intentant: adeoque illos
perculerunt, vt quos ferro non poterant,
metu verberum vincerent; fugamque non
vt hoſtes victi, ſed vt fugitiui ſerui capeſſe-
rent. Quicunque capi potuerunt, ſupplicia
crucibus luerunt. Mulieres quoque male
ſibi conſciæ partim ferro, partim ſuſpendio
vitam finierunt. Poſt hæc pax apud Scy-
thas fuit, vſque tempora Iancyri regis.
Huic Darius rex Perſarum, ſicut ſupra di-
ctum eſt, cum filiæ eius nuptias non obti-
nuiſſet, bellum intulit: & armatis ſeptingen-
tis millibus hominum Scythiam ingreſſus,
non facientibus hoſtibus pugnæ poteſtatem,
metuens, ne interrupto ponte Iſtri reditus
ſibi intercluderetur, amiſſis octoginta milli-
bus hominum trepidus refugit: quæ iactu-
ra abundante multitudine, inter damna nu-
merata non eſt. Inde Aſiam & Macedo-
niam domuit: Ionas quoque nauali præ-
lio ſuperat. Dein cognito, quod Athe-
nienſes Ionijs auxilium contra ſe tuliſſent,
omnem impetum belli in eos conuertit.
Nunc quoniam ad bella Athenienſium ven-
tum eſt, quæ non modo vltra ſpem geren-
di, verum etiam vltra geſti fidem peracta
ſunt;

ſunt: operaque Athenienſium effectu maiora, quam voto fuere, paucis vrbis origo repetenda eſt, & quia non vt cæteræ, à ſordidis initijs ad ſumma creuere. Soli enim præterquam incremento, etiam origine gloriantur: quippe non aduenæ, neque paſſim collecta populi colluuies originem vrbi dedit: ſed eodem innati ſolo, quod incolunt, & quæ illis ſedes, eadem origo eſt. Primi lanificij, & olei & vini vſum docuere: arare quoque, & ſerere frumenta, glandem veſcentibus monſtrarunt. Literæ certe ac facundia, & hic ciuilis ordo diſciplinæ, veluti templum Athenas habent. Ante Deucalionis tempora regem habuere Cecropem: quem, vt omnis antiquitas fabuloſa eſt, biformem tradidere, quia primus marem feminæ matrimonio iunxit. Huic ſucceſſit Cranaus, cuius filia Atthis regioni nomen dedit. Poſt hunc Amphyction regnauit, qui primus Mineruæ vrbem ſacrauit, & nomen ciuitati Athenas dedit. Huius temporibus aquarum illuuies maiorem partem populorum Græciæ abſumpſit. Superfuerunt, quos refugia montium receperunt, aut ad regem Theſſaliç Deucalionem ratibus euecti ſunt; à quo propterea genus hominum conditum dicitur. Per ordinem deinde ſucceſſionis regnum ad Erichtheum deſcendit, ſub quo frumenti ſatio apud Eleuſin à Triptolemo reperta eſt, in cuius muneris honorem noctes initiorum ſacratæ. Tenuit & Ægeus Theſei pater Athenis re-

regnum, à quo per diuortium decedens Medea, propter adultam priuigni ætatem, Colchos cum Medo filio ex Ægeo ſuſcepto, conceſſit. Poſt Ægeum Theſeus, ac deinceps Theſei filius Demophoon, qui auxilium Græcis aduerſus Troianos tulit, regnum poſſedit. Erant inter Athenienſes & Dorienſes ſimultatum veteres offenſæ, quas vindicaturi bello Dorienſes, de euentu prælij oracula conſuluerunt: Reſponſum, ſuperiores fore, ni regem Athenienſium occidiſſent. Cum ventum eſſet in bellum, militibus ante omnia cuſtodia regis præcipitur. Athenienſibus eo tempore rex Codrus erat; qui & reſponſo Dei, & præceptis hoſtium cognitis, permutato regis habitu, pannoſus, ſarmenta collo gerens, caſtra hoſtium ingreditur: ibi in turba obſiſtentium, à milite, quem falce aſtu conuulnerauerat, interficitur. Cognito regis corpore, Dorienſes ſine prælio diſcedunt. Atque ita Athenienſes virtute ducis, pro ſalute patriæ morti ſe offerentis, bello liberantur. Poſt Codrum nemo Athenis regnauit: quod memoriæ nominis eius tributum eſt. Adminiſtratio reipublicæ annuis magiſtratibus permiſſa. Sed ciuitati nullæ tunc leges erant; quia libido regum pro legibus habebatur. Legitur itaque Solon, vir iuſtitiæ inſignis, qui velut nouam ciuitatem legibus conderet: qui tanto temperamento inter plebem ſenatumque egit (cum, ſi quid pro altero ordine tuliſſet, alteri diſplicitu-
rum

rum videretur) vt ab vtriusque parem gratiam traheret. Huius viri inter multa egregia illud memorabile fuit: Inter Athenienses & Megarenses de proprietate Salaminæ insulæ, prope vsque interitum armis dimicatum fuerat. Post clades multas capitale esse apud Athenienses cœpit, si quis legem de vindicanda insula tulisset. Solicitus igitur Solon, ne aut tacendo parum reipublicæ consuleret, aut censendo, sibi: subitam dementiam simulat, cuius venia non dicturus modo prohibita, sed & facturus erat. Deformis habitu, more vecordium in publicum euolat; factoque concursu hominum, quo magis consilium dissimularet, insolitis sibi versibus suadere populo cœpit, quod vetabatur: omniumque animos ita cepit, vt extemplo bellum aduersus Megarenses decerneretur, insulaque, deuictis hostibus, Atheniensium fieret. Interea Megarenses memores illati Atheniensibus belli & deserti, ne frustra arma mouisse viderentur, matronas Atheniensium in Eleusinis sacris noctu oppressuri, naues conscendunt. Quare cognita, dux Atheniensium Pisistratus iuuentutem in insidijs locat, iussis matronis solito clamore ac strepitu, etiam in accessu hostium, ne intellectos se sentiant, sacra celebrare: egressosque nauibus Megarenses inopinantes aggressus, deleuit: ac protinus classe captiua intermixtis mulieribus, vt speciem captarum matronarum præberent, Megaram contendit. Illi

cum

cum & nauium formam, & petitam prædam cognoscerent, obuij ad portum procedunt: quibus cæsis, Pisistratus paulum à capienda vrbe abfuit. Ita Megarenses suis dolis hosti victoriam dedere. Sed Pisistratus, quasi sibi, non patriæ vicisset, tyrannidem per dolum occupat: quippe voluntarijs verberibus domi affectus, laceratoque corpore in publicum progreditur: aduocata concione, vulnera populo ostendit; de crudelitate principum, à quibus hæc se passum simulabat, queritur: adduntur vocibus lacrymæ, & inuidiosa oratione multitudo credula accenditur: amore plebis inuisum se senatui affirmat; obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium; per quos occupata tyrannide, per annos XXXIII. regnauit. Post eius mortem Diocles, alter ex filijs, per vim stuprata virgine, à fratre puellæ interficitur. Alter Hippias nomine, cum imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi iubet: qui cum per tormenta conscios cædis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominauit: quibus interfectis, quærenti tyranno, an adhuc aliqui conscij essent, neminem ait superesse, quem amplius mori gestiat, quam ipsum tyrannum: qua voce eiusdem se tyranni victorem, post vindictam pudicitiæ sororis ostendit. Huius virtute cum admonita ciuitas libertatis esset, tandem Hippias regno pulsus, in exilium agitur: qui profectus in

Persas, ducem se Dario, inferenti Atheniensibus bellum, sicuti supra significatum est, aduersus patriam suam offert. Igitur Athenienses, audito Darij aduentu, auxilium à Lacedæmonijs sociatum ciuitate petiuerunt. Quos vbi viderunt quatridui teneri religione, non expectato auxilio, instructis decem millibus ciuium, & Platæensibus auxiliaribus mille, aduersus sexcenta millia hostium, in campos Marathonios in prælium egrediuntur. Miltiades & dux belli erat; & auctor non expectandi auxilij, quem tanta fiducia ceperat, vt plus præsidij in celeritate, quam in socijs duceret. Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuit, adeo vt cum mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante iactum sagittarum ad hostem venerint, nec audaciæ eius euentus defuit. Pugnatum est enim tanta virtute, vt hinc viros, inde pecudes putares. Victi Persæ in naues confugerunt: ex quibus multæ suppressæ, multæ captæ sunt. In eo prælio tanta virtus singulorum fuit, vt cuius laus prima esset, difficile iudicium videretur. Inter cæteros tamen Themistoclis adolescentis gloria emicuit, in quo iam tunc indoles futuræ imperatoriæ dignitatis apparuit. Cynegiri quoque militis Atheniensis gloria magnis scriptorum laudibus celebrata est; qui post prælij innumeras cædes, cum fugientes hostes ad naues egisset, onustam nauim dextra manu tenuit, nec prius dimisit, quam

[ma-

[manum] amitteret: tum quoque amputata dextra nauem ſiniſtra comprehendit; quam & ipſam cum amiſiſſet, ad poſtremum morſu nauem detinuit. Tantam in eo virtutem fuiſſe, vt non tot cædibus fatigatus; non duabus manibus amiſſis victus, truncus ad poſtremum, & veluti rabida fera, dentibus dimicauerit. Ducenta millia Perſæ eo prælio ſine naufragio amiſere. Cecidit & Hippias tyrannus Athenienſis, auctor & conditor eius belli, dijs patriæ vltoribus pœnas repetentibus. Interea & Darius, cum bellum reſtauraret, in ipſo apparatu decedit, relictis multis filijs, & in regno, & ante regnum ſuſceptis. Ex his Artemenes maximus natu, ætatis priuilegio, regnum ſibi vendicabat, quod ius, & ordo naſcendi, & natura ipſa gentibus [dedit.] Porro Xerxes controuerſiam non de ordine, ſed de naſcendi felicitate referebat. Namque Artemenem primum quidem Dario, ſed priuato prouenisse; ſe regi primum natum. Fratres itaque ſuos, qui ante geniti eſſent, priuatum patrimonium, quod eo tempore Darius habuiſſet, non regnum ſibi vindicare poſſe: ſe eſſe quem primum in regno iam rex pater ſuſtulerit. Huc accedere, quod Artemenes non patre tantum, ſed & matre priuatæ adhuc fortunæ, auo quoque materno priuato procreatus ſit: ſe vero & matre regina natum, & patrem non niſi regem vidiſſe: auum quoque maternum Cyrum ſe regem habuiſſe, non here-

dem, sed conditorem tanti regni: & si in æquo iure vtrumque fratrem pater reliquisset, materno tamen se iure & auito vincere. Hoc certamen concordi animo ad patruum suum Artapharnem veluti ad domesticum iudicem, deferunt; qui domi cognita causa, Xerxem præposuit: adeoque fraterna contentio fuit, vt nec victor insultauerit: nec victus doluerit, ipsoque litis tempore inuicem munera miserint: iucunda quoque inter se non solum, sed credula conuiuia habuerint, iudicium quoque ipsum sine arbitris, sine conuitio fuerit. Tanto moderatius tum fratres inter se regna maxima diuidebant, quam nunc exigua patrimonia partiuntur. Igitur Xerxes bellum à patre cœptum aduersus Græciam, quinquennium instruxit. Quod vbi primum didicit Demaratus rex Lacedæmoniorum, qui apud Xerxem exulabat, amicior patriæ post fugam, quam regi post beneficia, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magistratui perscribit, easdemque cera superinducta delet: ne aut scriptura sine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet: fido deinde seruo perferendas tradit, iusso magistratui Spartanorum tradere. Quibus perlatis, Lacedæmone quæstioni res diu fuit, quod neque scriptum aliquod viderent, nec frustra missas suspicarentur, tantoque rem maiorem, quanto sit occultior, putabant. Hærentibus in coniectura viris, soror regis Leonidę con-

consilium scribentis inuenit. Erasa igitur cera, belli consilia deteguntur. Iam Xerxes septingenta millia de regno armauerat, & trecenta millia de auxilijs: vt non immerito proditum sit, flumina ab exercitu eius siccata. Græciamque omnem vix capere exercitum eius potuisse. Naues quoque decies centum millia numero habuisse dicitur. Huic tanto agmini dux defuit. Cæterum si regem spectes; diuitias, non ducem laudes: quarum tanta copia in regno eius fuit, vt cum flumina multitudine consumerentur, opes tamen regiæ superessent. Ipse autem primus in fuga, postremus in prælio semper visus est; in periculis timidus; sicubi metus abesset, inflatus; denique ante experimentum belli, fiducia virium, veluti naturæ ipsius dominus, & montes in planum deducebat; & conuexa vallium æquabat, & quædam maria pontibus sternebat, quædam ad nauigationis commodum per compendium ducebat. Cuius introitus in Græciam quam terribilis, tam turpis ac fœdus discessus fuit. Namque cum Leonida rex Spartanorum cum quatuor millibus militum angustias Thermopylarum occupasset, Xerxes contemptu paucitatis, eos pugnam capessere iubet, quorum cognati Marathonia pugna interfecti fuerant; qui dum vlcisci suos quærunt, principium cladis fuere: succedente deinde inutili turba, maior cædes editur. Triduo ibi cum dolore & indignatione Persarum dimicatum:

quarta die cum nuntiatum esset Leonidæ à XX. millibus hostium summum cacumen teneri, tunc hortatur socios recedant, & se ad meliora patriæ tempora reseruent: sibi cum Spartanis fortunam experiendam; plura se patriæ quam vitæ debere: cæteros ad præsidia Græciæ seruandos. Audito regis imperio discessere cæteri. soli Lacedæmonij remanserunt. Initio huius belli sciscitantibus Delphis oracula, responsum fuerat, aut regi Spartanorum, aut vrbi cadendum. Et idcirco rex Leonida, cum in bellum proficisceretur, ita suos firmauerat, vt ire se parato ad moriendum animo scirent. angustias propterea occupauerat, vt cum paucis aut maiore gloria vinceret, aut minore damno reipublicæ caderet. Dimissis igitur socijs, hortatur Spartanos, meminerint qualitercunque præliantibus, cadendum esse; cauerent, ne fortius mansisse quam dimicasse videantur; nec expectandum vt ab hoste circumuenirentur, sed dum nox occasionem daret, securis & lætis superueniendum: nusquam victores honestius quam in castris hostium perituros. Nihil erat difficile persuadere persuasis mori: statim arma capiunt; & sexcenti viri castra quingentorum millium irrumpunt; statimque regis prætorium petunt, aut cum illo, aut si ipsi oppressi essent, in ipsius potissimum sede morituri. Tumultus totis castris oritur. Spartani posteaquam regem non inueniunt, per omnia castra victores

va-

vagantur; cædunt, sternuntque omnia: vt qui sciant se pugnare non spe victoriæ, sed in mortis vltionem. Prælium à principio noctis in maiorem partem diei tractum. Ad postremum non victi, sed vincendo fatigati, inter ingentes stratorum hostium cateruas occiderunt. Xerxes duobus vulneribus terrestri prælio acceptis, experiri maris fortunam statuit. Sed Atheniensium dux Themistocles, cum animaduertisset Ionas, propter quos bellum Persarum susceperant, in auxilium regis classe venisse, solicitare eos in partes suas statuit. Et cum colloquendi copiam non haberet, quo applicituri erant, symbolos proponi, & saxis proscribi curat. QVÆ vos Iones dementia tenet? quod facinus agitatis? bellum inferre olim conditoribus vestris, nuper etiam vindicibus cogitatis? An ideo mœnia vestra condidimus, vt essent qui nostra delerent? quid si non hæc & Dario prius & nunc Xerxi belli causa nobiscum foret, quod vos rebellantes non destituimus? Quin vos in hæc nostra castra ex ista obsidione transitis? Aut si hoc parum tutum extat, vos commisso prælio ite cessim; inhibete remos, & à bello discedite. Ante naualis prælij congressionem miserat Xerxes quatuor millia armatorum Delphos, ad templum Apollinis diripiendum: prorsus quasi non cum Græcis tantum, sed cum Dijs immortalibus bellum gereret: quæ manus tota imbribus & fulmi-

nibus deleta est: vt intelligeret, QVAM nullæ essent hominum aduersus Deos vires. Post hæc Thespias, & Platæas, & Athenas vacuas hominibus incendit: & quoniam ferro in homines non poterat, in ædificia igne grassatur. Namque Athenienses post pugnam Marathoniam, præmonente Themistocle, victoriam illam de Persis, non finem, sed causam maioris belli fore, CC. naues fabricauerunt. Aduentante igitur Xerxe, consulentibus Delphis oraculum, responsum fuerat: salutem muris ligneis tuerentur. Themistocles nauium præsidium demonstratum ratus, persuadet omnibus, patriam municipes esse, non mœnia, ciuitatemque non in ædificijs, sed in ciuibus positam. Melius itaque salutem nauibus, quam vrbi commissuros: huius sententiæ etiam Deum auctorem esse. Probato consilio, coniuges liberosque cum pretiosissimis rebus, abditis insulis, relicta vrbe, demandant: ipsi naues armati conscendunt. Exemplum Atheniensium & aliæ vrbes imitatæ. Itaque cum adunata omnis sociorum classis, & intenta in bellum nauale esset; angustiasque Salaminij freti, ne circumueniri à multitudine posset, occupassent; dissensio inter ciuitatum principes oritur: qui cum deserto bello ad sua tuenda dilabi vellent, timens Themistocles, ne discessu sociorum vires minuerentur, per seruum fidum Xerxi nuntiat, vno in loco eum contractam Græciam capere,
fa-

facillime posse. Quod si ciuitates, quæ iam abire vellent, dissipentur, maiore labore ei singulas consectandas. Hoc dolo impellit regem signum pugnæ dare. Græci quoque aduentu hostium occupati, prælium collatis viribus capessunt. Interea rex, veluti spectator pugnæ, cum parte nauium in littore remanet. Artemisia autem regina Halicarnassi, quæ in auxilium Xerxi venerat, inter primos duces bellum acerrime ciebat: quippe vt in viro muliebrem timorem, ita in muliere virilem audaciam cerneres. Cum anceps prælium esset, Iones iuxta præceptum Themistoclis, pugnæ se paulatim subtrahere cœperunt, quorum defectio animos cæterorum fregit. Itaque circumspicientes fugam pelluntur Persæ, & mox prælio victi in fugam vertuntur. In qua trepidatione, multæ captæ naues, multæ mersæ, plures tamen non minus sæuitiam regis, quam hostem timentes, domum dilabuntur. Hac clade perculsum, & dubium consilij Xerxem Mardonius aggreditur. Hortatur vt in regnum abeat, ne quid seditionis moueat fama aduersi belli & in maius, sicuti mos est, omnia extollens: sibi CCC. millia armatorum lecta ex omnibus copijs relinquat; qua manu aut cum gloria eius perdomiturum se Græciam, aut si aliter euentus ferat, sine eiusdem infamia hostibus cessiuru. Probato consilio Mardonio exercitus traditur; reliquas copias rex ipse reducere

in regnum parat. Sed Græci audita regis fuga, consilium ineunt pontis interrumpendi, quem ille Abydo veluti victor maris fecerat; vt intercluso reditu; aut cum exercitu deleretur, aut desperatione rerum, pacem victus petere cogeretur. Sed Themistocles timens, ne interclusi hostes desperationem in virtutem verterent, & iter, quod aliter non pateret, ferro patefacerent, satis multos hostes in Græcia remanere dictitans, nec augeri numerum retinendo oportere: cum vincere consilio cæteros non posset, eundem seruum ad Xerxem mittit, certioremque consilij facit; & occupare transitum maturata fuga iubet. Ille perculsus nuntio, tradidit ducibus milites perducendos, ipse cum paucis Abydon contendit. Vbi cum solutum pontem hibernis tempestatibus offendisset, piscatoria scapha trepidus traiecit. Erat res spectaculo digna, & æstimatione sortis humanæ, rerum varietate miranda, in exiguo latentem videre nauigio, quem paulo ante vix æquor omne capiebat, carentem etiam omni seruorum ministerio, cuius exercitus propter multitudinem terris graues erant. Nec pedestribus copijs, quas ducibus assignauerat, felicius iter fuit: siquidem quotidiano labori (NEQVE enim vlla est metuentibus quies) etiam fames accesserat. Multorum deinde dierum inopia contraxerat & pestem; tantaque fœditas morientium fuit, vt viæ cadaueribus

ribus

ribus implerentur, alitesque & bestiæ illecebris solicitatæ exercitum sequerentur. Interim Mardonius in Græcia Olynthum expugnat. Athenienses quoque in spem pacis, amicitiamque regis solicitat, spondens incensæ eorum vrbis etiam in maius restitutionem. Posteaquam nullo pretio libertatem videt his venalem, incensis, quæ ædificare cœperant, copias in Bœotiam transfert. Eo & Græcorum exercitus, qui centum millium fuit, secutus est: ibique prælium commissum, sed fortuna regis cum duce mutata non est. Nam victus Mardonius, veluti ex naufragio cum paucis profugit: castra referta regalis opulentiæ capta. Vnde primum Græcos, diuiso inter se auro Persico, diuitiarum luxuria cœpit. Eodem forte die, quo Mardonij copiæ deletæ sunt, etiam nauali prœlio in Asia sub monte Mycale, aduersus Persas dimicatum est. Ibi ante congressionem, cum classes ex aduerso starent, fama ad vtrumque exercitum venit, vicisse Græcos, & Mardonij copias occidione cecidisse. Tantam famæ velocitatem fuisse, vt cum matutino tempore prælium in Bœotia commissum sit, meridianis horis in Asiam, per tot maria, & tantum spatij, tam breui horarum momento, de victoria nunciatum sit. Confecto bello, cum de præmijs ciuitatum ageretur, omnium iudicio Atheniensium virtus cæteris prælata. Inter du-

ces quoque Themistocles, princeps, ciuitatum testimonio iudicatus, gloriam patriæ suæ auxit. Igitur Athenienses aucti & præmijs belli & gloria, vrbem ex integro condere moliuntur. Cum mœnia maiora complexi fuissent, suspecti esse Lacedæmonijs cœpere, recte reputantibus, quibus ruina vrbis tantum incrementi dedisset, quantum sit datura munita ciuitas. Mittunt ergo legatos, qui monerent, ne munimenta hostibus, & receptacula futuri belli exstruant. Themistocles, vt vidit spei vrbis inuideri, non existimans abrupte agendum, respondet legatis, ituros Lacedæmonem, qui de ea re pariter cum illis consulant. Sic dimissis Spartanis, hortatur, suos, vt opus maturent. Dein ipse interiecto tempore in legationem proficiscitur, & nunc in itinere infirmitate simulata, nunc tarditatem collegarum accusans, sine quibus agi iure nihil possit, diem de die proferendo, spatium consummando operi quærebat: cum interim nunciatur Spartanis, opus Athenis maturari, propter quod denuo legatos mittunt ad inspiciendam rem. Tum Themistocles per seruum magistratibus scribit Atheniensium, legatos vinciant, pignusque teneant, ne in se grauius consulatur. Adit deinde concionem Lacedæmoniorum; indicat permunitas Athenas esse, & posse iam illatum bellum non armis tantum, sed etiam muris sustinere. Si quid ob eam rem de se crudelius sta-

ſtatuerent, legatos eorum in hoc pignus Athenis retentos. Grauiter deinde caſtigat eos quod non virtute, ſed imbecillitate ſociorum potentiam quærerent. Sic dimiſſus, veluti triumphatis Spartanis, à ciuibus excipitur. Poſt hæc Spartani, ne vires otio corrumperent, & vt bis illatum à Perſis Græciæ bellum vlciſcerentur, vltro fines eorum depopulantur. Ducem ſuo, ſociorumque exercitui deligunt Pauſaniam, qui pro ducatu regnum Græciæ affectans, proditionis præmium cum Xerxe, nuptias filiæ eius paciſcitur, redditis captiuis, vt fides regis aliquo beneficio obſtringeretur. Scribit præterea Xerxi, quoſcunque ad ſe nuntios miſiſſet, interficeret, ne res loquacitate hominum proderetur. Sed dux Athenienſium Ariſtides belli ſocius, collegæ conatibus obuiam eundo, ſimul & in rem ſapienter conſulendo, proditionis conſilia diſcuſſit. Nec multo poſt accuſatus Pauſanias, damnatur. Igitur Xerxes, cum proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum inſtituit. Græci quoque ducem conſtituunt Cimonem Athenienſem, filium Miltiadis, quo duce apud Marathonem pugnatum eſt, iuuenem, cuius magnitudinem futuram pietatis documenta prodiderunt. Quippe patrem ob crimen peculatus in carcerem coniectum, ibique defunctum, translatis in ſe vinculis ad ſepulturam redemit. Nec in bello iudicium deligentium fefellit: ſiquidem non inferior

vir-

virtutibus patris, Xerxem: terresti naualique bello superatum, trepidum recipere se in regnum coegit.

LIBER III.

XErxes, res Persarum, terror antea gentium, bello in Græcia infeliciter gesto, etiam suis contemptui esse cępit: Quippe Artabanus præfectus eius, deficiente quotidie regis maiestate, in spem regni adductus, cum septem robustissimis filijs, regiam vesperi ingreditur, nam amicitiæ iure semper illi patebat; trucidatoque rege, voto suo obsistentes filios eius dolo aggreditur. Securior de Artaxerxe puero admodum, fingit regem à Dario, qui erat adolescens, quo maturius regno potiretur, occisum; impellit Artaxerxem parricidium parricidio vindicare. Cum ventum ad domum Darij esset, dormiens inuentus, quasi somnum fingeret, interficitur. Dein cum vnum ex regis filijs sceleri suo superesse Artabanus videret, metueretque de regno certamina principum; assumit in societatem consilij Bacabasum, qui præsenti statu contentus, rem prodit Artaxerxi, vt pater eius occisus sit; vt frater falsa parricidij suspicione oppressus; vt denique ipsi pararentur insidiæ. His cognitis Artaxerxes, verens Artabani numerum filiorum, in posterum diem paratum esse armatum exercitum

iubet,

iubet, recogniturus & numerum militum, & in armis industriam singulorum. Itaque cum inter cæteros ipse Artabanus armatus assisteret; rex simulat se breuiorem loricam habere: iubet Artabanum secum commutare: exuentem se, ac nudatum, gladio traiecit: tum & filios eius corripi iubet. Atque ita egregius adolescens & cædem patris, & se ab insidijs Artabani vindicauit. Dum hæc in Persis geruntur, interea Græcia omnis ducibus Lacedæmonijs & Atheniensibus in duas diuisa partes, ab externis bellis, velut in viscera sua, arma conuertit. Fiunt igitur de vno populo duo corpora, & eorundem castrorum homines in duos hostiles exercitus diuiduntur. Hinc Lacedæmonij communia quondam ciuitatum auxilia ad vires suas trahebant: inde Athenienses & vetustate gentis, & gestis rebus illustres proprijs viribus confidebant. Aque ita duo potentissimi Græciæ populi, institutis Solonis & Lycurgi legibus pares, ex æmulatione virium in bellum ruebant. Namque Lycurgus cum fratri suo Polybitæ Spartanorum regi successisset, regnumque sibi vindicare potuisset, Charillo filio eius, qui natus postumus fuerat, cum ad ætatem adultam peruenisset, regnum summa fide restituit: vt intelligerent omnes, QVANTO plus apud bonos pietatis iura, quam omnes opes valerent. Medio igitur tempore dum infans conualescit, tutelamque eius admini-

ministrat, non habentibus, Spartanis leges instituit; non inuentione earum magis, quam exemplo clarior: Siquidem nihil lege vlla in alios sanxit, cuius non primus in se documenta daret. Populum in obsequia principum, principes ad iustitiam imperiorum firmauit. Parcimoniam omnibus suasit, existimans laborem militiæ, assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Emi singula non pecunia, sed compensatione mercium iussit: auri argentique vsum, velut omnium scelerum materiam, sustulit. Administrationem reipublicæ per ordines diuisit, Regibus potestatem bellorum, magistratibus iudicia, & annuos successores; Senatui custodiam legum; populo sublegendi Senatum, vel creandi quos vellet magistratus potestatem permisit. Fundos omnium æqualiter inter omnes diuisit, vt æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent, Conuiuari omnes publice iussit, ne cuius diuitiæ, vel luxuria in occulto essent. Iuuenibus non amplius vna veste vti toto anno permissum, nec quemquam cultius, quam alterum progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Pueros puberes non in forum, sed in agrum deduci præcepit, vt primos annos non in luxuria, sed in opere, & in laboribus agerent. Nihil eos somni causa substernere, & vitam sine pulmento degere, neque prius in vrbem redire, quam viri facti essent, statuit. Virgines sine dote nubere iussit, vt vxores eligerentur, nō pecuniæ; seueriusque

matri-

matrimonia sua viri coercerent, quum nullis dotis frænis tenerentur. Maximum honorem non diuitum & potentium, sed pro gradu ætatis senum esse voluit: Nec sane vsquam terrarum locum honoratiorem senectus habet. Hæc quoniam primo, solutis antea moribus, dura videbat esse, auctorem eorum Apollinem Delphicum fingit, & inde se ea ex præcepto numinis detulisset, vt consuescendi tædium metus religionis vincat. Dein vt æternitatem legibus suis daret, iureiurando obligat ciuitatem, nihil eos de eius legibus mutaturos, priusquam reuerteretur: & simulat se ad oraculum Delphicum proficisci, consulturum quid addendum, mutandumque legibus videretur. Proficiscitur autem Cretam: ibique perpetuum exilium egit, abijcique in mare ossa sua moriens iussit; ne relatis Lacedæmonem, solutos se Spartani religione iurisiurandi in dissoluendis legibus arbitrarentur. His igitur moribus ita breui ciuitas conualuit, vt cum Messenijs propter stupratas virgines suas, in solenni Messeniorum sacrificio, bellum intulissent, grauissima se execratione obstrinxerint, non prius quam Messeniam expugnassent, reuersuros; tantum sibi vel de viribus suis, vel de fortuna spondentes. Quæ res initium dissensionis Græciæ, & intestini belli causa & origo fuit. Itaque cum contra præsumptionem suam annis decem in obsidione vrbis tenerentur, & querelis vxorum post tam longum

longam viduitatem reuocarentur: veriti, ne hac perseuerantia belli, grauius sibi quam Messenijs nocerent: quippe illis quantum iuuentutis bello intercidat, mulierum fecunditate suppleri; sibi & belli damna assidua, & fecunditatem vxorum, absentibus viris, nullam esse. Itaque legunt iuuenes ex eo genere militum, qui post iusiurandum in supplementum venerant, quibus Spartam remissis promiscuos omnium feminarum concubitus permisere: maturiorem futuram conceptionem rati, si eam singulæ per plures viros experirentur. Ex his nati, ob notam materni pudoris, Partheniæ vocati: qui cum ad annos XXX peruenissent, metu inopiæ, nulli enim pater existebat, cuius in patrimonium successio speraretur, ducem Palantum assumunt, filium Araci, qui auctor Spartanis fuerat, iuuentutis ad generandam sobolem domum remittendæ: vt sicuti dudum patrem eius nascendi auctorem habuissent, sic ipsum spei ac dignitatis suæ haberent. Itaque nec salutatis matribus, è quarum adulterio infamiam collegisse videbantur, ad sedes inquirendas proficiscuntur: diuque & per varios casus iactati, tandem in Italiam deferuntur; & occupata arce Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, sedes ibi constituunt. Sed post annos plurimos dux eorum Palantus, per seditionem in exilium proturbatus, Brundusium se contulit, quo expulsi sedibus suis veteres Tarenti-

rentini concesserant: Is moriens persuadet, vt ossa sua, postremasque reliquias conterant, & tacite spargi in foro Tarentinorum curent: hoc enim modo recuperare illos patriam suam posse, Apollinem Delphis cecinisse. Illi arbitrantes eum in vltionem sui, ciuium fata prodidisse, præceptis paruere: sed oraculi diuersa sententia fuerat; perpetuitatem enim vrbis, non amissionem hoc facto promiserat. Ita ducis exulis consilio, & hostium ministerio, possessio Tarentina Partheniis in æternum fundata: ob cuius beneficij memoriam Palanto diuinos honores decreuere. Interea Messenij, cum virtute non possent, per insidias expugnantur. Dein cum per annos LXXX. grauia seruitutis verbera, plerumque & vincula, cæteraque captæ ciuitatis mala perpessi essent, post longam pœnarum patientiam, bellum restaurant. Lacedæmonij quoque eo conspiratius ad arma concurrunt, quo aduersus seruos dimicaturi videbantur. Itaque cum hinc iniuria, inde indignitas animos acueret, Lacedæmonij de belli euentu oraculo Delphis consulto, iubentur ducem belli ab Atheniensibus petere. Porro Athenienses cum responsum cognouissent, in contemptum Spartanorum Tyrtæum poetam claudum pede misere: qui tribus prælijs fusus, eo vsque desperationis Spartanos adduxit, vt ad supplementum exercitus, seruos suos manumitterent, hisque interfectorum matrimonia pollicerentur,

rentur, vt non numero tantum amissorum ciuium, sed & dignitati succederent. Sed reges Lacedæmoniorum, ne contra fortunam pugnando, maiora detrimenta ciuitati infunderent, reducere exercitum voluerunt, ni interuenisset Tyrtæus, qui composita carmina exercitui pro concione recitauit; in quibus hortamenta virtutis, damnorum solatia, belli consilia conscripserat. Itaque tantum ardorem militibus iniecit, vt non de salute, sed de sepultuta soliciti, tesseras, insculptis suis & patrum nominibus, dextro brachio deligarent: vt si omnes aduersum prælium consumpsisset, & temporis spatio confusa corporum lineamenta essent, ex indicio titulorum tradi sepulturæ possent. Cum sic animatum reges exercitum viderent, curant rem hostibus nuntiari. Messenijs autem non timorem res, sed æmulationem mutuam dedit. Itaque tantis animis concursum est, vt raro vnquam cruentius prælium fuerit: Ad postremum tamen victoria Lacedæmoniorum fuit. Interiecto tempore tertium quoque bellum Messenij reparauere: in cuius auxilium Lacedæmonij, inter reliquos socios etiam, Athenienses adhibuere, quorum fidem cum suspectam haberent, superuacaneos simulantes, à bello eosdem dimiserunt. Hanc rem Athenienses grauiter ferentes, pecuniam quæ erat in stipendium Persici belli ab vniuersa Græcia collata, à Delo Athenas transferunt, ne deficientibus à fide so-

cietatis

cietatis Lacedæmonijs, prædæ ac rapinæ esset. Sed nec Lacedæmonij quieuere: qui cum Messeniorum bello occupati essent, Peloponnenses immisere, qui bellum Atheniensibus facerent. Paruæ tum temporis, classe in Ægyptum missa, vires Atheniensibus erant: Itaque nauali prælio dimicantes, facile superantur. Interiecto deinde tempore, post reditum suorum aucti, & classis, & militum robore, prælium reparauere. Iam & Lacedæmonij, omissis Messenijs, aduersus Athenienses arma verterant. Diu varia victoria fuit: ad postremum æquo Marte vtrinque discessum. Inde reuocati Lacedæmonij ad Messeniorum bellum, ne medium tempus otiosum Atheniensibus relinquerent, cum Thebanis paciscuntur, vt Bœotiorum imperium his restituerent, quod temporibus Persici belli amiserant, vt illi Atheniensium bella susciperent. Tantus furor Spartanorum erat, vt duobus bellis impliciti, suscipere tertium non recusarent, dummodo inimicis suis hostes acquirerent. Igitur Athenienses, aduersus tantam tempestatem belli, duos duces deligunt, Periclem spectatæ virtutis virum, & Sophoclem scriptorem tragœdiarum: qui diuiso exercitu, & Spartanorum agros vastauerunt, & multas Achaiæ ciuitates Atheniensium imperio adiecerunt. His malis fracti Lacedæmonij, in annos XXX. pepigerunt pacem: sed tam longum otium inimicitiæ non tulerunt. Itaque quintodecimo anno rupto

pto fœdere, cum contemptu deorum hominumque, fines Atticos populantur: Et ne prædam potius, quam pugnam expetiſse viderentur, hoſtes ad prælium prouocant. Sed Athenienſes, conſilio Periclis ducis, populationis iniuriam differunt in tempus vltionis; ſuperuacuam pugnam exiſtimantes, cum vlciſci hoſtem ſine periculo poſsent. Deinde interiectis diebus, naues conſcendunt, & nihil ſentientibus Lacedæmonijs, totam Spartam deprædantur, multoque plura auferunt quam amiſerant. Prorſus vt in comparatione damnorum, longe pluris fuerit vltio, quam iniuria. Clara quidem hæc Periclis expeditio habita; ſed multo clarior priuati patrimonij contemptus fuit. Huius agros, in populatione cæterorum, intactos reliquerant, ſperantes acquirere ſe illi poſse, aut periculum ex inuidia, aut ex ſuſpicione proditionis infamiam. Quod ante proſpiciens Pericles; & futurum populo prædixerat; & ad inuidiæ impetum declinandum, agros ipſos dono reipublicæ dederat: Atque ita vnde periculum quæſitum fuerat, ibi maximam gloriam inuenit. Poſt hæc interiectis diebus, nauali prælio dimicatum eſt: victi Lacedæmonij fugerunt. Nec ceſsatum deinceps eſt, quin aut terra, aut mari varia præliorum fortuna inuicem ſe trucidarent. Denique feſſi tot malis, pacem in annos quinquaginta, fecere, quam non niſi ſex annis ſeruauerunt,

runt,

runt. Nam inducias quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant: quippe quasi minus periurij contraherent, si ferentes socijs auxilia, potius quam si aperto prælio dimicassent. Hinc bellum in Siciliam translatum: quod prius quam exponam, de Siciliæ situ pauca dicenda sunt.

LIBER IV.

SIciliam ferunt angustis quondam faucibus Italiæ adhæsisse, direptamque velut à corpore, maiore impetu Superi maris, quod toto vndarum onere illuc vehitur. Est autem ipsa terra tenuis ac fragilis; & cauernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, vt ventorum tota ferme flatibus pateat; nec non & ignibus generandis nutriendisque soli ipsius naturalis materia: quippe intrinsecus stratum sulphure & bitumine traditur: quæ res facit, vt spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Inde denique Ætnæ montis per tot secula durat incendium. Et vbi acrior per spiramenta cauernarum ventus incubuit, arenarum moles egeruntur. Proximum Italiæ promontorium, Rhegium dicitur, ideo quia Græce abrupta hoc nomine pronuntiantur. Nec mirum, si fabulosa est loci huius antiquitas, in quem res

tot

tot coiere miræ. Primum quod nusquam alias tam torrens fretum, nec solum citato impetu, verum etiam sæuo; neque experientibus modo terribile, verumetiam procul videntibus: Vndarum porro in se concurrentium tanta pugna est, vt alias veluti terga dantes in imum desidere, alias quasi victrices in sublime ferri videas: nunc hic fremitum feruentis æstus, nunc illic gemitum in voraginem desidentis exaudias. Accedunt vicini, & perpetui Ætnæ montis ignes, & insularum Æolidum, veluti ipsis vndis alatur incendium. Neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot seculis tantus ignis potuisset, nisi humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulæ Scyllam & Charybdim peperere; hinc latratus auditus; hinc monstri credita simulacra, dum nauigantes magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti, latrare putant vndas, quas sorbentis æstus vorago conlidit. Eadem causa etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus, raptum secum spiritum in imum fundum trahit; atque ibi suffocatum tamdiu tenet, donec per spiramenta (terræ diffusus, nutrimenta) ignis incendat. Iam ipsa Italiæ, Siciliæque vicinitas, (iam) promontoriorum altitudo ipsa ita similis est, vt quantum nunc admirationis, tantum antiquis terroris dederit; credentibus, coeuntibus in se promontorijs, ac rursum discedentibus, solida intercipi absumique nauigia. Neque

hoc

hoc ab antiquis in dulcedinem fabulæ compositum, sed metu & admiratione transeuntium: Ea est enim procul inspicientibus natura loci, vt sinum maris, non transitum putes, quo cum accesseris, discedere, ac seiungi promontoria, quæ antea iuncta fuerant, arbitrere. Siciliæ primo Trinacriæ nomen fuit; postea Sicania cognominata est. Hæc à principio patria Cyclopum fuit: quibus extinctis, Cocalus regnum insulæ occupauit: post quem singulæ ciuitates in tyrannorum imperium concesserunt, quorum nulla terra feracior fuit. Horum ex numero Anaxilaus iustitia cum cæterorum crudelitate certabat; cuius moderationis haud mediocrem fructum tulit: Quippe decedens, cum filios paruulos reliquisset, tutelamque eorum Micalo, spectatæ fidei seruo, commisisset, tantus amor memoriæ eius apud omnes fuit, vt parere seruo, quam deserere regis filios mallent: principesque ciuitatis obliti dignitatis suæ, regni maiestatem administrari per seruum paterentur. Imperium Siciliæ etiam Carthaginienses tentauere; diuque varia victoria cum tyrannis dimicatum: At postremum, amisso Hamilcare imperatore cum exercitu, aliquantisper quieuere, victi. Medio tempore cum Rhegini discordia laborarent, ciuitasque per dissensionem diuisa in duas partes esset, veterani ex altera parte ab Himera in auxilium vocati, pulsis ciuitate, contra quos implorati fuerant; & mox cæsis, quibus tulerant auxilium,

vrbem cum coniugibus & liberis sociorum occupauere; ausi facinus nulli tyranno comparandum: quippe vt Rheginis melius fuerit vinci, quam vicisse. Nam siue victoribus captiuitatis iure seruissent, siue amissa patria exulare necesse habuissent, non tamen inter aras & patrios lares trucidati, crudelissimis tyrannis patriam cum coniugibus ac liberis prædam reliquissent. Catinienses quoque, cum Syracusanos graues paterentur: diffisi viribus suis, auxilium ab Atheniensibus petiuere: qui seu studio maioris imperij, quod Asiam Græciamque penitus occupauerant; seu metu factæ pridem à Syracusanis classis, ne Lacedæmonijs illæ vires accederent, Lamponium ducem cum classe in Siciliam misere, vt sub specie ferendi Catiniensibus auxilij, tentarent Siciliæ imperium. Et quoniam prima initia, frequenter cæsis hostibus, prospera fuerant; maiore deinde classe, & robustiore exercitu, Lachete & Cariade ducibus, Siciliam petiuere: sed Catinienses siue metu Atheniensium, siue tædio belli, pacem cum Syracusanis, remissis Atheniensium auxilijs, fecerant. Interiecto deinde tempore, cum fides pacis à Syracusanis non seruaretur, denuo legatos Athenas mittunt, qui sordida veste, capillo barbaque promissis, & omni squaloris habitu ad misericordiam commouendam acquisito, concionem deformes adeunt; adduntur precibus lacrymæ: & ita misericordem populum supplices mouent, vt

vt damnarentur duces, qui ab his auxilia deduxerant. Igitur claſſis ingens decernitur; creantur duces Nicias, & Alcibiades, & Lamachos; tantiſque viribus Sicilia repetitur, vt ipſis terrori eſsent, in quorum auxilia mittebantur. Breui poſt tempore, reuocato ad reatum Alcibiade, duo prælia pedeſtria ſecunda Nicias & Lamachos faciunt: munitionibus deinde cicumdatis, hoſtes etiam marinis commeatibus in vrbe clauſos intercludunt. Quibus rebus fracti Syracuſani, auxilium à Lacedæmonijs petiuerunt. Ab his mittitur Gylippus, ſolus, ſed (in quo) inſtar omnium auxiliorum erat. Is audito genere belli, iam inclinato ſtatu, auxilijs partim in Græcia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupat. Duobus deinde prælijs victus, congreſsus tertio, occiſo Lamacho & hoſtes in fugam compulit, & ſocios obſidione liberauit. Sed cum Athenienſes à bello terreſtri in nauale ſe tranſtuliſsent, Gylippus claſſem Lacedæmone cum auxilijs arceſſit: quo cognito, & ipſi Athenienſes in locum amiſſi ducis Demoſthenem, & Eurymedonta, cum ſupplemento copiarum, mittunt: Peloponneſij quoque communi ciuitatum decreto, ingentia Syracuſanis auxilia miſere; & quaſi Græciæ bellum in Siciliam translatum eſset, ita ex vtraque parte ſummis viribus dimicabatur. Prima igitur congreſſione naualis certaminis, Athenienſes vincuntur. Caſtra quoque cum omni

publica ac priuata pecunia amittunt. Super hæc mala, cum etiam terrestri prælio victi essent, tunc Demosthenes censere cœpit, vt abirent Sicilia, dum res quamuis afflictæ, nondum tamen perditæ forent; neque in bello male auspicato amplius perseuerandum esse; domi grauiora, & forsitan infeliciora bella, in quæ seruare hos vrbis apparatus oporteat. Nicias seu pudore, male actæ rei, seu metu destitutæ spei ciuium, seu impellente fato manere contendit. Reparatur igitur nauale bellum, & à nimia prioris fortunæ procella, ad spem certaminis reuocantur: sed inscitia ducum, qui inter angustias maris tuentes se, Syracusanos aggressi fuerant, facile vincuntur. Eurymedon dux in prima acie fortissime, dimicans, primus cadit: triginta naues, quibus præfuerat, incenduntur. Demosthenes & Nicias, & ipsi victi, exercitum in terram deponunt, tutiorem fugam rati itinere terrestri. Ab his relictas centum triginta naues Gylippus inuasit; ipsos deinde insequitur; fugientes partim capit, cædit partim. Demosthenes amisso exercitu, à captiuitate, gladio, & voluntaria morte se, vindicat: Nicias autem ne Demosthenis quidem exemplo, vt sibi consuleret admonitus, cladem suorum auxit dedecore captiuitatis.

L I-

LIBER V.

DVm Athenienſes in Sicilia bellum per biennium cupidius, quam felicius gerunt, interim concitor & dux eius Alcibiades abſens Athenis inſimulatur, myſteria Cereris initiorum ſacra, nullo magis quam ſilentio ſolennia, enuntiauiſſe. Reuocatuſque à bello ad iudicium, ſiue conſcientiam, ſiue indignitatem rei non ferens, tacitus in exilium Elidem profectus eſt: Inde vbi non damnatum ſe tantum, verum etiam diris, per omnium ſacerdotum religiones deuotum cognouit, Lacedæmona ſe contulit: ibique regem Lacedæmoniorum impellit, turbatis Athenienſibus aduerſo Siciliæ prælio vltro bellum inferre. Quo facto, omnia Græciæ regna, velut ad extinguendum commune incendium concurrunt. Tantum odium Athenienſes immoderati imperij cupiditate contraxerant. Darius quoque rex Perſarum, memor paterni auitique in hanc vrbem odij, facta cum Lacedæmonijs per Tiſſafernem præfectum Lydiæ ſocietate, omnem ſumptum belli pollicetur. Et erat hic quidem titulus cum Græcis coeundi: re autem vera timebat, ne victis Athenienſibus ad ſe Lacedæmonij arma transferrent. Quis igitur miretur, tam florentes Athenienſium opes ruiſſe, cum ad opprimendam vnam vrbem totius Orientis vires concurrerent? Non tamen inerti, neque incruento cecidere bel-

lo, ſed præliati ad vltimum, victores etiam interdum conſumpti magis fortunæ varietate quam victi ſunt. Principio belli omnes, ab his etiam ſocij deſciuerant, vt fit: Quo ſe fortuna, eodem etiam fauor hominum inclinat. Alcibiades quoque motum aduerſus patriam bellum, non gregarij militis opera, ſed imperatorijs virtutibus adiuuat: quippe acceptis quinque nauibus in Aſiam contendit, & tributarias Athenienſium ciuitates auctoritate nominis ſui, ad defectionem compellit: Sciebant enim domi clarum, nec exilio videbant factum minorem; nec tam ablatum Athenienſibus ducem, quam Lacedæmonijs traditum; parataque cum amiſſis imperia penſare. Sed apud Lacedæmonios virtus Alcibiadis plus inuidiæ quam gratiæ contraxit: Itaque cum principes velut æmulum gloriæ ſuæ interficiendum inſidijs mandaſſent, cognita re Alcibiades per vxorem Agidis regis, quam adulterio cognouerat, ad Tiſſafernem præfectum Darij regis profugit, cui ſe celeriter officij comitate, & obſequendi gratia inſinuauit: erat enim & ætatis flore, & formæ veneratione, nec minus eloquentia etiam inter Athenienſes inſignis, ſed in conciliandis amicitiarum ſtudijs, quam in retinendis vir melior: quia morum vitia ſub vmbra eloquentiæ primo latebant. Igitur perſuadet Tiſſaferni, ne tanta ſtipendia claſſi Lacedæmoniorum præberet: Vocandos enim in portionem muneris Ionios, quorum pro libertate, cum

tributa

tributa Atheniensibus penderent, bellum susceptum sit: Sed nec auxilijs nimis enixe Lacedæmonios iuuandos. Quippe memorem esse debere alienam se victoriam, non suam instruere. Et eatenus bellum sustinendum, ne inopia deseratur: Nam regem Persarum, dissentientibus Græcis, arbitrum pacis ac belli fore, & quos suis non possit, ipsorum armis victurum; perfecto autem bello, statim ei cum victoribus dimicandum. Domesticis itaque bellis Græciam obterendam, ne externis vacet, exæquandasque vires partium, & inferiores auxilio leuandos. Non enim quieturos post hanc victoriam Spartanos, qui vindices se libertatis Græciæ professi sunt. Grata oratio Tissaferni fuit. Itaque commeatus maligne præbere, classem regiam non totam mittere, ne aut victoriam daret, aut necessitatem deponendi belli imponeret. Interea Alcibiades hanc operam ciuibus venditabat: ad quem cum legati Atheniensium venissent, pollicetur his amicitiam regis, si respublica à populo translata ad senatum foret: sperans vt aut corcordante ciuitate, dux belli ab omnibus legeretur, aut discordia inter ordines facta, ab altera parte in auxilium vocaretur. Sed Atheniensibus imminente periculo belli maior salutis quam dignitatis cura fuit. Itaque permittente populo, imperium ad senatum transfertur: qui cum insita genti superbia crudeliter in plebem consuleret, singulis tyrannidis sibi impotentiam vindicantibus, ab

exercitu Alcibiades exul reuocatur, duxque classi constituitur. Statim igitur Athenas mittit, ex continenti se cum exercitu venturum, recepturumque à quadringentis iura populi, ni ipsi redderent. Hac denuntiatione optimates territi, primo vrbem prodere Lacedæmonijs tentauere: dein cum id nequissent, in exilium profecti sunt. Igitur Alcibiades intestino malo patria liberata, summa cura clasem instruit, atque ita in bellum aduersus Lacedæmonios pergit. Iam Mindarus & Pharnabazus Lacedæmoniorum duces, instructis nauibus expectabant: prœlio commisso, victoria penes Athenienses fuit. in eo bello maior pars exercitus, & omnes ferme hostium duces cæsi, naues LXXX. captæ. Interiectis quoque diebus, cum bellum Lacedæmonij à mari in terram transtulissent, iterato vincuntur. His malis fracti, pacem petiere, quam ne acciperent, opera eorum effectum est, quibus ea res quæstum præbebat. Interea & Syracusanorum auxilia, illatum à Carthaginiensibus Siciliæ bellum, domum reuocauit: quibus rebus destitutis Lacedæmonijs, Alcibiades cum clase victrici Asiam vastat, multis locis prælia facit; vbique victor recipit ciuitates, quæ defecerant, nonnullas capit, & imperio Atheniensium adijcit: Atque ita prisca nauali gloria vindicata, adiecta etiam laude terrestris belli, desideratus ciuibus suis Athenas reuertitur. His omnibus prœlijs ducentæ naues hostium, & præda ingens capta. Ad

hunc

hunc redeuntis exercitus triumphum, effusa omnis multitudo obuiam procedit: & vniuersos quidem milites, præcipue tamen Alcibiadem mirantur: in hunc oculos ciuitas vniuersa, in hunc suspensa ora conuertit: hunc quasi de cœlo missum, & vt ipsam victoriam contuentur, laudant quæ pro patria, nec minus admirantur quæ exul contra gesserit, excusantes ipsi, iratum, prouocatumque fecisse. Enimuero tantum in vno viro fuisse momenti, vt maximi imperij subuersi, & rursum recepti auctor esset, & vnde stetisset, eo se victoria transferret; fieretque cum eo mira quædam fortunæ inclinatio. Igitur omnibus non humanis tantum, verum, & diuinis eum honoribus onerant: certant secum ipsi, vtrum contumeliosius eum expulerint, an reuocauerint honoratius. Ipsos illi deos gratulantes tulere obuiam, quorum exsecrationibus erat deuotus. Et cui paulo ante omnem humanam opem interdixerant, eum si queant, in cœlo posuisse cupiunt. Explent contumelias honoribus, detrimenta, muneribus, exsecrationes precibus: Non Siciliæ illis aduersa pugna in ore est, sed Græciæ victoria; non classes per illum amissæ, sed acquisita; nec Syracusarum, sed Ioniæ, Hellespontique meminerunt. Sic Alcibiades nunquam mediocribus, nec in offensa, nec in fauore studijs suorum exceptus est. Dum hæc aguntur, & à Lacedæmonijs Lysander classi belloque præficitur, & in locum Tissafernis; Darius rex Persarum filium suum,

Cyrum Ioniæ Lydiæque præposuit: qui Lacedæmonios auxilijs opibusque ad spem fortunæ prioris erexit. Aucti igitur viribus, Alcibiadem cum centum nauibus in Asiam profectum, dum agros longa pace diuites, securus populatur, & prædæ dulcedine sine insidiarum metu sparsos milites habet, repentino aduentu oppressere: tantaque cædes palantium fuit, vt plus vulneris eo prelio Athenienses acciperent, quam superioribus dederant: & tanta desperatio apud Athenienses erat, vt ex continenti Alcibiadem ducem Conone mutarent: arbitrantes victos se non fortuna belli, sed fraude imperatoris: apud quem plus prior offensa valuisset, quam recentia beneficia. Vicisse autem eum priore bello ideo tantum, vt ostenderet hostibus, quem ducem spreuissent, & vt carius eis ipsam victoriam venderet. Omnia enim credibilia in Alcibiade, vigor ingenij, & morum luxuria faciebat. Veritus itaque multitudinis impetum, denuo in voluntarium exilium proficiscitur. Itaque Conon Alcibiadi suffectus, habens ante oculos cui duci successisset, classem maxima industria exornat: sed nauibus exercitus deerat, fortissimis quibusque in Asiæ populatione amissis: Armantur tamen senes, aut impuberes pueri, & numerus militum sine exercitus robore expletur. Sed non magnam bello moram ætas fecit imbellis: cæduntur passim, aut fugientes capiuntur; tantaque strages, aut occisorum, aut captiuorum fuit, vt Atheniensium de-

deletum non imperium tantum, verum etiam nomen videretur. Quo prœlio perditis & desperatis rebus, ad tantam inopiam rediguntur, vt consumpta militari ætate, peregrinis ciuitatem, seruis libertatem, damnatis impunitatem darent. Eaque ex colluuione hominum, domini antea Græciæ, conscripto exercitu, vix libertatem tuebantur. Iterum tamen fortunam maris experiendam decernunt. Tanta virtus animorum erat, vt cum paulo ante salutem desperauerint, nunc non desperent victoriam. Sed neque is miles erat, qui nomen Atheniensium tueretur; neque eæ vires, quibus vincere consuerant, neque ea scientia militaris in his, quos vincula, non castra continuerant. Itaque omnes aut capti, aut occisi: cum dux Conon eo prœlio superfuisset, solus crudelitatem ciuium metuens, cum octo nauibus ad regem Cyprium concedit Euagoram. At dux Lacedæmoniorum rebus feliciter gestis, fortunæ hostium insultat; captiuas naues cum præda bellica, in triumphi modum ornatas, mittit Lacedæmona; ac tributarias Atheniensium ciuitates, quas metus dubiæ belli fortunæ in fide tenuerat, voluntarias recepit; nec aliud ditionis Atheniensium præter vrbem ipsam reliquit. Quæ cuncta cum Athenis nuntiata essent, omnes relictis domibus, per vrbem discurrere pauidi; alius alium sciscitari; auctorem nuntij requirere: non pueros imprudentia; non senes debilitas; non mulieres sexus imbecillitas domi

tenet : adeo ad omnem ætatem tanti mali sensus penetrauerat. In foro deinde coeunt; atque ibi perpeti nocte fortunam publicam questibus iterant: Alij fratres, aut filios, aut parentes deflent, cognatos alij, alij amicos cognatis cariores, & cum priuatis casibus querelam publicam miscent: iam seipsos, iam ipsam patriam perituram, miserioremque incolumium, quam amissorum fortunam iudicantes: sibi quisque ante oculos obsidionem, famem, & superbum victoremque hostem proponentes: iam ruinam vrbis & incendia, iam omnium captiuitatem & miserrimam seruitutem recordantes: feliciores prorsus priores vrbis ruinas ducentes, quæ incolumibus filijs parentibusque, tectorum tantum ruina taxatæ sint. Nunc autem non classem, in quam, sicuti pridem, confugiant, superesse; non exercitum, cuius virtute seruati pulchriora possent mœnia extruere. Sic defletæ ac prope perditæ vrbi hostes superueniunt, & obsidione circumdata obsessos fame vrgent. Sciebant enim neque ex aduectis copijs multum superesse, & ne nouæ aduehi possent, prouiderant. quibus malis rebus Athenienses fracti, post longam famem, & assidua suorum funera, pacem petiuere: quæ an dari deberet diu inter Spartanos, sociosque deliberatum. Cum multi delendum Atheniensium nomen, vrbemque incendio consumendam censerent, negarunt se Spartani, ex duobus Græciæ oculis alterum eruturos: pacem polliciti, si demissa

Py-

Pyreum versus muri brachia deijcerent; nauesque quæ reliquæ forent, traderent; resque publica ex semetipsis xxx. rectores acciperet. In has leges traditam sibi vrbem, Lacedæmonij formandam Lysandro tradiderunt. Insignis hic annus expugnatione Athenarum, & morte Darij regis Persarum, & exilio Dionysij Siciliæ tyranni fuit. Mutato statu Athenarum, etiam ciuium conditio mutatur. Triginta rectores reipublicæ constituuntur, qui fiunt tyranni: quippe à principio tria millia sibi satellitum statuunt, quantum ex tot cladibus prope nec ciuium superfuerat: & quasi paruus hic ad continendam ciuitatem exercitus esset, septingentos milites à victoribus accipiunt. Cædes deinde ciuium ab Alcibiade auspicantur, ne iterum rempublicam sub obtentu liberationis inuaderet. Quem cum profectum ad Artaxerxem Persarum regem comperissent, citato itinere miserunt, qui eum interciperent: à quibus occupatus, cum occidi aperte non posset, viuus in cubiculo in quo dormiebat, crematus est. Liberati hoc vltoris metu tyranni, miseras vrbis reliquias cædibus & rapinis exhauriunt. Quod cum displicere vni ex numero suo Therameni didicissent, ipsum quoque ad terrorem omnium interficiunt. Fit igitur ex vrbe passim omnium fuga; repleturq; Græcia Atheniensium exsulibus: quod etiam ipsum auxilium vnicum cum miseris eriperetur (nam Lacedæmoniorum edicto, ciuitates exules recipere pro-

prohibebantur) omnes se Argos & Thebas contulere: ibi non solum tutum exilium egerunt, verum etiam spem recuperandæ patriæ receperunt. Erat inter exules Thrasybulus vir strenuus, & domi nobilis, qui audendum aliquid pro patria, & pro salute communi, etiam cum periculo ratus; adunatis exulibus castellum Phylen Atticorum finium occupat: nec deerat quarundam ciuitatum tam crudelis casus miserantium fauor: Itaque Ismenias Thebanorum princeps, etsi publicis non poterat, priuatis tamen viribus adiuuabat: & Lysias Syracusanus orator, exul tunc, quingentos milites stipendio suo instructos, in auxilium patriæ communis eloquentiæ misit. Fit itaque asperum prœlium: sed cum hinc pro patria summis viribus, inde pro aliena dominatione securius pugnaretur, tyranni vincuntur: victi in vrbem refugerunt, quam exhaustam cædibus suis, etiam armis spoliant. Deinde cum omnes Athenienses proditionis suspectos haberent, demigrare eos ex vrbe iubent, & in brachijs muri, quæ diruta fuerant, habitare, extraneis militibus imperium tuentes. Post hæc Thrasybulum corrumpere, imperij societatem pollicentes, conantur: quod cum non contigisset, auxilia à Lacedæmonijs petiuere: quibus accitis, iterato prœliantur. In eo bello Critias & Hippolochus omnium tyrannorum sæuissimi, cadunt. Cæteris victis cum exercitus eorum, ex quibus maior pars Atheniensium erat, fugeret, magna voce

Thra-

Thrasybulus exclamat: Cur se victorem fugiant potius, quam vt vindicem communis libertatis adiuuent? Ciuium illam meminerint aciem, non hostium esse; nec se ideo arma cepisse, vt aliqua victis adimat, sed vt ademta restituat; xxx. se dominis, non ciuitati bellum inferre: Admonet deinde cognationis, legum, sacrorum; tum vetusti per tot bella commilitij: orat misereantur exulum ciuium, si tam patienter ipsi seruiant: reddant sibi patriam, accipiant libertatem. His vocibus tantum promotum est, vt reuersus in vrbem exercitus, xxx. tyrannos emigrare Eleusina iuberet, substitutis decem, qui rempublicam regerent: qui, nihil exemplo prioris dominationis territi, eandem viam crudelitatis aggressi sunt. Dum hæc aguntur, nuntiatur Lacedæmone, in bellum Athenienses exarsisse: ad quod comprimendum, Pausanias rex mittitur: qui misericordia exulis populi permotus, patriam miseris ciuibus restituit, & decem tyrannos ex vrbe Eleusina migrare ad ceteros iubet. Quibus rebus cum pax statuta esset, interiectis diebus, repente tyranni non minus restitutos exules, quam se in exilium actos indignantes, quasi vero aliorum libertas sua seruitus esset, bellum Atheniensibus inferunt: sed ad colloquium, veluti dominationem recepturi, progressi, per insidias comprehensi, vt pacis victimæ trucidantur: populus, quem emigrare iusserant, in vrbem reuocatur. Atque ita per multa membra ciuitas dissipata, in vnum tandem cor-

corpus redigitur; & ne qua dissensio ex anteactis nasceretur, omnes iureiurando obstringuntur, discordiarum obliuionem fore. Interea Thebani, Corinthijque legatos ad Lacedæmonios mittunt, qui ex manubijs, portionem prædæ communis belli periculique peterent: quibus negatis, non quidem aperte bellum aduersus Lacedæmonios decernunt, sed tacitis animis tantam iram concipiunt, vt subesse bellum intelligi posset. Eodem forte tempore Darius rex Persarum, moritur. Artaxerxe & Cyro filijs relictis: Regnum Artaxerxi, Cyro ciuitates, quarum præfectus erat, testamento legauit. Sed Cyro iudicium patris iniuria videbatur. Itaque occulte aduersus fratrem bellum parabat: quod cum nuntiatum Artaxerxi esset, arcessitum ad se fratrem, & innocentiam dissimulatione belli simulantem, compedibus aureis vinxit; interfecissetque, ni mater prohibuisset. Dimissus igitur Cyrus, iam non occulte bellum, sed palam; nec per dissimulationem, sed aperta professione parare cœpit: auxilia vndique contrahit. Lacedæmonij memores Atheniensi bello enixe se eius opera adiutos; vel ignorantes contra quem bellum pararetur, decernunt auxilia Cyro mittenda, vbi res eius exegisset: quærentes apud Cyrum gratiam, & apud Artaxerxem, si vicisset, veniæ patrocinia, cum nihil aduersus eum aperte decreuissent. Sed cum in bello sors prælij vtrumque fratrem pugnæ obtulisset, prior Artaxerxes à fratre vulneratur: quem cum

equi

equi fuga periculo subtraxisset, Cyrus à cohorte regia oppressus, interficitur: sic victor Artaxerxes, & præda fraterni belli, & exercitu potitur. In eo prœlio decem millia Græcorum in auxilio Cyri fuere: quæ & in cornu, in quo steterant, vicerunt; & post mortem Cyri, neque armis à tanto exercitu vinci, neque dolo capi potuerunt; reuertentesque inter tot indomitas nationes, & barbaras gentes, per tanta itineris spatia virtute se vsque terminos patriæ defenderunt.

LIBER VI.

LAcedæmonij more ingenij humani, quo plura habent, eo ampliora cupientes, non contenti accessione Atheniensium opum vires sibi duplicatas, totius Asiæ imperium affectare cœperunt: sed maior pars sub regno Persarum erat. Itaque Hercyllides dux in hanc militiam electus, cum videret sibi aduersus duos præfectos Artaxerxis regis, Pharnabazum & Tissafernem, maximarum gentium viribus succinctos, dimicandum, pacificandum cum altero statuit: Aptior visus Tissafernes, vir & industria potior, & militibus Cyri quondam regis instructior: in colloquium vocatur, & statutis conditionibus, ab armis dimittitur. Hanc rem Pharnabazus apud communem regem criminatur, vt Lacedæmonios Asiam ingressos nō repulerit armis, sed impensis regijs aluerit merce-

merceturque ab his vt differant bella, quam gerant, tanquam non ad vnius summam imperij detrimentum omne perueniat: Indignum ait bella non perfici: sed redimi hostem precio, non armis summoueri. His vocibus regem Tissaferni alienatum hortatur, vt in locum eius naualis belli ducem eligat Conona Atheniensem, qui amissa bello patria Cypri exulabat, quippe Atheniensibus, etsi fractæ sint opes, manere tamen naualem vsum, nec, si eligendus sit ex vniuersis, meliorem alium esse. Acceptis igitur quingentis talentis, iussus est Conona classi præficere. His cognitis, Lacedæmonij & ipsi à rege Ægypti Hercynione auxilia naualis belli per legatos petunt, à quo centum triremes, & sexcenta millia modium frumenti missa: à cæteris quoque socijs ingentia auxilia contracta sunt. Sed tanto exercitui, & contra tantum ducem deerat dignus imperator. Itaque postulantibus socijs Agesilaum ducem, regem tunc Lacedæmoniorum; propter responsum oraculi Delphici, diu Lacedæmonij, an eum summæ rei præponerent, deliberauerunt: quibus futurus imperij finis denuntiabatur, cum regium claudicasset imperium: erat enim pede claudus. Ad postremum statuerunt, melius esse incessu regem, quam imperio regnum claudicare. Postquam Agesilaum cum ingentibus copijs in Asiam misere: non facile dixerim quod aliud par ducum

tam

tam bene comparatum fuerit quippe ætas, virtus, consilium, sapientia vtrique prope vna, gloria quoque rerum gestarum eadem; quibus cum paria omnia fortuna dederit, inuictum tamen ab altero vtrumque seruauit. Magnus igitur amborum apparatus belli, magnæ res gestæ fuerunt. Sed Cononem seditio militum inuadit, quos præfecti regis fraudare stipendio soliti erant, eo instantius debita poscentibus, quo grauiorem sub magno duce militiam præsumebant. Itaque Conon diu rege per epistolas frustra fatigato; ad postremum ipse ad eum pergit: à cuius aspectu & colloquio prohibitus est, quod eum more Persarum adorare nollet: agit tamen cum eo per internuntios, & queritur opulentissimi regis bella inopia delabi: & qui exercitum parem hostibus habeat, pecunia vinci, qua præstet; inferioremque eum ea parte virium inueniri, qua longe superior sit: postulat dari sibi ministrum impensæ, quia pluribus id mandare perniciosum sit. Dato stipendio ad classem remittitur: nec moram agendis rebus facit; multa fortiter, multa feliciter agit: agros hostiles vastat; vrbes expugnat, & quasi tempestas quædam cuncta prosternit. Quibus rebus territi Lacedæmonij, ad patriæ subsidium, reuocandum ab Asia Agesilaum decernunt. Interim Pisandrus ab Agesilao proficiscente dux patriæ relictus, ingentem classem summis viribus instruit, fortunam belli tentaturus,

Nec

Nec non & Conon tunc primum cum hostium exercitu concursurus, magna cura ordinat suos. Summa igitur non tam ducum in eo prœlio, quam militum æmulatio fuit. Nam & ipse dux Conon tam Persis, quam patriæ studebat; & sicut afflictis Atheniensium rebus, auctor amissæ dominationis fuerat, sic volebat idem haberi redditæ, patriamque vincendo recipere, quam victus amiserat: eo speciosius, quod ne ipsorum quidem Atheniensium, sed alieni imperij viribus dimicet; pugnaturus periculo regis, victurus præmio patriæ; gloriamque diuersis artibus, quam priores ciuitatis suæ duces consecuturus: quippe illos vincendo Persas, patriam defendisse; se Persas victores faciendo, restituturum patriam esse. Porro Pisandrus pro coniunctione Agesilai, etiam virtutum æmulator erat, contendebatque ne à rebus gestis eius, & gloriæ splendore decederet; neue tot bellis ac seculis quæsitum imperium, breuis momenti culpa subuerteret. Eadem [militum] & omnium regum cura erat, quos maior sollicitudo cruciabat, non tam ne ipsi quæsitas opes amitterent, quam ne pristinas Athenienses reciperent. Sed quanto maius prœlium fuit, tanto & clarior victoria Cononis. Victi Lacedæmonij fugam capesserunt; præsidia hostium Athenis deducuntur; populo restituta dignitate conditio seruilis eripitur; multæ quoque ciuitates recipiuntur. Hoc initium Atheniensibus resumendæ potentiæ, &

La-

Lacedæmonijs habendæ finis fuit. Namque velut cum imperio etiam virtutem perdidissent, contemni à finitimis cœpere. Primi igitur Thebani auxiliantibus Atheniensibus, bellum his intulere: quæ ciuitas ex infimis incrementis, virtute Epaminondæ ducis, ad spem imperij Græciæ erecta est. Fit itaque terrestre prœlium, eadem Lacedæmoniorum fortuna, qua pugnatum aduersus Conona nauali prœlio fuerat: In eo bello Lysander, quo duce Athenienses victi a Lacedæmonijs fuerant, interficitur. Pausanias quoque alter dux Lacedæmoniorum proditionis accusatus, in exilium abijt. Igitur Thebani potiti victoriam, vniuersum exercitum ad vrbem Lacedæmoniorum ducunt, facilem expugnationem rati, quoniam deserti à socijs omnibus erant: quod metuentes Lacedæmonij, regem suum Agesilaum ex Asia, qui ibi magnas res gerebat, ad defensionem patriæ arcessunt: Occiso enim Lysandro, nullius alterius fiduciam ducis habebant: Cuius quoniam serus aduentus erat, conscripto exercitu, obuiam hosti procedunt. Sed victis, aduersus paulo ante victores, nec animus, neque vires pares fuere. Prima igitur congressione funduntur. Deletis iam suorum copijs, superuenit rex Agesilaus, qui restituto prœlio, non difficulter, recenti & multis expeditionibus indurato milite, hostibus victoria cripuit; ipse tamen grauiter sauciatur. Quibus rebus cognitis, Athenienses veretes,

ne

ne iterum Lacedæmonijs victoribus, in
priſtinam ſortem ſeruitutis redigerentur,
exercitum contrahunt, eumque in auxilium
Bœotiorum per Iphicratem, viginti qui-
dem annos natum, ſed magnæ indolis iu-
uenem, duci iubent. Huius adoleſcentis
ſupra ætatem virtus admirabilis fuit; nec
vnquam ante eum Athenienſes, inter tot
tantoſque duces, aut ſpei maioris, aut in-
dolis maturioris imperatorem habuerunt,
in quo non imperatoriæ tantum, verum
& oratoriæ artes fuere. Conon quoque au-
dito reditu Ageſilai, & ipſe ex Aſia ad de-
populandos Lacedæmoniorum agros reuer-
titur: atque ita, vndique belli formidine
circumſtrepente, clauſi Spartani, ad ſum-
mam deſperationem rediguntur. Sed Co-
non vaſtatis hoſtium terris, Athenas per-
git: vbi magno ciuium gaudio exceptus,
plus tamen triſtitiæ ipſe ex incenſa, & di-
ruta à Lacedæmonijs patria, quam lætitiæ,
ex recuperata poſt tantum temporis, cepit.
Itaque quæ incenſa fuerant, prædarum
ſumptu & exercitu Perſarum reſtituit; quæ
diruta, reficit. Fatum illud Athenarum
fuit, vt ante à Perſis crematæ, manibus
eorum; & nunc à Lacedæmonijs dirutæ,
ex ſpolijs Lacedæmoniorum reſtituerentur;
verſa quoque vice, haberent nunc ſocios,
quos tunc hoſtes habuerant, & hoſtes nunc
paterentur, cum quibus iuncti tunc artiſſi-
mis ſocietatis vinculis fuerant. Dum hæc
gererentur, Artaxerxes rex Perſarum lega-

tos

tos in Græciam mittit, per quos iubet omnes ab armis discedere, qui aliter fecisset, eum se pro hoste habiturum; ciuitatibus libertatem, suaque omnia restituit: quod non Græciæ laboribus, assiduisque bellorum interneciuis odijs consulens fecit; sed ne occupato sibi Ægyptio bello, quod propter auxilia, aduersus præfectos suos Lacedæmonijs missa, susceperat, exercitus sui in Græcia detinerentur. Fessi igitur tot bellis Græci, cupide paruere. Hic annus non eo tantum insignis fuit, quod repente pax tota Græcia facta est, sed etiam eo quod eodem tempore vrbs Romana à Gallis capta est. Sed Lacedæmonij securis insidiantes, absentiam Arcadum speculati, castellum eorum expugnant, occupatoque præsidium imponunt. Itaque armato instructoque exercitu, Arcades adhibitis in auxilium Thebanis, amissa bello repetunt. In eo prœlio Archidamus dux Lacedæmoniorum vulneratur: qui cum cædi suos iam vt victos videret, per præconem corpora interfectorum ad sepulturam poscit: Hoc est enim signum apud Græcos victoriæ traditæ; Qua confessione contenti Thebani, signum parcendi dedere. Paucis deinde post diebus, neutris quicquam hostile facientibus, cum quasi tacito consensu induciæ essent, Lacedæmonijs alia bella aduersus finitimos gerentibus, Thebani Epaminonda duce, occupandæ vrbis eorum spem ceperunt. Igitur principio noctis, taciti Lacedæmona proficiscuntur:

non

non tamen aggredi incautos potuerunt: Quippe senes, & cætera imbellis ætas, cum aduentum hostium præsensissent, in ipsis portarum angustijs armati occurrunt; & aduersus quindecim millia militum, non amplius centum iam effœtæ ætatis viri, pugnæ sese offerunt; tantum animorum viriumque patriæ, & penatium conspectus subministrat: tantoque præsentia, quam recordatione sui, maiores spiritus largiuntur. Nam vt videre inter quæ, & pro quibus starent, aut vincendum sibi, aut moriendum censuerunt. Pauci igitur sustinuere senes aciem, cui par ante diem vniuersa iuuentus esse non potuit. In eo prœlio duo duces hostium cecidere. Cum interim, Agesilai aduentu nuntiato, Thebani recessere, nec bellum diu dilatum; siquidem Spartanorum iuuentus, senum virtute & gloria incensa, teneri non potuit, quin ex continenti acie decerneret: Cum victoria Thebanorum esset, Epaminondas dum non ducis tantum, verum etiam fortissimi militis officio fungitur, grauiter vulneratur. Quo audito, his ex dolore metus, & illis ex gaudio stupor inijcitur; atque ita veluti ex placito consensu à prœlio disceditur. Post paucos deinde dies Epaminondas decedit, cum quo vires quoque reipublicæ ceciderunt: Nam sicuti telo si primam aciem perfregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris; sic illo velut mucrone teli ablato duce, Thebanorum rei quoque publicæ

vires

vires hebetatæ ſunt: vt non tam illum amiſiſſe; quam cum illo interiſſe omnes viderentur. Nam neque hunc ante ducem vllum memorabile bellum geſſere; nec poſtea virtutibus, ſed cladibus inſignes fuere, vt manifeſtum ſit, patriæ gloriam & natam, & extinctam cum eo fuiſſe. Fuit autem incertum, vir melior, an dux eſſet: nam & imperium non ſibi ſemper, ſed patriæ quæſiuit; & pecuniæ adeo parcus fuit, vt ſumptus funeri defuerit: gloriæ quoque non cupidior, quam pecuniæ: quippe recuſanti, omnia imperia ingeſta ſunt: honoreſque ita geſſit, vt ornamentum non accipere, ſed dare ipſi dignitati videretur: Iam litterarum ſtudium, iam philoſophiæ doctrina tanta, vt mirabile videretur, vnde tam inſignis millitiæ ſcientia homini inter litteras nato. Neque ab hoc vitæ propoſito mortis ratio diſſenſit. Nam vt relatus in caſtra ſemianimis, vocem ſpiritumque collegit, id vnum à circumſtantibus requiſiuit, num cadenti ſibi ſcutum ademiſſet hoſtis: quod vt ſeruatum audiuit, allatumque velut laborum gloriæque ſocium oſculatus eſt. Iterum quæſiuit, vtri viciſſent; vt audiuit Thebanos, Bene habere ſe rem, dixit: atque ita velut gratulabundus patriæ, exſpirauit. Huius morte etiam Athenienſium virtus intercidit, ſiquidem amiſſo cui æmulari conſueuerant, in ſegnitiam, torporemque reſoluti, non vt olim in claſſem & exercitus, ſed in dies feſtos, apparatuſque ludorum redditus publicos

 eſſun-

effundunt; & cum actoribus nobilissimis poetisque theatra celebrant, frequentius scenam quam castra visentes; versificatoresque, meliores, quam duces laudantes. Tunc vectigal publicum, quo antea milites & remiges alebantur, cum vrbano populo diuidi cœptum est. Quibus rebus effectum est, vt inter otia Græcorum, sordidum & obscurum antea, Macedonum nomen emergeret; & Philippus obses triennio Thebis habitus, Epaminondæ & Pelopidæ virtutibus eruditus, regnum Macedoniæ, Græciæ & Asiæ ceruicibus, velut iugum seruitutis imponeret.

LIBER VII.

MAcedonia ante nomine Emathionis regis, cuius prima virtutis experimenta in illis locis extant, Emathia cognominata est. Huius sicuti incrementa modica, ita termini perangusti fuere, Populus Pelasgus, regio Bœotia dicebatur. Sed postea virtute regum, & gentis industria, subactis primo finitimis, mox populis, nationibusque, imperium vsque extremos Orientis terminos prolatum. In regione Pæonia, quæ nunc portio est Macedoniæ, regnasse fertur Telegonus pater Asteropæi, cuius Troiano bello, inter clarissimos vindices vrbis, nomen accepimus. Ex alio latere in Europa regnum Europus nomine tenuit. Sed & Caranus cum magna multitudine Græcorum, sedes in Macedonia

donia responso oraculi iussus quærere, cum in Emathiam venisset, vrbem Ædessam non sentientibus oppidanis, propter imbrium & nebulæ magnitudinem, gregem caprarum, imbrem fugientium, secutus occupauit: reuocatusque in memoriam oraculi, quo iussus erat, ducibus capris imperium quærere, regni sedem statuit; religioseque postea obseruauit, quocunque agmen moueret, ante signa easdem capras habere, cœptorum duces habiturus, quas regni habuerat auctores. Vrbem Ædessam ob memoriam muneris Ægeas; populum Ægeadas, vocauit. Pulso deinde Mida (nam is quoque portionem Macedoniæ tenuit) alijsque regibus pulsis, in locum omnium solus successit; primusque adunatis gentibus variorum populorum, veluti vnum corpus Macedoniæ fecit; crescentique regno, valida incrementorum fundamenta constituit. Post hunc Perdicca regnauit, cuius & vita illustris, & mortis postrema, veluti ex oraculo præcepta memorabilia fuere: Siquidem senex moriens, Argæo filio monstrauit locum, quo condi vellet, ibique non sua tantum, sed & succedentium sibi in regnum ossa poni iussit; præfatus, quoad ibi conditæ posterorum reliquiæ forent, regnum in familia mansuram: creduntque hac superstitione extinctam in Alexandro stirpem, quia locum sepulturæ mutauerit. Argæus moderate, & cum amore popularium administrato regno, successorem filium Philippum reliquit: qui imma-

tura morte raptus, Europum paruulum admodum instituit heredem. Sed Macedonibus assidua certamina cum Thracibus & Illyrijs fuere: quorum armis veluti quotidiano exercitio indurati, gloria bellicæ laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrij infantiam regis pupilli contemnentes, bello Macedonas aggrediuntur: qui prœlio pulsi, rege suo in cunis prolato, & pone aciem posito, acrius certamen repetiuere: tanquam ideo victi fuissent antea, quod bellantibus sibi regis sui auspicia defuissent; futuri vel propterea victores, quod ex superstitione animum vincendi ceperant; simul & miseratio eos infantis tenebat, quem si victi forent, captiuum de rege facturi videbantur. Conserto itaque prœlio, magna cæde Illyrios fudere; ostenderuntque hostibus suis, priore bello regem Macedonibus, non virtutem defuisse. Huic Amyntas succedit, & propria virtute, & Alexandri filij egregia indole insigniter clarus: cui Alexandro tanta omnium virtutum natura ornamenta extitere; vt etiam Olympio certamine, vario ludicrorum genere contenderit. Cum interim Darius rex Persarum, turpi ab Scythia fuga summotus, ne vbique deformis militiæ damnis haberetur, mittit cum parte copiarum Megabazum ad subigendam Thraciam, ceteraque eius tractus regna: quibus pro ignobili momento erat accessura Macedonia. Qui breui tempore exsequuto regis imperio, legatis ad Amyntam regem Macedoniæ missis, obsides in pignus

futu-

futuræ pacis dari ſibi poſtulabat. Sed legati benigne excepti, inter epulas ebrietate creſcente, rogant Amyntam vt apparatui epularum adijciat ius familiaritatis, adhibitis in conuiuium ſuum filijs & vxoribus: id apud Perſas haberi pignus ac fœdus hoſpitij. Quæ vt venerunt, petulantius Perſis eas contrectantibus, filius Amyntæ Alexander rogat patrem, reſpectu ætatis ac grauitatis ſuæ abiret conuiuio; pollicitus ſe hoſpitum temperaturum iocos. Quo digreſſo, mulieres quoque paululum è conuiuio euocat, cultius exornaturus, gratioreſque reducturus. In quarum locum matronali habitu exornatos iuuenes ſupponit, eoſque petulantiam legatorum ferro, quod ſub veſte gerebant, compeſcere iubet. Atque ita interfectis omnibus ignarus rei Megabazus, cum legati non redirent, mittit eo cum exercitus parte Bubaré, vt in bellum facile & mediocre: dedignatus ipſe ire, ne dehoneſtaretur prœlio tam fędæ gentis. Sed Bubares ante bellum amore filiæ Amyntæ captus, omiſſo bello nuptias facit, depoſitiſque hoſtilibus animis, in affinitatis iura ſuccedit. Poſt diſceſſum à Macedonia Bubaris, Amyntas rex decedit, cuius filio & ſucceſſori Alexandro cognatio Bubaris non Darij tantum temporibus pacem præſtitit, verum etiam Xerxem adeo conciliauit, vt cum Græciam veluti tempeſtas quædam occupaſſet, inter Olympum Hæmumq; montes totius regionis eum imperio donauerit. Sed nec virtute minus, quã Perſarum liberalitate

 re-

regnum ampliauit. Per ordinem deinde successionis regnum Macedoniæ ad Amyntam fratris eius Menelai filium peruenit. Hic quoque insignis industria, & omnibus imperatorijs virtutibus instructus fuit: qui ex Eurydice tres filios sustulit: Alexandrum, Perdiccam, & Philippum Alexandri Magni Macedonis patrem, & filiam Euryonem. Ex Cygnæa autem Archelaum, Archideum, Menelaum. Cum Illyrijs deinde, & cum Olynthijs grauia bella gessit. Insidijs autem Eurydices vxoris, quæ nuptias generi pacta, occidendum virum regnumque adultero tradendum susceperat, occupatus fuisset, ni filia pellicatum matris & sceleris consilia prodidisset. Functus itaque tot periculis, senex decessit, regno maximo ex filijs Alexandro tradito. Igitur Alexander inter prima initia regni bellum ab Illyrijs pacta mercede, & Philippo fratre dato obside, redemit. Interiecto quoque tempore per eundem obsidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat: quæ res Philippo maxima incrementa egregiæ indolis dedit. Siquidem Thebis triennio obses habitus, prima pueritiæ rudimenta, in vrbe seueritatis antiquæ, & in domo Epaminondæ, summi & philosophi & imperatoris, deposuit. Nec multo post Alexander insidijs Eurydices matris appetitus occumbit: cui Amyntas in scelere deprehensæ, propter communes liberos, ignarus eisdem quandoque exitiosam fore, pepercerat. Frater quoque eius Per-

dicca

dicca pari insidiarum fraude decipitur. Indignum prorsus, libidinis causa liberos à matre vita priuatos, quam scelerum suorum suppliciјs liberorum contemplatio vindicauerat. Perdiccæ hoc indignior cædes videbatur quod ei apud matrem misericordiam nec paruulus quidem filius conciliauerat. Itaque Philippus diu non regem, sed tutorem pupilli egit. At vbi grauiora bella imminebant, serumque auxilium in exspectatione infantis erat, compulsus à populo, regnum suscepit. Vt est ingressus imperium, magna de illo spes omnibus fuit; & propter ipsius ingenium quod magnum spondebat virum, & propter vetera Macedoniæ fata: quæ cecinerant, vno ex Amyntæ filijs regnante, florentissimum fore Macedoniæ statum: cui spei scelus matris hunc residuum fecerat. Principio regni cum hinc cædes fratrum indigne peremptorum, inde hostium multitudo, hinc insidiarum metus, inde inopia continui belli & exhausti regni immaturam ætatem tyronis vrgerent: bellaque velut conspiratione quadam ad opprimendam Macedoniam, multarum gentium ex diuersis locis hoc tempore confluebant: quoniam omnibus par esse non poterat, dispensanda ratus, alia interposita pactione componit, alia redimit, facillimis quibusque aggressis, quorum victoria & militum trepidos animos firmaret, & contemptum sibi hostium demeret. Primum illi cum Atheniensibus certamen fuit: quibus per in-

ſidias victis, metu belli grauioris, cum interficere omnes poſſet, incolumes ſine pretio dimiſit. Poſt hæc bello in Illyrios translato, multa millia hoſtium cædit. Vrbem nobiliſſimam Lariſſam capit: hinc Theſſaliam non prædæ cupiditate, ſed quod exercitui ſuo robur Theſſalorum equitum adiungere geſtiebat, nihil minus quam bellum metuentem, improuiſus expugnat: vnumque corpus equitum pedeſtriumque copiarum inuicti exercitus fecit. Quibus rebus feliciter prouenientibus, Olympiadem Neoptolemi regis Moloſſorum filiam vxorem ducit, conciliante nuptias fratre patruele, altore virginis Arruba rege Moloſſorum, qui ſororem Olympiadis Troadam in matrimonium habebat: quæ cauſa illi exitij, malorumque omnium fuit: Nam dum regni incrementa affinitate Philippi acquiſiturum ſperat, proprio regno ab eodem priuatus, in exilio conſenuit. His itaque geſtis, Philippus iam non contentus ſummouere bella, vltro etiam quietos laceſſit. Cum Methonam vrbem oppugnaret, in prætereuntem de muris ſagitta iacta, dextrum oculum regis effodit: Quo vulnere nec ſegnior in bellum, nec iracundior aduerſus hoſtes factus eſt: adeo vt interiectis diebus pacem deprecantibus dederit; nec moderatus tantum, verum etiam mitis aduerſus victos fuerit.

LI-

LIBER VIII.

GRæciæ ciuitates, dum imperare singulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt: quippe in mutuum exitium sine modo ruentes, omnibus perire, quod singulæ amitterent, non nisi oppressę senserunt. Siquidem Philippus rex Macedoniæ, velut è specula quadam, libertati omnium insidiatus, dum contentiones ciuitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoresque subire regiam seruitutem coegit. Causa & origo huius mali Thebani fuere: qui cum rerum potirentur, secundam fortunam imbecillo animo ferentes, victos armis Lacedæmonios & Phocenses, quasi parua supplicia cædibus & rapinis luissent, apud commune Græciæ concilium superbe accusauerunt. Lacedæmonijs crimini datum, quod arcem Thebanam induciarum tempore occupassent: Phocensibus, quod Bœotiam depopulati essent: prorsus quasi post arma & bellum locum legibus reliquissent. Cum iudicium arbitrio victorum exerceretur, tanta pecunia damnantur quanta exsolui non posset. Igitur Phocenses, cum agris, liberis coniugibusque priuarentur, desperatis rebus, Philomelo quodam duce, velut Deo irascentes, templum ipsum Apollinis Delphis occupauere. Inde auro & pecunia diuites, conducto mercenario milite, bellum Thebanis intulerunt. Factum Phocensium, tametsi

omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen inuidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit. Itaque auxilia his & ab Atheniensibus, & à Lacedæmonijs missa. Prima igitur congressione Philomelus Thebanos castris exuit. Sequenti prœlio primus inter confertissimos dimicans cecidit, & sacrilegij pœnas impio sanguine luit. In huius locum dux Onomarchus creatur. Aduersus quem Thebani Thessalique non ex ciuibus suis: ne victoris potentiam ferre non possent, sed Philippum Macedoniæ regem ducem eligunt; & externæ dominationi, quam in suis timuerant, sponte succedunt. Igitur Philippus quasi sacrilegij, non Thebanorum vltor esset, omnes milites coronas laureas sumere iubet; atque ita veluti Deo duce, in prœlium pergit. Phocenses insignibus Dei conspectis, conscientia delictorum territi, abiectis armis fugam capessunt, pœnasque violatæ religionis sanguine & cædibus suis pendunt. Incredibile quantum ea res apud omnes nationes Philippo gloriæ dedit. Illum vindicem sacrilegij, illum vltorem religionum, quod orbis viribus expiari debuit, solum qui piacula exigeret extitisse, dignum. Itaque à dijs proximus habetur, per quem deorum maiestas vindicata sit. Sed Athenienses audito belli euentu, ne in Græciam Philippus transiret, angustias Thermopylarum pari ratione, sicuti antea aduenientibus Persis occupauere; sed nequaquam simili

mili aut virtute, aut causa: siquidem tunc pro libertate Græciæ, nunc pro sacrilegio publico, tunc à rapina hostium templa vindicaturi, nunc aduersus vindices, templorum raptores defensuri: aguntque propugnatores sceleris, cuius turpe erat alios vindices fuisse: immemores prorsus, quod in dubijs rebus suis, illo deo etiam consiliorum auctore vsi fuerant; quod illo duce tot bella victores inierant, tot vrbes auspicato condiderant, tantum imperium terra marique quæsierant; quod nihil sine maiestate numinis eius aut priuatæ vnquam, aut publicæ rei gesserant. Tantum facinus admisisse ingenia omni doctrina exculta pulcherrimis legibus institutisque formata, vt quid posthac succensere iure barbaris possent, non haberent. Sed nec Philippus melioris fidei aduersus socios fuit, quippe veluti timens ne ab hostibus sacrilegij scelere vinceretur, ciuitates quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub auspicijs eius militauerant, quæ gratulatæ illi, sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: Coniuges liberosque omnium sub corona vendidit: non deorum immortalium templis, non ædibus sacris, non dijs penatibus publicis priuatisque ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit: prorsus vt non tam sacrilegij vltor extitisse, quam sacrilegiorum licentiam quęsisse videretur. Inde veluti rebus egregie gestis, in Cappadociam traijcit: vbi bello pari perfidia gesto, captisque per dolum &

occisis finitimis regibus, vniuersam prouinciam imperio Macedoniæ adiungit. Deinde ad abolendam inuidiæ famam, qua insignis præter cæteros tunc temporis habebatur, per regna mittit & opulentissimas ciuitates, qui opinionem sererent, regem Philippum magna pecunia locare, & muros per ciuitates, & fana, & templa facienda; & vt per præcones susceptores solicitarent: qui cum in Macedoniam venissent, varijs dilationibus frustrati, vim regiæ maiestatis timentes, taciti proficiscebantur. Post hæc Olynthios aggreditur. Receperant enim per misericordiam post cædem vnius, duos fratres eius, quos Philippus ex nouerca genitos, veluti participes regni interficere gestiebat. Ob hanc igitur causam vrbem antiquam & nobilem exscindit; & fratres olim destinato supplicio tradit; prædaque ingenti pariter & parricidij voto fruitur. Inde quasi omnia, quæ agitasset animo, ei licerent, auraria in Thessalia, argenti metalla in Thracia occupat. Et ne quod ius vel fas inuiolatum prætermitteret piraticam quoque exercere instituit. His ita gestis, forte euenit, vt eum fratres duo, reges Thraciæ, non contemplatione iustitiæ eius, sed inuicem metuentes ne alterius viribus accederet, disceptationum suarum iudicem eligerent. Sed Philippus more ingenij sui, ad iudicium veluti ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu superuenit: & regno vtrumque non iudicis more, sed fraude latronis ac

scelere

ſcelere ſpoliauit. Dum hæc aguntur legati Athenienſium petentes pacem ad eum venerunt. Quibus auditis, & ipſe legatos Athenas cum pacis conditionibus miſit: ibique ex commodo vtrorumque pax facta. Ex cæteris quoque Græciæ ciuitatibus, non pacis amore, ſed belli metu legationes venere. Siquidem crudeſcente ira, Theſſali, Bœotique orant, vt profeſſum aduerſum Phocenſes ducem Græciæ exhibeat; tanto odio Phocenſium ardentes, vt obliti cladium ſuarum, perire ipſi, quam non pendere eos præoptarent, expertamque Philippi crudelitatem pati, quam parcere hoſtibus ſuis mallent. Contra Phocenſium legati adhibitis Lacedæmonijs & Athenienſibus, bellum deprecabantur, cuius ab eo dilationem ter iam emerant. Fœdum prorſus, miſerandumque ſpectaculum Græciam etiam nunc & viribus, & dignitate orbis terrarum principem; regum certe gentiumque ſemper victricem, & multarum adhuc vrbium dominam, alienis excubare ſedibus; aut rogantem bellum, aut deprecantem; in alterius ope omnem ſpem poſuiſſe orbis terrarum vindices, eoque diſcordia ſua, ciuilibuſque bellis redactos, vt adulentur vltro ſordidam paulo ante clientelæ ſuæ partem: & hæc potiſſimum facere Thebanos, Lacedæmonioſque, antea inter ſe imperij, nunc Græciæ imperantis æmulos. Philippus venditatione gloriæ ſuæ, tantarum vrbium faſtidium agitat; atque vtros potius dignetur æſtimat. Secreto igitur auditis

ditis vtrisque legationibus, his veniam belli pollicetur, iureiurando adactis responsum nemini prodituros, illis contra venturum se, auxiliumque laturum. Vtrosque vetat parare bellum aut metuere. Sic variato responso, securis omnibus, Thermopylarum angustias occupat. Tunc primum Phocenses, captos se fraude Philippi animaduertentes, trepidi ad arma confugiunt. Sed neque spatium erat instruendi belli, nec tempus ad contrahenda auxilia; & Philippus excidium minabatur, ni fieret deditio. Victi igitur necessitate, pacta salute se dedunt. Sed pactio eius fidei fuit, cuius antea fuerat deprecati belli promissio. Igitur cæduntur passim, rapiunturque, non liberi parentibus, non coniuges maritis, non deorum simulacra templis suis relinquuntur: Vnum tantum miseris solatium fuit; quod cum Philippus portione prædæ socios fraudasset, nihil rerum suarum apud inimicos viderunt. Reuersus in regnum, vt pecora pastores nunc in hibernos, nunc in æstiuos saltus traijciunt, sic ille populos & vrbes, vt illi vel replenda, vel derelinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda vbique facies, & excidio similis erat: Non quidem pauor ille hostilis, nec discursus per vrbem militum erat, non tumultus armorum, non bonorum atque hominum rapina: sed tacitus mœror & luctus, verentibus ne ipsæ lacrymæ pro contumacia haberentur: Crescit dissimulatione ipsa dolor, hoc altius demis-

demiſsus, quo minus profiteri licet. Nunc ſepulcra maiorum, nunc veteres penates, nunc tecta, in quibus geniti erant, in quibuſque genuerant, conſiderabant: miſerantes nunc vicem ſuam, quod in eam diem vixiſsent, nunc filiorum, quod non poſt eam diem nati eſsent. Alios populos in finibus ipſis hoſtibus opponit; alios in extremis [regni terminis] ſtatuit; quoſdam bello captos in ſupplementis vrbium diuidit: Atque ita ex multis gentibus nationibuſque vnum regnum populumque conſtituit. Compoſitis, ordinatiſque in Macedonia rebus, Dardanos, cæteroſque finitimos fraude captos expugnat. Sed nec à proximis manus abſtinet. Siquidem Arrubam regem Epiri, vxori ſuæ Olympiadi artiſſima cognatione iunctum, pellere regno ſtatuit, atque Alexandrum priuignum eius vxoris Olympiadis fratrem, puerum honeſtæ pulchritudinis, in Macedoniam nomine ſororis arceſſit, omnique ſtudio ſolicitatum ſpe regni, ſimulato amore, ad ſtupri conſuetudinem perpulit, maiora in eo obſequia habiturus, ſiue conſcientiæ pudore, ſiue regni beneficio. Cum igitur ad xx. annos perueniſset, ereptum Arrubæ regnum puero admodum tradit, ſceleſtus in vtroque: nam nec in eo ius cognationis ſeruauit, cui ademit regnum, & eum cui dedit, impudicum fecit antequam regem.

LIBER IX.

IN Græciam Philippus cum venisset, solicitatus paucarum ciuitatum direptione; & ex præda modicarum vrbium, quantæ opes vniuersarum essent animo prospiciens, bellum toti Græciæ inferre statuit: Ad cuius emolumentum egregie pertinere ratus, si Bizantium, nobilem & maritimam vrbem, receptaculum terra marique copijs suis futurum, in potestatem redegisset: eandem claudentem sibi portas, obsidione cinxit. Hæc namque vrbs condita primo à Pausania rege Spartanorum, & per VII. annos possessa fuit: deinde variante victoria, nunc Lacedæmoniorum, nunc Atheniensium iuris habita est. Quæ incerta possessio effecit, vt nemine quasi suam auxilijs iuuante, libertatem constantius tueretur. Igitur Philippus longa obsidionis mora exhaustus, pecuniæ commercium de piratica mutuatur. Captis itaque centum septuaginta nauibus mercium, & distractis, anhelantem inopiam paululum recreauit. Deinde, ne vnius vrbis oppugnatione tantus exercitus tereretur, profectus cum fortissimis, multas Chersonensiũ vrbes expugnat. Filiumque Alexandrum decem & octo annos natũ, vt sub militia patris tyrocinij rudimenta deponeret, ad se arcessit. In Scythiam quoq; prędandi causa profectus est, more negotiantium impensas belli alio bello refecturus. Erat eo tempore Rex

Scytha-

Scytharum Atheas, qui cum bello Iſtrianorum premeretur, auxilium à Philippo per Apollonienſes petit, in ſucceſſionem eum regni Scythiæ adoptaturus: cum interim Iſtrianorum rex decedens, & metu belli, & auxiliorum neceſſitate Scythas ſoluit. Itaque Atheas remiſſis Macedonibus renuntiari Philippo iubet, neque auxilium eius ſe petiſſe, neque adoptionem mandaſſe. Nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent: neque heredem ſibi incolumi filio deeſſe. His auditis, Philippus legatos ad Atheam mittit, impenſæ obſidionis portionem petentes, ne inopia deſerere bellum cogatur. Quod eo promptius eum facere debere, quod miſſis à ſe in auxilium eius militibus, ne ſumptum quidem viæ, non modo officij pretia dederit. Atheas inclementiam cœli, & terræ ſterilitatem cauſatus, quæ non patrimonijs ditet Scythas, ſed vix alimenta exhibeat, reſpondit, nullas ſibi opes eſſe, quibus tantum regem expleat; & turpius putare paruo defungi, quam totum abnuere: Scythas autem virtute animi & duritia corporis, non opibus cenſeri. Quibus deriſus Philippus, ſoluta obſidione Byzantij, Scythica bella aggreditur, præmiſſis legatis quo ſecuriores faceret, qui nuntient Atheæ, dum Byzantium obſidet, vouiſſe ſe ſtatuam Herculi: ad quam in oſtio Iſtri ponendã ſe venire, pacatum acceſſum ad religionem dei petens, amicus ipſe Scythis venturus. Ille, ſi voto fungi vellet, ſtatuam ſibi mitti iubet;

non

non modo vt ponatur, verum etiam vt inuiolata maneat pollicetur: Exercitum autem fines ingredi negat se passurum. Ac si inuitis Scythis statuam ponat, eo digresso sublaturum, versurumque æs statuæ in aculeos sagittarum. His vtrinque irritatis animis, prælium committitur. Cum virtute & animo præstarent Scythæ, astu Philippi vincuntur. Viginti millia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil. Ea fides primum inopiæ Scythicæ fuit. Viginti millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa. Sed reuertenti ab Scythia, Triballi Philippo occurrunt; negant se transitum daturos, ni portionem prædæ accipiant. Hinc iurgium, & mox prœlium; in quo ita in femore vulneratus est Philippus, vt per corpus eius equus interficeretur. Cum omnes occisum putarent, præda amissa est. Ita Scythica, velut deuota, spolia pene luctuosa Macedonibus fuere. Vbi vero ex vulnere primum conualuit, diu dissimulatum bellum Atheniensibus infert: quorum causæ Thebani se iunxere, metuentes ne victis Atheniensibus, veluti vicinum incendium belli ad se transiret. Facta igitur inter duas paulo ante infestissimas ciuitates societate, legationibus Græciam fatigant, communem hostem putant communibus viribus summouendum: neque enim cessarurum Philippum, si prospere prima successerint, nisi omnem Græciam domuerit.

rit. Motæ quædam ciuitates Atheniensibus se iungunt; quasdam autem ad Philippum belli metus traxit. Prœlio commisso, cum Athenienses longe maiore militum numero præstarent, assiduis bellis indurata virtute Macedonum vincuntur: non tamen immemores pristinæ gloriæ cecidere: quippe aduersis vulneribus omnes loca quę tuenda à ducibus acceperant, morientes corporibus texerunt. Hic dies vniuersæ Græciæ & gloriam dominationis, & vetustissimam libertatem finiuit. Huius victoriæ callide dissimulata lætitia est. Denique non solita sacra Philippus illa die fecit; non in conuiuio risit: non ludos inter epulas adhibuit; non coronas aut vnguenta sumpsit; & quantum in illo fuit, ita vicit, vt victorem nemo sentiret. Sed nec regem se Græciæ, sed ducem appellari iussit. Atque ita inter tacitam lætitiam, & dolorem hostium temperauit, vt neque apud suos exultasse, neque apud victos insultasse videretur. Atheniensibus quos passus infestissimos fuerat, & captiuos gratis remisit, & bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit; reliquiasque funerum vt ad sepulchra maiorum deferrent, vltro hortatus est. Super hæc Alexandrum filium cum amico Antipatro, qui pacem cum his, amicitiamque iungeret, Athenas misit. Thebanorum porro non solum captiuos, verum etiam interfectorum sepulturam vendidit: Principes ciuitatis alios securi percussit, alios in exi-

lium

lium redegit, bonaque omnium occupauit: Pulsos deinde per iniuriam, in patriam restituit; ex horum numero CCC. exules iudices, rectoresque ciuitati dedit: apud quos cum potentissimi quique rei eius ipsius criminis postularentur, quod per iniuriam se in exilium egissent, huius constantiæ fuerunt, vt omnes se auctores faterentur, meliusque cum republica actum cum damnati essent, quam cum restituti, contenderent. Mira prorsus audacia: de iudicibus vitæ necisque suæ, quemadmodum possunt, sententiam ferunt, contemnuntq; absolutionem, quam dare inimici possunt: & quoniã rebus nequeunt vlcisci, verbis vsurpant libertatem. Compositis in Græcia rebus, Philippus omnium ciuitatum legatos ad formandum rerum præsentium statum euocari Corinthum iubet. Ibi pacis legem vniuersę Græcię pro meritis singularum ciuitatum statuit; conciliumq; omnium veluti vnum senatum, ex omnibus elegit. Soli Lacedæmonij, & regem, & leges contempserunt: seruitutem non pacem rati, quæ non ipsis ciuitatibus conueniret, sed à victore ferretur. Auxilia deinde singularum ciuitatum describuntur; siue adiuuandus ea manu rex oppugnante aliquo foret, seu duce illo bellum inferendum: neque enim dubium erat, imperium Persarum his apparatibus peti. Summa auxiliorum ducenta millia peditum fuere, & equitum quindecim millia. Extra hanc summam & Macedoniæ exercitus erat, & confinis domitarum gentium bar-

ba-

baries. Initio veris tres duces in Asiam Persarum iuris præmittit, Parmenionem, Amyntam, & Attalum, cuius sororem, nuper expulsa Alexandri matre Olympiade, propter stupri suspicionem, in matrimonium receperat. Interea dum auxilia à Grçcia coeunt, nuptias Cleopatrç filię, & Alexandri, quem regem Epiri fecerat, celebrat. Dies erat pro magnitudine duorum regum & collocantis filiam, & vxorem ducentis, apparatibus insignis. Sed nec ludorum magnificentia deerat: ad quorum spectaculum Philippus cum sine custodibus, medius inter duos Alexandros, filium generumque contenderet, Pausanias nobilis ex Macedonibus adolescens, nemini suspectus, occupatis angustijs Philippum in transitu obtruncat; diemq; lætitię destinatum fœdum luctu funeris facit. Hic primis pubertatis annis stuprum per iniuriam passus ab Attalo fuerat; cuius indignitati hæc etiam fęditas accesserat: nam perductum in conuiuium, solutumq; mero Attalus, non suæ tantum, verum & conuiuarum libidini, velut scortum vile subiecerat, ludibriumque omnium inter æquales reddiderat. Hanc rem ægre ferens Pausanias, querelam Philippo sæpe detulerat. Cum varijs frustrationibus non sine risu differretur, & honoratum insuper ducatu aduersarium cerneret, iram in ipsum Philippum vertit; vltionemque quam ab aduersario non poterat, ab iniquo iudice exegit. Creditum est etiam immissum ab Olympiade matre Alexandri fuisse, nec ipsum

Ale-

Alexandrum ignarum paternæ cædis extitisse: quippe non minus Olympiadem repudium, & prælatam sibi Cleopatram, quam stuprum Pausaniam doluisse. Alexandrum quoque, regni æmulum fratrem ex nouerca susceptum timuisse: eoque actum, vt in conuiuio antea primum cum Attalo, mox cum ipso patre iurgaret, adeo vt etiam stricto gladio eum Philippus confectatus sit, ægreque à filij cæde amicorum precibus exoratus. Quamobrem Alexander ad auunculum se in Epirum cum matre, inde ad regem Illyriorum contulerat: vixque reuocanti mitigatus est patri, precibusque cognatorum ægre redire compulsus. Olympias quoque fratrem suum Alexandrum Epiri regem in bellum subornabat, peruicissetque ni filiæ nuptijs pater generum occupasset. His stimulis irarum vtrique Pausaniam de impunitate stupri sui querentem, ad tantum facinus impulisse creduntur: Olympias certe fugienti percussori, equos quoque præparatos habuit. Ipsa deinde audita regis nece, cum titulo officij ad exequias cucurrisset, in cruce pendentis Pausaniæ capiti, eadem nocte qua venit, coronam auream imposuit: quod nemo alius audere, nisi hæc, superstite Philippi filio potuisset. Paucos deinde post dies, refixum corpus interfectoris super reliquias mariti cremauit, & tumulum ei eodem fecit in loco, parentarique

que

que eidem quotannis, incusſa populo ſuperſtitione, curauit. Poſt hæc Cleopatram à qua pulſa Philippi matrimonio fuerat, in gremio eius prius filia interfecta, finire vitam ſuſpendio coegit; ſpectaculoque pendentis vltionem potita eſt, ad quam per parricidium feſtinauerat. Nouiſſime gladium, quo rex percuſſus eſt, Apollini ſub nomine Myrtalis conſecrauit: Hoc enim nomen ante Olympiadis paruulæ fuit. Quæ omnia ita palam facta ſunt, vt timuiſſe videatur, ne facinus ab ea commiſſum non probaretur. Deceſſit Philippus 40. & 7. annorum, cum annis 25. regnaſſet. Genuit ex Lariſſæa ſaltatrice filium Aridæum, qui poſt Alexandrum regnauit. Habuit & alios multos ex varijs matrimonijs regio more ſuſceptos, qui partim fato, partim ferro periere. Fuit rex armorum quam conuiuiorum apparatibus ſtudioſior; cui maximæ opes erant inſtrumenta bellorum: diuitiarum quæſtu, quam cuſtodia ſolertior: Itaque inter quotidianas rapinas ſemper inops erat. Miſericordia in eo & perfidia pari iure dilectæ: Nulla apud eum turpis ratio vincendi: blandus pariter, & inſidioſus alloquio; qui plura promitteret, quam præſtaret: in ſeria & iocos artifex. Amicitias vtilitate, non fide colebat. Gratiam fingere in odio, inſtruere inter concordantes odia, apud vtrumque gratiam quærere, ſolennis illi conſuetudo. Inter hæc eloquentia, & inſignis oratio, acuminis & ſo-

solertiæ plena, vt nec ornatui facilitas, nec facilitati inuentionum deesset ornatus. Huic Alexander filius successit, & virtute & vitijs patre maior. Itaque vincendi ratio vtrique diuersa. Hic aperte, ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hostibus, hic palam fusis. Prudentior ille consilio, hic animo magnificentior. Iram pater dissimulare, plerumque etiam vincere; hic vbi exarsisset, nec dilatio vltionis, nec modus erat. Vini nimis vterque auidus, sed ebrietatis diuersa vitia: Patri mos erat etiam de conuiuio in hostem procurrere, periculis se temere offerre; Alexander non in hostem, sed in suos sæuiebat. Quamobrem Philippum sæpe vulneratum prœlia remisere, hic amicorum interfector, conuiuio frequenter excessit. Regnare ille cum amicis volebat, hic in amicos regna exercebat. Amari pater malle, hic metui. Literarum cultus vtrique similis. Solertiæ pater maioris, hic fidei. Verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatior. Parcendi victis filio animus & promptior & honestior. Frugalitati pater, luxuriæ filius magis deditus erat. Quibus artibus orbis imperij fundamenta pater iecit, operis totius gloriam filius consummauit.

LIBER X.

ARtaxerxi regi Persarum ex pellicibus cxv. filij fuere, sed tres tantum iusto ma-

matrimonio ſuſcepti, Darius, Ariarathes, & Ochus. Ex his Darium contra morem Perſarum, apud quos rex non niſi morte mutatur, per indulgentiam pater Regem viuus fecit, nihil ſibi ablatum exiſtimans, quod in filium contuliſſet, ſinceriuſque gaudium ex procreatione capturus, ſi inſignia maieſtatis ſuæ viuus in filio conſpexiſſet. Sed Darius poſt noua paternæ pietatis exempla, interficiendi patris conſilium cepit. Sceleratus, ſi ſolus parricidium cogitaſſet, tanto ſceleratior, quod in ſocietatem facinoris aſſumptos, quinquaginta fratres fecit parricidas. Oſtenti prorſus genus, vbi in tanto populo non ſolum ſociari, verum etiam ſileri parricidium potuit, vt ex quinquaginta liberis nemo inuentus ſit, quem aut paterna maieſtas, aut veneratio ſenis, aut indulgentia patris à tanta immanitate reuocaret. Adeone vile paternum nomen apud tot numero filios fuit, vt quorum præſidio tutus etiam aduerſus hoſtes eſſe debuerat, eorum inſidijs circumuentus tutior ab hoſtibus, quam à filijs fuerit? Cauſſa parricidij ſceleratior ipſo parricidio fuit. Occiſo quippe Cyro fraterno bello, cuius mentio ſupra habita eſt, Aſpaſiam pellicem eius rex Artaxerxes in matrimonium receperat. Hanc patrem cedere ſibi ſicut regnum Darivs poſtulauerat: qui pro indulgentia ſua in liberos, primo facturum ſe dixerat, mox pœnitentia ductus, vt honeſte negaret, quod temere promiſerat, Solis eam ſacerdotio præfecit, quo per-

petua illi ab omnibus viris pudicitia imperabatur. Hinc exacerbatus iuuenis in iurgia primo patris erupit; mox facta cum fratribus coniuratione, dum patri insidias parat, deprehensus cum socijs, pœnas parricidij dijs paternæ maiestatis vltoribus dedit. Coniuges quoque omnium cum liberis, ne quod vestigium tanti sceleris extaret, interfectæ. Post hæc Artaxerxes morbo ex dolore contracto decedit, rex quam pater felicior. Hereditas regni Ocho tradita, qui timens parem coniurationem, regiam cognatorum cæde, & strage principum replet, nulla non sanguinis, non sexus, non ætatis misericordia permotus, scilicet ne innocentior fratribus parricidis haberetur. Atque ita, velut purificato regno, bellum Cadusijs infert. In eo aduersus prouocatorem hostium Codomannus quidam, cum omnium fauore processisset, hoste cæso, victoriam suis pariter, & prope amissam gloriam restituit. Ob hæc decora idem Codomannus præficitur Armenijs. Interiecto deinde, tempore, post mortem Ochi regis, ob memoriam pristinæ virtutis, rex à populo constituitur, Darij nomine, ne quid regiæ maiestati deesset, honoratus, bellumque cum Alexandro Magno, diu variante fortuna, magna virtute gessit: Postremo victus ab Alexandro, & à cognatis occisus, vitam pariter cum Persarum regno finiuit.

LI-

LIBER XI.

IN exercitu Philippi, ſicuti variæ gentes erant, ita eo occiſo diuerſi motus animorum fuere. Alij quippe iniuſta ſeruitute oppreſſi ad ſpem ſe libertatis erigebant, alij tædio longinquæ militiæ remiſſam ſibi expeditionem gaudebant, nonnulli facem nuptijs filiæ accenſam rogo patris ſubditam dolebant. Amicos quoque tam ſubita mutatione rerum, haud mediocris metus ceperat, reputantes nunc prouocatam Aſiam, nunc Europam nondum perdomitam, nunc Illyrios, & Thracas, & Dardanos, ceteraſq; barbaras gentes fidei dubiæ, & mentis infidæ; qui omnes populi ſi pariter deficiant, reſiſti nullo modo poſſe. Quibus rebus, veluti medela quædam interuentus Alexandri fuit: qui pro concione ita vulgus omnes conſolatus, hortatuſque pro tempore eſt, vt & metum timentibus demeret, & in ſpem omnes impelleret. Erat hic annos xx. natus: in qua ætate ita moderate de ſe multa pollicitus eſt, vt appareret plura eum experimentis reſeruare. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, præter militiæ vacationem dedit; quo facto tantum ſibi fauorem omnium conciliauit, vt corpus hominis, non virtutem regis mutaſſe ſe dicerent. Prima illi cura paternarum exequiarum fuit: in quibus ante omnia, cædis conſcios ad tumulum patris occidi iuſſit; ſoli Alexandro Lynciſtarum fratri pepercit,

seruans sane auspicium dignitatis suæ, nam regem eum primus salutauerat. Æmulum quoque imperij Catanum fratrem ex nouerca susceptum, interfici curauit. Inter initia multas gentes rebellantes compescuit, orientes nonnullas seditiones extinxit. Quibus rebus erectus, citato gradu in Græciam contendit: vbi exemplo patris Corinthum euocatis ciuitatibus, dux in locum eius substituitur. Inchoatum deinde à patre Persicum bellum aggreditur; in cuius apparatu occupato nuntiatur, Athenienses & Lacedæmonios ab eo ad Persas defecisse, auctoremque eius defectionis magno auri pondere à Persis corruptum, Demosthenem oratorem extitisse: qui Macedonum deletas omnes cum rege copias à Triballis affirmauerit, producto in concionem auctore qui in eo prœlio, in quo rex ceciderit, se quoque vulneratum diceret. Qua opinione mutatos omnium ferme ciuitatum animos esse, præsidia Macedonum obsideri. Quibus motibus occursurus, tanta celeritate instructo paratoque exercitu Græciam oppressit, vt quem venire non senserant, videre se vix crederent. In transitu hortatus Thessalos fuerat, beneficiorumque Philippi patris, maternæque suæ cum his sub Æacidarum gente necessitudinis admonuerat. Cupide hæc Thessalis audientibus, exemplo patris dux vniuersæ gentis creatus erat: & vectigalia omnia, redditusque suos ei tradiderant. Sed Athenienses, sicuti primi defecerant, ita primi pœnitere cepe-

pe-

perunt; contemptum hostis in admirationem vertentes, pueritiamque Alexandri spretam antea, supra virtutem veterum ducum extollentes. Missis itaque legatis bellum deprecantur: quibus auditis & grauiter increpatis, Alexander bellum remisit. Inde Thebas exercitum conuertit, eadem indulgentia vsurus, si parem pœnitentiam inuenisset. Sed Thebani armis, non precibus, nec deprecatione vsi sunt. Itaque victi grauissima quæque supplicia miserrimę captiuitatis experti sunt. In consilio dum de excidio vrbis deliberaretur, Phocenses, & Platæenses, & Thespienses, & Orchomenij, Alexandri socij, victoriæque participes, excidia vrbium suarum, crudelitatemque Thebanorum referebant, studia in Persas non præsentia tantum, verum & vetera aduersus Græciæ libertatem increpantes. Quamobrem odium eos omnium populorum esse; quod vel ex eo manifestari, quod iureiurando se omnes obstrinxerint, vt victis Persis, Thebas diruerent. Adijciunt & scelerum priorum fabulas, quibus omnes scenas repleuerunt: vt non præsenti tantum perfidia, verum & vetere infamia inuisi forent. Tunc Cleadas vnus ex captiuis, data potestate dicendi, non à rege defecisse, quem interfectum audierint, sed à regis heredibus, quicquid in eo sit admissum, credulitatis, non perfidiæ culpam esse, cuius tamen iam magna se suppliciapependisse: deleta iuuentute nunc senum feminarumque sicuti infirmum, ita innoxium restare vulgus,

quod ipsum stupris contumelijsque ita vexatum esse, vt nihil amarius vnquam sint passi: nec iam pro ciuibus se, qui tam pauci remanserint orare, sed pro innoxio patriæ solo, & pro vrbe; quæ non viros tantum, verum & deos genuerit. Priuata etiam regem superstitione deprecatur, geniti apud ipsos Herculis, vnde originem gens Æacidarum trahat; actaque Thebis à patre eius Philippo pueritia: rogat vrbi parcat, quæ maiores eius partim apud se genitos, deos adoret, partim educatos summæ maiestatis reges viderit. Sed potentior fuit ira, quam preces. Itaque vrbs diruitur, agri inter victores diuiduntur, captiui sub corona venduntur, quorum pretium non ex ementium commodo, sed ex inimicorum odio extenditur. Miseranda res Atheniensibus visa. Itaque portas refugijs profugorum contra interdictum regis aperuere. Quam rem ita grauiter tulit Alexander, vt secunda legatione denuo bellum deprecantibus, ita demum remiserit, vt oratores & duces, quorum fiducia toties rebellent, sibi dedantur: paratisque Atheniensibus, ne cogantur subire bellum, eo res deducta est, vt retentis oratoribus, duces in exilium agerentur; qui ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Persarum viribus accessere. Proficiscens ad Persicum bellum, omnes nouercæ suæ cognatos, quos Philippus in excelsiorem dignitatis locum prouehens, imperijs præfecerat, interfecit: sed nec suis, qui apti regno videbantur, pe-

per-

percit, ne qua materia seditionibus, procul se agente, in Macedonia remaneret: & reges stipendiarios conspectioris ingenij, ad commilitium, secum trahit: segniores ad tutelam regni relinquit. Adornato deinde exercitu naues onerat, vnde conspecta Asia, incredibili ardore mentis accensus, duodecim aras deorum in belli vota statuit. Patrimonium omne suum, quod in Macedonia Europaque habebat, amicis diuidit, sibi Asiam sufficere præfatus. Priusquam vlla nauis litore excederet, hostias cædit, petens victoriam bello, quo toties à Persis petitæ Græciæ vltor electus sit: quibus longa iam satis, & matura imperia contigisse, quorumque tempus esse vices excipere melius acturos. Sed nec exercitus eius alia quam regis animorum præsumptio fuit: quippe obliti omnes coniugum, liberorumque, & longinquæ domo militiæ, Persicum aurum, & totius Orientis opes, iam quasi suam prædam ducebant: nec belli, periculorumque, sed diuitiarum meminerant. Cum delati in continentem essent, primus Alexander iaculum velut in hostilem terram iecit; armatusque de naui tripudianti similis prosiluit, atque ita hostias cædit. precatus; ne se regem illæ terræ inuitæ accipiant. In Ilio quoque ad tumulos eorum, qui Troiano bello ceciderant, parentauit. Inde hostem petens, milites à populatione Asiæ prohibuit, parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea quæ possessuri venerint. In exercitu eius fuere peditum

XXX. duo millia, equitum quatuor millia quingenti, naues CLXXXII. Hac tam parua manu vniuersum terrarum orbem, vtrum sit admirabilius, vicerit, an aggredi ausus fuerit, incertum est. Cum ad tam periculosum bellum exercitum legeret, non iuuenes robustos, nec primum florem ætatis, sed veteranos; plerosque etiam emeritæ militiæ, qui cum patre, patruisque militauerant, elegit: vt non tam milites, quam magistros militiæ electos putares. Ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit: vt si principia castrorum cerneres, senatum te alicuius priscæ reipublicæ videre diceres. Itaque nemo in prælio fugam, sed victoriam cogitauit, nec in pedibus cuiquam spes, sed in lacertis fuit. Contra rex Persarum Darius, fiducia virium, nil astu agere, affirmans suis occulta consilia victoriæ furtiuæ non conuenire; nec hostem regni finibus arcere, sed in intimum regnum accipere: gloriosius ratus repellere bellum, quam non admittere. Prima igitur congressio in campis Adrastijs fuit. In acie Persarum sexcenta millia militum fuere, quæ non minus arte Alexandri, quam virtute Macedonum superata, terga verterunt. Magna itaque cædes Persarum fuit. De exercitu Alexandri nouem pedites, centum viginti equites cecidere, quos rex impense ad cæterorum exemplum humatos, statuis equestribus donauit, cognatisque eorum immunitates dedit. Post victoriam maior pars Asiæ ad eum defecit.

Gessit

Gessit & plura bella cum præfectis Darij, quos iam non tam armis, quam terrore nominis sui vicit. Dum hæc aguntur, interim indicio captiui ad eum defertur, insidias ei ab Alexandro Lyncistarum, genero Antipatri, qui præpositus Macedoniæ erat, parari. Ob quam causam timens, ne quis interfecto eo in Macedonia motus oriretur, in vinculis eum habuit. Post hæc Gordium vrbem petit, quæ posita est inter Phrygiam maiorem & minorem: cuius vrbis potiundæ, non tam propter prædam cupido eum cepit, sed quod audierat in ea vrbe in templo Iouis iugum Gordij positum; cuius nexum si quis soluisset: eum tota Asia regnaturum, antiqua oracula cecinisse. Huius rei causa & origo illa fuit. Gordius cum in his regionibus bubus conductis araret, aues eum omnis generis circumuolare cœperunt: profectus ad consulendos augures vicinæ vrbis, obuiam in porta habuit virginem eximiæ pulchritudinis: percontatus eam, quem potissimum augurem consuleret; illa audita causa consulendi gnara artis ex disciplina parentum, regnum ei portendi respondit: pollicetúrque se & matrimonij, & spei sociam. Tam pulchra conditio, prima regni felicitas videbatur. Post nuptias inter Phrygas orta seditio est. Consulentibus de fine discordiarum oracula responderunt, regem discordi s opus esse. Iterato quærentibus de persona regis, iubentur eum regem obseruare, quem reuersi primum

in templum Iouis euntem plaustro reperissent. Obuius illis Gordius fuit, statimque eum regem consalutant: ille plaustrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iouis positum, maiestati regiæ consecrauit. Post hunc filius Mida regnauit; qui ab Orpheo sacrorum solennibus initiatus, Phrygiam religionibus impleuit, quibus tutior omni vita quam armis fuit. Igitur Alexander capta vrbe, cum in templum Iouis venisset, iugum plaustri requisiuit: quo exhibito, cum capita loramentorum inter nodos abscondita reperire non posset, violentius oraculo vsus, gladio loramenta cædit: atque ita resolutis nexibus, latentia in nodis capita inuenit. Hæc illi agenti nuntiatur, Darium cum ingenti exercitu aduentare. Itaque timens angustias, magna celeritate Taurum transcendit: in qua festinatione quingenta stadia cursu fecit. Cum Tarsum venisset, captus Cydni fluminis amœnitate, per mediam vrbem influentis, proiectis armis, plenus pulueris ac sudoris, in præfrigidam vndam se proiecit. Tum repente tantus neruos eius occupauit rigor, vt interclusa voce non spes modo remedij, sed nec dilatio periculi inueniretur. Vnus erat ex medicis, nomine Philippus, qui solus remedium polliceretur: sed & ipsum, Parmenionis pridie à Cappadocia missæ epistolæ, suspectum faciebant: qui ignarus infirmitatis Alexandri scripserat à Philippo medico caueret: nam corruptum

ptum illum à Dario ingenti pecunia esse. Tutius tamen est ratus, dubiæ se fidei medici credere, quam indubitato morbo perire. Accepto igitur poculo, epistolas medico tradidit; atque ita inter bibendum oculos in vultum legentis intendit: Vt securum conspexit, lætior factus est, sanitatemque quarta die recepit. Interea Darius cum quadringentis millibus peditum, ac centum millibus equitum in aciem procedit. Mouebat hæc multitudo hostium, respectu paucitatis suæ, Alexandrum: sed interdum reputabat, quantas res cum ista paucitate gessisset; quantosque populos fudisset. Itaque cum spes metum vinceret, periculosius differre bellum ratus, ne desperatio suis cresceret, circumuectus suos, singulas gentes diuersa oratione alloquitur. Illyrios & Thracas opum ac diuitiarum ostentatione; Græcos veterum bellorum memoria, interneciuique cum Persis odij accendebat: Macedones autem nunc Europæ victæ admonet, nunc Asiæ expetitæ; nec inuentos illis toto orbe pares viros gloriatur. Cæterum & laborum finem hunc, & gloriæ cumulum fore. Atque inter hæc identidem consistere aciem iubet, vt hac mora consuescant oculis turbam hostium sustinere. Nec Darij segnis opera in ordinanda acie fuit. Quippe omissis ducum officijs, ipse omnia circumire, singulos hortari, veteris gloriæ Persarum, imperijque perpetuæ à Dijs immortalibus datæ possessionis admonere. Post hæc prælium

ingentibus animis committitur. In eo vterque rex vulneratur: tamdiu certamen anceps fuit, quoad fugeret Darius. Exinde cædes Persarum secuta est. Cæsa sunt peditum vnum & sexaginta millia, equitum X millia, capta XL. millia. Ex Macedonibus cecidere pedestres CXXX, equites CL. in castris Persarum multum auri cæterarumque opum inuentum. Inter captiuos castrorum, mater, & vxor, eademque soror, & filiæ duæ Darij fuere. Ad quas visendas hortandasque cum Alexander venisset, conspectis armatis inuicem se amplexæ, velut statim morituræ complorationem ediderunt. Prouolutæ deinde genibus Alexandri, non mortem, sed dum Darij corpus sepeliant, dilationem mortis deprecantur. Motus tanta mulierum pietate Alexander, & Darium viuere dixit; & timentibus mortis metum dempsit; easque haberi vt reginas præcepit. Filias quoque non sordidius dignitate patris sperare matrimonium iussit. Post hæc opes Darij, diuitiarumque apparatum contemplatus, admiratione tantarum rerum capitur. Tunc primum luxuriosa conuiuia, & magnificentiam epularum sectari, tunc Barsenen captiuam diligere propter formæ pulchritudinem cœpit. A qua postea susceptum puerum Herculem vocauit. Memor tamen adhuc Darium viuere, Parmenionem ad occupandam Persicam classem, aliosque amicos ad recipiendas Asiæ ciuitates, misit: quæ statim audita

dita

dita fama victoriæ, ipsis Darij præfectis cum auri magno pondere tradentibus se, in potestatem victorum venerunt. Tunc in Syriam proficiscitur, vbi obuios cum insulis multos Orientis reges habuit. Ex his pro meritis singulorum, alios in societatem recepit; alijs regnum ademit, suffectis in loca eorum nouis regibus. Insignis præter cæteros fuit Abdalonimus, rex ab Alexandro Sidoniæ constitutus. Quem Alexander, cum operas oblocare ad puteos exhauriendos, hortosque irrigandos solitus esset, misere vitam exhibentem, regem fecerat, spretis nobilibus, ne generis id, non dantis beneficium putarent. Tyriorum ciuitas, cum coronam auream magni ponderis per legatos in titulum gratulationis Alexandro misisset, grate munere accepto, Tyrum se ire velle ad vota Herculi reddenda, dixit. Cum legati rectius id eum in Tyro vetere, & antiquiore templo factum dicerent, deprecantes eius introitum, ita exarsit, vt vrbi excidium minaretur: confestimque exercitu insulæ applicato, non minus animosis Tyrijs fiducia Carthaginiensium, bello excipitur. Augebat enim Tyrijs animos Didonis exemplum, quæ Carthagine condita, tertiam partem orbis quæsisset; turpe ducentes, si feminis suis plus animi fuisset in imperio quærendo, quam sibi in tuenda libertate. Amota igitur imbelli ætate Carthaginem, & arcessitis mox auxilijs, non magno post tempore per prodi-

proditionem capiuntur. Inde Rhodum Alexander, Ægyptum, Ciliciamque sine certamine recipit; ad Iouem deinde Hammonem pergit, consulturus & de euentu futurorum, & de origine sua. Namque mater eius Olympias confessa viro suo Philippo fuerat, Alexandrum non ex eo se, sed ex serpente ingentis magnitudinis concepisse. Denique Philippus vltimo prope vitæ suæ tempore, filium suum non esse, palam prædicauerat. Qua ex causa Olympiadem velut stupri compertam repudio dimiserat. Igitur Alexander cupiens originem diuinitatis acquirere, simul & matrem infamia liberare, per præmissos subornat antistites, quid sibi responderi vellet. Ingredientem templum statim antistites vt Hammonis filium salutant. Ille lætus dei adoptione, hoc se patre censeri iubet. Rogat deinde, an omnes interfectores parentis sui sit vltus, respondetur patrem eius nec posse interfici, nec mori; regis Philippi peractam plene vltionem esse. Tertiam interrogationem poscenti, victoriam omnium bellorum, possessionemque terrarum dari respondetur. Comitibus quoque suis responsum, vt Alexandrum pro deo, non pro rege colerent. Hinc illi aucta insolentia, mirusque animo increuit tumor, exempta comitate, quam & Græcorum litteris, & Macedonum institutis didicerat. Reuersus ab Hammone Alexandriam condidit, & coloniam Macedonum caput esse Ægypti iubet. Darius

cum

cum Babyloniam profugiſſet, per epiſtolas Alexandrum precatur, redimendarum ſibi captiuarum poteſtatem faciat, inque eam rem magnam pecuniam pollicetur. Sed Alexander in pretium captiuarum regnum omne, non pecuniam petit. Interiecto tempore, aliæ epiſtolæ Darij Alexandro redduntur, quibus filiæ matrimonium, & regni portio offertur: ſed Alexander ſua ſibi dari reſcripſit; iuſſitque ſupplicem venire, & regni arbitria victori permittere. Tum ſpe pacis amiſſa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, & centum millibus equitum obuiam vadit Alexandro. In itinere nuntiatur, vxorem eius ex colliſione abiecti partus deceſſiſſe; eiuſque morte illachrymatum Alexandrum, exequiaſque benigne proſecutum; idque eum non amoris, ſed humanitatis cauſa feciſſe. Nam ſemel tantum eam Alexandro viſam eſse, cum matrem filiaſque eius paruulas frequenter conſolaretur. Tunc ſeratus vere victum, cum poſt tot prælia, etiam beneficijs ab hoſte ſuperaretur: gratumque ſibi eſse, ſi vincere nequeat, quod à tali potiſſimum vinceretur. Scribit itaque & tertias epiſtolas, & gratias agit, quod nihil in ſuos hoſtile fecerit. Offert deinde maiorem partem regni vſque flumen Eufraten, & alteram filiam vxorem; pro reliquis captiuis triginta millia talentum. Ad hæc Alexander gratiarum actionem ab hoſte ſuperuacaneam eſse reſpondit; nec à

ſe

se quicquam factum in hostis adulationem, nec quod in dubios belli exitus, aut in leges pacis sibi lenocinia quæreret: sed animi magnitudine, qua didicerit aduersus vires hostium, non aduersus calamitates contendere; pollicetur que præstaturum se ea Dario, si secundus sibi, non par haberi velit. Cæterum nec mundum posse duobus solibus regi, neque orbem summa duo regna saluo statu terrarum habere: proinde aut deditionem ea die, aut in posteram, aciem paret; nec polliceatur sibi aliam quam sit expertus, victoriam. Postera die aciem producunt: tum repente ante prælium confectum curis Alexandrum somnus arripuit. Cum ad pugnam solus rex deesset, à Parmenione ægre excitatus, quærentibus somni causas omnibus inter pericula, cum etiam in otio semper parcior fuerit: Magno se æstu liberatum, ait; somnumque sibi à repentina securitate datum, quod liceat cum omnibus Darij copijs confligere; veritum se longam belli moram, si Persæ exercitum diuisissent. Ante prælium vtraque acies hostibus spectaculo fuit. Macedones multitudinem hominum, corporum magnitudinem, armorumque pulchritudinem mirabantur: Persæ à tam paucis victa suorum tot millia stupebant. Sed nec duces circumire suos cessabant. Darius vix denis armatis singulos hostes, si diuisio fieret, euenire dicebat. Alexander Macedonas monebat, ne multitudine hostium

ne

ne corporis magnitudine, vel coloris nouitate mouerentur: tantum meminiſse iubet, cum iiſdem ſe tertio pugnare, nec meliores factos putarent fuga, cum in aciem ſecum tam triſtem memoriam cædium ſuarum, & tantum ſanguinis duobus prælijs fuſi ferrent: & quemadmodum Dario maiorem turbam hominum eſse, ſic virorum ſibi. Hortatur ſpernant illam aciem auro & argento fulgentem, in qua plus prædæ, quam periculi ſit; cum victoria non armorum decore, ſed ferri virtute quæratur. Poſt hæc prælium committitur. Macedones in ferrum cum contemptu toties à ſe victi hoſtis ruebant: contra Perſę mori, quam vinci præoptabant. Raro vllo prælio tantum ſanguinis, fuſum eſt. Darius cum vinci ſuos videret, mori voluit & ipſe, ſed à proximis fugere compulſus eſt. Suadentibus deinde quibuſdam, vt pons Cydni fluminis ad iter hoſtium impediendum, intercluderetur: non ita ſe saluti ſuæ velle conſultum ait, vt tot millia ſociorum hoſti obijciat, debere & alijs fugæ viam patere, quæ patuerit ſibi. Alexander autem periculoſiſſima quæque aggrediebatur, & vbi confertiſſimos hoſtes acerrime pugnare conſpexiſset, eo ſe ſemper immergebat, periculaque ſua eſse, non militum volebat. Hoc prælio Aſiæ imperium rapuit, quinto poſt acceptum regnum anno; cuius tanta felicitas fuit, vt poſt hoc nemo rebellare auſus ſit: patienterque Perſæ poſt imperium tot annorum, iugum ſeruitutis acceperint.

Dona-

Donatis refectisque militibus XXXIV. diebus prædam recognouit. In vrbe deinde clausa XL. millia talentum inuenit: expugnat & Persepolim, caput Persici regni, vrbem multis annis illustrem; refertamque orbis terrarum spolijs, quæ interitu eius primum apparuere. Inter hæc DCCC. admodum Græci occurrunt Alexandro, qui pœnam captiuitatis truncata corporis parte tulerant; rogantes, vt sicuti Græciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicaret. Data potestate redeundi, agros accipere maluerunt, ne non tam gaudium parentibus, quam detestandum sui conspectum reportarent. Interea Darius in gratiam victoris à cognatis suis aureis compedibus, catenisque in vico Parthorum Thara vincitur. Credo ita dijs immortalibus vindicantibus, vt in terra eorum, qui successuri imperio erant, Persarum regnum finiretur. Alexander quoque citato cursu postera die superuenit: ibique cognouit, Darium clauso vehiculo per noctem exportatum. Iusso itaque exercitu subsequi, cum VI. millibus equitum fugientem insequitur: in itinere multa & periculosa prælia facit. Emensus deinde multa millia passuum, cum nullum Darij indicium reperisset, respirandi equis data potestate, vnus ex militibus, dum ad fontem proximum pergit, in vehiculo Darium multis quidem vulneribus confossum, sed spirantem adhuc inuenit; qui applicito captiuo, cum ciuem ex

voce

voce cognouisset, id saltem præsentis fortunæ solatium habere se dixit, quod apud intellecturum locuturus esset, nec incassum postremas voces emissurus. Perferri hæc Alexandro iubet, se nullis in eum meritorum officijs, maximorum illi debitorem mori, quod in matre liberisque suis regium eius, non hostilem animum expertus, felicius hostem quam cognatos sortitus sit: quippe matri & liberis suis ab eodem hoste vitam datam; sibi à cognatis ereptam, quibus & vitam, & regna dederit. Quamobrem gratiam illis eam futuram, quam ipse victor volet. Alexandro referre se, quam solam moriens potest gratiam: precari superum inferumque numina & regales deos, vt illi terrarum omnium victori contingat imperium: pro se iustam magis quam grauem sepulturæ veniam orare. Quod ad vltionem pertineat, iam non suam, sed exempli, communemq; omnium regum esse caussam quam negligere, illi & indecorum, & periculosum esse: quippe cum in altero iustitiæ eius, in altero etiam vtilitatis caussa versetur. In quam rem vnicum pignus fidei regiæ dextram se ferendam Alexandro dare. Post hæc porrecta manu exspirauit. Quæ vbi Alexandro nuntiata sunt, viso corpore defuncti, tam indignam illo fastigio mortem lachrymis prosecutus est; corpusque regio more sepeliri, & reliquias eius maiorum tumulis inferri iussit.

LIBER XII.

ALexander in persequendo Dario amissos milites magnis funerum impensis extulit: reliquis expeditionis eius socijs tredecim millia talentum diuisit. Equorũ maior pars æstu amissa, inutilesque etiam qui superfuerant, facti. Pecunia omnis centum nonaginta millia talentum Ecbatana nuper congesta; eique Parmenio præpositus. Dum hæc aguntur, epistolæ Antipatri è Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis regis Spartanorum in Græcia, bellum Alexandri regis Epiri in Italia, bellum Sopyrionis præfecti eius in Scythia continebatur. Quibus varie affectus, plus tamen lætitiæ cognitis mortibus duorum æmulorum regum, quam doloris amissi cum Sopyrione exercitus suscepit. Namque post profectionem Alexandri Græcia ferme omnis in occasionem recuperandæ libertatis, ad arma concurrerat, auctoritatem Lacedæmoniorum secuta, qui Philippi Alexandrique pacem soli spreuerant, & leges respuerant. Dux huius belli Agis rex Lacedæmoniorum fuit; quem motum Antipater contractis militibus, in ipso ortu oppressit. Magna tamen vtrinque cædes fuit. Agis rex, cum suos terga dantes videret, dimissis satellitibus, vt Alexandro felicitate non virtute inferior videretur, tantam stragem hostium edidit, vt agmina interdum fugaret. Ad postremum, etsi à multitudine

 victus,

victus, gloria tamen omnes vicit. Porro Alexander rex Epiri, in Italiam à Tarentinis, auxilia aduersus Brutios deprecantibus, ſolicitatus, ita cupide profectus fuerat, veluti in diuiſione orbis terrarum Alexandro Olympiadis ſororis ſuæ filio Oriens, ſibi Occidens ſorte contigiſset; non minorem rerum materiam in Italia, Africa, Siciliaque, quam ille in Aſia & in Perſis habiturus. Huc accedebat, quod ſicut Alexandro Magno Delphica oracula inſidias in Macedonia, ita huic reſponſum Dodonæi Iouis vrbem Pandoſiam, amnemque Acheruſium prædixerat. Quæ vtraque cum in Epiro eſsent, ignarus eadem & in Italia eſſe, ad declinanda fatorum pericula, peregrinam militiam cupidius elegerat. Igitur cum in Italiam veniſset, primum illi bellum cum Appulis fuit; quorum cognito vrbis fato, breui poſt tempore pacem & amicitiam cum rege eorum fecit. Erat namque tunc temporis vrbs Appulis Brunduſium, quam Ætoli, ſecuti tum fama rerum in Troia geſtarum clariſſimum ac nobiliſſimum ducem Diomedem, condiderant. Sed pulſi ab Appulis, conſulentes oracula, reſponſum acceperant, locum quem repetiſsent perpetuo poſseſsuros. Hac igitur ex cauſa per legatos cum belli comminatione, reſtitui ſibi ab Appulis vrbem poſtulauerant. Sed vbi Appulis oraculum innotuit, interfectos legatos in vrbe ſepelierant, perpetuam ibi ſedem habituros.

Atque

Atque ita defuncti responso, diu vrbem possederunt. Quod factum cum cognouisset Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Appulorum abstinuit. Gessit & cum Brutijs Lucanisque bellum; multasque vrbes cepit; tum & cum Metapontinis, & Pediculis, & Romanis fœdus, amicitiamque fecit. Sed Brutij Lucanique cum auxilia à finitimis contraxissent, acrius bellum repetiuere. Ibi rex iuxta vrbem Pandosiam, & flumen Acheronta, non prius fatalis loci cognito nomine, quam occideret, interficitur; moriensque, non in patria fuisse sibi periculosam mortem, propter quam patriam fugerat, intellexit. Corpus eius Thurij publice redemptum sepulturæ tradiderunt. Dum hæc aguntur in Italia, Sopyrion quoque, præfectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, otiosum se ratus, si nihil & ipse gessisset, adunato XXX. millium exercitu, Scythis bellum intulit; cæsusque cum omnibus copijs, pœnas temere illati belli genti innoxiæ luit. Hæc cum nuntiata in Parthis Alexandro essent; simulato mœrore, propter Alexandri cognationem, exercitui suo tridui luctum indixit. Omnibus deinde, velut perpetrato bello, reditum in patriam expectantibus, coniugesque ac liberos suos animo iam quodammodo complectentibus, ad concionem exercitum vocat: ibi nihil actum tot egregijs prælijs ait, si incolumis Orientalis barbaria relinquatur; nec se corpus, sed

regnum

regnum regnum Darij petisse ; persequendosque esse eos, qui regno defecerint. Hac oratione velut ex integro incitatis militum animis, Hyrcaniam, Mardosque subegit. Ibi ei occurrit Thalestris siue Minithea Amazonum regina cum CCC. mulieribus, XXV. dierum inter confertissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quæsitura : cuius conspectus aduentusque admirationi omnibus fuit, & propter insolitum feminis habitum, & propter expetitum concubitum. Ob hoc tredecim diebus otio à rege datis, vt visa est vterum implesse, discessit. Post hæc Alexander habitum regum Persarum, & diadema insolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum, quos vicerat, transiret, assumit. Quæ ne inuidiosius in se vno conspicerentur, amicos quoque suos longam vestem auratam, purpureamque sumere iubet, vt luxum quoque sicuti cultum Persarum imitaretur. Inter pellicum regiarum greges electæ pulchritudinis, nobilitatisque, noctium vices diuidit. His rebus ingentes epularum apparatus adijcit. ne ieiuna & destructa luxuria videretur, conuiuiumque iuxta regiam magnificentiam ludis exornat, immemor prorsus, tantas opes amitti his moribus, non quæri solere. Inter hæc indignatio omnium totis castris erat, à Philippo illum patre tantum degenerauisse, vt etiam patriæ nomen eiuraret, moresque Persarum assumeret, quos propter tales mores vicerat. Sed ne solus

vitijs

vitijs eorum, quos armis subegerat, succubuisse videretur; militibus quoque suis permisit, si quarum captiuarum consuetudine tenerentur, ducere vxores: existimans, minorem in patriam reditus cupiditatem futuram, habentibus in castris imaginem quandam larium, ac domesticæ sedis: simul & laborem militiæ molliorem fore dulcedine vxorum. In supplementa quoque militum, minus exhauriri posse Macedoniam, si veteranis patribus tyrones filij succederent, militaturi in vallo in quo essent nati; constantioresque futuri, si non solum tyrocinia, verum & incunabula in ipsis castris posuissent: quæ consuetudo in successoribus quoque Alexandri mansit. Igitur & alimenta pueris statuta; & instrumenta armorum, equorumque iuuenibus data; & patribus, pro numero filiorum præmia statuta: Si quorum patres occidissent, nihilominus pupilli stipendia patrum trahebant; quorum pueritia inter varias expeditiones, militia erat. Itaque à paruula ætate periculis laboribusque indurati, inuictus exercitus fuere: neque castra aliter quam patriam, neque pugnam aliud vnquam, quam victoriam duxere. Hæc suboles nomen habuit Epigoni. Parthis deinde domitis, præfectus his statuitur ex nobilibus Persarum Andragoras: vnde postea originem Parthorum reges habuere. Interea Alexander non regio, sed hostili odio sæuire in suos cœpit. Maxime indignabatur

tur carpi se sermonibus suorum, Philippi patris, patriæque mores subuertisse. Propter quæ crimina Parmenion quoque senex, dignitate regi proximus, cum Philota filio, de vtroque prius quæstionibus habitis, interficitur. Fremere itaque omnes vniuersis castris cœpere, innoxij senis, filijque casum miserantes; interdum se quoque non debere melius sperare dicentes. Quæ cum nuntiata Alexandro essent, verens ne hæc opinio etiam in Macedoniam diuulgaretur, & ne victoriæ gloria sæuitiæ macula infuscaretur, simulat se ex amicis quosdam in patriam victoriæ nuntios missurum. Hortatur milites suos scribere, rariorem habituros occasionem, propter militiam remotiorem. Datos fasces epistolarum tacite ad se deferri iubet: ex quibus cognito de se singulorum iudicio, in vnam cohortem eos, qui de rege durius opinati fuerant, contribuit, aut consumpturus eos, aut in vltimis terris, in colonias distributurus. Inde Drancas, Euergetas, Parymas, Parapammenos, Adaspios, cæterosque populos, qui in radice Caucasi morabantur, subegit. Interea vnus ex amicis Darij Bessus vinctus perducitur, qui regem non solum prodiderat, verum & interfecerat. Quem in vltionem perfidiæ excruciandum fratri Darij tradidit; reputans non tam hostem suum fuisse Darium, quam amicum eius, à quo esset occisus. Et vt his terris nomen relinqueret, vrbem Alexandriam super amnem Tanaim condidit, intra diem

ſeptimumdecimum muro VI. millium paſſuum conſummato, translatis eo trium ciuitatum populis, quas Cyrus condiderat. In Bactrianis quoque Sogdianiſque XII. vrbes condidit, diſtributis his, quoſcunque in exercitu ſeditioſos habebat. His ita geſtis ſolenni die amicos in conuiuium vocat. Vbi orta inter ebrios rerum à Philippo geſtarum mentione, præferre ſe patri ipſe rerumque ſuarum magnitudinem extollere cælo tenus cœpit, aſſentante maiore conuiuarum parte. Itaque cum vnus è ſenibus Clitus, fiducia amicitiæ regiæ, cuius palmam tenebat, memoriam Philippi tueretur, laudaretque eius res geſtas, adeo regem offendit, vt telo à ſatellite rapto, eodem in conuiuio trucidauerit. Qua cæde exultans mortuo patrocinium Philippi, laudemque paternæ militiæ obiectabat. Poſtquam ſatiatus cæde animus conquieuit, & in iræ locum ſucceſſit exiſtimatio: modo perſonam occiſi, modo cauſam occidendi conſiderans, pigere eum facti cœpit: quippe paternas laudes tam iracunde accepiſſe ſe, quam ne conuitia debuiſſet; amicumque ſenem & innoxium à ſe occiſum, inter epulas & pocula, dolebat. Eodem igitur furore in pœnitentiam, quo pridem in iram verſus, mori voluit. Primum in fletus progreſſus, amplecti mortuum, vulnera tractare, & quaſi audienti confiteri dementiam; arreptum telum in ſe vertit: peregiſſetque facinus, niſi amici interueniſſent. Manſit hæc voluntas moriendi

riendi etiam ſequentibus diebus. Acceſſerat enim pœnitentiæ, nutricis ſuæ, & ſororis Cliti recordatio; cuius abſentis eum maxime pudebat: tam fœdam illi alimentorum ſuorum mercedem redditam, vt in cuius manibus pueritiam egerat, huic iuuenis, & victor, pro beneficijs funera remitteret. Reputabat deinde, quantum in exercitu ſuo, quantum apud deuictas gentes fabularum atque inuidiæ, quantum apud cæteros amicos metum & odium ſui fecerit; quam amarum & triſte reddiderit conuiuium ſuum; non armatus in acie, quam in conuiuio terribilior. Tunc Parmenion & Philotas, tunc Amyntas conſobrinus, tunc nouerca fratreſque interfecti: tunc Attalus, Eurylochus, Pauſanias, alijque Macedoniæ extincti principes occurrebant. Ob hæc illi quatriduo perſeuerata inedia eſt, donec exercitus vniuerſi precibus exoratus eſt, precantis, ne ita mortem vnius doleat, vt vniuerſos perdat, quos in vltimam deductos Barbariam, inter infeſtas, & irritatas bello gentes, deſtituat. Multum profuere Calliſthenis philoſophi preces, condiſcipulatu apud Ariſtotelem familiaris illi, & tunc ab ipſo rege ad prodenda memoriæ acta eius accitus. Reuocato igitur ad bella animo, Choraſmos & Dahas in deditionem accepit. Deinde quod primo ex Perſico ſuperbiæ regiæ more diſtulerat, ne omnia pariter inuidioſiora eſſent, non ſalutari, ſed adorari ſe iubet. Acerrime inter recuſantes

Callisthenes fuit, Quæ res & illi, & multis principibus Macedonũ exitio fuit: siquidem sub specie insidiarum omnes interfecti. Retentus tamen est à Macedonibus mos salutandi regis, explosa adoratione. Post hæc Indiam petit, vt Oceano, vltimoque Oriente finiret imperium. Cui gloriæ, vt etiam exercitus ornamenta conuenirent, phaleras equorum, & arma militum argento inducit; exercitumque suum, ab argenteis clypeis, Argyraspidas appellauit. Cum ad Nysam vrbem venisset, oppidanis non repugnantibus, fiducia religionis Liberi patris, à quo condita vrbs erat, parci iussit: lætus non militiam tantum, verum & vestigia se Dei sequutum. Tunc ad spectaculum sacri montis duxit exercitum, naturalibus bonis, vite, hederaque non aliter vestiti, quam si manu cultus, colentiumque industria exornatus esset. Sed exercitus eius, vbi ad montem accessit, repentino impetu mentis, in sacros Dei vlulatus instinctus, cum stupore regis, sine noxa discurrit: vt intelligeret, non tam oppido se, parcendo, quam exercitui suo consuluisse. Inde montes Dædalos, regnaque Cleofidis reginæ petit. Quæ cum se dedidisset ei, concubitu redemptum regnum ab Alexandro recepit, illecebris consecuta, quod virtute non potuerat, filiumque ab eo genitum, Alexandrum nominauit, qui postea regnum Indorum potitus est. Cleofis regina, propter prostratam pudicitiam, scortum regium ab Indis exinde appellata est.

Pera-

Peragrata India, cum ad ſaxum miræ aſperitatis & altitudinis, in quod multi populi confugerant, perueniſset, cognoſcit Herculem ab expugnatione eiuſdem ſaxi terræmotu prohibitum. Captus itaque cupidine, Herculis acta ſuperare, cum ſummo labore ac periculo potitus ſaxo, eius omnes loci gentes in deditionem accipit. Vnus ex regibus Indorum fuit, Porus nomine, viribus corporis, & animi magnitudine pariter inſignis, qui bellum iampridem, audita Alexandri opinione, in aduentum eius parabat. Commiſso itaque prælio, exercitum ſuum Macedonas inuadere iubet; ſibi regem eorum priuatum hoſtem depoſcit. Nec Alexander pugnæ moram fecit: ſed prima congreſſione vulnerato equo, cum præceps ad terram decidiſset, concurſu ſatellitum ſeruatur. Porus multis vulneribus obrutus capitur. Qui victum ſe adeo doluit, vt cum veniam ab hoſte accepiſset, neque cibum ſumere voluerit, neque vulnera curari paſsus ſit, ægreque ſit ab eo obtentum, vt vellet viuere. Quem Alexander ob honorem virtutis, incolumem in regnum remiſit. Duas ibi vrbes condidit, vnam Niceam, alteram ex nomine equi Bucephalen vocauit. Inde Adreſtas, Geſteanos, Præſidas, Gangaridas, cæſis eorum exercitibus expugnat. Cum ad Cuphites veniſset, vbi eum hoſtium ducenta millia equitū opperiebantur, exercitus omnis non minus victoriarū numero, quam laboribus feſsus, lacrymis eum deprecatur,

finem tandem belli faceret ; aliquando patriæ , redituſque meminiſſet ; reſpiceret militum annos, quibus vix ætas ad reditum ſufficeret: oſtendere alius caniciem, alius vulnera, alius ætate conſumpta corpora, alius cicatricibus exhauſta: ſolos ſe eſſe, qui duorum regum, Philippi Alexandrique, continuam militiam pertulerint. Tandem orare, vt reliquias ſaltem ſuas paternis ſepulchris reddat, quorum non tam ſtudijs deficiatur, quam annis: Ac ſi non militibus, vel ipſe ſibi parcat, ne fortunam ſuam nimis onerando fatiget. Motus his tam iuſtis precibus, velut in finem victoriæ, caſtra ſolito magnificentiora fieri iuſſit, quorum molitionibus & hoſtis terreretur, & poſteris admiratio ſui relinquatur. Nullum opus milites lætius fecere. Itaque cæſis hoſtibus, cum gratulatione in eadem reuerterunt. Inde Alexander ad amnem Aceſinem pergit: per hunc in Oceanum deuehitur. Ibi Hiacenſanas Sileoſque quos Hercules condidit, in deditionem accepit. Hinc in Ambros & Sugambros nauigat. Quæ gentes eum armatis LXXX. millibus peditum, & LX. millibus equitum excipiunt. Cum prælio victor eſſet, exercitum ad vrbem eorum ducit. Quam deſertam à defenſoribus, cum de muro, quem primus ceperat, animaduertiſſet, in vrbis planiciem ſine vllo ſatellite deſilijt. Itaque cum eum hoſtes ſolum conſpexiſſent, clamore edito, vndique concurrunt, ſi poſſint in vno capite orbis bella finire, & vltionem
tot

tot gentibus dare. Nec minus Alexander constanter restitit, & vnus aduersus tot millia præliatur. Incredibile dictu est, vt eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus lacessentium clamor terruerit: solus tot millia cæciderit ac fugauerit. Vbi vero obrui multitudinem vidit, trunco se, qui tunc propter murum stabat, ap plicuit: cuius auxilio tutus, cum diu agmen sustinuisset, tandem cognito periculo eius, amici ad eum desiliunt: ex quibus multi cæsi; præliumque tamdiu anceps fuit, quoad omnis exercitus, muris deiectis, in auxilium veniret. In eo prælio sagitta sub mamma traiectus, cum sanguinis fluxu deficeret, genu posito tamdiu prȩliatus est, donec eum à quo vulneratus fuerat, occideret. Curatio vulneris grauior ipso vlnere fuit. Itaque ex magna desperatione tandem saluti redditus, Polyperchonta cum exercitu Babyloniam mittit; ip se cum lectissima manu nauibus conscensis Oceani littora peragrat. Cum venisset ad vrbem Ambigeri regis, oppidani inuictum ferro audientes, sagittas veneno armant: atque ita gemino mortis vulnere, hostem à muris summouentes, plurimos interficiunt. Cum inter multos vulneratus etiam Ptolemæus esset, moriturusque iamiam videretur, per quietem regi monstrata in remedia veneni herba est; qua in potù accepta, statim periculo liberatus est, maiorque pars exercitus hoc remedio seruata. Expugnata deinbe vrbe, reuersus in naues, Oceano libamen-

ta dedit, prosperum in patriam reditum precatus, ac veluti curru circa metam acto, positis imperij terminis, qua sinus aut terrarum solitudines prodire passæ sunt, aut mare nauigabile fuit, secundo æstu ostio fluminis Indi inuehitur. Ibi in monumenta rerum à se gestarum vrbem Barcem condidit: arasque statuit, relicto ex numero amicorum, littoralibus Indis præfecto. Inde iter terrestre facturus, cum arida loca medij itineris dicerētur, puteos opportunis locis fieri præcipit, quibus ingenti dulci aqua inuenta Babyloniam redit. Ibi multæ deuictæ gentes præfectos suos accusauerunt; quos sine respectu amicitiæ Alexander in conspectu legatorum necari iussit. Filiam post hæc Darij regis, Statiram in matrimonium recepit: sed & optimatibus Macedonum lectas ex omniqus gentibus nobilissimas virgines tradidit, vt communi facto crimen regis leuaretur. Hinc ad concionem exercitus vocat: & promittit se æs alienum omnium propria impensa soluturum, vt prædam præmiaque integra domos ferant. Insignis hæc munificentia non summa tantum, verumetiam titulo muneris fuit, nec à debitoribus magis, quam à creditoribus gratius excepta: quoniam vtrisque exactio pariter ac solutio difficilis erat, viginti millia talentum in hos sumptus expensa. Dimissis veteranis, exercitum iunioribus supplet. Sed retenti veteranorum discessum ægre ferentes, missionē & ipsi flagitabant, nec annos, sed stipendia sua numerari

iubebant, pariter in militiam lectos, pariter sacramento solui æquum censentes; nec iam precibus, sed conuitio agebant, iubentes eum solum cum patre suo Hammone inire bella, quatenus milites suos fastidiat. Contra ille nunc castigare milites, nunc lenibus verbis monere, ne gloriosam militiam seditionibus infuscarent. Ad postremum cum verbis nihil proficeret, ad corripiẽdos seditionis auctores, è tribunali in concionem armatã inermis ipse desilijt, & nemine prohibẽte, tredecim correptos, manu sua ipse ad supplicia duxit; tantã vel illis moriendi patientiam metus regis, vel huic exigendi supplicij constantiam disciplina militaris dabat. Inde separatim auxilia Persarum in concione alloquitur. Laudat perpetuam illorũ tum in se, tum in pristinos reges fidem, sua in illos beneficia cõmemorat, vt nunquam quasi victos, sed veluti victoriæ socios habuerit, deniq; se in illorum, non illos in gentis suę morẽ transisse, affinitatibus connubiorum victos victoribus miscuisse: Nunc quoq; ait, custodiam corporis sui nõ Macedonibus tãtum se, verum & illis crediturũ. Atq; ita mille ex his iuuenes in numerum satellitũ legit: auxiliorum quoq; portionem, formatam in disciplinam Macedonũ, exercitui suo miscet. Quam rem ægre Macedones tulerunt, iactantes hostes suos in officium suum à rege subiectos. Tunc vniuersi flentes, regem adeunt, orant supplicijs suis potius saturet se, quã contumelijs. Qua modestia obtinuerunt vt XI. millia militum veteranorum exaucto-

raret. Sed & ex amicis dimissi senes Polyperchon, Clytus, Gorgias, Polydamas, Amadas, Antigenes. Dimissis his, Craterus præponitur, iussus præesse Macedonibus in Antipatri locum, Antipatrumque cum supplemento tyronum in locum eius euocat: stipendia reuertentibus, veluti militantibus, data. Dum hæc aguntur, vnus ex amicis eius Ephæstion decedit, dotibus primo formæ pueritiæque, mox obsequijs regi percarus, quem contra decus regium, Alexander diu luxit, tumulumque ei XII. millium talentum fecit, eumque post mortem, coli vt deum iussit. Ab vltimis littoribus Oceani Babyloniam reuertenti, nuntiatur legationes Carthaginiensium, cæterarumque Africæ ciuitatum, sed & Hispaniarum, Siciliæ, Galliæ, Sardiniæ, nonnullas quoque ex Italia eius aduentum Babyloniæ opperiri. Adeo vniuersum terrarum orbem nominis eius terror inuaserat, vt cunctæ gentes, veluti destinato sibi regi adularentur. Hac igitur ex causa Babyloniam festinanti, velut conuentum terrarum orbis acturo, quidam ex Magis prædixit, ne vrbem introiret, testatus hunc locum ei fatalem fore. Ob hoc omissa Babylonia in Bursiam vrbem trans Eufraten, desertam olim, concessit. Ibi ab Anaxarcho philosopho compulsus est rursus Magorum prædicta contemnere, vt falsa & incerta, & si fatis constent, ignara mortalibus, at si naturæ debeantur, immutabilia. Reuersus igitur Babyloniam, multis diebus otio datis, intermissum olim

olim conuiuium solenniter instituit; totusque in lętitiam effusus, cum diei noctem peruigilem iunxisset, recedentem iam è conuiuio medicus Thessalus, instaurata comessatione, & ipsum & sodales eius inuitat. Accepto poculo, media potione repente veluti telo confixus, ingemuit, elatusque è conuiuio semianimis tanto dolore cruciatus est, vt ferrum in remedia posceret, tactumque hominum velut vulnera indolesceret. Amici causas morbi, intemperiem ebrietatis disseminauerunt. Rę autem vera insidiæ fuerunt, quarum infamiam successorum potentia oppressit. Auctor insidiarum Antipater fuit, qui cum carissimos amicos eius interfectos videret; Alexandrum Lyncistarum generum suum occisum; se magnis rebus in Græcia gestis, non tam gratum apud regem, quam inuidiosum esse; à matre quoque eius Olympiade varijs se criminationibus vexatum: Huc accedebant ante paucos dies, supplicia in præfectos deuictarum nationum, crudeliter habita. Ex quibus rebus se quoque à Macedonia non ad societatem militiæ, sed ad pœnam euocatum arbitrabatur. Igitur ad occupandum regem, Cassandrum filium dato veneno subornat, qui cum fratribus Philippo & Iolla ministrare regi solebat: cuius veneni tanta vis fuit, vt non ære, non ferro, non testa contineretur, nec aliter ferri, nisi in vngula equi potuerit, præmonito filio, ne alij quam Thessalo, & fratribus crederet. Hac igitur ex caussã, apud Thessalum

paratum, repetitumque conuiuium est. Philippus & Iollas prægustare, ac temperare potum regis soliti, in aqua frigida venenum habuerunt, quam prægustatæ iam potioni supermiserunt. Quarto die Alexander indubitatam mortem sentiens, agnoscere se fatum domus maiorum suorum ait: nam plerosque Æacidarum intra trigesimum annum defunctos. Tumultuantes deinde milites, insidijsque perire regem suspicantes, ipse sedauit; eosque omnes, cum prolatus in editissimum vrbis locum esset, ad conspectum suum admisit, osculandamque dextram suam flentibus porrexit. Cum lacrymarent omnes, ipse non sine lacrymis tantum, verumetiam sine vllo tristioris mentis argumento fuit, vt quosdam impatientius dolentes consolatus sit, quibusdam mandata ad parentes eorum dederit: adeo sicuti in hostem, ita & in mortē inuictus animus fuit. Dimissis militibus, amicos circumstantes percontatur, videanturne similem sibi reperturi regem? Tacentibus cunctis, tunc ipse, vt hoc nesciat, ita illud scire, vaticinarique se, ac pene oculis videre dixit, quantum sit in hoc certamine sanguinis fusura Macedonia, quantis cædibus, quo cruore mortuo sibi parentatura. Ad postremum, corpus suum in Hammonis templo condi iubet. Cum deficere eum amici viderent, quærunt, quem imperij faciat hæredem: Respondit, DIGNISSIMVM. Tanta illi magnitudo animi fuit, vt cum Herculem filium, cum fratrem

Ari-

Aridæum, cum Roxanem vxorem prægnantem relinqueret, oblitus necessitudinum, dignissimum nuncuparet hæredem. Prorsus quasi nefas esset, viro forti alium quam virum fortem succedere, aut tanti regni opes alijs, quam probatis relinqui. Hac voce velut bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiæ misisset, ita omnes in æmulationem consurgunt, & ambitione vulgi tacitum fauorem militum quærunt. Sexta die, præclusa voce, exemptum digito anulum Perdiccæ tradidit: quæ res gliscentem amicorum dissensionem sedauit. Nam etsi non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus esse videbatur. Decessit Alexander mensem vnum, annos tres & triginta natus, vir supra humanam potentiam magnitudine animi præditus. Qua nocte eum mater Olympias concepit, visa per quietem est cum ingenti serpente volutari: nec decepta somnio est: nam profecto maius humana mortalitate opus vtero tulit: quam cum Æacidarum gens ab vltima sæculorum memoria, & regna patris, fratris, mariti, ac deinceps maiorum omnium illustrauerint, nullius tamen nomine quam filij, clarior fuit. Prodigia magnitudinis eius in ipso ortu nonnulla apparuere: nam ea die qua natus est, duæ aquilæ tota die præpetes supra culmen domus patris eius sederunt, omen duplicis imperij, Europæ Asiæque præferentes: eadem quoque die nuntium pater eius duarum victoriarum accepit, alterius belli Illyrici, alte-

rius

rius certaminis Olympici, in quod quadrigarum currus miserat: quod omen vniuersarum terrarum victoriam infanti portendebat. Puer acerrimis litterarum studijs eruditus fuit. Exacta pueritia per quinquennium sub Aristotele, doctore inclyto omnium philosophorum, creuit. Accepto deinde imperio regem se terrarum omnium ac mundi appellari iussit: tantamque fiduciam suis militibus fecit, vt illo præsente nullius hostis arma, nec inermes, timerent. Itaque cum nullo hostium vnquam congressus est, quem non vicerit, nullam vrbem obsedit, quam non expugnauerit, nullam gentem adijt, quam non calcauerit. Victus denique ad postremum est, non virtute hostili; sed insidijs suorum, & fraude ciuili.

LIBER XIII.

EXtincto in ipso ætatis, ac victoriarum flore Alexandro Magno, triste apud omnes, tota Babylone silentium fuit. Sed nec deuictæ gentes fidem nuntio habuerant, quod vt inuictum regem, ita immortalem esse crediderant: recordantes, quoties præsenti morte ereptus esset; quam sæpe pro amisso, repente se non sospitem tantum suis, verum etiam victorem obtulisset. Vt vero mortis eius fides adfuit, omnes barbaræ gentes paulo ante ab eo deuictæ, non vt hostem, sed vt parentem luxerunt. Mater quoque Darij regis, quam amisso filio, à fastigio tãtæ

maie-

maiestatis in captiuitatem redactam, indulgentia victoris, in eam diem vitæ non pœnituerat, audita morte Alexandri, mortem sibi ipsa consciuit, non quod hostem filio præferret, sed quod pietatem filij in eo, quem vt hostem timuerat, experta esset. Contra Macedones versa vice, non vt ciuem, ac tantæ maiestatis regem, verum vt hostem amissum, gaudebant, seueritatem nimiam, & assidua belli pericula execrantes. Huc accedebat, quod principes regnum & imperia, vulgus militum thesauros, & grande pondus auri, velut inopinatam prædam spectabant: illi successionem regni, hi opum, ac diuitiarum hereditatem cogitantes. Erant enim in thesauris quinquaginta millia talentum, & in annuo vectigali tributo, tricena millia. Sed nec amici Alexandri frustra regnum spectabant: nam eius virtutis ac venerationis erant, vt singulos reges putares. Quippe ea formæ pulchritudo, & proceritas corporis, virium ac sapientiæ magnitudo in omnibus fuit, vt qui eos ignoraret, non ex vna gente, sed ex toto terrarum orbe electos iudicaret; neque enim vnquam ante Macedonia, vel vlla gens alia, tam clarorum virorum prouentu floruit: quos primo Philippus, mox Alexander tanta cura legerat, vt non tam ad societatem belli, quam in successionem regni, electi viderentur. Quis igitur miretur, talibus ministris, orbem terrarum victum cum exercitus Macedonum tot non ducibus, sed regibus regeretur? qui nunquam sibi reperissent

ſent pares, ſi non inter ſe concurriſſent: multoſque Macedonia pro vno Alexandro habuiſſet, niſi fortuna eos æmulatione virtutis in perniciem mutuam armaſſet. Cæterum occiſo Alexandro non vt læti, ita & ſecuri fuere, omnibus vnum locum competentibus, nec minus milites quam inuicem ſe timebant, quorum & libertas ſolutior, & fauor incertus erat Inter ipſos vero æqualitas diſcordiam augebat, nemine tantum cæteros excedente, vt ei aliquis ſe ſummitteret. Armati itaque in regiam coeunt, ad firmandum rerum præſentium ſtatum. Perdicca cenſet Roxanis expectari partum, quæ exacto menſe octauo, matura iam ex Alexandro erat, & ſi puerum peperiſſet, hunc dari ſucceſſorem patri. Melager negat differendum in partus dubios, conſiliumque expectandum dum reges naſcerentur, cum iam genitis vti liceret: ſeu puer illis placeat, eſſe Pergami filium Alexandri natum ex Barſine, nomine Herculem, ſeu mallent iuuenem, eſſe in caſtris fratrem Alexandri Aridæum comem, & cunctis non ſuo tantum, verum & patris Philippi nomine acceptiſſimum. Cæterum Roxanem eſſe originis Perſicæ, nec eſſe fas, vt Macedonibus ex ſanguine eorum, quorum regna deleuerint, reges conſtituantur: quod nec ipſum Alexandrum voluiſſe dicit. Denique morientem nullam de eo mentionem habuiſſe. Ptolemæus recuſabat regem Aridæum, non propter maternas modo ſordes, quod ex Lariſſæo ſcorto naſceretur, ſed etiam propter

va-

valetudinem maiorem, quam patiebatur, ne ille nomen regis, alius imperium teneret: melius esse ex his legi, qui pro virtute regi suo proximi fuerint, qui prouincias regant, quibus bella mandentur, quam sub persona regis indignorum subijciantur imperio. Vicit Perdiccæ sententia, consensu vniuersorum. Placuit itaque Roxanis exspectari partum, & si puer natus fuisset, tutores Leonatum & Perdiccam, & Crateron, & Antipatrum, constituunt, confestimque in tutorum obsequia iurant. Cum equites quoque idem fecissent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum Alexandri fratrem regem appellant, satellitesque illi ex tribu sua legunt, & nomine Philippi patris vocari iubent. Quæ cum nunciata equitibus essent, legatos ad mitigandos eorum animos, duos ex proceribus Attalum & Meleagrum mittunt, qui potentiam ex vulgi adulatione quærentes, omissa legatione, militibus consentiunt. Statim & seditio crevit, vbi caput & consilium habere cœpit. Tunc ad delendum equitatum cuncti armati in regiam irrumpunt: quo cognito, equites trepidi ab vrbe discedunt, castrisque positis, & ipsi pedites terreri cœperunt. Sed nec procerum inter se odia cessabant. Attalus ad interficiendum Perdiccam ducem partis alterius, mittit: ad quem armatum, & vltro vocantem, cum accedere percussores ausi non fuissent, tanta constantia Perdiccæ fuit, vt vltro ad pedites veniret,

ret & in concionem vocatos edoceret, quod facinus molirentur, respicerent contra quos arma sumpsissent: non illos Persas, sed Macedonas; non hostes, sed ciues esse, plerosque etiam cognatos eorum, certe commilitones eorundem castrorum, ac periculorum socios; edituros deinde egregium hostibus suis spectaculum, vt quorum armis victos se doleant, eorum mutuis cædibus gaudeant, parentaturosque sanguine suo manibus hostium à se interfectorum. Hæc cum pro singulari facundia sua Perdicca perorasset, adeo mouit pedites, vt probato consilio eius, dux ab omnibus legeretur. Tum equites in concordiam reuocati, in Aridæum regem consentiunt. Seruata est portio regni Alexandri filio si natus esset. Hæc agebant, posito in medio corpore Alexandri, vt maiestas eius testis decretorum esset. His ita compositis, Macedoniæ & Græciæ Antipater præponitur: Regiæ pecuniæ custodia Cratero traditur: Castrorum, & exercitus, & rerum cura Meleagro, & Perdiccæ assignatur: iubeturque Aridæus Rex, corpus Alexandri in Hammonis templum deducere. Tunc Perdicca infensus seditionis auctoribus, repente ignaro collega, lustrationem castrorum propter mortem regis, in posterum edicit. Postquam armatum exercitum in campo constituit, consentientibus vniuersis, euocatos, dum transit, de singulis manipulis seditiosos, supplicio tradi occulte iubet. Reuersus inde, inter

ter principes prouincias diuidit, simul vt & remoueret æmulos, & munus imperij, beneficij sui faceret. Primo Ptolemæo Ægyptus, & Africæ, Arabiæque pars sorte venit, quem ex gregario millite Alexander virtutis causa prouexerat: cui ad tradendam prouinciam Cleomenes, qui Alexandriam ædificauerat, datur. Confinem huic prouinciæ Syriam Laomedon Mitylenæus; Ciliciam Philotas, Phylo Illyrios accipiunt. Mediæ maiori Acropatos, minori socer Perdiccæ præponitur. Susiana gens Scyno, Phrygia maior Antigono Philippi filio assignatur. Lyciam & Pamphiliam Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonato minor Phrygia euenit, Thracia & regiones Pontici maris Lysimacho: Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data. Summus castrorum tribunatus Seleuco Antiochi filio cessit. Stipatoribus regis satellitibusque Cassander filius Antipatri præficitur. In Bactriana vlteriore, & Indiæ regionibus, priores præfecti retenti. Terras inter amnes Hydaspem & Indum, Taxiles habebat. In colonias in Indis conditas Phyton Agenoris filius mittitur. Parapamenos, fines Caucasi montis, Extarches accepit. Aracossi, Gedrosique Sibyrtio traduntur: Drancæ & Arei Statanori: Bactrianos Amyntas sortitur; Sogdianos Scythæus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanos, Phratafernes Armenios, Tlepomelus Persas, Peucestes Babylonios, Ar-

chos

chos Pelasgos, Archesilaus Mesopotamiam. Cum hæc diuisio, veluti fatale munus singulis contigisset, iam magna incrementorum materia plurimis fuit. Siquidem non magno post tempore, quasi regna, non præfecturas diuisissent, sic reges ex præfectis facti, magnas opes non sibi tantum parauerunt, verumetiam posteris reliquerunt. Dum hæc in Oriente aguntur, in Græcia Athenienses, & Ætoli bellum, quod iam viuo Alexandro mouerant, summis viribus instruebant. Causæ belli erant, quod reuersus ab India Alexander, epistolas in Græciam scripserat, quibus omnium ciuitatum exules, præter cædis damnati, restituebantur. Quæ recitatæ præsente vniuersa Græcia, in mercatu Olympiaco, magnos motus fecerunt, quod plurimi non legibus pulsi patria, sed per factionem principum fuerant, verentibus ijsdem principibus, ne reuocati potentiores in republica fierent. Palam igitur iam tunc multæ ciuitates, libertatem bello vindicandam, fremebant. Principes tamen omnium Athenienses, & Ætoli fuere. Quod cum nuntiatum Alexandro esset, mille naues longas socijs imperari præceperat, quibus in Occidente bellum gereret, excursurusque cum valida manu fuerat ad Athenas delendas. Igitur Athenienses contracto XXX. millium exercitu, & CC. nauibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia sorte euenerat, gerunt, eumque detrectantem prælium, & Heracleæ vrbis mœnibus tuen-

tuentem se, obsidione cingunt. Eodem tempore, Demosthenes Atheniensis orator, pulsus patria, ob crimen accepti ab Harpalo auri, qui crudelitatem Alexandri fugerat, quod ciuitatem in eiusdem Alexandri bellum impelleret, forte Megaras exulabat: qui vt missum ab Atheniensibus Hyperidem legatum cognouit, qui Peloponnenses in societatem armorum solicitaret, sequutus eum Sicyona, Argos & Corinthum, cæterasque ciuitates, eloquentia sua Atheniensibus iunxit. Ob quod factum, missa ab Atheniensibus obuiam naue, ab exilio reuocatur. Interim in obsidione Antipatri, Leosthenes dux Atheniensium, talo è muris in transeuntem iacto, occiditur. Quæ res tantum animorum Antipatro dedit, vt etiam vallum rescindere auderet. Auxilium deinde à Leonato per legatos petit: qui cum venire cum exercitu nuntiatus esset, obuij ei Athenienses cum instructis copijs fuere, ibique equestri prælio, graui vulnere ictus extinguitur. Antipater, tametsi auxilia sua videret victa, morte tamen Leonati lætatus est: quippe & æmulum sublatũ, & vires eius accessisse sibi gratulabatur. Statim igitur exercitu eius recepto, cum par hostibus etiã prælio videretur, solutus obsidione, in Macedoniam concessit. Græcorum quoque copiæ, finibus Græciæ hoste pulso, in vrbes dilapsæ. Interea Perdicca, bello Ariarathi regi Cappadocum illato, prælioq; victor, nihil præmij præter vulnera, & pericula retulit:

Quippe

Quippe hostes ab acie in vrbem recepti, occisis coniugibus, & liberis, domos quisque suas cum omnibus copijs incenderunt: Eodem congestis etiam seruitijs, & semetipsos præcipitant, vt nihil hostis victor suarum rerum, præter incendij spectaculo frueretur. Inde, vt viribus auctoritatem regiam acquireret, & nuptias Cleopatræ, sororis Alexandri Magni, alterius Alexandri quondam vxoris, non aspernante Olympiade matre eius, intendit. sed prius Antipatrum, sub affinitatis obtentu, capere cupiebat. Itaque fingit se in matrimonium filiam eius petere, quo facilius ab eo supplementum tyronum ex Macedonia obtineret. Quem dolum præsentiente Antipatro, dum duas eodem tempore vxores quærit, neutram obtinuit. Post hæc bellum inter Antigonum & Perdiccam oritur. Antigono Craterus & Antipater auxilium ferebant; qui facta cum Atheniensibns pace, Polyperchonta Græciæ & Macedoniæ præponunt. Perdicca, alienatis rebus, Aridæum, & Alexandri Magni filium in Cappadocia, quorum cura illi mandata fuerat, de summa belli in consilium adhibet. Quibusdam placebat bellum in Macedoniam transferri, ad ipsum fontem & caput regni, vbi & Olympias esset mater Alexandri, non mediocre momentum partium, & ciuium fauor, propter Alexandri, Philippique nomina: sed in rem visum est ab Ægypto incipere, ne in Macedoniam profectis,

fectis,

fectis, Asia à Ptolemæo occuparetur. Eumeni, præter prouincias, quas acceperat, Paphlagonia, & Caria, & Lycia & Phrygia adijciuntur. Ibi Craterum & Antipatrum opperiri iubetur: adiutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccæ Alcetas, & Neoptolemus. Clito iura classis traditur: Cilicia Philotæ adempta, Philoxeno datur: ipse Perdicca Ægyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes discurrentibus ducibus, in sua viscera armatur; ferrumque ab hostili bello in ciuilem sanguinem vertit, exemplo furentium manus ac membra sua ipsa cæsura. Sed Ptolemæus in Ægypto, solerti industria, magnas opes parabat: quippe & Ægyptios insigni moderatione in fauorem sui sollicitauerat; & reges finitimos beneficijs, obsequijsque deuinxerat; terminos quoque imperij, acquisita Cyrene vrbe, ampliauerat; factusque iam tantus erat, vt non tam timeret hostes, quam timendus ipse hostibus esset. Cyrene autem condita fuit ab Aristæo, cui nomen Battos propter linguæ obligationem fuit. Huius pater Carnus, rex Theramenis insulæ, cum ad oraculum Delphos, propter dedecus adolescentis filij nondum loquentis, deum deprecaturus venisset, responsum accepit, quo iubebatur filius eius Battus Africam petere, & vrbem Cyrenem condere; vsum linguæ ibi accepturus. Cum responsum ludibrio simile videretur, propter solitudinem

Thera-

Theramenis insulæ, ex qua coloni ad vrbem condendam in Africam tam vastæ regionis, proficisci iubebantur, res omissa est. Interiecto deinde tempore, velut contumaces, pestilentia Deo parere compelluntur: quorum tam insignis paucitas fuit, vt vix vnam nauem complerent. Cum venissent in Africam, pulsis accolis, montem Cyran, & propter amœnitatem loci, & propter fontis vbertatem occupauere. Ibi Battus dux eorum, linguæ nodis solutis, loqui primum cœpit: quæ res animos eorum, ex promissis dei iam parte percepta, in reliquam spem condendæ vrbis accendit. Positis igitur castris opinionem veteris fabulæ accipiunt, Cyrenem eximiæ pulchritudinis virginem, à Thessaliæ monte Pelio ab Apolline raptam, perlatamque in eiusdem montis iuga, cujus collem occupauerant, à Deo repletam, quatuor pueros peperisse, Nomium, Aristæum, Authocum, Argæum: missos à patre Speo rege Thessaliæ, qui perquirerent virginem, loci amœnitate captos in ijsdem terris cum virgine resedisse. Ex his pueris tres adultos in Thessaliam reuersos, auita regna cepisse. Aristæum in Arcadia late regnasse, eumque primum & apium, & mellis vsum, & lactis ad coagula hominibus tradidisse, solstitialisque ortus sideris primum inuenisse. Quibus auditis, Battus, virginis nomine ex responsis agnito, vrbem Cyrenem condidit. Igitur Ptolemæus

mæus huius vrbis auctus viribus, bellum in aduentum Perdiccæ parabat. Sed Perdiccæ plus odium arrogantiæ, quam vires hostium nocebant, quam exosi etiam socij, ad Antipatrum gregatim profugiebant. Neoptolemus quoque in auxilium Eumeni relictus, non solum transfugere, verumetiam prodere patrium exercitum voluit. Quam rem cum præsensisset Eumenes, cum proditore decernere prælio necesse habuit: victus Neoptolemus, ad Antipatrum & Polyperconta profugit; hisque persuadet, vt continuatis mansionibus, læto ex victoria & securo fuga sua, Eumeni superueniant. Sed res Eumenem non latuit: Itaque insidiæ in insidiatores versæ: & qui securum aggressuros se putabant, securis in itinere, & peruigilio noctis fatigatis occursum est. In eo prælio Polyperchon occiditur. Neoptolemus quoque cum Eumene congressus, diu mutuis vulneribus acceptis, colluctatus est; in summa victus, occumbit. Victor igitur duobus prælijs continuis Eumenes, afflictas partes transitione sociorum paululum sustentauit. Ad postremum tamen Perdicca occiso, ab exercitu hostis cum Phytone & Illyrio, & Alceta fratre Perdiccæ appellatur: bellumque aduersus eos Antigono decernitur.

LIBER XIV.

EVmenes, vt Perdiccam occisum, se hostem à Macedonibus iudicatum, bellumque Antigono decretum cognouit; vltro ea militibus suis indicauit, ne fama aut rem in maius extolleret, aut militum animos rerum nouitate terreret; simul vt circa se animati essent cognosceret, sumpturus consilium ex motu vniuersorum. Constanter tamen præfatus est, si cui hæc terrori essent, habere eum discedendi potestatem. Qua voce adeo cunctos in studium partium suarum induxit, vt vltro illum omnes hortarentur, rescissurosq. se ferro decreta Macedonum affirmarent. Tunc exercitu in Ætoliam promoto, pecunias ciuitatibus imperat; recusantes dare, hostiliter diripit. Inde Sardis profectus est ad Cleopatram, sororem Alexandri Magni, vt eius voce centuriones, principesque confirmarentur, existimaturos ibi maiestatem regiam verti, vnde soror Alexandri staret. Tanta veneratio magnitudinis Alexandri erat, vt etiam per vestigia mulierum, fauor sacrati eius nominis quæreretur. Cum reuersus in castra esset, epistolæ totis castris abiectæ inueniuntur: quibus ijs, qui Eumenis caput ad Antigonum detulissent, magna præmia definiebantur. His cognitis, Eumenes vocatis ad concionem militibus, primo gratias agit, quod nemo inuentus esset, qui spem cruenti præmij fidei sacra-

ſacramento anteponeret: deinde callide, ſubnectit, conſictas has à ſe epiſtolas ad experiundos ſuorum animos eſſe. Cæterum ſalutem ſuam in omnium poteſtate, eſse; nec Antigonum, nec quemquam, ducum ſic velle vincere, vt ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatuat. Hoc facto, & in præſenti labantium animos deterruit: & in futurum prouidit, vt ſi quid ſimile accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed ab duce tentari arbitrarentur. Omnes igitur operam ſuam certatim ad cuſtodiam ſalutis eius offerunt. Cum interim Antigonus cum exercitu ſuperuenit, caſtriſque poſitis, poſtera die in aciem procedit. Nec Eumenes moram prælio fecit: qui victus, in munitum quoddam caſtellum confugit: vbi cum videret, ſe fortunam obſidionis ſubiturum: maiorem exercitus partem dimiſit, ne aut conſenſu multitudinis hoſti traderetur, aut obſidio ipſa multitudine grauaretur. Legatos deinde ad Antipatrum, quod ſolus par Antigoni viribus videbatur, ſupplices mittit: à quo cum auxilia Eumeni miſſa Antigonus didiciſset, ab obſidione receſſit. Erat quidem ſolutus ad tempus metu mortis Eumenes; ſed nec ſalutis, dimiſſo exercitu, magna ſpes erat. Omnia igitur circumſpicienti optimum viſum eſt, ad Alexandri Magni Argyraſpidas inuictum exercitum, & tot victoriarum præſulgentem gloria, decurrere. Sed Argyraſpides poſt Alexandrum,

omnes duces fastidiebant, sordidam militiam sub alijs, post tanti regis memoriam existimantes. Itaque Eumenes blandimentis agere; suppliciter singulos alloqui; nunc commilitones suos, nunc patronos appellans, periculorum Orientalium socios, nunc refugium salutis suæ, & vnica præsidia commemorans: solos esse, quorum virtute Oriens sit domitus: solos qui militiam Liberi patris, qui Herculis monumenta superarint: per hos Alexandrum magnum factum: per hos diuinos honores, & immortalem gloriam consecutum: orat, vt non tam ducem se, quam commilitonem recipiant, vnumque ex corpore suo esse velint. Receptus hac lege, paulatim imperium, primum monendo singulos, mox quæ perperam facta erant, blande corrigendo, vsurpat: nihil in castris sine illo agi, nihil administrari sine sollertia illius poterat. Ad postremum cum Antigonum venire cum exercitu nuntiatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi dum ducis imperia contemnunt, hostium virtute superantur. In eo prælio non gloriam tantum tot bellorum, cum coniugibus & liberis, sed & præmia longa militia parta, perdiderunt. Sed & Eumenes, qui auctor cladis erat, nec aliam spem salutis reliquam habebat, victos hortabatur. Nam & virtute eos superiores fuisse affirmabat: quippe ab his quinque millia hostium cæsa; & si in bello perstent, vltra hostes pacem petituros. Damna, quibus se victos putent,

duo

duo millia mulierũ, & paucos infantes & seruitia esse, quæ melius vincendo possint reparare, quam deserẽdo victoriam. Porro Argyraspides neque fugam se tentaturos dicunt, post damna matrimoniorũ, & post coniuges amissas, neq; bellum gesturos contra liberos suos; vltroque eum conuitijs agitant, quod se post tot annos emeritorum stipendiorum, redeuntes domũ cum præmijs tot bellorum, ab ipsa missione rursus in nouam militiam, immensaq; bella reuocauerit, & à laribus quodammodo suis & ab ipso limine patriç abductos, inanibus promissis deceperit; nunc quoque amissis omnibus felicis militiæ quæstibus, ne victos quidẽ in misera & inopi senecta quiescere sinat. Ignaris deinde ducibus, cõfestim ad Antigonum legatos mittunt, petentes, vt sua reddi iubeat. Is redditurum se pollicetur, si Eumenem sibi tradant. Quibus cognitis, Eumenes cum paucis fugere tentauit: sed retractus, desperatis rebus, cum concursus multitudinis factus esset, petit, vt postremum sibi alloqui exercitum liceret. Iussus ab vniuersis dicere, facto silentio, laxatisque vinculis, prolatam, sicut erat catenatus, manum ostendit: CERNITIS milites, inquit, habitum atque ornamenta ducis vestri, quæ mihi non hostium quisquam imposuit: nam hoc etiam solatio foret. Vos me ex victore victũ, vos me ex Imperatore captiuum fecistis, quater intra hunc annum in mea verba iureiurando obstricti estis, & ista omitto: NEQVE enim miseros conuitia decent.

Vnum oro, si propositorum Antigoni in meo capite summa consistit, inter vos me velitis mori. Nam neque illius interest, quemadmodum aut vbi cadam; & ego fuero ignominia mortis liberatus. Hoc si impetro, soluo vos iureiurando, quo toties vos sacramento mihi deuouistis. Aut si ipsos pudet roganti vim adhibere; ferrum huc date, & permittite, quod vos facturos pro imperatore iurastis, imperatorem pro vobis sine religione iurisiurandi facere. Cum non obtineret, preces in iram vertit. At vos, ait, deuota capita, respiciant dij periuriorum vindices, talesque vobis exitus dent, quales vos ducibus vestris dedistis. Nempe vos ijdem paulo ante & Perdiccæ sanguine estis aspersi, & in Antipatrum eadem moliti. Ipsum denique Alexandrum, si fas fuisset eum mortali manu cadere, interempturi: quod maximum erat, seditionibus agitastis. Vltima nunc ego perfidorum victima, has vobis diras atq; inferias dico: vt inopes extorresque omne æuum in hoc castrensi exilio agatis, deuorentque vos arma vestra, quibus plures vestros, quam hostium duces absumpsistis. Plenus deinde iræ, custodes suos præcedere ad Antigoni castra cœpit. Sequitur exercitus prodito imperatore suo, & ipse captiuus, triumphumque de se ipso ad victoris sui castra ducit; omnia auspicia regis Alexandri, & tot bellorum palmas laureasq; vna secum victori tradentes; & ne quid deesset pompæ, elephanti quoque, & auxilia

Orien-

Orientalia subsequuntur. Tanto pulchrior hæc Antigono, quam Alexandro tot victoriæ fuerunt; vt cum ille Orientem vicerit, hic etiam eos, à quibus Oriens victus fuerat, superauerit. Igitur Antigonus domitores illos orbis exercitui suo diuidit, redditis eorum quæ in victoria ceperat. Eumenem vero verecundia prioris amicitiæ, in conspectum suum venire prohibitum, assignari custodibus præcepit. Interea Eurydice, vxor Aridæi regis, vt Polyperchonta à Græcia redire in Macedoniam cognouit, & ab eo arcessitam Olympiadem, muliebri æmulatione perculsa, abutens valetudine viri, cuius officia sibi vindicabat, scribit regis nomine Polyperchonti, Cassandro exercitum tradat in quem regni administrationem rex transtulerit: eadem & in Asiam Antigono per Epistolas nuntiat. Quo beneficio deuinctus Cassander, nihil non ex arbitrio muliebris audaciæ gerit. Deinde profectus in Græciam, multis ciuitatibus bellum infert: quarum excidio, veluti vicino incendio territi Spartani, vrbem, quam semper armis, non muris defenderant, tum contra responsa fatorum & veterum maiorum gloriam, armis diffisi, murorum præsidio, includunt. Tantum eos degenerauisse à maioribus, vt cum multis seculis murus vbi ciuium virtus fuerit, tunc ciues saluos se fore non existimauerint, nisi intra muros laterent. Dum hæc aguntur, Cassandrum à Græcia turbatus Macedoniæ status domum reuocauit. Nam-

que Olympias mater Alexandri Magni regis, cum ab Epiro in Macedoniam, prosequente Æacida rege Molossorum, veniret, prohiberique finibus ab Eurydice & Aridæo rege cœpisset; seu memoria mariti, seu magnitudine filij & indignitate rei moti Macedones, ad Olympiadem transiere: cuius iussu & Eurydice, & rex occiditur, sex annis post Alexandrum potitus regno. Sed nec Olympias diu regnauit. Nam cum principum passim cædes, muliebri magis, quam regio more fecisset: fauorem suum in odium vertit. Itaque audito Cassandri aduentu, diffisa Macedonibus, cum nuru Roxane & nepote Hercule, in Pydnam vrbem concedit. Proficiscenti Deidamia Æacidæ regis filia, & Thessalonice priuigna, & ipse clara Philippi patris nomine, multæq; aliæ principum matronæ, speciosus magis, quam vtilis grex comites fuere. Hæc cũ nuntiata Cassandro essent, statim citato cursu Pydnam venit, & vrbem obsidione cingit. Cum fame ferroque vrgeretur Olympias, longæ obsidionis tædio, pacta salute, victori se tradidit. Sed Cassander ad concionem vocato populo, sciscitaturus, quid de Olympiade fieri velint, subornat parentes interfectorum, qui sumpta lugubri veste, crudelitatem mulieris accusarent, à quibus accẽsi Macedones, sine respectu pristinæ maiestatis occidendã decernunt: immemores prorsus, quod per filiũ eius, virumque, non solum vitã ipsi inter finitimos tutam habuissent, verũ etiam tantas opes imperiumq; orbis

bis quæsissent. Sed Olympias vbi obstinatos venire ad se armatos vidit, veste regali, duabus ancillis innixa, vltro obuiam procedit. Qua visa, percussores attoniti fortuna maiestatis prioris, & tot in ea memoriæ occurrētibus regum suorum nominibus, substiterunt, donec à Cassandro missi sunt, qui eam confoderent, non refugientem gladium, nec vulnera, aut muliebriter vociferantem; sed virorum more fortium, pro gloria veteris prosapiæ morti succumbentem, vt Alexandrum posses etiam in moriente matre cognoscere. Insuper exspirans, capillis & veste crura contexisse fertur, ne quid posset in corpore eius indecorum videri. Post hæc Cassander Thessalonicen, regis Aridæi filiam, vxorem ducit, filium Alexandri cum matre, in arcem Amphipolitanam custodiendos mittit.

LIBER XV.

PErdicca, & fratre eius Eumene, ac Polyperchonte, cęterisq; ducibus diuersę partis occisis, finitum certamen inter successores Alexandri Magni videbatur, cum repente inter ipsos victores nata discordia est: quippe postulantibus Ptolemæo & Cassādro, & Lysimacho, vt pecunia in præda capta, prouinciæq; diuiderentur; Antigonus negauit se in eius belli prœmia socios admissurū, in cuius periculum solus descenderit. Et vt honestum aduersus socios bellum suscipere videretur, diuulgat se Olympiadis mortem à Cassan-

dro interfectæ vlcisci velle, & Alexandri regis suis filium cum matre obsidione Amphipolitana liberare. His cognitis, Ptolemæus & Cassander, inita, cum Lysimacho & Seleuco societate, bellum terra marique enixe instruunt. Tenebat Ptolemæus Ægyptum cum Africæ parte maiore, & Cypro, & Phœnice. Cassandro parebat Macedonia cum Græcia. Asiam & partem Orientis occupauerat Antigonus, cuius filius Demetrius, prima belli congressione, à Ptolemæo apud Galaman vincitur. In quo prælio maior Ptolemęi moderationis gloria, quam ipsius victoriæ fuit. Siquidem & amicos Demetrij non solum cum suis rebus, verum etiam additis insuper muneribus, dimisit; & ipsius Demetrij priuatum omne instrumentum, ac familiam reddidit, adiecto honore verborum, non se propter prædam, sed propter dignitatem iniiste bellum; indignatum, quod Antigonus deuictis diuersæ factionis ducibus, solus communis victoriæ præmia corripuisset. Dum hæc aguntur, Cassander ab Apollonia rediens, incidit in Abderitas, qui propter ranarum muriumque multitudinem, relicto patrio solo, sedes quærebant: veritus ne Macedoniam occuparent, facta pactione, in societatem eos recepit agrosque ijs vltimos Macedonię assignat. Deinde ne Hercules Alexandri filius, qui fere annos quatuordecim excesserat, fauore paterni nominis in regnum Macedoniæ vocaretur, occidi eum tacite cum matre Barsine iubet, corporaque eorum terra obrui, ne

cædes

cædes sepultura proderetur: & quasi parum facinoris in ipso primum rege, mox in matre eius Olympiade, ac filio admisisset, alterum quoque filium cum matre Roxane pari fraude interficit; scilicet quasi regnum Macedoniæ, quod affectabat, aliter consequi, quam scelere non posset. Interea Ptolemæus cum Demetrio nauali prælio iterato congreditur; & amissa classe, hostique concessa victoria, in Ægyptum refugit. Demetrius filium Ptolemęi Leontiscum, & fratrem Menelaum, amicosque eius cum priuati instrumenti ministerio, pari prouocatus antea munere, Ægyptum remittit: & vt appareret eos non odij, sed dignitatis gloria accensos, donis muneribusque inter ipsa bella contendebant. TANTO honestius tunc bella gerebantur, quam nunc amicitiæ coluntur. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio appellari à populo iubet. Ptolemæus quoque, ne minoris apud suos auctoritatis haberetur, rex ab exercitu cognominatur. Quibus auditis, Cassander & Lysimachus, & ipsi regiam sibi maiestatem vendicauerunt. Huius honoris ornamentis tam diu omnes abstinuerant, quam diu filij regis sui superesse potuerunt. Tanta in illis verecundia fuit, vt cum opes regias haberent, regum tamen nominibus æquo animo caruerint, quod Alexandro iustus heres fuit. Sed Ptolemæus & Cassander, cæterique factionis alterius duces, cum carpi se singulos ab Antigono viderent, dum priuatum singulorum, non commune vniuerso-

rum bellum ducunt, nec auxilium ferre alter alteri volunt, quasi victoria vnius, non omnium foret; per epistolas se inuicem confirmantes, tempus, locum coeundi condicunt, bellumque communibus viribus instruunt. Cui cum Cassander interesse propter finitimum bellum non posset, Lysimachum cum ingentibus copijs, in auxilium socijs mittit. Erat hic Lysimachus illustri quidem Macedoniæ loco natus, sed virtutis experimentis omni nobilitate clarior; quæ tanta in illo fuit, vt animi magnitudine, philosophia ipsa, viriumque gloria omnes, per quos Oriens domitus est, vicerit. Quippe cum Alexander Magnus Callisthenem philosophum, propter salutationis Persicæ interpellatum morem, insidiarum, quæ sibi paratæ fuerant, conscium fuisse iratus finxisset: eumque truncatis crudeliter omnibus membris, abscissisque auribus, ac naso, labijsque, deforme ac miserandum spectaculum reddidisset; insuper cum cane in cauea clausum, ad metum cæterorum circumferret: tunc Lysimachus audire Callisthenem, & præcepta ab eo virtutis accipere solitus, miseratus tanti viri, non culpæ sed libertatis pœnas pendentis, venenum ei in remedia calamitatum dedit. Quod adeo ægre Alexander tulit, vt eum obijci ferocissimo leoni iuberet. Sed cum ad conspectum eius concitatus leo impetum fecisset, manum amiculo inuolutam Lysimachus in os leonis immersit, arreptaque lingua feram exanimauit. Quod cum nuntia-

tum

tum regi esset, admiratio in satisfactionem cessit; cariorem que eum propter constantiam tantæ virtutis habuit. Lysimachus quoque magno animo, regis, veluti parentis contumeliam tulit. Denique omni ex animo huius facti memoria exturbata, postea in India insectanti regi quosdam palantes hostes, cum à satellitum turba, equi sui celeritate desertus esset, solus ei per immensas arenarum moles cursus comes fuit. Quod idem antea Philippus frater eius cum facere voluisset, inter manus regis expirauerat. Sed Lysimacum desiliens equo Alexander hastæ cuspide ita in fronte vulnerauit, vt sanguis aliter cludi non posset, quam diadema sibi demptum rex alligandi vulneris causa capiti eius imponeret. Quod auspicium primum regalis maiestatis Lysimacho fuit. Sed & post mortem Alexandri, cum inter successores eius prouinciæ diuiderentur, ferocissimæ gentes, quasi omnium fortissimo assignatæ sunt: adeo etiam consensu vniuersorum, palmam virtutis inter cæteros tulit. Priusquam bellum inter Ptolemæum, sociosque eius, aduersus Antigonum committeretur, repente ex Asia maiore digressus Seleucus, nouus Antigono hostis accesserat. Huius quoque & virtus clara, & origo admirabilis fuit. Siquidem mater eius Laudice, cum nupta esset Antiocho, claro inter Philippi duces viro, visa est sibi per quietem ex concubitu Apollinis concepisse, grauidamque factam

munus

munus concubitus anulum à deo accepisse, cuius gemma anchora sculpta esset: iussaque donum filio, quem peperisset, dare. Admirabilem fecit hunc visum, & anulus, qui postera die, eiusdem sculpturæ, in lecto inuentus est, & figura anchoræ, quæ in femore Seleuci nata cum ipso paruulo fuit. Quãobrem Laudice anulum Seleuco eunti cum Alexandro Magno ad Persicam militiam, edocto de origine sua, dedit. Vbi post mortem Alexandri, occupato regno Orientis, vrbem condidit, ibique geminæ originis memoriam consecrauit. Nam & vrbem ex Antiochi patris nomine, Antiochiam vocauit; & campos vicinos vrbi Apollini dicauit. Originis eius argumentum etiam in posteris mansit: Siquidem filij nepotesque eius anchoram in femore, velut notam generis naturalem habuere. Multa in Oriente, post diuisionem inter socios regni Macedonici, bella gessit. Principio Babyloniam cepit: inde auctis ex victoria viribus, Bactrianos expugnauit. Transitum deinde in Indiam fecit, quæ post mortem Alexandri, veluti ceruicibus iugo seruitutis excusso, præfectos eius occiderat. Auctor libertatis Sandrocottus fuerat: sed titulum libertatis post victoriam in seruitutem verterat. Siquidem occupato regno; populum quem ab externa dominatione vindicauerat, ipse seruitio premebat. Fuit hic quidem humili genere natus, sed ad regni potestatem maiestate numinis impulsus. Quippe cum procacitate sua Alexandrum

drum regem offendisset, interfici à rege iussus salutem pedum celeritate quæsierat: ex qua fatigatione, cum somno captus iaceret, leo ingentis formæ ad dormientem accessit, sudoremque profluentem lingua ei detersit; expergefactumque blande reliquit. Hoc prodigio primum ad spem regni impulsus, contractis latronibus, Indos ad nouitatem regni solicitauit. Molienti deinde bellum aduersus præfectos Alexandri, elephantus ferus infinitæ magnitudinis vltro se obtulit, & veluti domita mansuetudine, eum tergo excepit; duxque belli, & præliator insignis fuit. Sic acquisito regno, Sandrocottus ea tempestate, qua Seleucus futuræ magnitudinis fundamēta iaciebat, Indiam possidebat: cum quo facta pactione Seleucus, compositisque in Oriente rebus, in bellum Antigoni descendit. Adunatis igitur omnium sociorum copijs, prælium committitur: in eo Antigonus occiditur; Demetrius filius eius in fugam vertitur. Sed socij profligato hostili bello, denuo in semetipsos arma verterunt: & cum de præda non conuenirent, iterum in duas factiones deducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemæus Lysimacho iunguntur. Cassandro defuncto Philippus filius succedit. Sic, quasi ex integro, noua Macedoniæ bella nascuntur.

LIBER XVI.

POst Cassandri regis, filijq; eius Philippi, continuas mortes, Thessalonice regina, vxor

vxor Cassandri, non magno post tempore, ab Antipatro filio, cum vitam etiam per vbera materna deprecaretur, occiditur. Causa parricidij fuit, quod post mortem mariti, in diuisione inter fratres regni, propensior fuisse pro Alexandro videbatur. Quod facinus eo grauius omnibus visum est, quod nullum maternæ fraudis vestigium fuit. QVANQVAM in parricidio nulla satis ista causa ad sceleris patrocinia prętexi potest. Ob hæc igitur Alexander in vltionem maternę necis, gesturus cum fratre bellum, auxilium à Demetrio petit; nec Demetrius, spe inuadendi Macedonici regni, moram fecit. Cuius aduentum verens Lysimachus, persuadet genero suo Antipatro, vt malit cum fratre in gratiam reuerti, quam paternum hostem in Macedoniam admitti. Inchoatam igitur inter fratres recõciliationem cum pręsensisset Demetrius, per insidias Alexandrum interfecit; occupatoque Macedonię regno, cædem apud exercitum excusaturus, in concionem vocat. Ibi priorem se petitum ab Alexãdro allegat; nec fecisse se, sed occupasse insidias. Regem autem se Macedonię, vel ętatis experimentis, vel causis iustiorem esse. Patrem enim suum & Philippo regi, & Alexandro Magno socium in omni militia fuisse: liberorũ deinde Alexandri ministrum, & ad persequendos defectores ducem extitisse. Contra Antipatrum auum horum adolescentiũ, amariorem semper ministrum regni, quam ipsos reges fuisse. Cassandrum vero patrem extinctorẽ regiæ

domus,

domus,non feminis,nõ pueris pepercisse;nec cessasse, quoad omnem stirpem regię sobolis deleret.Horum scelerum vltionem, quia nequisset ab ipso Cassandro exigere, ad liberos eius translatam. Quamobrem etiam Philippum,Alexandrumque(si quis manium sensus est) non interfectores suos,ac stirpis suæ, sed vltores eorum Macedoniæ regnum tenere malle. Per hæc mitigato populo, rex Macedonię appellatur.Lysimachus quoque cum bello Doricetis regis Thracũ premeretur, ne eodem tempore & aduersus eum dimicare necesse haberet,tradita ei altera parte Macedoniæ, quæ Antipatro eius genero obuenerat,pacem cum eo fecit.Igitur Demetrius totis Macedoniæ regni viribus instructus, cum Asiã occupare statuisset,iterato Ptolemæus, Seleucus,& Lysimachus experti priori certamine, quantæ vires essent concordiæ, pacta societate, adunatisque exercitibus, bellum aduersus Demetrium transferunt in Europam. His comitem se & belli socium iungit Pyrrhus rex Epiri,sperans,non difficilius Demetriũ amittere Macedoniam posse, quã acquisierat.Nec spes frustra fuit:quippe exercitu eius corrupto,ipsoq; in fugã acto,regnum Macedonię occupauit.Dum hęc aguntur,Lysimachus generũ suum Antipatrum, regnum Macedonię ademptum sibi soceri fraude querentem, interfecit, filiamq; suam Eurydicem querelarũ sociam in custodiam tradit: atque ita vniuersa Cassandri domus Alexãdro Magno,seu necis ipsius, seu stirpis extinctæ pœnas,

nas, partim cæde, partim supplicio partim parricidio luit. Demetrius quoque à tot exercitibus circumuentus, cum posset honeste mori, turpiter se dedere Seleuco maluit. Finito bello, Ptolemæus cum magna rerum gestarum gloria moriturus, contra ius gentium, minimo natu ex filijs, ante infirmitatem, regnum tradiderat, eiusque rei populo rationem reddiderat: cuius non minor fauor in accipiendo, quam patris in tradendo regno fuerat. Inter cætera patris & filij mutuæ pietatis exempla etiam ea res amorem populi iuueni conciliauerat, quod pater regno ei publice tradito, priuatus officium regi inter satellites fecerat, omnique regno pulchrius regis esse patrem duxerat. Sed inter Lysimachum & Pyrrhum regem, socios paulo ante aduersus Demetrium, ASSIDVVM inter pares discordiæ malum, bellum mouerat. Victor Lysimachus, pulso Pyrrho, Macedoniam occupauerat. Inde Thraciæ, ac deinceps Heracleæ bellum intulerat: cuius vrbis & initia & exitus admirabiles fuere; quippe Bœotijs pestilentia laborantibus oraculum Delphis responderat, coloniam in Ponti regione sacram Herculi conderent. Cum propter metum longæ ac periculosæ nauigationis, mortem in patria omnibus præoptantibus, res omissa esset, bellum his Phocenses intulerunt: quorum cum aduersa prælia paterentur, iterato ad oraculum decurrunt; responsum, idem belli quod pestilentiæ remedium fore. Igitur con-

conscripta colonorum manu, in Pontum delati, vrbem Herculeam condiderunt. Et quoniam fatorum auspicijs in eas sedes delati erant, breui tempore magnas opes parauere. Multa deinde huius vrbis aduersus finitimos bella, multæ etiam domesticæ dissensiones fuere. Inter cætera magnifica vel præcipue illud memorabile fuit. Cum rerum potirentur Athenienses, victisque Persis, Græciæ & Asiæ tributum in tutelam classis descripsissent, omnibus cupide ad præsidium salutis suæ conferentibus; soli Heraclienses ob amicitiam regum Persicorum collationem abnuerant. Missus itaque ab Atheniensibus Lamachus cum exercitu ad extorquendum quod negabatur, dum relictis in littore nauibus, agros Heracliensium populatur, classem cum maiore parte exercitus, naufragio repentinæ tempestatis amisit. Itaque cum neque mari posset amissis nauibus, neque terra auderet, cum parua manu, inter tot ferocissimas gentes reuerti; Heraclienses honestiorem beneficij, quam vltionis occasionem rati, instructos commeatibus auxilijsque dimittunt, bene agrorum suorum populationem impensam existimantes, si quos hostes habuerant, amicos reddidissent. Passi sunt inter plurima mala etiam tyrannidem: siquidem cum plebs etiam nouas tabulas, & diuisionem agrorum diuitum impotenter flagitaret, diu re in senatu tractata, cum exitus rei non inueniretur, ad postremum aduer-

sus

ſus plebem nimio otio laſciuientem, auxilia à Timotheo Athenienſium duce, mox ab Epaminonda Thebanorum, petiuere. Vtriſque negantibus, ad Clearchum, quem ipſi in exilium egerant, decurrunt: tanta calamitatum neceſſitas fuit, vt cui patriam interdixerant, eum ad tutelam patriæ reuocarent. Sed Clearchus exilio facinoroſior redditus, & diſſenſionem populi occaſionem inuadendæ tyrannidis exiſtimans, primo tacitus cum Mithridate ciuium ſuorum hoſte, colloquitur: & inita ſocietate paciſcitur, vt reuocatus in patriam, prodita ei vrbe, præfectus eius conſtitueretur. Poſtea autem inſidias, quas ciuibus parauerat, in ipſum Mithridatem verterat. Namque cum velut arbiter ciuilis diſcordiæ de exilio reuerſus eſſet, ſtatuto tempore, quo vrbem Mithridati traderet, ipſum cum amicis ſuis cepit, captumque accepta ingenti pecunia dimiſit. Atque vt in illo ſubitum ſe ex ſocio fecit hoſtem, ſic ex defenſore ſenatoriæ cauſæ repente patronus plebis euaſit: & aduerſus auctores potentiæ ſuæ, à quibus reuocatus in patriam, per quos in arce collocatus fuerat, non ſolum plebem accendit, verum etiam nefandiſſima quæque tyrannicæ crudelitatis exercuit. Igitur populo ad concionem vocato, neque ſe affuturum amplius graſſanti in populum ſenatui, ait; interceſſurum etiam, ſi in priſtina ſæuitia perſeueret: quod ſi pares ſe crudelitati ſenatorum arbitrarentur, abiturum cum militibus ſuis, neque ciuili-

vilibus diſcordijs interfuturum; ſin vero diffidant viribus proprijs, vindictæ ſe ciuium non defuturum. Proinde conſulant ſibi ipſis, iubeant abire ſe ſi malint, vel cauſæ populari ſocium remanere. His verbis ſolicitata plebs ſummum ad eum imperium defert; & dum ſenatus potentiæ iraſcitur, in ſeruitutem ſe tyrannicæ dominationis cum coniugibus & liberis tradit. Igitur Clearchus LX. ſenatores comprehenſos (nam cæteri in fugam dilapſi erant) in vincula compingit. Lætari plebs, quod à duce potiſſimum ſenatorum, ſenatus deleretur, verſaque vice, auxilium eorum in exitium conuerſum eſſet. Quibus dum mortem paſſim omnibus minatur, cariora eorum pretia facit: ſiquidem Clearchus magna pecunia (quaſi minis populi occulte eos ſubtracturus) accepta, ſpoliatos fortunis, vita quoque ſpoliauit. Cognito deinde, quod bellum ſibi ab ijs, qui profugerant, miſericordia in auxilium ſolicitatis ciuitatibus, pararetur, ſeruos eorum manu mittit. Et ne quid mali afflictis honeſtiſſimis domibus deeſſet, vxores eorum, filiaſque nubere ſeruis ſuis, propoſita recuſantibus morte, compellit; vt eos ſibi fidiores, & dominis infeſtiores redderet. Sed matronis tam lugubres nuptiæ grauiores repentinis funeribus fuere. Itaque multæ ſe ante nuptias, multæ in ipſis nuptijs, occiſis prius nouis maritis, interficiunt, & ſe tam funeſtis calamitatibus, virtute ingenui pudoris, eripiunt. Prælium deinde committitur,

tur, quo victor tyrannus captiuos senatores in triumphi modum per ora ciuium trahit. Reuersus in vrbem alios vincit, torquet alios, alios occidit; nullus locus vrbis à crudelitate tyranni vacat. Accedit sæuitiæ insolentia, crudelitati arrogantia: interdum enim ex successu continuæ felicitatis obliuiscitur se hominem; interdum Iouis se filium dicit. Eunti per publicum, aurea aquila velut argumentum generis præferebatur: veste purpurea, & cothurnis regum tragicorum, & aurea corona vtebatur: filium quoque suum Ceraunon vocat, vt deos non mendacio tantum, verumetiam nominibus illudat. Hæc illum facere, duo nobilissimi iuuenes Chion & Leonides indignantes, patriam liberaturi, in necem tyranni conspirant. Erant hi discipuli Platonis Philosophi, qui virtutem, ad quam quotidie præceptis magistri erudiebantur, patriæ exhibere cupientes, quinquaginta cognatos, veluti clientes, in insidijs locant. Ipsi more iurgantium, ad tyrannum veluti ad regem in arcem contendunt: qui iure familiaritatis admissi, dum alterum priorem dicentem intentus audit tyrannus, ab altero obtruncatur. Sed & ipsi, socijs tardius auxilium ferentibus, à satellitibus obruuntur. Quare factum est, vt tyrannus quidem occideretur, sed patria non liberaretur. Nam frater Clearchi Saturus eadem via tyrannidem inuadit, multisq; annis, per gradus successionis, Heraclienses sub regno tyrannorũ fuere.

L I-

LIBER XVII.

PEr idem ferme tempus in Hellesponti & Chersonesi regionibus terræmotus fuit maxime tamen Lysimachia, vrbs ante duos & viginti annos à Lysimacho rege condita, euersa est. Quod portentum dira Lysimacho, stirpique eius, ac regni ruinam, cum clade vexatarum regionum portendebat. Nec ostentis fides defuit: nam breui post tempore, Agathoclem filium suum, quem in successionem regni ordinauerat, per quem multa bella prospere gesserat, non solum patrium, verumetiam humanum vltra morem, perosus, ministra Arsinoe nouerca, veneno interfecit. Hæc illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit. Nam parricidium, principum secutæ cædes sunt, luentium supplicia quod occisum iuuenem dolebant. Itaque & hi, qui cædibus superfuerant, & hi, qui exercitibus præerant, certatim ad Seleucum deficiunt: eumque pronum iam ex æmulatione gloriæ, bellum Lysimacho inferre compellunt. Vltimum hoc certamen commilitonum Alexandri fuit, & velut ad exemplum fortunæ, par reseruatum. Lysimachus quatuor & LXX. annos natus erat. Seleucus septem & LXX. Sed in hac ætate vtrique animi iuueniles erant, imperijque cupiditatem insatiabilem gerebant. Quippe cum orbem terrarum duo soli tenerent, angu-

gu-

gustijs sibimet inclusi videbantur, vitæque finem non annorum spatio, sed imperij terminis metiebatur. In eo bello Lysimachus, amissis ante varijs casibus 15. liberis, non instrenue moriens, postremus domus suæ ruinæ cumulus accessit. Lætus tanta victoria Seleucus, & quod maius victoria putabat, solum se de cohorte Alexandri remansisse, victoremque victorum extitisse, non humanum esse opus, sed diuinum munus gloriatur: ignarus prorsus, non multo post fragilitatis humanæ seipsum exemplum futurum. Quippe post menses admodum septem à Ptolemæo, cuius sororem Lysimachus in matrimonio habuerat, per insidias circumuentus occiditur; regnumque Macedoniæ, quod Lysimacho eripuerat, cum vita pariter amittit. Igitur Ptolemæus cum & in gratiam memoriæ magni Ptolemæi patris, & in fauorem vltionis Lysimachi ambitiosus apud populares esset, primo Lysimachi filios conciliare sibi statuit, nuptiasque Arsinoes sororis suæ matris eorum petit, puerorum adoptione promissa, vt cum in locum patris eorum successisset, nihil illi moliri, vel verecundia matris, vel appellatione patris auderent. Fratris quoque regis Ægypti concordiam per epistolas deprecatur; professus deponere se offensam erepti paterni regni, neque amplius à fratre quæsiturum, quod honestius à paterno hoste perceperit. Omnique arte adulatur Eumeni, & Antigono, Demetrij filijs, Antiocho,

filio

filio Seleuci, cum quibus bellum habiturus erat, ne tertius sibi hostis accederet. Sed nec Pyrrhus rex Epiri omissus, ingens momentum futurus, vtri parti socius accessisset, qui & ipse spoliare singulos cupiens, omnibus se partibus venditabat. Itaque Tarentinis aduersus Romanos laturus auxilium, ab Antigono naues, ad exercitum in Italiam deportandum, mutuo petit; ab Antiocho pecuniam, qui opibus quam militibus instructior erat; à Ptolemæo Macedonum militum auxilia. Sed Ptolemæus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium venia esset, quinque millia peditum, equitum quatuor millia, elephantos quinquaginta, non amplius, quam in biennij vsum dedit. Ob hæc Pyrrhus, filia Ptolemæi in matrimonium accepta, vindicem cum regni reliquit: ne abducta in Italiam iuuentute, prædam hostibus regnum relinqueret. Sed quoniam ad Epiri mentionem ventum est, de origine regni eius pauca narranda sunt. Molossorum primum in ea regione regnum fuit. Post Pyrrhus Achillis filius amisso per absentiam (Troianis temporibus) paterno regno, in his locis consedit, qui Pyrrhidæ primo, postea Epirotæ dicti sunt. Sed Pyrrhus cum in templum Dodonæi Iouis ad consulendum venisset, ibi Lanassam neptem Herculis rapuit: ex cuius matrimonio octo liberos sustulit. Ex his nonnullas virgines nuptum finitimis regibus tradidit, opesque affinitatum auxilio magnas parauit,

atque ita Heleno filio Priami regis, ob industriam singularem, regnum Chaonum, & Andromachen Hectoris, quam & ipse matrimonio suo in diuisione Troianæ prædæ acceperat, vxorem tradidit; breuique post tempore, Delphis, insidijs Orestæ filij Agamemnonis, inter altaria Dei interijt. Successor huic Pialis filius fuit. Per ordinem deinde, regnum ad Arrybam descendit: cui quoniam pupillus & vnicus ex gente nobili superesset, intentiore omnium cura seruandi eius educandique, publice tutores constituuntur; Athenas quoque erudiendi gratia missus, quanto doctior maioribus suis, tanto & gratior populo fuit. Primus itaque leges, & senatum, annuosque magistratus, & reipublicæ formam composuit; & vt à Pyrrho sedes, sic vita cultior populo Arryba statuta. Huius filius Neoptolemus fuit; ex quo nata est Olympias, mater Alexandri Magni, & Alexander, qui post eum regnum Epiri tenuit, & in Italia bello gesto, in Brutijs interijt. Post eius mortem frater Æacides regno successit, qui assiduis aduersus Macedonas bellorum certaminibus populum fatigando, offensam ciuium contraxit, ac propterea in exilium actus, Pyrrhum filium viuum, admodum paruulum in regno reliquit; qui & ipse cum à populo propter odium patris ad necem quæreretur, furtim subtractus in Illyrios defertur; traditusque est Beroæ, Glauci regis vxori nutriendus, quæ & ipsa generis Æacidarum erat. Ibi

cum

eum ſeu miſericordia fortunæ eius, ſeu infantilibus blandimentis inductus rex, aduerſus Caſſandrum Macedoniæ regem, qui eum ſub belli comminatione depoſcebat, diu protexit, addito in auxilium etiam adoptionis officio. Quibus rebus moti Epirotæ, odio in miſericordiam verſo, annorum XI. eum in regnum reuocauerunt, datis tutoribus, qui regnum vſque ad adultam eius ætatem tuerentur. Adoleſcens deinde multa bella geſſit: tantuſque rerum ſucceſſu haberi cœptus eſt, vt Tarentinos ſolus aduerſus Romanos tueri poſſe videretur.

LIBER XVIII.

IGitur Pyrrhus rex Epiri, cum iterata Tarentinorum legatione, additis Samnitium & Lucanorum precibus, & ipſis auxilio aduerſus Romanos indigentibus, fatigaretur, non tam ſupplicum precibus, quam ſpe inuadendi Italiæ imperij inductus, venturum ſe cum exercitu pollicetur. In quam rem inclinatum ſemel animum præcipitem agere cœperant exempla maiorum; ne aut inferior patruo ſuo Alexandro videretur, quo defenſore ijdem Tarentini aduerſus Bruttios vſi fuerant, aut minores animos magno Alexandro habuiſſe, qui tam longa à domo militia Orientem ſubegit. Igitur relicto cuſtode regni filio Ptolemæo, annos XV. nato, exercitum in portu Tarentino exponit, duobus paruulis filijs, Alexandro & Heleno in ſola-

tia longinquæ secum expeditionis adductis. Cuius audito aduentu, Consul Romanus Valerius Læuinus festinãs, vt prius cum eo congrederetur, quam auxilia sociorum conuenirent, exercitum in aciem educit: Nec rex tametsi numero militum inferior esset, certamini morã fecit. Sed Romanos vincentes iam inusitata ante elephantorum forma stupere primo, mox cedere prælio coegit; victoresque iam noua Macedonum monstra repente vicerunt. Nec hostibus incruenta victoria fuit; nam & ipse Pyrrhus grauiter vulneratus est, & magna pars militum eius cæsa, maioremq; gloriam eius victorię, quam lętitiam habuit. Huius pugnæ euentum multæ ciuitates secutæ, Pyrrho se tradunt. Inter cæteras etiam Locri, prodito pręsidio Romano, ad Pyrrhum deficiunt. Ex ea præda Pyrrhus CC. captiuos milites Romam gratis remisit, vt cognita virtute eius, Romani cognoscerent etiam liberalitatem. Interiectis deinde diebus, cum sociorum exercitus superuenisset, iterato prælium cum Romanis facit, in quo par fortuna priori bello fuit. Interea Mago, dux Carthaginiensium, in auxilium Romanorum cum CXX. nauibus missus, senatum adijt, ægre tulisse Carthaginienses, affirmans quod bellum in Italia à peregrino rege paterentur: Ob quam causam missum se, vt quoniam externo hoste oppugnarentur, externis auxilijs iuuarentur. Gratiæ à senatu Carthaginiensibus actæ, auxiliaque remissa. Sed Mago Punico ingenio, post paucos dies

ta-

tacitus, quasi pacificator Carthaginiensium, Pyrrhum adijt, speculaturus consilia eius de Sicilia, quo eum arcessiri fama erat. Nam Romanis eadem causa mittendi auxilij Carthaginiensibus fuerat, vt Romano bello, ne in Siciliam transire posset Pyrrhus, in Italia detineretur. Dum hæc aguntur, legatus à senatu Romano Fabricius Luscinus missus, pacem cum Pyrrho composuit. Ad quam confirmandam, Cyneas Romam cum ingentibus à Pyrrho donis missus, neminem, cuius domus muneribus pateret, inuenit. Huic continentiæ Romanorum simile exemplum, ijsdem ferme temporibus fuit. Nam missi à senatu in Ægyptum legati, cum ingentia sibi à Ptolemæo rege missa munera spreuissent, interiectis diebus ad cœnam inuitatis, aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris causa receptas, posteradie statuis regis imposuerunt. Igitur Cyneas cum turbatam cum Romanis pacem ab Appio Claudio renuntiasset, interrogatus à Pyrrho, qualis Roma esset, respõdit, REGVM vrbem sibi visam. Post hæc legati Siculorum superueniunt, tradentes Pyrrho totius insulæ imperium, quæ assiduis Carthaginiensium bellis vexabatur. Itaque relicto Locris Alexandro filio, firmatisque sociorum ciuitatibus valido præsidio, in Siciliam exercitum traiecit. Et quoniam ad Carthaginiensium mentionem ventum est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tyriorum paulo altius rebus, quorum casus etiam dolendi fuerunt. Tyriorum

gens condita à Phœnicibus fuit, qui terræmotu vexati, relicto patriæ solo, Assyrium stagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt, condita ibi vrbe, quam à piscium vbertate Sidona appellauerunt: nam piscem Phœnices sidon vocant. Post multos deinde annos à rege Ascalaniorum expugnati, nauibus appulsi, Tyron vrbem, ante annum Troianæ cladis, condiderunt: ibi Persarum bellis diu varieque fatigati, victores quidem fuere: sed attritis viribus, à seruis suis multitudine abundantibus, indigna supplicia perpessi sunt: qui conspiratione facta, omnem liberum populum cum dominis interficiunt: atque ita potiti vrbe, lares dominorum occupant, rempub. inuadunt, coniuges ducunt, & quod ipsi non erant, liberos procreant. Vnus ex tot millibus seruorum fuit, qui miti ingenio senis domini, paruulique filij eius fortuna moueretur, dominosque non truci feritate, sed piæ misericordiæ humanitate respiceret. Itaque cum velut occisos alienasset, seruisque de statu reipub. deliberantibus placuisset regem ex suo corpore creari, eumque potissimum quasi acceptissimum dijs, qui solem orientem primus vidisset, rem ad Stratonem (hoc enim ei nomen erat) dominum occulte latentem detulit. Ab eo informatus, cum medio noctis omnes in vnum campum processissent, cæteris in Orientem spectantibus, solus Occidentis regionem intuebatur. Id primum alijs videri furor, in occidente solis ortum quærere;

vbi

vbi vero dies aduentare cœpit, editiſſimiſque culminibus vrbis oriens ſplendere; exſpectantibus alijs, vt ipſum ſolem aſpicerent, hic primus omnibus fulgorem ſolis in ſummo faſtigio ciuitatis oſtendit. Non ſeruilis ingenij ratio viſa; requirentibuſque auctorem, de domino confitetur. Tunc intellectum eſt, QVANTVM ingenua ſeruilibus ingenia præſtarent, malitiaque ſeruos, non ſapientia vincere. Igitur venia ſeni filioque data eſt, & velut numine quodam reſeruatos arbitrantes, regem Stratonem creauerunt. Poſt cuius mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes tranſijt. Celebre hoc ſeruorum facinus metuendumque exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus, cum interiecto tempore in Oriente bellum gereret, velut vltor publicæ ſecuritatis, expugnata eorum vrbe, omnes qui prælio ſuperfuerant, ob memoriam veteris cædis crucibus affixit, genus tantum Stratonis inuiolatum ſeruauit, regnumque ſtirpi eius reſtituit, ingenuis & innoxijs incolis inſulæ attributis, vt exſtirpato ſeruili germine, genus vrbis ex integro conderetur. Hoc igitur modo Tyrij Alexandri auſpicijs conditi, parcimonia & labore quærendi cito conualuere. Ante cladem dominorum cum & opibus, & multitudine abundarent, miſſa in Africam iuuentute, Vticam condidere: cum interim rex Tyri decedit, filio Pygmalione, & Eliſſa filia, inſignis formæ virgine, heredibus inſtitutis. Sed populus

Pygmalioni admodum puero regnum tradidit. Elissa quoque Acerbæ auunculo suo, sacerdoti Herculis, qui honos secundus à rege erat, nubit. Huic magnæ, sed dissimulatæ opes erant, aurumque metu regis non tectis, sed terræ crediderat: quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur. Qua incensus Pygmalion, oblitus iuris humani, auunculum suum, eundemque generum, sine respectu pietatis occidit. Elissa diu fratrem propter scelus auersata, ad postremum dissimulato odio, mitigatoque interim vultu, fugam tacito molitur, assumptis quibusdam principibus in societatem, quibus par odium in regem esse, eandemque fugiendi cupiditatem arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur, fingit se ad eum migrare velle, ne amplius mariti domus, cupidæ obliuionis, grauem luctus imaginem renouaret, neue vltra amara admonitio oculis eius occurrat. Non inuitus Pygmalion verba sororis audiuit, existimans cum ea & aurum Acerbæ ad se venturum. Sed Elissa ministros migrationis à rege missos, nauibus cum omnibus opibus suis prima vespera imponit, prouectaque in altum, compellit eos onera arenæ pro pecunia inuolucris inuoluta, in mare deijcere. Tunc deflens ipsa, lugubrique voce Acerbam ciens; orat, vt libens opes suas recipiat, quas reliquerat, habeatque inferias, quas habuerat causam mortis. Tunc ipsos ministros aggreditur: sibi quidem ait optatam olim mortem, sed illis acer-

acerbos cruciatus, & dira supplicia imminere, qui Acerbæ opes, quarum spe parricidium rex fecerit, auaritiæ tyranni subtraxerint. Hoc metu omnibus iniecto, comites fugæ accepit. Iunguntur & senatorum in eam noctem præparata agmina, atque ita sacris Herculis, cuius sacerdos Acerbas fuerat, repetitis, exilio sedes quæsiuerunt. Primus illis appulsus terræ, Cyprus insula fuit: vbi sacerdos Iouis, cum coniuge & liberis, deorum monitu, comitem se Elissæ, sociumque præbuit, pactus sibi posterisque perpetuum honorem sacerdotij: Conditio pro manifesto omine accepta. Mos erat Cypris, virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad littus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas. Harum igitur ex numero 80 admodum virgines raptas, nauibus imponi Elissa iubet, vt & iuuentus matrimonia, & vrbs subolem habere posset. Dum hæc aguntur, Pygmalion cognita sororis fuga, cum impio bello fugientem persequi pararet, ægre precibus matris, & deorum minis victus, quieuit. cui cum inspirati vates canerent non impune laturum, si incrementa vrbis toto orbe auspicatissimæ interpellasset, hoc modo spatium respirandi fugientibus datum. Itaque Elissa delata in Africæ sinum, incolas loci eius, aduentu peregrinorum mutuarumque rerum commercio gaudentes, in amicitiam

citiam ſolicitat: deinde empto loco, qui corio bouis tegi poſset, in quo feſsos longa nauigatione ſocios, quoad proficiſceretur, reficere poſset, corium in tenuiſſimas partes ſecari iubet, atque ita maius loci ſpatium quam petierat, occupat; vnde poſtea ei loco Byrſæ nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui ſpe lucri multa hoſpitibus venalia inferebant; ſedeſque ibi ſtatuentibus, ex frequentia hominum velut inſtar ciuitatis effectum eſt. Vticenſium quoque legati dona vt conſanguineis attulerunt; hortatique ſunt, vrbem ibi conderent, vbi ſedes ſortiti eſſent. Sed & Afros detinendi aduenas amor cepit. Itaque conſentientibus omnibus, Carthago conditur, ſtatuto annuo vectigali pro ſolo vrbis. In primis fundamentis caput bubulum inuentum eſt: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ, ſed laborioſæ, perpetuoque ſeruæ vrbis fuit: propter quod in alium locum vrbs translata. Ibi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, vrbi auſpicatam ſedem dedit. Tunc ad opinionem nouæ vrbis concurrentibus gentibus, breui & populus & ciuitas magna facta. Cum ſucceſſu rerum florentes Carthaginis opes eſſent, rex Mauritianorum Hiarbas decem Pœnorum principibus ad ſe arceſſitis, Eliſſæ nuptias ſub belli denuntiatione petit; quod legati reginæ referre metuentes, Punico cum ea ingenio egerunt; nuntiantes regem aliquem poſcere, qui cultiores

tiores victus eum, Afrosque perdoceat, sed quem inueniri posse, qui ad Barbaros & ferarum more viuentes transire à consanguineis velit? Tunc à regina castigati: si pro salute patriæ asperiorem vitam recusarent, cui etiam ipsa vita, si res exigat, debeatur: regis mandata aperuere, dicentes, quæ præcipiat alijs, ipsi facienda esse, si velit vrbi consultum esse. Hoc dolo capta, diu Acerbæ viri nomine cum multis lachrymis & lamentatione flebili inuocato, ad postremum ituram se quo suæ vrbis fata vocarent, respondit. In hoc trium mensium sumpto spatio, pyra in vltima parte vrbis exstructa, velut placatura viri manes, inferiasque ante nuptias missura, multas hostias cædit, & sumpto gladio pyram conscendit, atque ita populum respiciens, ituram se ad virum, sicut præceperant, dixit, vitamque gladio finiuit. Quandiu Carthago inuicta fuit, pro dea culta est. Condita est vrbs hæc 72 annis ante quam Roma, cuius virtus sicut bello clara fuit, ita domi status varijs discordiarum casibus agitatus est. Cum inter cætera mala, etiam peste laborarent, cruenta sacrorum religione, & scelere pro remedio vsi sunt. Quippe homines, vt victimas immolabant; & impuberes (quæ ætas etiam hostium misericordiam prouocat) aris admouebant, pacem deorum sanguine eorum exposcentes, pro quorum vita dij rogari maxime solent. Itaque auersis tanto scelere numinibus, cum in Sicilia diu feliciter dimicassent, translato in

Sardiniam bello, amissa maiore exercitus parte, graui prœlio victi sunt. Propter quod ducem suum Maleum, cuius auspicijs & Siciliæ partem domuerant, & aduersus Afros magnas res gesserant, cum parte exercitus, quæ superfuerat, exsulare iusserunt. Quam rem ægre ferentes milites, legatos Carthaginem mittunt, qui reditum primo, veniamq; infelicis militiæ petant; tum denuntient, quod precibus nequeant, armis se consecuturos. Cum & preces, & minæ legatorum spretæ essent, interiectis diebus, conscensis nauibus, armati ad vrbem veniunt: ibi deos, hominesque testari, non se expugnatum, sed recuperatum patriam venire, ostensurosq; ciuibus suis, non virtutem sibi priore bello, sed fortunam defuisse. Prohibitis commeatibus, obsessaque vrbe, in summam desperationem Carthaginienses adduxerunt. Interea Cartalo Malei exulis ducis filius, cum præter castra patris à Tyro, quod decimas Herculi ferre, ex præda Siciliensi, quam pater eius ceperat, à Carthaginiensibus missus fuerat, reuerteretur, arcessitusque à patre esset, prius publicæ se religionis officia exsecuturum quam priuatæ pietatis, respondit. Quam rem etsi indigne ferret pater, non tamen vim afferre religioni ausus est. Interiectis deinde diebus, Cartalo petito commeatu à populo, cum reuersus ad patrem esset, ornatusque purpura, & insulis sacerdotij, omnium se oculis ingereret, tunc in secretum abducto pater ait, Ausúsne es, nefan-

nefandissimum caput, ista purpura & auro ornatus, in conspectum tot miserorum ciuium venire? & mœsta ac languentia castra circumfluentibus quietæ felicitatis insignibus, velut exultabundus intrare? Nusquamne te alijs iactare potuisti? Nullus locus aptior, quam sordes patris, & exilij infelicis ærumnæ fuerunt? Quid, quod paulo ante vocatus, non dico patrem, ducem certe ciuium tuorum superbe spreuisti? quid porro tu in purpura ista coronisque aliud, quam victoriarum mearum titulos geris? Quoniam igitur tu in patre nihil nisi exulis nomen agnoscis: ego quoque imperatorem me magis, quam patrem iudicabo; statuamque in te exemplum, ne quis posthac infelicibus miserijs patris illudat. Atq; ita eum cum ornatu suo, in altissimam crucem in conspectu vrbis suffigi iussit. Post paucos deinde dies Carthaginem capit: euocatoque populo ad concionem, exilij iniuriam queritur: belli necessitatem excusat; contentumque victoria sua, punitis auctoribus miserorum ciuium, iniuriosi exilij omnibus se veniam dare dicit. Atque ita decem senatoribus interfectis, vrbem legibus suis reddidit. Nec multo post ipse affectati regni accusatus, duplicis & in filio & in patria parricidij pœnas dedit. Huic Mago imperator successit, cuius industria, & opes Carthaginiensium, & imperij fines, & bellicæ gloriæ laudes creuerunt.

LIBER XIX.

MAgo Carthaginiensium imperator, cum primus omnium ordinata disciplina militari, imperium Pœnorum condidisset, viresque ciuitatis non minus bellandi arte, quam virtute firmasset, diem fungitur, relictis duobus filijs Hasdrubale & Hamilcare: qui per vestigia paternæ virtutis decurrentes, sicuti generi, ita & magnitudini patris successerunt. His ducibus Sardiniæ bellum illatum: aduersus Afros quoque vectigal pro solo vrbis multorum annorum repetentes, dimicatum: sed Afrorum sicuti causa iustior, ita & fortuna superior fuit; bellumque cum his solutione pecuniæ, non armis finitum. In Sardinia quoque Hasdrubal grauiter vulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito interijt: cuius mortem, cum luctus ciuitatis, tum & dictaturæ vndecim, & triumphi quatuor insignem fecere: hostibus quoque creuere animi, veluti cum duce vires Pœnorum cecidissent. Itaq; Siliciæ populis propter assiduas Carthaginiensium iniurias, ad Leonidam fratrem regis Spartanorum concurrentibus, graue bellum natum: in quo & diu, & varia victoria præliatum fuit. Dum hæc aguntur, legati à Dario Persarum rege Carthaginem venerunt, afferentes edictum, quo Pœni humanas hostias immolare, & canina vesci prohibebantur, mortuorumq; corpora crema-

cremare potius, quam terra obruere à rege iubebantur: petentes simul auxilia aduersus Græciam, cui illaturus bellum Darius erat. Sed Carthaginienses auxilia negantes propter assidua finitimorum bella, cæteris, ne per omnia contumaces viderentur, cupide paruere. Interea Hamilcar bello Siciliensi interficitur, relictis tribus filijs, Imilcone, Hannone, Gisgone. Hasdrubali quoque par numerus filiorum fuit, Annibal, & Hasdrubal, & Sappho. Per hos res Carthaginiensium ea tempestate gerebantur. Itaque & Mauris bellum illatum, & aduersus Numidas pugnatum, & Afri compulsi stipendium vrbis conditæ Carthaginiensibus remittere. Dein cum familia tanta imperatorum grauis liberæ ciuitati esset, omniaque ipsi agerent simul & iudicarent, centum ex numero senatorum iudices deliguntur, qui reuersis à bello ducibus, rationem rerum gestarum exigerent, vt hoc metu ita in bello imperia cogitarent, vt domi iudicia legesque respicerent. In Sicilia in locum Hamilcaris, imperator Imilco succedit; qui cum nauali terrestrique bello secunda prælia fecisset, multasque ciuitates cepisset, repente pestilentis syderis vi exercitum amisit. Quæ res cum nuntiata Carthagini esset, mœsta ciuitas fuit: omnia vlulatibus, non secus ac si vrbs ipsa capta esset, personabant, clausæ priuatæ domus, clausa deorum templa, intermissa omnia sacra, omnia priuata officia damnata, cuncti deinde ad

portam

portam congregantur, egredientesque paucos è nauibus, qui cladi superfuerant, de suis percontantur. Vt vero dubia antea spe, & suspenso metu, incerta orbitatis exspectatione, casus suorum miseris eluxit, tunc toto littore plangentium gemitus, tunc infelicium matrum vlulatus & flebiles querelæ audiebantur. Inter hæc prouedit inops è naui sua imperator, sordida, seruilique tunica discinctus: ad cuius conspectum plangentium agmina iunguntur. Ipse quoque manus ad cœlum tendens, nunc sortem suam, nunc publicam fortunam deflet, nunc deos accusat, qui tanta belli decora, & tot ornamenta victoriarum, quæ ipsi dederant, abstulerint; qui captis tot vrbibus, totiesque hostibus terrestri naualiq; prælio victis, exercitum victorem non bello, sed peste deleuerint: deferre se tamen ciuibus suis non modica solatia; quod malis eorum hostes gaudere, non gloriari possent. Quippe cum neque eos qui mortui sunt à se occisos, neque eos qui reuersi sunt, à se fugatos possint dicere. Prædam quam relictis à se castris abstulerint, qua esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent; sed quam possessione vacua fortuitis dominorum mortibus, sicuti caduca occuparint. Quod ad hostes pertinet, victores se recessisse, quod ad pestem, victos, nihil tamen se grauius ferre, quam quod inter fortissimos viros mori non potuerit; seruatusque sit non ad vitæ iucundi-
tatem,

ratem, sed ad ludibrium calamitatis; Quamquam vbi miseras copiarum reliquias Carthaginem reduxerit, se quoque secuturum commilitones suos, ostensurumque patriæ, non ideo se in eam diem vixisse, quoniam velit viuere; sed ne hos, quibus nefanda lues pepercerat, inter hostium exercitus relictos, morte sua proderet. Tali vociferatione per vrbem ingressus, vt ad limina domus suæ venit, prosecutam multitudinem velut postremo alloquio dimisit; obseratisque foribus, ac nemine ad se, ne filijs quidem admissis, mortem sibi consciuit.

LIBER XX.

Dionysius è Sicilia Carthaginiensibus pulsis, occupatoque totius insulæ imperio, graue otium regno suo, periculosamque desidiam tanti exercitus ratus, copias in Italiam traiecit, simul vt militum vires continuo labore acuerentur, & regni fines proferrentur. Prima illi militia aduersus Græcos, qui proxima Italici maris littora tenebant, fuit: quibus deuictis, finitimos quosque aggreditur, omnesque Græci nominis Italiam possidentes, hostes sibi destinat; quæ gentes non partem, sed vniuersam ferme Italiam ea tempestate occupauerat. Denique multæ vrbes adhuc post tantam vetustatem vestigia Græci

moris

moris oſtentant. Namque Tuſcorum populi, qui oram inferi maris poſſident, à Lydia venerunt: & Venetos, quos incolas ſuperi maris videmus, capta & expugnata Troia, Antenore duce, miſit: Adria quoque Illyrico mari proxima, quæ & Adriatico mari nomen dedit, Græca vrbs eſt. Arpos Diomedes, exciſo Ilio, naufragio in ea loca delatus, condidit. Sed & Piſæ in Liguribus Græcos auctores habent: & in Tuſcis, Tarquinij à Theſſalis & Spinambris: Peruſini quoque originem ab Achæis ducunt. Quid Ceren vrbem dicam? Quid Latinos populos, qui ab Ænea conditi videntur? Iam Faliſci, Nolani, Abelani, nonne Chalcidenſium coloni ſunt? Quid tractus omnis Campaniæ? Quid Brutij, Sabinique? Quid Samnites? Quid Tarentini? quos Lacedæmone profectos, Spurioſque vocatos accepimus? Thurinorum vrbem condidiſſe Philoſteten ferunt, ibique adhuc monumentum eius viſitur; & Herculis ſagittæ in Apollinis templo, quæ fatum Troiæ fuere. Metapontini quoque in templo Mineruæ ferramenta, quibus Epeus, à quo conditi ſunt, equum Troianum fabricauit, oſtentant: propter quod omnis illa pars Italiæ maior Græcia appellata eſt. Sed principio originum Metapontini cum Sybaritanis & Crotonienſibus pellere cæteros Græcos Italia ſtatuerunt. Cum primum vrbem Sirim cepiſſent, in expugnatione

tione eius, quinquaginta iuuenes amplexos Mineruæ simulacrum, sacerdotemque deæ velatum ornamentis, inter ipsa altaria trucidauerunt. Ob hæc cum peste, & seditionibus vexarentur, priores Crotonienses Delphicum oraculum adierunt. Responsum his est, finem mali fore, si violatum Mineruæ numen, & interfectorum manes placassent. Itaque cum statuas iuuenibus iustæ magnitudinis, & in primis Mineruæ fabricare cœpissent, Metapontini cognito oraculo deorum, occupandam manium & deæ pacem rati, iuuenibus modica & lapidea simulacra ponunt, & deam panificijs placant. Atque ita pestis vtrobique sedata est, cum alteri magnificentia, alteri velocitate certassent. Recuperata sanitate, non diu Crotonienses quieuere. Itaque indignantes in oppugnatione Siris auxilium contra se à Locrensibus latum, bellum his intulerunt. Quo metu territi Locrenses, ad Spartanos decurrunt, auxilium supplices deprecantur. Illi longinqua militia grauati, auxilium à Castore & Polluce petere eos iubent. Neque legati responsum sociæ vrbis spreuerunt, profectique in proximum templum, facto sacrificio auxilium deorum implorant. litatis hostijs, obtentoque, vt rebantur, quod petebant, haud secus læti, quasi deos ipsos secum aduecturi essent, puluinaria ijs in naui componunt, faustisque profecti ominibus, solatia suis pro auxi-

auxilijs deportant. His cognitis, Crotonienses & ipsis legatos ad oraculum Delphos mittunt, victoriæ facultatem, bellique prosperos euentus deprecantes: responsum, prius votis hostes, quam armis vincendos. Cum vouissent Apollini decimas prædæ, Locrenses & voto hostium, & responso dei cognito, nonas vouerunt; tacitamque eam rem habuere, ne votis vincerentur. Itaque cum in aciem processissent, & Crotoniensium centum viginti millia armatorum constitissent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes (nam sola quindecim millia militum habebant) omissa spe victoriæ in destinatam mortem conspirant; tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, vt victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honeste quærunt, feliciter vicerunt: nec alia causa victoriæ fuit, quam quod desperauerunt. Pugnantibus Locris, aquila ab acie nunquam recessit, eosque tamdiu circumuolauit, quoad vincerent. In cornibus quoque duo iuuenes diuerso à cæteris armorum habitu, eximia magnitudine, & albis equis, & coccineis paludamentis pugnare visi sunt, nec vltra apparuerunt, quam pugnatum est. Hanc admirationem auxit incredibilis famæ velocitas. Nam eadem die qua in Italia pugnatum est, & Corintho & Athenis, & Lacedæmone nuntiata est victoria. Post hæc

Croto-

Crotoniensibus nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit. Oderant enim, quæ infeliciter sumpserant; mutassentque vitam luxuria, ni Pythagoras philosophus fuisset. Hic Sami Damarato locuplete negotiatore natus, magnisque sapientiæ incrementis ornatus, Ægyptum primo, mox Babyloniam ad perdiscendos siderum motus, originemque mundi spectandam profectus, summam scientiam consequutus erat. Inde regressus, Cretam & Lacedæmona ad cognoscendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempestate leges contenderat. Quibus omnibus instructus, Crotonam venit, populumque in luxuriam lapsum, auctoritate sua ad vsum frugalitatis reuocauit. Laudabat quotidie virtutem, & vitia luxuriæ, casusque ciuitatum ea peste perditarum enumerabat, tantumque studium ad frugalitatem multitudinis prouocauit, vt aliquos ex his luxuriatos incredibile videretur. Matronarum quoque separatam à viris doctrinam, & puerorum à parentibus frequenter habuit. Docebat tunc has pudicitiam, & obsequia in viros; nunc illos modestiam & literarum studium. Inter hæc velut GENITRICEM virtutum frugalitatem omnibus ingerebat, consequutusque disputationum assiduitate erat, vt matronæ auratas vestes, cæteraque dignitatis suæ ornamenta velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia delata in Iunonis ædem

ipsi

ipsi deæ consecrarent, præ se ferentes VERA ornamenta matronarum pudicitiam non vestes esse. In iuuentute quoque quantum profligatum sit, victi fœminarum contumaces animi manifestant. Sed CCC. ex iuuenibus cum sodalitij iure, sacramento quodam nexi separatam à cæteris ciuibus vitam exercerent, quasi cœtum clandestinæ coniurationis haberent, ciuitatem in se conuerterunt, quæ eos, cum in vnam domum conuenissent, cremare voluit. In quo tumultu LX. ferme periere, cæteri in exilium profecti. Pythagoras autem, cum annos XX. Crotonæ egisset, Metapontum migrauit, ibique decessit: cuius tanta admiratio fuit, vt ex domo eius templum facerent, eumque pro deo colerent. Igitur Dionysius tyrannus, quem supra à Sicilia exercitum in Italiam traiecisse, bellumque Græcis intulisse memorauimus, expugnatis Locris, Crotonienses vix vires longo otio ex prioris belli clade resumentes, aggreditur, qui fortius cum paucis tanto exercitui eius, quam antea cum tot millibus Locrensium paucitati restiterunt. TANTVM virtutis paupertas aduersus insolentes diuitias habet, tantoque insperata interdum sperata victoria certior est. Sed Dionysium gerentem bellum, legati Gallorum, qui ante menses Romam incenderant, societatem, amicitiamque petentes adeunt; gentem suam inter hostes eius

positam

positam esse, magnoque vsui ei futuram, vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in prælium hostibus affirmant. Grata legatio Dionysio fuit. Ita pacta societate, & auxilijs Gallorum auctus, bellum velut ex integro restaurat. Ijs autem Gallis causa, in Italiam veniendi, sedesque nouas quærendi, intestina discordia, & assiduæ domi dissensiones fuere: quarum tædio cum in Italiam venissent, sedibus Tuscos expulerunt; & Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, Vicentiam condiderunt. Tusci quoque, duce Rheto, auitis sedibus amissis, Alpes occupauere; & ex nomine ducis gentes Rhetorum condiderunt. Sed Dionysium in Siciliam aduentus Carthaginiensium reuocauit: qui reparato exercitu, bellum, quod lue deseruerant, auctis viribus repetebant. Dux belli Hanno Carthaginiensis erat; cuius inimicus Suniatus, potentissimus ea tempestate Pœnorum, cum odio eius, Græcis literis, Dionysio aduentum exercitus & segnitiem ducis familiariter prænuntiasset, comprehensis epistolis, proditionis damnatur: facto senatusconsulto, ne quis postea Carthaginiensis, aut literis Græcis, aut sermoni studeret; ne aut loqui cum hoste, aut scribere sine interprete posset. Nec multo post Dionisius, quem paulo ante non Sicilia, (non Italia) capiebat, assiduis belli certaminibus victus, fra-

ctusque,

ctusque, insidijs ad postremum suorum, interficitur.

LIBER XXI.

EXtincto in Sicilia Dionysio tyranno, in locum eius milites maximum natu ex filijs eius, nomine Dionysium suffecere; & maturam ætatem eius sequuti, & quod firmius futurum esse regnum, si penes vnum remansisset, quam si portionibus inter plures filios diuideretur, arbitrabantur. Sed Dionysius inter initia regni, auunculos fratrum suorum, velut æmulos imperij sui, hortatoresque puerorum ad diuisionem regni, tollere gestiebat. Quare paulisper dissimulatum animum prius ad fauorem popularium conciliandum intendit; excusatius facturus, quod statuerat, si probatus ante omnibus foret. Igitur nexorum tria millia è carcere dimittit; tributa populo per triennium remittit; & quibuscunque delinimentis potest, animos omnium solicitat. Tunc ad destinatum facinus conuersus, non cognatos tantum fratrum, sed etiam ipsos fratres interficit: vt quibus consortium regni debebat, ne spiritus quidem consortium relinqueret, tyrannidem in suos prius quam in exteros auspicatus. Sublatis deinde æmulis, in segnitiem lapsus, saginam corporis ex nimia luxuria, oculorumque valetudinem contraxit; adeo, vt non solem, non puluerem,

non

non denique ſplendorem ferre lucis ipſius poſſet. Propter quæ dum contemni ſe putat, ſæuitia graſſatur; nec vt pater carcerem nexis, ſed cædibus ciuitatem replet: ob quæ non contemptior omnibus, quam inuiſior fuit. Itaque cum bellum aduerſus eum Syracuſani decreuiſſent, diu dubitauit, imperium deponeret, an bello reſiſteret: ſed à militibus prædam & vrbis direptionem ſperantibus, deſcendere in prælium cogitur. Victus, cum iterato non felicius fortunam tentaſſet, legatos ad Syracuſanos mittit; ſpondens ſe depoſiturum tyrannidem, ſi mitterent ad eum, quibuſcum ſibi de pace conueniret. In quam rem miſſos primores, in carcere retinet; atque ita incautis omnibus, nec quicquam hoſtile metuentibus, exercitum ad delendam ciuitatem mittit. Fit igitur in ipſa vrbe anceps prælium: in quo oppidanis multitudine ſuperantibus, Dionyſius pellitur: qui cum obſidionem arcis timeret, cum omni regio apparatu in Italiam profugit tacitus. Exul à Locrenſibus ſocijs exceptus, velut iure regnaret, arcem occupat, ſolitamque ſibi ſæuitiam exercet. Coniuges principum ad ſtuprum rapi iubebat; virgines ante nuptias abducebat, ſtupratasque ſponſis reddebat; locupletiſſimos quoſque aut ciuitate pellebat, aut occidi imperabat, bonaque eorum inuadebat. Dein cum rapinæ occaſio deeſſet, vniuerſam ciuitatem callido commento circumuenit. Cum Rheginorum tyranni

Leophronis bello Locrenses premerentur, vouerant, si victores forent, die festo Veneris virgines suas prostituerent. Quo voto intermisso, cum aduersa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionysius vocat; hortatur vt vxores filiasque suas in templum Veneris, quam possint ornatissimas mittant: ex quibus sorte ductæ centum, voto publico fungantur, religionisque gratia, vno stent in lupanari mense, omnibus ante iuratis viris, ne qui vllam attaminet. Quæ res ne virginibus, voto ciuitatem soluentibus fraudi esset, decretum facerent, ne qua virgo nuberet, priusquam illæ maritis traderentur. Probato consilio, quo & superstitioni & pudicitiæ virginum consulebatur, certatim omnes feminæ impensius exornatæ in templum Veneris conueniunt: quas omnes Dionysius immissis militibus spoliat, ornamentaq; matronarum in prædam suam vertit. Quarundam viros ditiores interficit, quasdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos sex regnasset, conspiratione Locrorum ciuitate pulsus, in Siciliam redit. Ibi Syracusas, securis omnibus, post longam intercapedinem pacis, per proditionem recepit. Dum hæc in Sicilia geruntur, interim in Africa princeps Carthaginiensium Hanno opes suas, quibus vires reipublicæ superabat, ad occupandam dominationem intendit, regnumque inuadere, interfecto senatu, conatus est.

est. Cui sceleri solennem nuptiarum diem filiæ suæ legit, vt religione votorum nefanda commenta facilius tegerentur. Itaque plebi epulas in publicis porticibus, senatui in domo sua parat, vt poculis veneno infectis, secretius senatum, & sine arbitris interficeret, orbamque rempublicam facilius inuaderet. Qua re magistratibus per ministros prodita, scelus declinatum, non vindicatum est, ne in viro tam potenti plus negotij faceret res cognita quam cogitata. Contenti itaque cohibuisse, decreto modum nuptiarum sumptibus statuunt; idque obseruari non ab vniuersis iubent, ne persona designata, non vitia correcta viderentur. Hoc consilio præuentus iterum seruitia concitat, statutaque rursus cædium die, cum denuo se proditum videret, timens iudicium, munitum quoddam castellum cum viginti millibus seruorum armatis occupat. Ibi dum Afros, regemque Maurorum concitat, capitur, virgisque cæsus, effossis oculis, & manibus cruribusque fractis, velut à singulis membris pœnæ exigerentur, in conspectu populi occiditur; corpus verberibus lacerum in crucem figitur. Filij quoque, cognatique omnes, etiam innoxij, supplicio traduntur, ne quisquam aut ad imitandum scelus, aut ad mortem vlciscendam, ex tam nefaria domo superesset. Interea Dionysius Syracusis receptis cum grauior crudeliorque in dies ciuitati esset,

iterata conſpiratione obſidetur. Tunc depoſito imperio, arcem Syracuſanis cum exercitu tradidit; receptoque priuato inſtrumento, Corinthum in exilium proficiſcitur. Ibi humillima quæque tutiſſima exiſtimans, in ſordidiſſimum vitæ genus deſcendit: non contentus in publico vagari ſed potare; nec conſpici in popinis, lupanaribuſquè, ſed totis diebus deſidere; cum perditiſſimo quoque de minimis rebus diſceptare, pannoſuſque & ſqualidus incedere, riſum libentius præbere, quam captare; in macello perſtare, quod emere non poterat, oculis deuorare; apud ædiles aduerſus lenones iurgari; omniaque ita facere, vt contemnendus magis, quam metuendus videretur. Nouiſſime ludimagiſtrum profeſſus, pueros in triuio docebat, vt aut à timentibus ſemper in publico videretur, aut à non timentibus facilius contemneretur. Nam lycet tyrannicis vitijs ſemper abundaret, tamen ſimulatio hæc vitiorum, non naturæ erat; magiſque hæc arte, quam amiſſo regali pudore faciebat, expertus quam inuiſa tyrannorum forent etiam ſine opibus nomina. Laborabat itaque inuidiam præteritorum contemptu præſentium demere; neque honeſta, ſed tuta conſilia circumſpiciebat. Inter has tamen diſſimulationum artes, inſimulatus eſt affectatæ tyrannidis; nec aliter quam dum contemnitur liberatus eſt. Inter hæc Carthaginienſes tanto ſucceſſu rerum Alexandri Magni exterriti, verentes

tes ne Persico regno & Africam vellet adiungere, mittunt ad speculandos eius animos Hamilcarem, cognomento Rhodanum, virum solertia facundiaque præter cæteros insignem. Augebant enim metum & Tyrus vrbs, auctor originis suæ, capta, & Alexandria æmula Carthaginis, in terminis Africæ & Ægypti condita, & felicitas regis, apud quem nec cupiditas, nec fortuna vllo modo terminabantur. Igitur Hamilcar per Parmenionem aditu regis obtento, profugisse se ad regem expulsum patria fingit, militemque se expeditionis offert. Atque ita consilijs eius exploratis, in tabellis ligneis, vacua desuper cera inducta, ciuibus suis omnia perscribebat. Sed Carthaginienses post mortem regis reuersum in patriam, quasi vrbem regi venditasset, non ingrato tantum, verumetiam crudeli animo necauerunt.

LIBER XXII.

AGathocles, Siciliæ tyrannus, qui magnitudini prioris Dionysij successit, ad regni maiestatem ex humili & sordido genere peruenit. Quippe in Sicilia patre figulo natus, non honestiorem pueritiam, quam principia originis habuit. Siquidem forma, & corporis pulchritudine egregius, diu vitam stupri patientia exhibuit. Annos deinde pubertatis egressus, libidinem à viris ad feminas trastulit.

Posthæc apud vtrumque sexum famosus, vitam latrocinijs mutauit. Interiecto tempore, cum Syracusas concessisset, accitusque in ciuitatem inter incolas esset, diu sine fide fuit; quoniam nec infortunis quod amitteret, nec in verecundia quod inquinaret, habere videbatur; in summa, gregariam militiam sortitus, non minus tunc seditiosa, quam antea turpi vita, in omne facinus promptissimus erat. Nam & manu strenuus, & in concionibus perfacundus habebatur. Breui itaque centurio, ac deinceps tribunus militum factus est. Primo bello aduersus Ætneos magna experimenta [sui Syracusanis dedit. Sequenti Campanorum, tantam de se spem omnibus fecit, vt in locum] demortui ducis Damasconis sufficeretur. Cuius vxorem adulterio cognitam, post mortem viri in matrimonium recepit. Nec contentus, quod ex inope repente diues factus esset, piraticam aduersus patriam exercuit. Saluti ei fuit, quod socij capti tortique, de illo negauerunt. Bis occupare imperium Syracusarum voluit; bis in exilium actus est. A Murgantinis, apud quos exulabat, odio Syracusanorum primo prætor, mox dux creatur. In eo bello & vrbem Leontinorum capit, & patriam suam Syracusas obsidere cœpit: ad cuius auxilium Hamilcar dux Pœnorum imploratus, depositis hostilibus odijs præsidia militum mittit. Ita vno eodemque tempore Syracusæ, & ab hoste, ciuili amore defensæ;

sensæ; & à ciue, hostili odio impugnatę sunt. Sed Agathocles, cum videret fortius defendit vrbem, quam oppugnari, precibus per internuntios Hamilcarem exorat, vt inter se & Syracusanos pacis arbitria suscipiat, peculiaria in ipsum officia sua repromittens. Qua spe impletus Hamilcar, societatem cum eo metu potentiæ eius iungit: vt quantum virium Agathocli aduersus Syracusanos dedisset, tantum ipse ad incrementa domesticæ potentiæ reciperaret. Igitur non pax tantum Agathocli conciliatur, verumetiam prætor Syracusis constituitur. Tunc Hamilcari expositis ignibus cereis tactisque, in obsequia Pœnorum iurat. Deinde acceptis ab eo quinque millibus Afrorum, potentissimos quosque ex principibus interficit: atque ita veluti reipublicæ statum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari iubet, contracto in Gymnasio senatu, quasi quædam prius ordinaturus. Sic compositis rebus, immissis militibus populum obsidet; senatum trucidat: cuius peracta cæde, ex plebe quoque locupletissimos & promptissimos interficit. His ita gestis, militem legit, exercitumque conscribit: quo instructus, finitimas ciuitates nihil hostile metuentes ex improuiso aggreditur. Pœnorum quoque socios, permittente Hamilcare, fœde vexat; propter quod querelas Carthaginem socij, non tam de Agathocle, quam de Hamilcare detulerunt:

hunc vt dominum & tyrannum, illum vt proditorem arguentes: à quo infestissimo hosti, fortunæ sociorum, interposita pactione, donatæ sint; sicut ab initio Syracusæ in pignus societatis sint traditæ, vrbs semper Pœnis infesta, & de imperio Siciliæ Carthaginis æmula; nunc insuper ciuitates sociorum eidem titulo pacis addictas. Denuntiare igitur se hæc breui ad ipsos redundatura, ac propediem sensuros, quãtum malum non Siciliæ magis, quam ipsi Africæ attulerint. His querelis senatus in Hamilcarem accenditur. Sed quoniam in imperio esset, tacita de eo suffragia tulerunt, & sententias prius quam recitarentur, in vrnam coniectas obsignari iusserunt, dum alter Hamilcar Gisgonis filius à Sicilia reuertetur. Sed hæc callida commenta Pœnorum & sententias inauditas mors Hamilcaris præuenit; liberatusque est fati munere, quem sui per iniuriam ciues inauditum damnauerant. Quæ res Agathocli aduersus Pœnos occasionem mouendi belli dedit. Prima igitur illi cum Hamilcare Gisgonis filio prœlij congressio fuit: à quo victus, maiori mole reparaturus bellum, Syracusas concessit. Sed secundi certaminis eadem fortuna, quæ & peioris fuit. Cum igitur victores Pęni Syracusas obsidione cinxissent, Agathocles, cum se neque viribus parem, neque ad obsidionem ferendam instructum videret; super hæc à socijs crudelitate eius offensis, desertus esset, statuit bellum

in

in Africam transferre: mira prorsus audacia, vt quibus in solo vrbis suæ par non erat, eorum vrbi bellum inferret; & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena; victusque victoribus insultaret. Huius consilij non minus admirabile silentium, quam commentum fuit, populo hoc solum professus, inuenisse se victoriæ viam: animos illi tantum in breuem obsidionis patientiam firmarent, vel si cui status præsentis fortunæ displiceret, dare se ei discedendi liberam potestatem. Cum mille sexcenti discessissent, cæteros obsidionis necessitate frumento & stipendio instruit: quinquaginta tantum secum talenta ad præsentem vsum aufert, cætera ex hoste melius quam ex socijs paraturus. Omnes deinde seruos, militaris ætatis, libertate donatos sacramento adegit, eosque & maiorem partem ferme militum nauibus imponit, ratus exæquata vtriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis æmulationem futuram; cæteros omnes ad tutelam patriæ reliquit. Septimo igitur imperij anno, comitibus duobus adultis filijs, Archagatho & Heraclida, nullo militum sciente quo veheretur, cursum in Africam dirigit. Cum omnes aut in Italiam prędatum se, aut in Sardiniam ituros crederent, tum primum, exposito in Africæ littore exercitu, consilium suum omnibus aperit. Quo in loco Syracusæ positæ sint, ostendit: quibus aliud nullum auxilium superesset, quam vt hostibus faciant, quæ ipsi patiātur. Quippe aliter domi; aliter

foris bella tractari. Domi ea sola auxilia esse, quæ patriæ vires subministrent, foris hostem etiam suis viribus vinci, deficientibus socijs, & odio diuturni imperij externa auxilia circumspicientibus. Huc accedere, quod vrbes, castellaque Africæ non muris cinctæ, non in montibus positæ sint, sed in planis campis, sine vllis munimentis iaceant: quas omnes metu excidij, facile ad belli societatem perlici posse. Maius igitur Carthaginiensibus ab ipsa Africa, quam ex Sicilia, exarsurum bellum, coituraq; auxilia omnium aduersus vnam vrbem, nomine quam opibus ampliorem, & quas non attulerit vires, inde sumpturũ. Nec in repentino Pœnorum metu, modicum momentum victoriæ fore, qui tanta audacia hostium perculsi, trepidaturi sint. Accessura & villarum incendia, castellorum, vrbiumque contumacium direptionem, tum ipsius Carthaginis obsidionem. Quibus omnibus non sibi tantum in alios, sed & alijs in se sentient patere bella. His non solum Pœnos vinci, sed & Siciliam liberari posse. Nec enim moraturos in eius obsidione hostes, cum sua vrgeantur. Nusquam igitur alibi facilius bellum, sed nec prædam vberiorem inueniri posse. Nam capta Carthagine omnem Africam Siciliamque præmium victorum fore. Gloriam certe tam honestæ militiæ tantam in omne æuum futuram, vt terminari nullo tempore obliuione possit; vt dicatur eos solos mortalium esse, qui bella, quæ domi ferre non poterant, ad hostes

tran-

transtulerint, victique victores insecuti sint, & obsessores vrbis suæ obsederint. Omnibus igitur forti ac læto animo bellum ineundum, quo nullum aliud possit aut præmium victoribus vberius, aut victis monumentum illustrius dare. His quidem adhortationibus animi militum erigebantur; sed terrebat eos portenti religio, quod nauigantibus eis sol defecerat. Cuius rei rationem non minore cura rex quam belli reddebat, affirmans, si prius quam proficiscerentur, factum esset, crediturum aduersum profecturos prodigium esse: nunc quia egressis acciderit, illis ad quos eatur portendere. Porro defectus naturalium siderum semper præsentem rerum statum mutare; certumque esse florentibus Carthaginiensium opibus, aduersisque rebus suis commutationem significari. Sic consolatis militibus, vniuersas naues consentiente exercitu incendi iubet, vt omnes scirent, auxilio fugæ adempto, aut vincendum, aut moriendum esse. Deinde cum omnia, quacunque ingrederentur, prosternerent, villas castellaque incenderent, obuius eis fuit cum xxx. millibus Pœnorum Hanno; sed prœlio commisso, duo de Siculis, tria millia de Pœnis cum ipso duce cecidere. Hac victoria & Siculorum animi eriguntur, & Pœnorum franguntur. Agathocles victis hostibus, vrbes castellaque expugnat, prædas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde quinto lapide à Carthagine statuit, vt damna carissimarum rerum,

vastitatemque agrorum, & incendia villarum, de muris ipsius vrbis specularentur. Interea ingens tota Africa deleti Pœnorum exercitus fama, occupatarumque vrbium, diuulgatur. Stupor itaque omnes & admiratio incessit, vnde tanto imperio tam subitum bellum, præsertim ab hoste iam victo: admiratio deinde paulatim in contemptum Pœnorum vertitur. Nec multo post non Afri tantum, verum etiam vrbes nobilissimæ nouitatem secutæ, ad Agathoclem defecere, frumentoq; & stipendio victorem instruxere. His Pœnorum malis etiam deletus in Sicilia cum imperatore exercitus, velut quidam ærumnarum cumulus accessit. Nam post profectionem à Sicilia Agathoclis, in obsidione Syracusarum Pœni segniores redditi, ab Antandro fratre regis Agathoclis occisione cæsi nuntiabantur. Itaque cum domi forisque eadem fortuna Carthaginiensium esset, iam non tributariæ tantum ab his vrbes, verum etiam socij reges deficiebant, amicitiarum iura non fide, sed successu ponderantes. Erat inter cæteros rex Cyrenarũ Aphellas, qui spe improba regnum totius Africæ amplexus, societatem cum Agathocle per legatos iunxerat, pactusque cum eo fuerat, vt Siciliæ illi, sibi Africæ imperium victis Carthaginiensibus, cederet. Itaque cum ad belli societatem cum ingenti exercitu ipse venisset, Agathocles blando alloquio, & humili adulatione, cum sæpius simul cœnassẽt, adoptatusque filius eius ab Aphella esset,

incautum interficit: occupatoque exercitu eius, iterato Carthaginienses omnibus viribus bellum cientes, magno vtriusque exercitus sanguine graui prelio superat. Hoc certaminis discrimine tanta desperatio illata Penis est, vt nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transiturus ad eum Bomilcar, rex Penorum, cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro à Penis patibulo suffixus est: vt idem locus monumentum suppliciorum eius esset, qui ante fuerat ornamentum honorum. Sed Bomilcar magno animo crudelitatem ciuium tulit; adeo vt de summa cruce, veluti de tribunali, in Penorum scelera concionaretur: obiectas illis nunc Hannonem falsa affectati regni inuidia circumuentum; nunc Gisgonis innocentis exilium: nunc in Hamilcarem patruum suum tacita suffragia, quod Agathoclem socium illis facere, quam hostem maluerit. Hæc cum in maxima populi concione vociferatus esset, exspirauit. Interea Agathocles profligatis in Africa rebus, tradito Archagatho filio exercitu, in Siciliam recurrit; nihil actum in Africa existimans, si amplius Syracusæ obsiderentur. Nam post occisum Hamilcarem Gisgonis filium, nouus eo à Penis missus exercitus fuerat. Statim igitur primo aduentu eius omnes Siciliæ vrbes, auditis rebus, quas in Africa gesserat, certatim se ei tradunt: atque ita pulsis è Sicilia Penis, totius insulæ imperium occupauit. In Africam deinde reuersus, seditione militum

exci-

excipitur. Nam stipendiorum solutio in aduentum patris dilata à filio fuerat. Igitur ad concionem vocatos, blandis verbis permulsit; stipendia illis non à se flagitanda esse, sed ab hoste quærenda: communem victoriam, communem prædam futuram; paulum modo anniterentur, dum belli reliquię peraguntur, cum sciant Carthaginem captam spes omnium expleturam. Sedato militari tumultu, interiectis diebus, ad castra hostium exercitum ducit: ibi inconsultius prælium committendo maiorem partem exercitus perdidit. Cum itaque in castra fugisset, versamque in se inuidiam temere commissi belli videret, pristinamque offensam non depensi stipendij metueret, concubia nocte solus à castris cum Archagatho filio profugit. Quod vbi milites cognouere, haud secus quam si ab hoste capti essent, trepidauere: Bis se à rege suo in medijs hostibus relictos esse proclamantes, salutemque suam desertam ab eo esse, quorum ne sepultura quidem relinquenda fuerit. Cum persequi regem vellent, à Numidis excepti in castra reuertuntur; comprehenso tamen, reductoque Archagatho, qui à patre noctis errore discesserat. Agathocles autem nauibus, quibus reuersus à Sicilia fuerat, cum custodibus earundem Syracusas defertur. Exemplum flagitij singulare, rex exercitus sui desertor, filiorumque pater proditor. Interim in Africa post fugam regis, milites pactione cum hostibus facta, interfectis Agathoclis liberis, Carthaginiensibus

bus se tradidere. Archagathus cum occideretur ab Archesilao amico antea patris, rogauit eum, quidnam liberis eius facturum Agathoclem putet per quem ipse liberis careat? Tunc respondit, satis habere se, quod superstites eos esse Agathoclis liberis sciat. Post hæc Pœni ad persequendum belli reliquias, duces in Siciliam miserunt, cum quibus Agathocles pacem æquis conditionibus fecit.

LIBER XXIII.

AGathocles rex Siciliæ pacificatus cum Carthaginiensibus, partem ciuitatum à se fiducia virium dissidentem armis subegit. Dein quasi angustis insulæ terminis clauderetur, cuius imperij partem primis incremẽtis ne sperauerat quidem, in Italiam transcendit; exemplum Dionysij sequutus, qui multas ciuitates Italiæ subegerat. Primi igitur hostes illi Bruttij fuere, qui & fortissimi tum & opulentissimi videbantur, simul & ad iniurias vicinorum prompti. Nam multas ciuitates Græci nominis Italia expulerant: auctores quoque suos Lucanos bello vicerant; & pacem cum his æquis legibus fecerant. Tanta feritas animorum erat, vt nec origini suæ parcerent. Namque Lucani ijsdem legibus liberos suos, quibus & Spartani instituere soliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in siluis inter pastores habebantur, sine ministerio seruili, sine veste quam induerent, vel cui incubarent; vt à primis annis duritiæ, parcimoniæque sine vllo vsu vrbis assuescerent:

rent: Cibus his præda venatica, potus aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primo ex agris finitimorum prædari soliti, confluente deinde multitudine, solicitati præda, cum plures facti essent, infestas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis sociorum Dionysius Siciliæ tyrannus, sexcentos Afros ad compescendos eos miserat, quorum castellum proditum sibi per Bruttiam mulierem, expugnauerunt; ibique ciuitatem, concurrentibus ad opinionem nouæ vrbis pastoribus, statuerunt: Bruttiosque se ex nomine mulieris vocauerunt. Primum illis cum Lucanis, originis suæ auctoribus, bellum fuit. Qua victoria erecti, cum pacem æquo iure fecissent, cæteros finitimos armis subegerunt, tantasque opes breui consequuti sunt, vt perniciosi etiam regibus haberentur. Denique Alexander rex Epiri, quum in auxilium Græcarum ciuitatum, cum magno exercitu, in Italiam venisset, cum omnibus copijs ab his deletus est. Quare feritas eorum successu felicitatis incensa diu terribilis finitimis fuit. Ad postremum imploratus Agathocles, spe ampliandi regni, à Sicilia in Italiam traiecit. Principio aduentus opinione eius concussi, legatos ad eum, societatem amicitiamque petentes miserunt. Quos Agathocles ad cœnam inuitatos, ne exercitum traijci viderent, in posterum statuta his die conscensis nauibus frustratus est. Sed fraudis haud lętus

euen-

euentus fuit: siquidem reuerti eum in Siciliam, interiectis paucis diebus, vis morbi coegit, quo toto corpore comprehensus, per omnes neruos articulosque humore pestifero grassante, velut intestino singulorum membrorum bello impugnabatur. Ex qua desperatione bellum inter filium, nepotemque eius, regnum iam quasi mortui vindicantibus oritur: occiso filio, regnum nepos occupauit. Igitur Agathocles, cum morbi cura, & ægritudo grauiores essent, & inter se alterum alterius malo cresceret, desperatis rebus, vxorem suam, Texenam, genitosque ex ea duos paruulos, cum omni pecunia, & familia, regalique instrumento, quo præter illum nemo regum ditior fuit, nauibus impositos in, Ægyptum, vnde vxorem acceperat, remittit, timens, ne prædonem regni sui, hostem paterentur. Quanquam vxor diu ne ab ægro diuelleretur, deprecata est, ne discessus suus adiungi nepotis parricidio posset; & tam cruente hæc deseruisse virum, quam ille impugnasse auum videretur: NVBENDO se non prosperæ tantum, sed omnis fortunæ inisse societatem: nec inuitam periculo spiritus sui empturam, vt extremos viri spiritus exciperet, & exequiarum officium, in quod profecta se, nemo sit successurus, obsequio debitæ pietatis impleret. Discedentes paruuli, flebili vlulatu amplexi patrem tenebant. Ex altera parte vxor maritum non amplius visura osculis fatigabat.
Nec

Nec minus senis lacrymæ miserabiles erant. Flebant ij morientem patrem, ille exules liberos; hi discessu suo solitudinem patris ægri senis; ille in spem regni susceptos relinqui in egestate lugebat. Inter hæc regia omnis assistentium fletibus tam crudelis discidij impleta resonabat. Tandem finem lacrymis necessitas profectionis imposuit, & mors regis proficiscentes filios insequuta est. Dum hæc aguntur, Carthaginienses cognitis, quæ in Sicilia agebantur, occasionem totius insulæ occupandæ datam sibi existimantes, magnis viribus eo traijciunt, multasque ciuitates subigunt. Eo tempore & Pyrrhus aduersus Romanos bellum gerebat, qui imploratus à Siculis in auxilium, sicuti dictum est, cum Syracusas venisset, multasque ciuitates subegisset, rex Siciliæ sicuti Epiri appellabatur. Quarum rerum felicitate lætus, Heleno filio Siciliæ, velut auitum (nam susceptus ex filia Agathoclis regis erat) Alexandro autem Italiæ regnum destinat. Post hæc multa secunda prœlia cum Carthaginiensibus facit. Interiecto deinde tempore legati ab Italicis socis venere, nuntiantes, Romanis resisti non posse, deditionemque futuram, nisi subueniat. Anxius tam ambiguo periculo, incertusque, quid ageret, vel quibus primum subueniret, in vtrumque pronus consultabat. Quippe instantibus hinc Carthaginiensibus, inde Romanis, periculosum videbatur, exercitum in Italiam non traijcere, periculosius

losius

losius à Sicilia deducere; ne aut illi non lata ope, aut hi deserti amitterentur. In hoc æstu periculorum, tutissimus portus consiliorum visus est, omnibus viribus decernere in Sicilia: & profligatis Carthaginiensibus, victorem exercitum transponere in Italiam. Itaque conserto prœlio, quum superior fuisset, quoniam tamen à Sicilia abiret, pro victo fugere visus est, ac propterea socij ab eo defecerunt; & imperium Siciliæ tam cito amisit, quam facile quæsierat. Sed nec in Italia meliore felicitate vsus, in Epirum reuertitur. Admirabilis vtriusque rei casus in exemplum fuit. Nam sicut ante secunda fortuna, rebus supra vota fluentibus, Italiæ Siciliæque imperium, & tot de Romanis victorias adstruxerat; ita nunc aduersa, velut in ostentationem fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulauerat, Siciliensi ruinæ naufragium maris, & fœdam aduersus Romanos pugnam, turpemque ab Italia discessum adiecit. Post profectionem a Sicilia Pyrrhi, magistratus Hiero creatur: cuius tanta moderatio fuit, vt consentiente omnium ciuitatum fauore, dux aduersus Carthaginienses primum, mox rex crearetur. Huius futuræ maiestatis ipsa infantis educatio quasi prænuntia fuit: quippe genitus erat patre Hieroclyto, nobili viro, cuius origo à Gelo, antiquo Siciliæ tyranno, manabat; sed maternum illi genus sordidum, atque adeo pudibun-
dum

dum fuit: nam ex ancilla natus, ac propterea à patre, velut dehonestamentum generis, expositus fuerat. Sed paruulum, & humanæ opis egentem, apes, congesto circa iacentem melle, multis diebus aluere. Ob quam rem responso aruspicum admonitus pater, qui regnum infanti portendi canebant, paruulum recolligit, omnique studio ad spem maiestatis, quæ promittebatur, instituit. Eidem in ludo inter coæquales discenti, lupus tabulam, in turba puerorum repente conspectus, eripuit. Adolescenti quoque prima bella ineunti, aquila in clypeo, noctua in hasta consedit. Quod ostentum & consilio cautum, & manu promptum, regemque futurum significabat. Denique aduersus prouocatores sæpe pugnauit, semperque victoriam reportauit. A Pyrrho rege multis militaribus donis donatus est. Pulchritudo ei corporis insignis, vires quoque in homine admirabiles fuere: In alloquio blandus, in negotio iustus, in imperio moderatus, prorsus vt nihil ei regium deesse, præter regnum, videretur.

LIBER XXIV.

DVm hæc in Sicilia geruntur, interim in Græcia dissidentibus inter se bello Ptolemæo Ceranno, & Antiocho, & Antigono regibus, omnes ferme Græciæ ciuitates ducibus Spartanis velut occasio-

ne

ne data, ad spem libertatis erectæ, missis inuicem legatis, per quos in societatis fœdera alligarentur, in bellum prorumpunt: & ne cum Antigono, sub cuius regno erant, bellum cœpisse viderentur, socios eius Ætolos aggrediuntur, caussas belli prætendentes, quod consensu Græciæ sacratum Apollini Cirræum campum, per vim occupassent. Huic bello ducem deligunt Arean; qui adunato exercitu vrbes, sataque in his campis posita, depopulatur, quæ auferri non poterant, incendit. Quod cum è montibus conspicati Ætolorum pastores essent, congregati admodum quingenti, sparsos hostes, ignorantesque quanta manus esset, quoniam conspectum illis metus & incendiorum fumus abstulerat, consectantur, trucidatisque admodum nouem millibus, prædones in fugam verterunt. Reparantibus deinde Spartanis bellum, auxilium multæ ciuitates negauerunt, existimantes dominationem eos, non libertatem Græciæ, quærere. Interea inter reges bellum finitur: nam Ptolemæus, pulso Antigono, cum regnum totius Macedoniæ occupasset, pacem cum Antiocho facit; affinitatemque cum Pyrrho, data ei in matrimonium filia sua, iungit. Exinde externo metu deposito impium & facinorosum animum ad domestica scelera conuertit, insidiasque Arsinoe sorori suæ instruit: quibus & filios eius vita, & ipsam Cassandreæ vrbis possessione pri-

priuaret. Primus ei dolus fuit, simulato amore, sororis matrimonium petere: aliter enim ad sororis filios, quorum regnum occupauerat, quam concordiæ fraude peruenire non poterat. Sed nota scelerata Ptolemæi voluntas sorori erat. Itaque non credenti, mandat velle se cum filijs eius regni consortium iungere: cum quibus non ideo se armis contendisse, quoniam eripere his regnum, sed quod id facere sui muneris vellet. In hoc mitteret arbitrum iurisiurandi: quo præsente apud Deos patrios, quibus vellet obsecrationibus, se obligaret. Incerta Arsinoe quid ageret: si mitteret, decipi periurio; si non mitteret, prouocare rabiem fraternæ crudelitatis timebat. Itaque plus liberis, quam sibi timens, quos matrimonio suo protecturam se arbitrabatur, mittit ex amicis suis Chodionem: quo perducto in sanctissimum Iouis templum, veterrimæ Macedonum religionis, Ptolemæus sumptis in manus altaribus, contingens ipsa simulacra, & puluinaria deorum, inauditis, vltimisque execrationibus adiurat, se sincera fide matrimonium sororis petere; nuncupaturumque se eam reginam, neque in contumeliam eius se aliam vxorem, aliosue quam filios eius liberos habiturum. Arsinoe postquam & spe impleta est, & metu soluta, ipsa cum fratre colloquitur: cuius vultus, & blandientes oculi, cum fidem non minorem, quam iusiurandum promitterent, reclamante Ptolemæo

filio

filio fraudem ſubeſſe, in matrimonium fratris concedit: Nuptiæ magno apparatu, lætitiaque omnium celebrantur. Ad concionem quoque vocato exercitu, capiti ſororis diadema imponit, reginamque eam appellat. Quo nomine in lætitiam effuſa Arſinoe, quia quod morte Lyſimachi prioris mariti amiſerat, recepiſſet; vltro virum in vrbem ſuam Caſſandream inuitat, cuius vrbis cupiditate fraus ſtruebatur. Prægreſſa igitur virum, diem feſtum vrbi in aduentum eius indicit, domos, templa, cæteraque omnia exornari iubet, aras vbique, hoſtiaſque diſponi; filios quoque ſuos, Lyſimachum ſexdecim annos natum, Philippum triennio minorem, vtrumque forma inſignem, coronatos occurrere iubet. Quos Ptolemæus ad celandam fraudem, cupide, & vltra modum veræ affectionis amplexus, oſculis diu fatigat. Vbi ad portam ventum eſt, occupari arcem iubet, pueros interfici. Qui cum ad matrem confugiſſent, in gremio eius inter ipſa oſcula trucidantur. Proclamante Arſinoe, quod tantum nefas aut nubendo, aut poſt nuptias contraxiſſet, pro filijs ſæpe ſe percuſſoribus obtulit; frequenter corpore ſuo puerorum corpora amplexata protexit, vulneraque excipere, quæ liberis intendebantur voluit. Ad poſtremum etiam ſpoliata funeribus filiorum, ſciſſa veſte, & crinibus ſparſis, cum duobus ſeruulis ex vrbe protracta, Samothraciam in exilium abijt, eo miſerior, quod mori

cum

cum filijs ei non licuit. Sed nec Ptolemæo inulta scelera fuerunt. Quippe dijs immortalibus tot periuria, & tam cruenta parricidia vindicantibus, breui post à Gallis spoliatus regno captusque, vitam ferro, vt meruerat, amisit. Namque Galli, abundanti multitudine, cum eos non caperent terræ, quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes nouas quærendas, velut ver sacrum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quæ & vrbem Romanam captam incendit, & portio Illyricos sinus, ducibus auibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros callent) per strages Barbarorum penetrauit, & in Pannonia consedit: gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem, & immortalitatis fidem dedit, Alpium inuicta iuga, & frigore intractabilia loca transcendit: ibi domitis Pannonijs per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt. Hortante deinde successu, diuisis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniam, omnia ferro proterentes, petiuere. Tantusque terror Gallici nominis erat, vt etiam reges non lacessiti vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Solus rex Macedoniæ Ptolemæus aduentum Gallorum intrepidus audiuit: hisque cum paucis & incompositis, quasi bella non difficilius quam scelera patrarentur, parricidiorum furijs agitatus, occurrit. Dardanorum quoque legationem, viginti millia armatorum in

auxi.

auxilium offerentem ſpreuit; addita inſuper contumelia, actum de Macedonia dicens, ſi cum totum Orientem ſoli domuerint, nunc in vindictam finium Dardanis egeant; milites ſe habere filios eorum, qui ſub Alexandro rege ſtipendia, toto orbe terrarum victores, fecerint. Quæ vbi Dardano regi nuntiata ſunt, inclytum illud Macedoniæ regnum, breui immaturi iuuenis temeritate caſurum dixit. Igitur Galli duce Belgio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, ſi emere velit: ſed Ptolemæus inter ſuos, belli metu pacem Gallos petere gloriatus eſt; nec minus ferociter ſe legatis, quam inter amicos iactauit, aliter ſe pacem daturum negando, niſi principes ſuos obſides dederint, & arma tradiderint: non enim fidem ſe, niſi inermibus habiturum. Renuntiata legatione, riſere Galli, vndique acclamantes, breui ſenſurum, ſibi an illi conſulentes, pacem obtulerint. Interiectis diebus, prœlium conſeritur, victique Macedones cæduntur: Ptolemæus multis vulneribus ſaucius capitur; caput eius amputatum, & lancea fixum tota acie ad terrorem hoſtium circumfertur: Paucos ex Macedonibus fuga ſeruauit; cæteri aut capti, aut occiſi. Hæc cum nuntiata per omnem Macedoniam eſſent, portæ vrbium clauduntur; luctu omnia replentur: nunc orbitatem amiſſorum filiorum dolebant; nunc excidia vrbium metuebant; nunc

Alexandri, Philippique regum suorum nomina, sicuti numina, in auxilium vocabant; sub illis se non solum tutos, verumetiam victores orbis terrarum extitisse: vt tuerentur patriam suam, quam gloria rerum gestarum cœlo proximam reddidissent; vt opem afflictis ferrent, quos furor & temeritas Ptolemæi regis perdidisset, orabant. Desperantibus omnibus, non votis agendum Sosthenes vnus de Macedonum principibus ratus, contracta iuuentute, & Gallos victoria exultantes compescuit; & Macedoniam ab hostili populatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia multis nobilibus regnum Macedonię affectantibus, ignobilis ipse præponitur: & cum rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in regis, sed in ducis nomen iurare milites compulit. Interea Brennus, quo duce portio Gallorum in Græciam se effuderat, audita victoria suorum, qui Belgio duce Macedonas vicerant: indignatus parta victoria opimam prædam, & Orientis spolijs onustam, tam facile relictam esse, ipse adunatis C L. millibus peditum, & XV. millibus equitum, in Macedoniam irrumpit. Cum agros villasque popularetur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Sosthenes; sed pauci à pluribus, trepidi à valentibus facile vincuntur. Itaque cum victi se Macedones intra muros vrbium condidissent, victor Brennus, nemine prohibente, totius Macedoniæ agros deprædatur. Inde quasi terrena iam

spolia

ſpolia ſorderent, animum ad deorum immortalium templa conuertit, ſcurriliter iocatus, locupletes deos largiri hominibus oportere. Statim igitur Delphos iter vertit, prædam religioni, aurum offenſæ deorum immortalium præferens; quos nullis opibus egere, vt qui eas largiri hominibus ſoleant, affirmabat. Templum autem Apollinis Delphis poſitum eſt in monte Parnaſso, in rupe [vndique impendente: ibi ciuitatem frequentia hominum facit; qui ad affirmationem maieſtatis] vndique concurrentes, in eo ſaxo conſedere: atque ita templum & ciuitatem non muri, ſed præcipitia, nec manu facta, ſed naturalia præſidia defendunt: prorſus vt incertum ſit, vtrum munimentum loci, an maieſtas Dei plus hic admirationis habeat. Media ſaxi rupes in formam theatri receſſit. Quamobrem & hominum clamor, & ſi quando accedit tubarum ſonus, perſonantibus & reſpondentibus inter ſe rupibus, multiplex audiri, ampliorque quam editur reſonare ſolet. Quæ res maiorem maieſtatis terrorem ignaris rei, & admirationem, ſtupentibus plerumque affert. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine, planicies exigua eſt, atque in ea profundum terræ foramen, quod in oracula patet: ex quo frigidus ſpiritus, vi quadam velut vento in ſublime expulſus, mentes vatum in vecordiam vertit; impletaſque Deo reſponſa conſulentibus dare cogit. Multa igitur ibi & opulenta re-

gum populorumque visuntur munera: quæque magnificentia sui, reddentium vota, gratam voluntatem, & deorum responsa, manifestant. Igitur Brennus, cum in conspectu haberet templum, diu deliberauit, an confestim rem aggrederetur, an vero fessis via militibus, noctis spatium ad resumendas vires daret. Emanus & Thessalorus duces, qui se ad prædæ societatem iunxerant, amputari moras iubent, dum imparati hostes & recens aduentus sui, terrori esset, interiecta nocte & animos hostibus, forsitan & auxilia accessura, & vias, quæ tunc pateant, obstructum iri. Sed Gallorum vulgus ex longa inopia vbi primum vino, cæterisque commeatibus referta rura inuenit, non minus abundantia, quam victoria lætum, per agros se sparserat; desertisque, signis ad occupanda omnia pro victoribus vagabantur. Quæ res dilationem Delphis dedit. Prima namque opinione aduentus Gallorum, prohibiti agrestes oraculis feruntur, messes, vinaque villis efferre: cuius rei salutare præceptum non prius intellectum est, quam vini, cæterarumque, copiarum abundantia velut mora Gallis obiecta, auxilia finitimorum conuenere. Prius itaque vrbem suam Delphi, aucti viribus sociorum, permuniuere, quam Galli vino velut prædæ incubantes, ad signa reuocarentur. Habebat Brennus lecta ex omni exercitu peditum sexaginta quinque millia: Delphorum, sociorumque non nisi quatuor millia

millia militum erant: quorum contemptu Brennus ad acuendos suorum animos, prædæ vbertatem omnibus ostendebat, statuasque cum quadrigis, quarum ingens copia procul visebatur, solido auro fusas esse; plusque in pondere, quam in specie, habere prædæ affirmabat. Hac asseueratione incitati Galli, simul & hesterno mero saucij, sine respectu periculorum, in bellum ruebant. Contra Delphi plus in Deo, quam in viribus reponentes, cum contemptu hostium resistebant; scandentesque Gallos, è summo montis vertice, partim saxo, partim armis obruebant. In hoc partium certamine repente vniuersorum templorum antistites, simul & ipsi vates, sparsis crinibus, cum insignibus atque infulis, pauidi, vecordesque in primam pugnantium aciem procurrunt: aduenisse Deum clamant; eumque se vidisse desilientem in templum per culminis aperta fastigia. Dum omnes opem Dei suppliciter implorant, iuuenem supra humanum modum insignis pulchritudinis, comitesque ei duas armatas virgines, ex propinquis duabus Dianæ Mineruæque ædibus occurrisse, nec oculis tantum hæc se perspexisse, audisse etiam stridorem arcus, ac strepitum armorum. Proinde ne cunctarentur, dijs antesignanis, hostem cædere, & victoriæ deorum socios se adiungere, summis obsecrationibus monebant. Quibus vocibus incensi, omnes certatim in prœlium prosiliunt. Præsentiam Dei & ipsi

ſtatim ſenſere: nam & terræmotu portio montis abrupta Gallorum ſtrauit exercitum, & conſertiſſimi cunei non ſine vulneribus hoſtium diſſipari tuebant. Inſecuta deinde tempeſtas eſt, quæ grandine & frigore ſaucios ex vulneribus abſumpſit. Dux ipſe Brennus, cum dolorem vulnerum ferre non poſſet, pugione vitam finiuit. Alter ex ducibus punitis belli authoribus, cum decem millibus ſauciorum citato agmine Græcia excedit. Sed nec fugientibus fortuna commodior fuit: ſiquidem pauidis nulla ſub tectis acta nox, nullus ſine labore & periculo dies; aſſidui imbres & gelu, nix concreta, & fames, & laſſitudo, & ſuper hæc maximum peruigiliæ malum, miſeras infelicis belli reliquias obterebant. Gentes quoque nationeſque, per quas iter habebant, palantes velut prædam ſectabantur. Quo pacto euenit, vt nemo ex tanto exercitu, qui paulo ante fiducia virium etiam aduerſus deos contendebat, vel ad memoriam tantæ cladis ſupereſſet.

LIBER XXV.

INter duos reges, Antigonum & Antiochum ſtatuta pace, cum in Macedoniam Antigonus reuerteretur, nouus eidem repente hoſtis exortus eſt. Quippe Galli, qui à Brenno duce, cum in Græciam profiſciſcerentur, ad terminos gentis tuendos relicti fuerant, ne ſoli deſides viderentur,

tur,

tur, peditum quindecim millia, equitum tria millia armauerunt; fugatisque Getarum, Triballorumque copijs, Macedoniæ imminentes, legatos ad regem miserunt, qui pacem ei venalem offerrent, simul & regis castra specularentur. Quos Antigonus pro regali munificentia, ingenti apparatu epularum ad cœnam inuitauit. Sed Galli expositum grande auri argentique pondus admirantes, atque prædæ vbertate solicitati, infestiores quam venerant, reuertuntur. Quibus & elephantos ad terrorem, velut inusitatas Barbaris formas, rex ostendi iusserat, & naues onustus copijs demonstrari: ignarus, quod quibus ostentatione virium, metum se inijcere existimabat, eorum animos, vt ad opimam prædam, solicitabat. Itaque legati ad suos reuersi, omnia in maius extollentes, opes pariter & negligentiam regis ostendunt, referta auro & argento castra, sed neque vallo, fossaue munita; & quasi satis munimenti in diuitijs haberent; ita eos omnia officia militaria intermisisse: prorsus quasi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro. Hac relatione auidæ gentis animi satis ad prædam incitabantur. Accedebat tamen & exemplum Belgij, qui non magno ante tempore Macedonum exercitum cum rege trucidauerat. Itaque consentientibus omnibus, nocte castra regis aggrediuntur: qui præsentiens tantam tempestatem, signum pridie dederat, vt omnibus rebus ablatis, in

proxima silua taciti se occultarent. Neque aliter seruata castra, quam quod deserta sunt. Siquidem Galli vbi omnia vacantia, nec sine defensoribus modo, verum etiam sine custodibus vident, non fugam hostium, sed dolum arbitrantes, diu intrare portas timuerunt. Ad postremum integris & intactis munimentis, scrutantes potius quam diripientes, castra occupauerunt. Tunc ablatis quæ inuenerant, ad littus conuertuntur. Ibi dum naues incautius diripiunt, à remigibus, & ab exercitus parte, quæ eo cum coniugibus & liberis confugerat, nihil tale metuentes trucidantur: tantaque cædes Gallorum fuit, vt Antigono pacem opinio huius victoriæ, non à Gallis tantum, verumetiam à finitimorum feritate præstiterit. Quanquam Gallorum ea tempestate tantæ fœcunditatis iuuentus fuit, vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique neque reges Orientis sine mercenario Gallorum exercitu vlla bella gesserunt, neque pulsi regno ad alios quam ad Gallos confugerunt. Tantus terror Gallici nominis, & armorum inuicta felicitas erat, vt aliter neque maiestatem suam tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitrarentur. Itaque in auxilium à Bithyniæ rege inuocati, regnum cum eo parta victoria diuiserunt, eamque regionem Gallo-Græciam cognominarunt. Dum hæc in Asia geruntur, interim in Sicilia Pyrrhus à Pœnis nauali prœlio victus,

ctus, ab Antigono Macedoniæ rege supplementum militum per legatos petit: denuntians ni mittat, redire se in regnum necesse habere, incrementa rerum, quæ de Romanis voluerit, de ipso quæsiturum. Quod vbi negatum legati retulerunt, dissimulatis caussis repentinam fingit profectionem. Socios interim parare bellum iubet, arcis Tarentinæ custodiam Heleno filio, & amico Miloni tradit. Reuersus in Epirum, statim fines Macedoniæ inuadit: cui Antigonus cum exercitu occurrit; victusque prœlio in fugam vertitur. Atque ita Pyrrhus Macedoniam in deditionem accipit; & veluti damna amissæ Siciliæ Italiæque acquisito Macedoniæ regno pensasset, relictum Tarenti filium & amicum arcessit. Antigonus autem cum paucis equitibus, fugæ comitibus, repente fortunæ ornamentis destitutus, amissi regni speculaturus euentus, Thessalonicam se recepit; vt inde cum conducta Gallorum mercenaria manu bellum repararet. Rursus à Ptolemæo Pyrrhi filio funditus victus, cum septem comitibus fugiens, non iam recuperandi regni spem, sed salutis latebras, ac fugæ solitudines captat. Igitur Pyrrhus in tanto fastigio regni collocatus, iam nec eo, ad quod votis perueniendum fuerat, contentus, Græciæ, Asiæque regna meditatur; neque illi maior ex imperio, quam ex bello voluptas erat; nec quisquam Pyrrhum, qua tulisset impetum, sustinere valuit. Sed vt ad deuincen-

vincenda regna inuictus habebatur, ita deuictis acquisitisque celeriter carebat: tanto melius studebat acquirere imperia, quam retinere. Itaque cum copias Cherroneso transposuisset, legationibus Atheniensium, & Achæorum, Messeniorumque excipitur. Sed & Græcia omnis admiratione nominis eius, simul & rerum aduersus Romanos Pęnosque gestarum gloria attonita, aduentum eius expectabat. Primum illi bellum aduersus Spartanos fuit: vbi maiore mulierum, quam virorum virtute exceptus, Ptolemæum filium, & exercitus partem robustissimam amisit. Quippe oppugnanti vrbem ad tutelam patriæ tanta multitudo feminarum concurrit, vt non fortius victus, quam verecundius recederet. Porro Ptolemæum filium eius adeo strenuum, & manu fortem fuisse tradunt, vt vrbem Corcyram cum sexaginta ceperit: item pręlio nauali quinqueremem ex scapha cum septem insiluerit, captamque tenuerit. In oppugnatione quoque Spartanorum vsque in mediam vrbem equo procurrerit, ibique concursu multitudinis interfectus sit. Cuius corpus vt relatum patri est, dixisse Pyrrhum ferunt, aliquanto tardius eum, quam timuerit ipse, vel temeritas eius meruerit, occisum esse. Repulsus à Spartanis Pyrrhus, Argos petit: ibi dum Antigonum in vrbe clausum expugnare conatur, inter confertissimos violentissime dimicans, saxo de muris ictus occiditur. Caput eius

Anti-

Antigono refertur: qui victoria mitius vsus, filium eius Helenum cum Epirotis sibi deditum, in regnum remisit, eique insepulti patris ossa in patriam referenda tradidit. Satis constans inter omnes auctores fama est, nullum nec eius, nec superioris ætatis regem comparandum Pyrrho fuisse; raroque non inter reges tantum, verumetiam inter illustres viros, aut vitæ sanctioris, aut iustitiæ probatioris visum fuisse: Scientiam certe rei militaris in illo viro tantam fuisse, vt cum Lysimacho, Demetrio, Antigono, tantis regibus bella gerens, inuictus semper fuerit. Illyriorum quoque Siculorum, Romanorumque, & Carthaginiensium bellis, nunquam inferior, plerumque etiam victor extiterit: qui patriam certe suam angustam, ignobilemque, fama rerum gestarum, & claritate nominis sui, toto orbe illustrem reddiderit.

LIBER XXVI.

POst mortem Pyrrhi, non in Macedonia tantum, verum etiam in Asia, Græciaque, magni bellorum motus fuere. Nam & Peloponnesij per proditionem Antigono traditi; & variante hominum partim dolore, partim gaudio, prout singulæ ciuitates aut auxilium de Pyrrho sperauerant, aut metus sustinuerant, ita aut cum Antigono societatem iungebant, aut mutuis inter se odijs in bellum ruebant. Inter

hunc turbatarum prouinciarum motum, Epirorum quoque vrbs ab Aristotimo principe per tyrannidem occupatur: à quo cum multi ex primoribus occisi, plures in exilium acti essent, Ætolis per legatos postulantibus, coniuges liberosque exulum redderet, primo negauit: postea, quasi pœniteret, proficiscendi ad suos omnibus matronis potestatem dedit, diemque profectionis statuit. Illæ quasi in perpetuum cum viris exulaturæ, pretiosissima quæque auferentes, cum ad portam quasi vno agmine profecturæ conuenissent, omnibus rebus expoliatæ, in carcerem recluduntur: occisis prius in gremio matrum paruulis liberis, virginibusque ad stuprum direptis. Ad tam sæuam donationem stupentibus omnibus, princeps eorum Hellanicus, senex & liberis orbus, vt qui nec ætatis, nec pignoris respectu timeret, contractos domum fidissimos amicorum in vindictam patriæ hortatur. Cunctantibus priuato periculo publicum finire, & deliberandi spatium postulantibus, arcessitis seruis iubet obserari fores; tyrannoque nuntiari, mitteret qui coniuratos apud se comprehenderet: obiectans singulis, se quia liberandæ patriæ auctor esse non possit, desertæ vltorem futurum. Tunc illi ancipiti periculo circumuenti, honestiorem viam eligentes, coniurant in tyranni necem: atque ita Aristotimus, quinto postquam tyrannidem occupauerat mense, opprimitur. Interea Antigonus

gonus cum multiplici bello, & Ptolemæi regis, & Spartanorum, premeretur, nouusque illi hostis Gallogræciæ exercitus affluxisset, in speciem castrorum parua manu aduersus cæteros relicta, aduersus Gallos totis viribus proficiscitur. Quibus cognitis, Galli cum & ipsi se prœlio pararent, in auspicia pugnæ hostias cædunt: quarum extis cum magna cædes, interitusque omnium prædiceretur, non in timorem, sed in furorem versi, sperantesque deorum minas expiari cæde suorum posse, coniuges & liberos suos trucidant, auspicia belli à parricidio incipientes. Tanta rabies feros animos inuaserat, vt non parcerent ætati, cui etiam hostes pepercissent; bellumque interneciuum cum liberis, liberorumque matribus gererent, pro quibus bella suscipi solent. Itaque quasi scelere vitam, victoriamque redemisent, sicut erant cruenti ex recenti suorum cæde, in prœlium non meliore euentu quam omine proficiscuntur: Siquidem pugnantes prius parricidiorum furiæ quam hostes circumuenere: obuersantibusque ante oculos manibus interemptorum, omnes occidione cæsi. Tanta strages fuit, vt pariter cum hominibus dij consensisse in exitium parricidarum viderentur. Post huius pugnæ euentum, Ptolemæus & Spartani, victorem hostium exercitum declinantes, in tutiora se recipiunt. Antigonus quoq; vbi eorum discessum videt, recenti adhuc ex priori victoria militum ardo-

re, bellum Atheniensibus infert. In quo cum occupatus esset, interim Alexander rex Epiri vlcisci mortem patris Pyrrhi cupiens, fines Macedoniæ depopulatur. Aduersus quem cum reuersus à Græcia Antigonus esset, transitione militum destitutus, regnum Macedoniæ cum exercitu amittit. Huius filius Demetrius, puer admodum, absente patre, reparato exercitu, non solum amissam Macedoniam recipit, verumetiam Epiri regno Alexandrum spoliat. Tanta vel mobilitas militum, vel fortunæ varietas erat, vt vicissim reges, nunc exules, nunc reges viderentur. Igitur Alexander cum exul ad Acarnanas confugisset, non minore Epirotarum desiderio, quam sociorum auxilio, in regnum restituitur. Per idem tempus rex Cyrenarum Agas decedit: qui ante infirmitatem, Beronicen vnicam filiam ad finienda cum Ptolemæo fratre certamina, filio eius desponderat. Sed post mortem regis, mater virginis Arsinoe, vt inuita se contractum matrimonium solueretur, misit qui ad nuptias virginis, regnumque Cyrenarum, Demetrium fratrem regis Antigoni à Macedonia arcesserent: qui & ipse ex filia Ptolemęi procreatus erat. Sed nec Demetrius moram fecit. Itaque cum secundante vento celeriter Cyrenas aduolasset, fiducia pulchritudinis, qua nimis placere socrui cęperat, statim à principio superbus regiæ familiæ, militibusque impotens erat; studiumque placendi à virgine in matrem contulerat. Quæ res su-
specta

ſpecta primo virgini, dein popularibus militibuſque inuiſa fuit. Itaque verſis omnium animis in Ptolemæi filium, inſidiæ Demetrio comparantur, cui cum in lectum ſocrus conceſſiſset, percuſsores immittuntur. Sed Arſinoe audita voce filiæ, ad fores ſtantis, & præcipientis, vt matri parceretur, adulterum pauliſper corpore ſuo protexit. Quo interfecto, Beronice, & ſtupra matris, ſalua pietate, vlta eſt, & in matrimonio ſortiendo, iudicium patris ſecuta.

LIBER XXVII.

MOrtuo Syriæ rege Antiocho, cum in locum eius filius Seleucus ſucceſſiſſet, hortante matre Laudice, quæ prohibere debuerat, auſpicia regni à parricidio cępit. Quippe Beronicen nouercam ſuam, ſororem Ptolemæi regis Ægypti, cum paruulo fratre ex ea ſuſcepto, interficit. Quo facinore perpetrato, & infamiæ maculam ſubijt, & Ptolemæi bello ſe implicuit. Porro Beronice cum ad ſe interficiendam miſsos didiciſſet, Daphnæ ſe claudit. Vbi cum obſideri eam cum paruulo filio nuntiatum Aſię ciuitatibus eſset, recordatione paternæ maiorumque eius dignitatis, caſum tam indignæ fortunæ miſerantes, auxilia ei omnes miſere. Frater quoque Ptolemæus periculo ſororis exterritus, relicto regno cum omnibus viribus aduolat. Sed Beronice ante aduentum auxiliorum, cum vi expugnari non

ri non posset, dolo circumuenta trucidatur. Indigna res omnibus visa. Itaque cum vniuersæ ciuitates, quæ defecerant, ingentem classem comparassent, repente exemplo crudelitatis exterritæ, simul & in vltionem eius quam defensuri erant Ptolemæo se tradunt: qui nisi in Ægyptum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset: tantum vel illi odium parricidale scelus; vel huic fauorem indigne peremptæ mors sororis attulerat. Post discessum Ptolemæi, Seleucus cum aduersus ciuitates, quæ defecerant, ingentem classem comparasset, repente veluti dijs ipsis parricidium vindicantibus, orta tempestate, classem naufragio amittit; nec quicquam illi ex tanto apparatu, præter nudum corpus, & spiritum, & paucos naufragij comites residuos fortuna fecit. Misera quidem res, sed optanda Seleuco fuit: siquidem ciuitates, quæ odio eius ad Ptolemæum transierant, velut dijs arbitris satisfactum sibi esset, repentina animorum mutatione in naufragij misericordiam versæ, imperio se eius restituunt. Lætus igitur malis suis, & damnis ditior redditus, veluti par viribus, bellum Ptolemæo infert: sed quasi ad ludibrium tantum fortunæ natus esset, nec propter aliud opes regni recepisset, quam vt amitteret, victus prœlio, non multo quam post naufragium comitatior, trepidus Antiochiam confugit. Inde ad Antiochum fratrem literas facit: quibus auxilium

lium

lium eius implorat, oblata ei Asia, inter fines Tauri montis, in præmium latæ opis. Antiochus autem cum esset annos 14. natus, supra ætatem regni avidus, occasionem non tam pio animo, quam offerebatur, arripuit. Sed latronis more totum fratri eripere cupiens, puer sceleratam, virilemque sumit audaciam. Vnde Hierax est cognominatus: quia non hominis, sed accipitris ritu, in alienis eripiendis vitam sectaretur. Interea Ptolemæus cum Antiochum in auxilium Seleuco venire cognouisset, ne cum duobus vno tempore dimicaret, in annos decem cum Seleuco pacem facit: sed pax ab hoste data interpellatur à fratre; qui conducto Gallorum mercenario exercitu, pro auxilio bellum, pro fratre hostem imploratus exhibuit. In eo prœlio virtute Gallorum victor quidem Antiochus fuit; sed Galli arbitrantes Seleucum in prælio cecidisse, in ipsum Antiochum arma vertere: liberius depopulaturi Asiam, si omnem stirpem regiam extinxissent. Quod vbi sensit Antiochus, velut à prædonibus, auro se redimit, societatemque cum mercenariis suis jungit. Intera rex Bithyniæ Eumenes, sparsis consumptisque fratribus bello intestinæ discordiæ, quasi vacantem Asiæ possessionem invasurus, victorem Antiochum, Gallosque aggreditur: nec difficile saucios adhuc ex superiore congressione, integer ipse viribus superat. Ea namque tempestate omnia bella in exitium Asiæ gerebantur; vti quisque fortior fuisset, Asiam velut prædam occu-

occupabat. Seleucus & Antiochus fratres, bellum propter Asiam gerebant: Ptolemæus rex Ægypti, sub specie sororiæ vltionis, Asiæ inhiabat. Hinc Bithynus Eumenes, inde Galli (humiliorum semper mercenaria manus) Asiam depopulabantur; cum interea nemo defensor Asiæ inter tot prædones inueniebatur. Victo Antiocho, cum Eumenes maiorem partem Asiæ occupasset, ne tunc quidem fratres, perdito præmio, propter quod bellum gerebant, concordare potuerunt; sed omisso externo hoste, in mutuum exitium bellum reparant. In eo Antiochus denuo victus, multorum dierum fuga fatigatus, tandem ad socerum suum Artamenem regem Cappadociæ peruehitur. A quo cum primum benigne exceptus esset, interiectis diebus, cognito quod insidiæ sibi pararentur, salutem fuga quæsiuit. Igitur cum profugo nusquam tutus locus esset, ad Ptolemæum hostem, cuius fidem tutiorem quam fratris existimabat, decurrit; memor vel quæ facturus fratri esset, vel quæ meruisset à fratre. Sed Ptolemæus non tam amicus dedito, quam hostis factus, seruari eum artissima custodia iubet. Hinc quoque Antiochus opera cuiusdam meretricis adiutus, quam familiarius nouerat, deceptis custodibus elabitur; fugiensque à latronibus interficitur. Seleucus quoque iisdem ferme diebus, amisso regno, equo præcipitatus finitur. Sic fratres, quasi & germanis casibus,

bus,

bus, exules ambo, post regna, scelerum suorum pęnas luerunt.

LIBER XXVIII.

OLympias Pyrrhi Epirotæ regis filia, amisso marito, eodemque germano fratre Alexandro, cum tutelam filiorum ex eo susceptorum Pyrrhi & Ptolemæi, regnique administrationem in se recepisset, ab Ætolis partem Acarnaniæ, quam in portionem belli pater pupillorum acceperat, eripere volentibus, ad regem Macedoniæ Demetrium decurrit; eique habenti vxorem Antiochi regis Syriæ sororem, filiam suam Ptiam in matrimonium tradit: vt auxilium, quod misericordia non poterat, iure cognationis obtineret. Fiunt igitur nuptiæ, quibus & noui matrimonij gratia acquiritur, & veteris offensa contrahitur. Nam prior vxor velut matrimonio pulsa, sponte sua ad fratrem Antiochum discedit; eumque in mariti bellum impellit. Acarnanes quoque diffisi Epirotis, aduersus Ætolos auxilium Romanorum implorantes, obtinuerunt à Romano senatu, vt legati mitterentur, qui denuntiarent Ætolis, præsidia ab vrbibus Acarnaniæ deducerent, paterenturque esse liberos, qui soli quondam aduersus Troianos auctores originis suæ, auxilia Græcis non miserint. Sed Ætoli legationem Romanorum superbe audiuere, Pęnos illis & Gallos à quibus tot bel-

lis

lis occidione cæsi sint, exprobantes, dicentesque, prius illis portas adversus Carthaginienses aperiendas, quas clauserit metus Punici belli, quam in Græciam arma transferenda. Miminisse deinde jubent, qui quibus minentur: aduersus Gallos vrbem eos suam tueri non potuisse, captamque non ferro defendisse, sed auro redemisse: Quam gentem se, aliquanto majore manu Græciam ingressam, non solum nullis externis viribus, sed ne domesticis quidem totis adjutos, uniuersam delesse; sedemque sepulcris eorum præbuisse, quam illi viribus, imperioque suo proposuerant. Contra, Italiam, trepidis ex recenti vrbis suæ incendio Romanis, universam ferme à Gallis occupatam. Prius igitur illis Gallos Italia pellendos, quam minentur Ætolis, priusque sua defendenda. Quos autem homines Romanos esse? nempe pastores, qui latrocinio justis dominis ademptum solum teneant: qui uxores cum propter originis dehonestamenta non invenirent, vi publica rapuerint: qui denique vrbem ipsam parricidio condiderint; murorumque fundamenta fraterno sanguine asperserint. Ætolos autem principes Græciæ semper fuisse, & sicut dignitate, ita & virtute cæteris præstitisse; solos denique esse, qui Macedonas, imperio terrarum florentes, semper contempserint; qui Philippum regem non timuerint; qui Alexandri Magni post Persas, Indosque devictos, cum omnes nomẽ ejus horrerent, edicta spreverint. Monere igitur se

Ro-

Romanos, contenti sint fortuna præsenti, nec provocent arma, quibus & Gallos cæsos, & Macedonas contemptos videant. Sic dimissa legatione Romanorum, ne fortius locuti, quam fecisse viderentur, fines Epiri regni & Acarnaniæ depopulantur. Iam Olympias filijs regna tradiderat; & in locum Pyrrhi fratris defuncti Ptolomæus successerat: qui cum hostibus instructo exercitu obvius processisset, infirmitate correptus, in itinere decedit, Olympias quoque non magno post tempore, gemitu funerum vulnere afflicta, ægrum spiritum trahens, non diu filijs supervixit. Cum ex gente regia sola Nereis virgo, cum Laudamia sorore superesset, Nereis nubit Geloni Siciliæ regis filio: Laudamia autem cum in aram Dianæ confugisset, concursu populi interficitur. Quod facinus dij immortales assiduis cladibus gentis, & prope interitu totius populi vindicaverunt. Nam sterilitatem famemque passi; & intestina discordia vexati, externis ad postremum bellis pene consumpti sunt: Miloque Laudamiæ percussor in furorem versus, nunc ferro, nunc saxo, in summa dentibus laceratis visceribus, duodecima die interijt. His in Epiro gestis, interim in Macedonia Demetrius rex relicto filio Philippo, parvulo admodum, decedit. Cui Antigonus tutor datus, accepta in matrimonium matre pupilli, regem se constitui laborabat. Interjecto deinde tempore, cum seditione minaci Macedonum, clausus in regia teneretur, in publicum

sine

sine satellitibus procedit, proiectoque in vulgus diademate ac purpura, dare hæc eos alteri iubet; qui aut imperare illis nesciat, aut cui parere ipsi sciant, se adhuc inuidiosum illud regnum, non voluptatibus, sed laboribus ac periculis sentire. Commemorat deinde beneficia sua: vt defectionem sociorum vindicauerit; vt Dardanos, Thessalosque exultantes morte Demetrij regis compescuerit; vt denique dignitatem Macedonum non solum defenderit, verum etiam auxerit. Quorum si illos pœniteat, deponere imperium, & reddere illis munus suum; ipsi regem quærant, cui imperent. Cum populus pudore motus, recipere eum regnum iuberet, tamdiu recusauit, quoad seditionis auctores supplicio traderentur. Post hæc bellum Spartanis infert, qui soli Philippi Alexandrique bellis, & imperium Macedonum, & omnibus metuenda arma contempserant. Inter duas nobilissimas gentes bellum summis vtrimque viribus fuit: cum hi pro vetere Macedonum gloria, illi non solum pro illibata libertate, sed etiam pro salute certarent. Victi Lacedæmonij, non ipsi tantum, sed etiam coniuges, liberique magno animo fortunam tulere. Nemo quippe in acie saluti pepercit, nulla amissum coniugem fleuit: filiorum mortem senes laudabant; patribus in acie cæsis filij gratulabantur, suam vicem omnes dolebant, quod non ipsi pro patriæ libertate cecidissent. Patentibus omnes do-

mibus

mibus ſaucios excipiebant, vulnera curabant, laſſos recipiebant. Inter hæc nullus in vrbe ſtrepitus, nulla trepidatio, magiſque omnes publicam quam priuatam fortunam lugebant. Inter hæc Cleomenes rex, poſt multas hoſtium cædes, toto corpore, ſuó pariter & hoſtium cruore madens, ſuperuenit; ingreſſuſque vrbem, non humi conſedit, non cibum aut potum popoſcit, non denique armorum onus depoſuit: ſed acclinis parieti, cum quatuor millia ſola ex pugna ſuperfuiſſe conſpexiſſet, hortatur, vt ſe ad meliora reipublicæ tempora reſeruarent. Tum cum coniuge & liberis in Ægyptum ad Ptolemæum proficiſcitur: à quo honorifice ſuſceptus diu in ſumma dignatione regis vixit. Poſtremo poſt Ptolemæi mortem à filio eius cum omni familia interficitur. Antigonus autem, cæſis occidione Spartanis, fortunam tantæ vrbis miſeratus, à direptione milites prohibuit; veniamque his qui ſuperfuerant dedit, præfatus bellum ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe: cuius fuga omnis ira eius finita ſit: nec minori ſibi gloriæ fore, ſi ab eo ſeruata Lacedæmon, à quo ſolo capta ſit, proderetur. Parcere igitur ſe ſolo vrbis ac tectis, quoniam homines, quibus parceret, non ſuperfuiſſent. Nec multo poſt ipſe decedit, regnumque Philippo pupillo, annos XIV. nato, tradidit.

LI-

LIBER XXIX.

IIsdem ferme temporibus prope universi orbis imperia nova regum successione mutata sunt. Nam & in Macedonia Philippus, mortuo Antigono tutore, eodemque vitrico, annorum quatuordecim, regnum suscepit, & in Asia interfecto Seleuco, impubes adhuc rex Antiochus constitutus est: Cappadocię quoque regnum Ariarathi puero admodum pater ipse tradiderat: Ægyptum, patre ac matre interfectis, occupaverat Ptolemæus, cui ex facinoris crimine, cognomentum Philopator fuit. Sed & Spartani in locum Cleomenis suffecerunt Lycurgum. Et ne qua temporibus mutatio deesset, apud Carthaginienses quoque ætate immatura dux Annibal constituitur, non penuria seniorum, sed odio Romanorum, quo imbutum eum à pueritia sciebant. Fatale non tam Romanis, quam ipsi Africæ malum. His regibus pueris, etsi nulli senioris ætatis rectores erant, tamen in suorum quisque majorum vestigia intentis, magna indoles virtutis enituit. Solus Ptolemæus sicut scelestus in occupando regno, ita & segnis in administrando fuit. Philippum Dardani, cæterique omnes finitimi populi, quibus velut immortale odium cum Macedonum regibus erat, contemptu ætatis assidue lacessebant. Contra ille summotis hostibus, non contentus sua defendisse, vltro

etiam

etiam Ætolis bellum inferre gestiebat. Quæ agitantem illum Demetrius rex Illyriorum, nuper à Paulo Romano consule victus, supplicibus precibus aggreditur, injuriam Romanorum querens, qui non contenti Italiæ terminis, imperium spe improba totius orbis amplexi, bellum cum omnibus regibus gerant: sic illos Siciliæ, sic Sardiniæ, Hispaniæque, sic denique totius Africæ imperium affectantes, bellum cum Pœnis, & Annibale suscepisse; sibi quoque non aliam ob caussam, quam quod Italiæ finitimus videbatur, bellum illatum: quasi nefas esset, aliquem regem juxta imperii eorũ terminos esse: sed & ipsi cavendum esse exemplum, cujus quanto promptius nobiliusque sit regnum, tanto sit Romanos acriores hostes habiturus. Super hæc cedere se illi regno, quod Romani occupaverint, profitetur gratius habiturus, si in possessione imperii sui socium potius, quam hostes videret. Hujuscemodi oratione impulit Philippum, ut omissis Ætolis bellum Romanis inferret, minus negotii existimantem, quod jam victos ab Annibale apud Thrasimenum lacum audierat. Itaque ne eodem tempore multis bellis detineretur, pacem cum Ætolis facit, non quasi alio bellum translaturus, sed ut Græciæ quieti consulturus, quam nunquam in majori periculo fuisse affirmabat. Si quidem consurgentibus ab occidente novis Pœnorum & Romanorum imperiis, quibus vna hæc à Græcia atq; Asia sit mora, dum inter se bello discrimen impe-

rii faciunt: cæterum statim victoribus transitum in Orientem fore. Videre se itaque ait consurgentem in Italia nubem illam, trucis & cruenti belli; videre tonantem ac fulminantem ab occasu procellam, quam in quascunque terrarum partes victoriæ tempestas detulerit, magno cruoris imbre omnia fœdaturam. Frequenter Græciam ingentes motus passam, nunc Persarum, nunc Gallorum, nunc Macedonum bellis, sed omnia illa levia fuisse existimaturos, si ea quæ nunc in Italia concurrat manus, extra terrā illam se effuderit. Cernere se quam cruenta & sanguinaria inter se bella, vtrique populi, & viribus copiarum, & ducum artibus gerant: quæ rabies finiri solo partis alterius interitu, sine ruina finitimorum non possit. Feros igitur animos victorum minus quidem Macedoniæ, quam Græciæ timendos, quia & remotior, & in vindictam sui robustior sit: scire tamen se eos, qui tantis viribus concurrant, non contentos hoc fine victoriæ fore, metuendumque sibi quoque certamen eorum, qui superiores extiterint. Hoc prætextu finito cum Ætolis bello, nihil aliud quam Pœnorum Romanorumque bella respiciens, singulorum vires perpendebat. Sed nec Romani, tametsi Pœni, & Annibal in cervicibus erant, soluti metu Macedonico videbantur; quippe terrebat eos & vetus Macedonum devicti Orientis gloria, & Philippus studio Alexandri æmulationis incensus, quem promptum in bella indu-
strium-

ſtriumque cognouerant. Igitur Philippus cũ iterato prœlio victos à Pœnis Romanos didiciſſet, aperte hoſtem ſe his profeſſus, naves, quibus in Italiam exercitum traijceret, fabricare cœpit. Legatum deinde ad Annibalem, jungendæ ſocietatis gratia, cum epiſtolis mittit, qui comprehenſus, & ad ſenatum perductus, incolumis dimiſſus eſt, non in honorem regis, ſed ne dubius adhuc, indubitatus hoſtis redderetur. Poſtea vero cum Romanis nunciatum eſſet, in Italiam Philippum copias trajecturum, Lævinum prætorem cum inſtructis navibus ad prohibendũ tranſitum mittunt. Qui cum in Græciam trajeciſſet, multis promiſſis impellit Ætolos bellum adverſus Philippum ſuſcipere. Philippus quoque Achæos in Romanorum bella ſolicitat. Interea & Dardani Macedoniæ fines vaſtare cœperunt: abductiſque 20. millibus captivorum, Philippum à Romano bello ad tuendum regnum revocaverunt. Dũ hæc aguntur, Lævinus Prætor juncta cum Attalo rege ſocietate, Græciam populatur. Quibus cladibus perculſæ civitates, auxilium petentes, Philippum legationibus fatigant; nec non & Illyriorum reges lateri ejus hærentes aſſiduis precibus promiſſa exigebant. Super hæc vaſtati Macedones, ultionem flagitabant. Quibus tot tantiſque rebus obſeſſus, cui rei primum occurreret, ambigebat: omnibus tamen propediem auxilia ſe miſſurum pollicetur, non quia facere poſſet, quæ promittebat, ſed ut ſpe impletos, in ſo-

cietatis jure retineret. Primam tamen illi expeditio adversus Dardanos fuit: qui absentiam ejus aucupantes, majore belli mole Macedoniæ imminebant. Cum Romanis quoque pacem facit, contentus interim bellum Macedonicum distulisse: Philopœmeni Achæorum duci, quem ad Romanos sociorum animos solicitare didicerat, insidias prætendit. Quibus ille cognitis, vitatisque, discedere ab eo Achæos auctoritate sua coegit.

LIBER XXX.

PHilippo in Macedonia magnis rebus intento, in Ægypto Ptolemæi diuersi mores erant. Quippe regno parricidio parto, & ad necem utriusque parentis, cæde etiam fratris adjuncta, velut rebus feliciter gestis, luxuriæ se tradiderat; regisque mores omnis sequuta regia erat. Itaque non amici tantum, præfectique, verum etiam omnis exercitus depositis militiæ studiis, otio ac desidia corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis Antiochus rex Syriæ, veteri inter se regnorum odio stimulante, repentino bello multas urbes ejus oppressit, ipsamque Ægyptum aggreditur. Trepidare igitur Ptolemæus; legationibus missis, quoad vires pararet, morari Antiochum. Magno deinde in Græcia exercitu conducto, secundum prælium facit; spoliasſetque regno Antiochum, si fortunam virtute juvisset. Sed contentus recuperatione urbium, quas amiserat, facta pace,

avide

avide materiam quietis arripuit; revolutusque in luxuriam, occisa Eurydice uxore, eademque sorore sua, Agathocliæ meretricis illecebris capitur. Atque ita omnem magnitudinem nominis, ac majestatis oblitus, noctes in stupris, dies in convivijs consumit. Adduntur INSTRVMENTA luxuriæ, tympana & crepundia: nec jam spectator rex, sed magister nequitiæ nervorum oblectamenta modulatur. Hæc primo laborantis regiæ tacitæ pestes, & occultæ fuere. Deinde crescente licentia, jam nec parietibus regiæ domus contineri meretricis audacia potest: quam proterviorem, sociata cum Agathocle fratre, ambitiosæ pulchritudinis scorto, quotidiana regis stupra faciebant. Accedebat & mater Oenanthe, quæ geminæ sobolis illecebris deuinctum regem tenebat. Itaque non contentæ rege, jam etiam regnum possident; iam in publico visuntur, jam salutantur, iam comitantur. Agathocles regis lateri junctus, civitatem regebat; tribunatus, præfecturas, & ducatus mulieres ordinabant, nec quisquam in regno suo minus quam ipse rex poterat: cum interim, relicto quinquenni ex Eurydice sorore filio, moritur: sed mors eius, dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, & imperium, inita cũ perditissimis, societate, occupare conantur, diu occultata fuit. Re tamen cognita, concursu multitudinis & Agathocles occiditur, & mulieres in ultionẽ Eurydices patibulis suffiguntur. Morte regis, supplicio meretricũ ve-

lut expiata regni infamia, legatos Alexandrini ad Romanos misere, orantes, vt tutelam pupili susciperent, tuerenturque regnum Ægypti, quod iam Philippum & Antiochum, facta inter se pactione divisisse dicebant. Grata legatio Romanis fuit, causam belli adversus Philippum quærentibus, qui insidiatus eis temporibus Punici belli fuerat. Huc accedebat, quod Pœnis & Annibale superato, nullius magis arma metuebant, reputantibus quantum motum Pyrrhus parva manu Macedonum in Italia fecisset, quantasque res Macedones in Oriente gessissent. Mittuntur itaque legati, qui Antiocho & Philippo denuntient, regno Ægypti abstineant. Mittitur & M. Lepidus in Ægyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli administret. Dum hæc aguntur, interim legationes Attali regis, & Rhodiorum, injurias Philippi querentes Romam venerunt. Quæ res omnem cunctationem Macedonici belli senatui exemit. Statim igitur titulo ferendi sociis auxilii, bellum adversus Philippum decernitur, legionesque cum consule in Macedoniam mittuntur. Nec multo post tempore, tota Græcia fiducia Romanorum, adversus Philippum, spe pristinæ libertatis erecta, bellum ei intulit: Atque ita cum Rex undique urgeretur, pacem petere compellitur. Deinde cum expositæ conditiones pacis à Romanis essent, repetere sua & Attalus, & Rhodii, & Achæi, & Ætoli cœpere. Contra Philippus adduci se posse, vt Romanis pareat,

reat, concedebat; cæterum indignum esse, Græcos à Philippo & Alexandro majoribus suis victos, & sub jugum Macedonici imperii subactos, veluti victores leges pacis sibi dicere, quibus prius sit servitutis ratio reddenda quam libertas vindicanda. Ad postremum tamen petente eo, induciæ duorum mensium datæ, ut pax quæ in Macedonia nõ conveniebat, Romæ à senatu peteretur. Eodem anno inter insulas Theramenem & Therasiam, medio utriusque ripæ & maris spatio, terræmotus fuit. In quo, cum admiratione navigantium, repente ex profundo cum calidis aquis insula emersit. In Asia quoque eadem die idem motus terræ Rhodum, multasque alias civitates gravi ruinarũ labe concussit; quasdam solidas absorbuit. Quò prodigio territis omnibus, vates cecinere, oriens Romanorum imperium, vetus Græcorum ac Macedonum voraturum. Interim à senatu repudiata pace, Philippus in societatem belli Nabin tyrannum solicitat. Atque ita, cum in aciem exercitum instructis è diuerso hostibus produxisset, hortari suos cępit, referendo Persas, Bactros Indosq; & omnem Asiam, Orientis finem, à Macedonibus perdomitam, tantoque fortius hoc bellum quam illis sustinendum, quanto sit libertas imperio carior. Sed & Flaminius Romanus consul relatione rerum recentissime gestarum, suos stimulabat in pręlium, ostendendo hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam, & Hispaniam Romana virtute

 per-

perdomitas: nec Annibalem quidem Alexādro Magno postponendum: quo Italia pulso, Africam ipsam tertiam partem mundi superaverint. Sed nec Macedonas veteri fama, sed præsentibus viribus æstimandos: quia non cum Alexandro Magno quem invictum audierant, nec cum exercitu ejus qui totum Orientem devicerat, bellum gerant; sed cum Philippo puero immaturæ ætatis, qui regni terminos adversus finitimos ægre defendat, & cum his Macedonibus qui non ita pridem prædæ Dardanis fuerunt. Illos majorum decora, se suorum militum commemorare. Non enim alio exercitu Annibalem & Pęnos, & totum ferme Occidentem, sed his ipsis, quos in acie habeat militibus subactos. His adhortationibus utrimque concitari milites, prælio concurrunt, alteri Orientis, alteri Occidentis imperio gloriantes; ferentesque in bellum, alii majorum suorum antiquam & obsoletam gloriā, alii virentem recentibus experimentis virtutis florem. Sed Macedonas Romana fortuna vicit. Fractus itaque bello Philippus, pace à Flaminio consule petita, nomen quidem regium retinuit; sed omnibus Græciæ urbibus, velut regni membris extra terminos antiquæ possessionis amissis, solam Macedoniam retinuit. Offensi tamen Ætoli, quod non ex arbitrio eorum Macedonia quoque adempta regi, & data sibi in præmium belli esset, legatos ad Antiochum mittunt, qui eum adulatione magnitudinis in

Ro-

Romana bella, spe societatis vniuersæ Græciæ, impellerent.

LIBER XXXI.

MOrtuo Ptolemæo Philopatore rege, Ægypti, contemplataque paruuli filij eius ætate, qui in spem regni relictus, præda etiam domesticis erat, Antiochus rex Syriæ occupare Ægyptum statuit. Itaque Phœnicem, cæterasque Syriæ quidem, sed iuris Ægypti ciuitates cum inuasisset, legatos ad eum senatus mittit, qui denuntiarent ei, abstineret regno pupilli, postremis patris precibus fidei suæ traditi. Quibus spretis interiecto tempore alia legatio superuenit, quæ omissa pupilli persona, ciuitates, iure belli factas populi Romani, in integrum restitui iubebat. Abnuenti bellum denuntiatum: quod ille, facile susceptum infeliciter gessit. Eodem tempore & Nabis tyrannus multas Græciæ ciuitates occupauerat. Igitur senatus, ne vno tempore duplici bello Romanæ vires detinerentur, scripsit Flaminino, si ei videatur, sicuti Macedoniam à Philippo, ita Græciam à Nabide liberet. Ob quam causam imperium ei prorogatum est. Terribile quippe Antiochi bellum Annibalis nomen faciebat, quem æmuli eius occultis mandatis, cum Antiocho inisse societatem apud Romanos criminabantur: negantes eum æquo ani-

mo sub legibus viuere, assuetum imperio, & immoderata licentia militari semperque tædio quietis vrbanæ, nouas belli causas circumspicere: quæ etsi falsa nuntiata fuissent, apud timentes tamen, pro veris habebantur. Denique senatus metu percussus, ad speculandos actus Annibalis, legatum in Africam Cneum Seruilium mittit: eique tacitis mandatis præcipit, si posset, eum per æmulos eius interficeret, metuque inuisi nominis, tandem, populum Romanum liberaret. Sed res Annibalem non diu latuit, virum ad prospicienda cauendaque pericula peritum; nec minus in secundis aduersa, quam in aduersis secunda cogitantem. Igitur cum tota die in oculis principum, legatique Romani, in foro Carthaginiensium obuersatus in supremum fuisset, appropinquante vespere, equum conscendit, & rus vrbanum, quod propter littus maris habebat, ignaris seruis, iussisque ad portam reuertentem opperiri, contendit: Habebat ibi naues cum remigibus occulto sinu littoris absconditas: Erat & grandis pecunia, in eo agro præparata, vt cum res exegisset, nec facultas fugam, nec inopia, moraretur. Lecta igitur seruorum iuuentute, quorum copiam Italicorum numerus augebat, nauem conscendit, cursumque ad Antiochum dirigit. Postera die ciuitas principem suum, ac tum temporis consulem, in foro expectabat. Quem vt profe-

ctum

ctum nuntiatum est, non aliter quam si vrbs capta esset, omnes trepidauere, exitiosamque sibi fugam eius ominati sunt. Legatus vero Romanus, quasi bellum iam illatum Italiæ ab Annibale esset, tacitus Romam regreditur, trepidumque nuntium refert. Interim in Græcia Flamininus, iuncta cum ciuitatibus societate, Nabidem tyrannum duobus continuis prœlijs subegit, & grauiter fractum, velut exsanguem in regno reliquit. Sed libertate Græciæ restituta, eductisque ab vrbibus præsidijs, cum Romanus exercitus in Italiam reportatus esset, velut vacua rursus possessione solicitatus, multas ciuitates repentino bello inuasit. Quibus rebus exterriti Achæi, ne vicinum malum etiam ad se serperet, bellum aduersus Nabidem decernunt, ducemque prætorem suum Philopœmenem, insignis industriæ virum, constituunt: cuius in eo bello tanta virtus enituit, vt opinione omnium Flaminino Romano imperatori compararetur. Eodem tempore Annibal cum ad Antiochum peruenisset, velut deorum munus excipitur: tantusque eius aduentu ardor animis regis accessit, vt non tam de bello, quam de præmijs victoriæ cogitaret. Sed Annibal, cui nota Romana virtus erat, negabat opprimi Romanos nisi in Italia posse. Adhoc sibi centum naues, & decem millia peditum, & mille equites poscebat: promittens hac manu non minus bellum, quam gesserit, Italiæ restauratu-

rum, & in Asiam regi sedenti, aut victoriam de Romanis, aut æquas pacis conditiones relaturum: quippe & Hispanis bello flagrantibus ducem tantum deesse; & Italiam notiorem sibi nunc, quam pridem fuisse; sed nec Carthaginem quieturam, sociamque se ei sine mora præbituram. Cum regi consilia placuissent, mittitur Carthaginem vnus ex comitibus Annibalis, qui in bellum cupidos hortetur, Annibalemque cum copijs affuturum nuntiet; nihil, dicat partibus, nisi animos Carthaginiensium deesse; Asiam & vires belli, & sumptum præbituram. Hæc cum relata Carthaginem essent, nuntius ipse ab inimicis Annibalis comprehenditur, & perductus in senatum cum interrogaretur, ad quem missus esset, Punico ingenio respondit se ad vniuersum senatum missum: Nec enim hoc opus singulorum, sed vniuersorum esse. Dum multis diebus deliberant, an eum Romam ad purgandam publicam conscientiam mittant, tacitus conscensa naue ad Annibalem reuertitur: quo cognito, Carthaginienses vltro rem Romam per legatum deferunt. Romani quoque ad Antiochum legatos misere, qui sub specie legationis & regis apparatum specularentur, & Annibalem aut Romanis mitigarent, aut assiduo colloquio suspectum inuisumque regi redderent. Itaque legati cum Ephesi conuenissent ad Antiochum, mandata ei senatus tradunt. Dum respon-

ponsum exspectant, omnibus diebus assidui circa Annibalem fuere, dicentes: timide eum à patria recessisse, cum pacem Romani non tam cum republica eius, quam cum eo factam, summa fide custodiant; nec bella cum Romanorum magis odio, quam patriæ amore gessisse, cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur: has enim publicas inter populos, non priuatas inter duces, bellandi caussas esse: inde res gestas eius laudare: Quorum sermone lætus, sæpius, cupidiusque cum legatis colloquebatur, ignarus, quod familiaritate Romana, odium sibi apud regem crearet. Quippe Antiochus tam assiduo colloquio reconciliatam eius cum Romanis gratiam existimans, nihil ad eum, sicuti solebat, referre, expertemque totius consilij, veluti hostem proditoremque suum odisse cœpit. Quæ res tantum apparatum belli, cessante imperatoria arte corrupit. Senatus mandata fuerant, vt contentus terminis Asiæ esset, ne ipsis ingrediendi Asiam necessitatem imponeret: Quibus spretis, non accipiendum bellum statuit, sed inferendum. Dicitur cum frequenter de bello consilium habuisset, remoto Annibale, tandem eum vocari iussisse, non vt ex sententia eius aliquid ageret, sed ne per omnia eum spreuisse videretur: omnibusque perrogatis, postremum interrogasse. Quo ille animaduerso, intelligere se professus est, non quia egeat consilio, sed ad supplendum nume-

numerum ſententiarum ſe vocatum; tamen & odio Romanorum, & amore regis apud quem ſolum tutum ſibi exilium relictum ſit, ſe viam gerendi belli ediſſerturum. Veniam deinde libertati præfatus, nihil ſe aut conſiliorum, aut cœptorum præſentium probare ait, neque ſedem belli Græciam ſibi placere, cum Italia vberior materia ſit: quippe Romanos vinci non niſi armis ſuis poſſe, nec Italiam aliter, quam Italicis viribus ſubigi: ſiquidem diuerſum cæteris mortalibus eſſe illud & hominum & belli genus. Alijs bellis plurimum momenti habere, priorem aliquam cepiſſe occaſionem loci, temporiſque, agros diripuiſſe, vrbes aliquas expugnaſſe; cum Romano ſeu occupaueris prior aliqua, ſeu viceris, tum etiam cum victo & iacente luctandum eſſe. Quamobrem, ſi quis eos in Italia laceſſat, ſuis eos opibus, ſuis viribus, ſuis armis poſſe vincere, ſicut ipſe fecerit: Sin vero quis illis Italia velut fonte virium ceſſerit, perinde falli, ac ſi quis amnes non ab ipſis fontium primordijs deriuare, ſed concretis iam aquarum molibus auertere vel exſiccare velit. Hæc & ſecreto ſe cenſuiſse, vltroque miniſterium conſilij ſui obtuliſse; & nunc præſentibus amicis ideo repetiſse, vt ſcirent omnes rationem cum Romanis gerendi belli, eoſque foris inuictos, domi fragiles eſse. Nam prius illos vrbe quam imperio, prius Italia quam prouincijs exui poſse: quippe & à Gallis captos, & à ſe prope deletos eſse,

neque

neque se vnquam victum prius, quam terris eorum cesserit. Reuerso Carthaginem, statim cum loco fortunam belli mutatam. Huic sententiæ obtrectatores amici regis erant: non vtilitatem rei cogitantes, sed verentes, ne probato consilio eius, primum apud regem locum gratiæ occuparet. Et Antiocho non tam consilium, quam autor displicebat, ne gloria victoriæ Annibalis, non sua esset. Omnia igitur varijs assentationum adulationibus corrumpebantur: nihil consilio vel ratione agebatur. Rex ipse per hyemem in luxuriam lapsus, nouis quotidie nuptijs deditus erat. Contra Acilius Romanus consul, qui ad hoc bellum missus erat, copias; arma, cæteraque bello necessaria, summa industria parabat: ciuitates socias confirmabat, dubias illiciebat: nec alius exitus belli, quam apparatus vtriusque partis fuit. Itaque prima belli congressione, cum cedentes suos rex cerneret, non laborantibus auxilium tulit; sed fugientibus se ducem præbuit, castraque ditia victoribus reliquit. Deinde cum in Asiam, præda Romanis occupatis, fugiendo peruenisset, pœnitere neglecti consilij cœpit; reuocatoque in amicitiam Annibale, omnia ex sententia eius agere. Interim nuntiatur Æmilium ducem cum octoginta rostratis nauibus, in bellum nauale à senatu missum, aduentare: quæ res illi spem restituendæ fortunæ dedit. Itaque priusquam ciuitates ad hostes deficerent, decernere nauali prœlio statuit,

tuit, ſperans cladem in Græcia acceptam, noua poſse victoria aboleri. Tradita igitur Annibali claſse prœlium committitur: ſed nec Aſiani milites Romanis, neque naues eorum pares roſtratis nauibus fuere; minor tamen clades ducis ſollertia fuit. Romam nondum opinio victoriæ venerat, & idcirco in con ſulibus creandis ſuſpenſa ciuitas erat. Sed aduerſus Annibalem ducem quis melior quam Africani frater crearetur, cum vincere Pœnos opus Scipionum eſset? Creatur igitur Conſul, Lucius Scipio: eique datur legatus frater Africanus, vt intelligeret Antiochus, non maiorem fiduciam ſe in Annibale victo, quam Romanos in victore Scipione habere. Traijcientibus in Aſiam Scipionibus exercitum, iam vtrobique profligatum bellum nuntiatum eſt, victumque Antiochum terreſtri, Annibalem nauali bello inuenerunt. Primo igitur aduentu eorum, legatos pacem petentes ad eos Antiochus mittit, peculiare donum Africano ferentes ipſius filium, quem rex paruo nauigio traijcientem ceperat. Sed Africanus priuata beneficia à rebus publicis ſecreta eſse dixit, aliaque eſse patris officia, alia patriæ iura, quæ non liberis tantum, verumetiam vitæ ipſi præponantur: proinde gratum ſe munus accipere, priuatoque impendio munificentiæ regis reſponſurum. Quod ad bellum pacemque pertineat, nihil neque gratiæ dari; neque de iure patriæ decidi poſse, reſpondit. Nam neque de redimendo

mendo filio vnquam tractauit, nec senatum de eo agere permisit, sed vt dignum maiestate eius erat, armis se recepturum filium dixerat. Post hæc leges pacis dicuntur, vt Asia Romanis cederet; contentus Syriæ regno esset; naues vniuersas, captiuos & transfugas traderet; sumptumque omnem belli Romanis restitueret. Quæ cum nuntiata Antiocho essent, nondum ita victum se esse respondit, vt spoliari se regno pateretur, bellique ea irritamenta, non pacis blandimenta esse. Igitur cum ab vtrisque bellum pararetur, ingressique Asiam Romani Ilion venissent, mutua gratulatio [Iliensium ac Romanorum fuit :] Iliensibus Æneam, cæterosque cum eo duces à se profectos, Romanis se ab his procreatos referentibus: Tantaque lætitia omnium fuit, quanta esset post longum tempus inter parentes & liberos solet. Iuuabat Ilienses nepotes suos, Occidente & Africa domita, Asiam vt auitum regnum vindicare, optabilem Troiæ ruinam fuisse dicentes, vt tam feliciter renasceretur. Contra Romanos auitos lares, & incunabula maiorum, templaqua ac deorum simulacra, inexplebile desiderium videndi tenebat. Profectis ab Ilio Romanis, Eumenes rex cum auxilijs occurrit: nec multo post prœlium cum Antiocho commissum. Cum in dexteriore cornu pulsa legio Romana, maiore dedecore, quam periculo ad castra fugeret, M. Æmilius tribunus militum ad tutelam castrorum relictus,

ctus, armare se milites suos, & extra vallum progredi iubet, strictisque gladijs fugientibus minari, morituros dicens, nisi in prœlium reuertantur, infestioraque sua, quam hostium castra inuenturos. Attonita tam ambiguo periculo legio, comitantibus commilitonibus, qui fugere eos prohibuerant, in prœlium reuertitur, magnaque cæde edita, initium victoriæ fuit. Cæsa hostium quinquaginta millia, capta XI. Antiocho pacem petenti, nihil ad superiores conditiones additum, Africano prædicante, neque Romanis, si vincantur, animos minui; neque si vincant, secundis rebus insolescere. Captas ciuitates inter socios diuisere Romani, aptiorem gloriam, quam possessiones voluptarias iudicantes. Quippe victoriæ gloriam Romano nomini vindicandam, opum luxuriam socijs relinquendam.

LIBER XXXII.

ÆToli qui Antiochum in bella Romana impulerant, victo eodem, soli aduersus Romanos & viribus impares, & omni auxilio destituti remanserunt. Nec multo post victi, libertatem, quam illibatam aduersus dominationem Atheniensium & Spartanorum, inter tot Græciæ ciuitates, soli retinuerant, amiserunt. Quæ conditio tanto amarior illis, quanto serior fuit, reputantibus tempora illa, quibus tantis

tantis Persarum opibus, domesticis viribus restiterant, quibus Gallorum violentiam, Asiæ Italiæque terribilem, Delphico bello fregerant. Quæ gloriosa recordatio, maius desiderium libertatis augebat. Dum hæc aguntur, medio tempore inter Messenios & Achæos de principatu primo dissensio, mox bellum ortum est. In eo nobilis Achæorum Philopœmenes imperator capitur: non quia pugnando vitæ pepercerit, sed dum suos in prœlium reuocat, in transitu fossæ equo præcipitatus, à multitudine hostium oppressus est. Quem iacentem Messenij seu metu virtutis, vel verecundia dignitatis, interficere ausi non fuerunt. Itaque velut in illo omne bellum confecissent, captiuum per vniuersam ciuitatem, in modum triumphi circumduxerunt, effuso obuiam populo, ac si suus, non hostium imperator aduentaret: nec victorem Achæi auidius vidissent, quam victum hostes viderunt. Igitur eundem in theatrum duci iusserunt, vt omnes contuerentur, quem potuisse capi incredibile singulis videbatur. Inde in carcerem ducto, verecundia magnitudinis eius, venenum dederunt: quod ille lætus, ac si vicisset, accepit, quæsito prius, an Ligortas præfectus Achæorum, quem secundum à se esse scientia rei militaris sciebat, incolumis effugisset. Quem vt accepit euasisse, non in totum dicens consultum male Achæis, exspirauit. Nec multo post reparato bello, Messenij vincuntur, pœnasque inter-

interfecti Philopęmenis pependerunt. Interea in Syria rex Antiochus cum graui tributo pacis à Romanis victus oneratusque esset, seu inopia pecuniæ compulsus, seu auaritia solicitatus, qua sperabat se, sub specie tributariæ necessitatis, excusatius sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte templum Didymæi Iouis aggreditur. Qua re prodita concursu incolarum, cum omni militia interficitur. Romæ cum multæ Græciæ ciuitates, questum de iniurijs Philippi regis Macedonum venisent, & disceptatio in senatu inter Demetrium Philippi filium, quem pater ad satisfaciendum senatui miserat, & legatos ciuitatum esset: turba querelarum confusus adolescens repente obticuit. Tunc senatus verecundia eius motus, quæ probata etiam antea, cum obses Romæ esset, omnibus fuerat, causam illi donauit: atque ita modestia sua Demetrius veniam patri, non iure defensionis, sed patrocinio pudoris obtinuit, quod ipsum decreto senatus significatum est: vt appareret non tam absolutum regem quam donatum filio patrem. Quæ res Demetrio non gratiam legationis, sed odium obtrectationis comparauit. Nam apud fratrem Perseum æmulatio illi inuidiam contraxit; & apud patrem nota absolutionis causa offensæ fuit, indignante Philippo, plus momenti apud senatum personam filij, quam auctoritatem patris, ac dignitatem regię maiestatis habuisse. Igitur Perseus

per-

perſpecta patris ægritudine, quotidie abſentem Demetrium apud eum criminari, & primo inuiſum, poſt etiam ſuſpectum reddere; nunc amicitiam Romanorum, nunc proditionem ei patris obiectare. Ad poſtremum, inſidias ſibi ab eo paratas confingit: ad cuius rei probationem immittit indices, teſtes ſubornat, & facinus quod obijcit admittit. Quibus rebus compulſo ad parricidium patre, funeſtam omnem regiam facit. Occiſo Demetrio, ſublatoque æmulo, non negligentior tantum Perſeus in patrem, verum etiam contumacior erat; nec heredem regni, ſed regem ſe gerebat. His rebus offenſus Philippus, impatientius in dies mortem Demetrij dolebat, tunc & inſidijs circumuentum ſuſpicari, teſtes indiceſque torquere. Atque ita cognita fraude, non minus ſcelere Perſei quam innoxia Demetrij morte cruciabatur, peregiſſetque vltionem, niſi morte præuentus fuiſſet. Nam breui poſt tempore, morbo ex ęgritudine animi contracto, deceſſit, relicto magno belli apparatu aduerſus Romanos: quo poſtea Perſeus vſus eſt: nam & Gallos Scordiſcos ad belli ſocietatem perpulerat: feciſſetque Romanis graue bellum, niſi deceſſiſſet. Namque Galli bello aduerſus Delphos infeliciter geſto, in quo maiorem vim numinis, quam hoſtium ſenſerant, amiſſo Brenno duce, pars in Aſiam, pars in Thraciam extorres fugerant. Inde per eadem veſtigia, qua venerant, antiquam patriam repetiuere.
Ex

Ex his manus quædam in confluente Danubij & Sabi consedit, Scordiscosque se appellari voluit. Tectosagi autem cum in antiquam patriam Tolosanam venissent, comprehensique pestifera lue essent, non prius sanitatem reciperauere, quam aruspicum responsis moniti, aurum argentumque bellis sacrilegijsque quæsitum, in Tolosensem lacum mergerent. Quod omne magno post tempore Cæpio Romanus consul abstulit. Fuere autem argenti pondo centum decem millia; auri pondo quinquies decies centum millia. Quod sacrilegium causa excidij Cæpioni exercituique eius postea fuit. Romanos quoque Cimbrici belli tumultus, velut vltor sacræ pecuniæ insequutus est. Ex gente Tectosagorum non mediocris populus prædæ dulcedine Illyricum repetiuit, spoliatisque Istris, in Pannonia consedit. Istrorum gentem fama est originem à Colchis ducere, missos ab Æta rege ad Argonautas, raptoresque filiæ persequendos: qui vt à Ponto intrauerunt Istrum, alueo Sabi fluminis penitus inuecti, vestigia Argonautarum insequentes, naues suas humeris per iuga montium, vsque ad littus Adriatici maris transtulerunt, cognito quod Argonautæ idem propter magnitudinem nauis priores fecissent: quos vt auectos Colchi non reperiunt, siue metu regis, siue tædio longæ nauigationis; iuxta Aquileiam consedere; Istrique ex vocabulo amnis,

nis, quo à mari concesserant, appellati. Daci quoque suboles Getarum sunt, qui, cum, Orole rege, aduersus Bastarnas male pugnassent, ad vltionem segnitiæ, capturi somnum, capita loco pedum ponere iussu regis cogebantur, ministeriaque vxoribus, quæ ipsis antea fieri solebant, facere. Neque hæc ante mutata sunt, quam ignominiam bello acceptam virtute delerent. Igitur Perseus, cum imperio Philippi patris successisset, omnes hás gentes aduersus Romanos in societatem belli solicitabat. Interim inter Prusiam regem, ad quem Annibal post pacem Antiocho à Romanis datam, profugerat, & Eumenem, bellum ortum est, quod Prusias Annibalis fiducia rupto fœdere, prior intulit. Namque Annibal, cum ab Antiocho Romani inter cæteras conditiones pacis, deditionem eius deposcerent, admonitus à rege, in fugam versus, Cretam defertur: Ibi cum diu quietam vitam egisset, inuidiosumque se propter nimias opes videret, amphoras plumbo repletas in templo Dianæ, quasi fortunæ suæ præsidia deponit: atque ideo nihil de illo solicita ciuitate, quoniam velut pignus opes eius tenebat, ad Prusiam contendit, auro suo in statuis, quas secum portabat, infuso, ne conspectæ opes vitæ nocerent. Dein cum Prusias terrestri bello ab Eumene victus esset, & prælium in mare transtulisset, Annibal nouo commento auctor victoriæ fuit. Quippe

pe

pe omne ſerpentium genus in fictiles lagenas conijci iuſſit, medioque prœlio in naues hoſtium mittit. Id primum Ponticis ridiculum viſum, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. Sed vbi ſerpentibus repleri naues cępere, ancipiti periculo circumuenti, hoſti victoriam ceſsere. Quæ vbi Romam nuntiata ſunt, miſſi à ſenatu legati ſunt, qui vtrumque regem in pacem cogerent, Annibalemque depoſcerent. Sed Annibal re cognita, ſumpto veneno, legationem morte præuenit. Inſignis hic annus trium toto orbe maximorum imperatorum mortibus fuit, Annibalis, & Philopęmenis, & Scipionis Africani. Ex quibus conſtat Annibalem, nec tum cum Romano tonantem bello Italia contremuit, nec cum reuerſus Carthaginem ſummum imperium tenuit, accubantem cęnaſſe, aut plus quam ſextario vini indulſiſſe; pudicitiamque eum tantam inter tot captiuas habuiſſe, vt in Africa natum quiuis negaret. Moderationis certe eius fuit, vt cum diuerſarum gentium exercitus rexerit, neque inſidijs ſuorum militum ſit petitus vnquam, neque fraude proditus, cum vtrumque hoſtes ſæpe tentaſſent.

LIBER XXXIII.

MInore quidem rerum motu Romani Macedonicum, quam Punicum bellum geſſerunt, ſed tanto clarius, quanto

quanto nobilitate Macedones Pœnos antecesserunt. Quippe cum gloria Orientis domiti, tum & auxilijs omnium regum iuuabantur. Itaque Romani & legiones plures numero conscripserunt; & auxilia à Masinissa rege Numidarum, cæterisque socijs omnibus acciuerunt, & Eumeni regi Bithyniæ denuntiatum, vt bellum summis viribus iuuaret. Perseo, præter Macedonicum inuictæ opinionis exercitum, decennis belli sumptus, à patre paratus in thesauris & horreis erat: quibus rebus inflatus, oblitus fortunæ paternæ, veterem Alexandri gloriam considerare suos iubebat. Prima equitum congressio fuit, qua victor Perseus suspensam omnium expectationem in fauorem sui traxit: misit tamen legatos ad consulem, qui pacem peterent, quam patri suo Romani etiam victo dedissent, impensas belli lege victi suscepturus. Sed consul Sulpitius non minus graues quam victo leges dixit. Dum hæc aguntur, metu tam periculosi belli, Romani Æmilium Paulum consulem creant, eique extra ordinem Macedonicum bellum decernunt: qui cum ad exercitum venisset, non magnam moram pugnæ fecit. Pridie quam prœlium consereretur, luna nocte defecit: triste id ostentum Perseo omnibus præsagientibus, finemque Macedonici regni portendi vaticinantibus. In ea pugna M. Cato, Catonis oratoris filius, dum inter confertissimos hostes insigniter

dimicat; equo delapsus, pedestre prœlium aggreditur. Nam cadentem manipulus hostium cum horrido clamore, veluti iacentem obtruncaturus circumsteterat; at ille citius corpore collecto, magnas strages edidit. Quum ad vnum opprimendum vndique hostes conuolarent, dum procerum quendam petit, gladius ei è manu elapsus, in mediam cohortem hostium decidit: ad quem reciperandum vmbone se protegens, inspectante vtroque exercitu, inter mucrones se hostium immersit; recollectoque gladio, multis vulneribus exceptis, ad socios cum clamore hostium reuertitur. Huius audaciam cæteri imitati, victoriam peperere. Perseus rex fuga cum decem millibus talentum Samothraciam defertur: quem Cneus Octauius, ad persequendum missus à consule, cum duobus filijs, Alexandro & Philippo, cepit; captumque ad consulem duxit. Macedonia à Carano, qui primus in ea regnauit, vsque ad Perseum triginta reges habuit. Quorum sub regno fuit quidem annis noningentis & viginti tribus; sed rerum non nisi centum nonaginta duobus annis potita. Ita cum in ditionem Romanorum cessisset, magistratibus per singulas ciuitates constitutis, libera facta est; legesque quibus adhuc vtitur, à Paulo accepit. Ætolorum vniuersarum vrbium senatus, cum coniugibus & liberis, qui dubia fide fuerant, Romam missus, ibique ne in patria aliquid nouaret, diu detentus, ægreque per multos annos legationibus

bus

bus ciuitatum senatu fatigato, in patriam quisque suam remissus est.

LIBER XXXIV.

POenis à Macedonibus subactis, Ætolorumque viribus principum captiuitate debilitatis, soli adhuc ex Græcia vniuersa, Achæi nimis potentes tunc temporis Romanis videbantur, non propter singularum ciuitatum nimias opes, se propter conspirationem vniuersarum. Namque Achæi, licet per ciuitates veluti per membra diuisi sint, vnum tamen corpus & vnum imperium habent; singularumque vrbium pericula mutuis viribus propulsant. Quærentibus igitur Romanis causas belli, tempestiue fortuna querelas Spartanorum obtulit, quorum agros Achæi propter mutuum odium populabantur. Spartanis à senatu responsum est, legatos se ad inspiciendas res sociorum, & ad iniuriam demendam in Græciam missuros: sed legatis occulta mandata data sunt, vt corpus Achæorum dissoluerent, singulasque vrbes proprij iuris facerent, quo facilius ad obsequia cogerentur, & si quæ vrbes contumaces essent, frangerentur. Igitur legati, omnium ciuitatum principibus Corinthum euocatis, decretum senatus recitant; quid consilij habeant, aperiunt. Expedire omnibus dicunt, vt singulæ ciuitates sua iura & suas leges habeant. Quod vbi omnibus innotuit, velut in furorem versi, vniuersum peregrinum

populum trucidant ; legatos quoque ipsos Romanorum violassent, nisi audito tumultu trepidi fugissent. Hæc vbi Romæ nuntiata sunt, statim senatus Mummio consuli bellum Achaicum decernit: qui extemplo exercitu deportato, & omnibus strenue prouisis, pugnandi copiam hostibus fecit. Sed Achæi, velut nihil negotij Romano bello suscepissent, ita apud eos neglecta omnia & soluta fuere. Itaque prædam non prœlium cogitantes, & vehicula ad spolia hostium reportanda duxerunt ; & coniuges liberosque suos, ad spectaculum certaminis, in montibus posuerunt. Sed prelio commisso, ante oculos suorum cæsi, lugubre his spectaculum & grauem luctus memoriam reliquerunt. Coniuges quoque liberique eorum, de spectatoribus captiui facti preda hostium fuere. Vrbs ipsa Corinthus diruitur; populus omnis sub corona venditur ; vt hoc exemplo cæteris ciuitatibus metus nouarum rerum imponeretur. Dum hæc aguntur, Rex Syriæ Antiochus Ptolemæo, maioris sororis suæ filio, regi Ægypti, bellum infert, segni admodum, & quotidiana luxuria ita marcenti, vt non solum regiæ maiestatis officia intermitteret, verumetiam sensu hominis nimia sagina careret. Pulsus igitur regno, ad fratrem minorem Ptolemæum Alexandriam confugit: participatoque cum eo regno, legatos Romam ad senatum mittunt ; auxilia petunt; fidem societatis implorant. Mouere

sena-

ſenatum preces fratrum. Mittitur itaque legatus Popilius ad Antiochum: qui abſtinere illum Ægypto, aut ſi iam inceſſiſſet, excedere iuberet. Cum in Ægypto eum inueniſſet, oſculumque ei rex obtuliſſet (nam coluerat inter cæteros Popilium Antiochus, cum Romæ obſes eſſet) tunc Popilius faceſſere interim priuatam amicitiam iubet, cum mandata patriæ intercedant; prolatoque ſenatus decreto, & tradito, cum cunctari eum videret, conſultationemque ad amicos referre, ibi Popilius virga quam in manu gerebat, amplo circulo incluſum, vt & amicos caperet, conſulere iubet, nec prius inde exire, quam reſponſum ſenatui daret, aut pacem aut bellum cum Romanis habiturum; Adeoque hæc auſteritas animum regis fregit, vt pariturum ſe ſenatui reſponderet. Reuerſus in regnum Antiochus decedit, relicto paruulo admodum filio: cui cum tutores dati à populo eſſent, patruus eius Demetrius, qui obſes Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, ſenatum adijt, obſidemque ſe viuo fratre veniſſe, quo mortuo, cuius obſes ſit, ſe ignorare. Dimitti igitur ſe ad regnum petendum æquum eſſe, quod ſicuti iure gentium maiori fratri ceſſerit, ita nunc ſibi, qui pupillum ætate antecedat, deberi. Cum ſe non dimitti animaduerteret à ſenatu, tacito iudicio, tutius apud pupillum, quam apud eum regnum futurum arbitrante, ſpecie venandi ab vrbe profectus, Hoſtiæ tacitus, cum

fugæ comitibus nauem conſcendit. Delatus in Syriam ſecundo fauore omnium excipitur; regnumque ei, occiſo popillo, à tutoribus traditur. Eodem fere tempore Pruſias rex Bithyniæ, conſilium cepit interficiendi Nicomedis filij, dum conſulere ſtudet minoribus filijs, quos ex nouerca eius ſuſceperat, [& Romæ habebat. Sed res adoleſcenti ab his, qui facinus ſuſceperant,] proditur: hortatique ſunt, vt crudelitate patris prouocatus, occupet inſidias, & in auctorem retorqueat ſcelus: nec difficilis perſuaſio fuit. Igitur cum accitus in patris regnum veniſſet, ſtatim rex appellatur. Pruſias regno ſpoliatus à filio, priuatuſque redditus, etiam à ſeruis deſeritur. Cum in latebris ageret, non minori ſcelere, quam filium occidi iuſſerat, à filio interficitur.

LIBER XXXV.

DEmetrius occupato Syriæ regno, nouitati ſuæ otium periculoſum ratus, ampliare fines regni, & opes augere finitimorum bellis ſtatuit. Itaque Ariarathi regi Cappadociæ propter faſtiditas ſororis nuptias infeſtus; fratrem eius Orofernem, per iniuriam regno pulſum, ſupplicem recepit; datumque ſibi honeſtum belli titulum gratulatus, reſtituere eum in regnum ſtatuit. Sed Orofernes ingrato animo inita cum Antiochenſi-

chensibus pactione offensis tunc Demetrio, pellere ipsum regno, à quo restituebatur, consilium cepit. Quo cognito, Demetrius vitæ quidem eius, ne Ariarathes metu fraterni belli liberaretur, pepercit; ipsum autem comprehensum, vinctum Seleuciæ custodiri iubet. Nec Antiochenses indicio territi, defectione destiterunt. Itaque adiuuantibus & Ptolemæo rege Ægypti, & Attalo rege Asiæ, & Ariarathe Cappadociæ, bello à Demetrio lacessiti, subornant propalam quendam sortis extremæ iuuenem, qui Syriæ regnum velut paternum armis repeteret: & ne quid contumeliæ deesset, nomen ei Alexandri inditur, genitusque ab Antiocho rege dicicitur. Tantum odium Demetrij apud omnes erat, vt æmulo eius non vires regiæ tantum, verum etiam generis nobilitas consensu omnium tribueretur. Igitur Alexander admirabili rerum varietate, pristinarum sordium oblitus, totius ferme Orientis viribus succinctus, bellum Demetrio infert, victumque vita pariter ac regno spoliat: quanquam nec Demetrio animus in propulsando bello defuit. Nam & primo prœlio hostem fugauit, & regibus bellum restituentibus multa millia in acie cecidit. Ad postremum tamen inuicto animo inter confertissimos fortissime dimicans cecidit. Initio belli Demetrius duos filios apud Gnidium hospitem suum, cum magno auri pondere, commenda-

mendauerat, vt belli periculis eximerentur, & si ita sors tulisset, paternæ vltioni seruarentur. Ex his maior Demetrius annos pubertatis egressus, audita Alexandri luxuria, quem insperatæ opes, & alienæ felicitatis ornamenta, velut captum, inter scortorum greges desidem in regia tenebant, auxiliantibus Cretentibus, securum, ac nihil hostile metuentem, aggreditur. Antiochenses quoque veterem patris offensam nouis meritis correcturi, se ei tradunt: sed & milites paterni, fauore iuuenis accensi, prioris sacramenti religionem noui regis superbiæ præferentes, signa ad Demetrium transferunt: atque ita Alexander non minori impetu fortunæ destructus, quam elatus, primo prœlio victus interficitur: deditque pęnas, & Demetrio, quem occiderat, & Antiocho, cuius mentitus originem fuerat.

LIBER XXXVI.

Reciperato paterno regno, Demetrius & ipse rerum successu corruptus, vitijs adolescentiæ in segnitiam labitur; tantumque contemptum apud omnes inertię, quantum odium ex superbia pater habuerat, contraxit. Itaque cum ab imperio eius passim ciuitates deficerent, ad abolendam segnitiæ maculam, bellum Parthis inferre statuit: cuius aduentum non inuiti Orientis populi videre; & propter Arsacidæ regis Parthorum crudelitatem, & quod veteri Macedonum

donum imperio aſſueti, noui populi ſuperbiam indigne ferebant. Itaque cum & Perſarum & Elimæorum, Bactrianorumq; auxilijs iuuaretur, multis prœliis Parthos fudit. Ad poſtremum tamen pacis ſimulatione deceptus, capitur; traductuſque per ora ciuitatum populis, qui deſciuerant, in ludibrium fauoris oſtenditur. Miſſus deinde in Hyrcaniam, benigne & iuxta cultum priſtinæ fortunæ habetur. Dum hæc aguntur, interim in Syria Trypho, qui ſe tutorem Antiocho Demetrij priuigno ſubſtitui à populo laborauerat, occiſo pupillo, regnum Syriæ inuadit. Quo diu potitus, tandem exoleſcente fauore recentis imperij, ab Antiocho puero admodum, Demetrij fratre, qui in Aſia educabatur, bello vincitur; rurſuſq; regnum Syriȩ ad ſobolem Demetrij reuertitur. Igitur Antiochus memor, quod & pater propter ſuperbiam inuiſus, & fratrer propter ſegnitiam, contemptus fuiſſet, ne in eadem uitia incideret, recepta in matrimonium Cleopatra vxore fratris, ciuitates, quæ initio fraterni imperij defecerant, ſumma induſtria perſequitur, domitaſque rurſus regni terminis adijcit. Iudæoſque qui in Macedonico imperio ſub Demetrio patre armis ſe in libertatem vindicauerant, ſubigit, Quorum vires tantæ fuere, vt poſt hunc nullum Macedonum regem tulerint, domeſticiſque imperijs vſi Syriam magnis bellis infeſtauerint. Nãque Iudæis origo Damaſcena, Syriȩ nobiliſſima ciuitas; vnde & Aſſyrijs regibus genus, ex regina

N 5 Se-

Semirami, fuit. Nomen urbi à Damasco rege inditum: in cujus honorem Syrii sepulchrum Arathis uxoris ejus pro templo coluere, deamque exinde sanctissimæ religionis habent. Post Damascum Azelus, mox Adores & Abraham & Israhel reges fuere. Sed Israhelem felix decem filiorum prouentus maioribus suis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna diuisum filiis tradidit: omnesque ex nomine Iudæ, qui post divisionem decesserat. Iudæos appellauit; colique eius memoriam ab omnibus iussit. Eius portio omnibus accesserat. Minimus ætate inter fratres Ioseph fuit: cuius excellens ingenium veriti fratres, clam interceptũ peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Ægyptum, cum magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, breui ipsi regi percharus fuit. Nam & prodigiorũ sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit, nihilque diuini iuris humanique ei incognitum videbatur, adeo vt etiam sterilitatem agrorum ante multos annos pręuiderit: perissetque omnis Ægyptus fame nisi monitu eius rex edicto seruari per multos annos fruges iussisset: tantaque experimenta eius fuerunt, vt non ab homine sed à Deo responsa dari viderentur. Filius eius Moses fuit, quem præter paternæ scientiæ hereditatem etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed Ægyptij cum scabiem & vitiliginem paterentur, responso moniti, eum cum ægris, ne pestis ad plures serperet, ter-

terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Ægyptiorum furto abstulit: quæ repetẽtes armis Ægyptij, domum redire tempestatibus compulsi sunt. Itaque Moses Damascena antiqua patria repetita, montem Synan occupat: quo, septem dierũ ieiunio per deserta Arabiæ, cum populo suo fatigatus cum tandem venisset, septimum diem more gentis Sabbatum appellatum, in omne æuum ieiunio sacrauit: quoniam illa dies famem illis erroremque finierat. Et quoniam metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa inuisi apud incolas forent, cauerunt, ne cum peregrinis communicarẽt: quod ex causa factum, paulatim in disciplinam religionemque conuertit. Post Mosen etiam filius eius Aruas, sacerdos sacris Ægyptijs, mox rex creatur; semperque exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem reges & sacerdotes haberent: quorum iustitia religione permixta, incredibile quantum coaluere. Opes genti ex vectigalibus opobalsami creuere, quod in his tantum regionibus gignitur. Est namque vallis, quæ continuis montibus, velut muro quodam ad instar castrorum clauditur. Spatium loci ducenta iugera, nomine Arcus dicitur. In ea silua est & vbertate, & amœnitate insignis: siquidem palmeto & opobalsamo distinguitur. Arbores opobalsami formam similem piceis arboribus habent nisi quod sũt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur. Hæ certo anni tempore balsa-

mum sudant. Sed non minor, loci eius opacitatis, quam vbertatis admiratio est: quippe cum toto orbe regionis eius ardẽtissimus sol sit, ibi tepidi aeris naturalis quædã ac perpetua opacitas inest. In ea regione lacus est, qui propter magnitudinem & aquæ immobilitatem, mortuum mare dicitur. Nam neque ventis mouetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur; neque nauigationis patiens est, quoniam omnia vita carentia in profundum merguntur; nec materiam vllam sustinet, nisi quæ alumine illinatur. Primum Xerxes rex Persarum Iudæos domuit: postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in potestate Macedonici imperij subiecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum desciuissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex Orientalibus libertatem receperunt, facile tũc Romanis de alieno largientibus. Per eadem tempora, quibus in Syria regni mutatio inter nouos reges alternabatur, in Asia rex Attalus florentissimum, & ab Eumene patruo acceptum regnum, cædibus amicorũ, & cognatorum supplicijs fœdabat, nunc matrem anum, nunc Beronicem sponsam maleficijs eorum necatas confingens. Post hanc scelestam violentiæ rabiem, squalidam vestem sumit; barbam capillumque in modum reorum summittit: nõ in publicum prodire, non populo se ostendere, non domi lætiora conuiuia inire, aut aliquod signum sani hominis habere, prorsus vt pœnas pendere manibus

nibus interfectorum videretur. Omissa deinde regni administratione hortos fodiebat, gramina seminabat, & noxia innoxijs permiscebat, eaque omnia veneni succo infecta, velut peculiare munus, amicis mittebat. Ab hoc studio arariæ artis fabricæ se tradit, cerisque fingendis, & ære fundendo, procudendoque oblectabatur. Matri deinde sepulchrum facere instituit: cui operi intentus, morbum ex solis feruore contraxit, & septima die decessit: huius testamento heres populus Rom. tunc instituitur. Sed erat ex Eumene Aristonicus, non iusto matrimonio, sed ex pellice Ephesia citharistæ cuiusdam filia genitus, qui post mortem Attali, velut paternum regnum, Asiam inuasit. Cum multa secunda prœlia aduersus ciuitates, quæ metu Romanorum tradere se ei nolebant, fecisset, iustusque rex iam videretur, Asia Licinio Crasso consuli decernitur: qui intẽtior Attalicæ prædę, quam bello, quum extremo anni tempore inordinata acie præliũ conseruisset, victus pœnas inconsultæ auaritiæ sanguine dedit. In huius locum missus Perpennas Consul, prima congressione Aristonicum superatum in potestatem suam redegit, Attalicasq; gazas hereditarias populi Romani, nauibus impositas Romam deportauit. Quod ægre ferens successor eius Marcus Aquilius Consul, ad eripiendum Aristonicum Perpennæ, veluti sui potius triũphi munus esse deberet, festinata velocitate contendit. Sed contentionẽ Consulũ mors Perpẽnę diremit. Sic Asia Roma-

manorum facta, cum opibus suis, vitia quoque Romam transmisit.

LIBER XXXVII.

CApto Aristonico, Massilienses pro Phocensibus conditoribus suis, quorum vrbem Senatus, & omne nomen, quod & tunc & antea Antiochi bello, infesta contra populum Romanum arma tulerant, deleri iusserat, legatos Romam deprecatum misere, veniamque his à Senatu obtinuere. Post hæc regibus, qui aduersos Aristonicum auxilia tulerunt, præmia persoluta: Mithridati Pontico Syria maior; filijs Ariarathis regis Cappadociæ, qui eodem bello occiderat, Lycaonia & Cilicia datæ: fideliorq; populus Rom. in socij filios, quam mater in liberos fuit; Quippe hinc paruulis auctum regnum, inde vita adempta. Namque Laudice, ex numero sex filiorum, quos virilis sexus ex Ariarathe rege susceperat, timens, ne non diutinam regni administrationem adultis quibusdam potiretur, quinque parricidiali veneno necauit; vnum paruulum sceleri matris cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laudices (nam propter crudelitatem eam populus extinxerat) solus regno potitus est. Mitridates quoq; repentina morte interceptus, filiũ, qui & ipse Mithridates dictus est, reliquit. Cuius ea postea magnitudo fuit, vt non sui tantum temporis, verum etiam superioris ætatis omnes reges maiestate superauerit

bellaq;

bellaq;cum Romanis per XLVI. annos varia victoria gesserit: Cum eum summi imperatores Sylla, Lucullus, cæterique, in summa Cneus Pompeius ita vicerint, vt maior clariorq; in restaurando bello resurgeret, damnisque suis terribilior redderetur. Denique ad postremum non vi hostili victus, sed voluntaria morte, in auito regno senex herede filio decessit. Huius futuram magnitudinem etiam cęlestia ostenta prædixerant. Nam & quo genitus est anno, & eo quo regnare primum cępit, stella cometes per vtrumq; tempus septuaginta diebus ita luxit, vt cœlum omne conflagrare videretur. Nam & magnitudine sui quartam partem cœli occupauerat; & fulgore sui solis nitorem vicerat; & cũ oriretur occumberetque quatuor spatiũ horarum consumebat. Puer tutorum insidias passus est, qui eum fero equo impositũ, equitare, iaculari que cogebant, qui conatus cum eos fefellissent, supra ætatem regente equum Mithridate, veneno eum appetiuere. Quod metuens, antidota sæpius bibit, & ita se aduersus insidias exquisitis tutioribus remedijs stagnauit, vt ne volens quidem senex veneno mori potuerit. Timẽs deinde ne inimici, quod veneno non potuerant, ferro peragerent, venandi studium finxit: quo per septem annos neq; vrbis, neq; ruris tecto vsus est: sed per siluas vagatus, diuersis montium regionibus pernoctabat, ignaris omnibus, quibus esset locis: assuetus feras cursu aut fugare aut persequi, cum quibusdã etiam viribus cõgredi.

Qui-

Quibus rebus, & insidias vitauit, & corpus ad omnem virtutis patientiam durauit. Ad regni deinde administrationem cum accessisset, statim non de regendo, sed de augendo regno cogitauit. Itaque Scythas inuictos antea, qui Sopyriona, Alexãdri Magni ducem, cum triginta millibus armatorum deleuerant; qui Cyrum Persarum regem cum ducentis millibus trucidauerant; qui Philippũ Macedonum regem fugauerant, ingenti felicitate perdomuit. Auctus igitur viribus, Põtum quoq; ac deinceps Cappadociam occupauit. Cum de Asia tractaret, tacitus cũ quibusdam amicis regno profectus, vniuersam nemine sciẽte peruagatus est, omniumq; vrbium sitũ ac regiones cognouit. Inde Bithyniam transcendit, & quasi dominus Asiæ opportuna quæque victoriæ suæ metatus est. Post hæc in regnum, cum iam perisse crederetur, reuersus est, inuento paruulo filio, quẽ per absentiam eius Laudice soror vxorque enixa fuerat: sed inter gratulationem aduentus sui, & filij geniti, veneno periclitatus est. Siquidem Laudice soror, cum perisse eum crederet, in concubitus amicorum proiecta, quasi admissum facinus maiore scelere tegere posset, venenũ aduenienti parauit. Quod cum ex ancilla Mithridates cognouisset, facinus in auctores vindicauit. Hyeme deinde imminente, non in conuiuio, sed in campo, nõ in aduocationibus, (sed in exercitationibus) nec inter sodales, sed inter coæquales, aut equo aut cursu, aut viribus cõtendebat.

Exer-

Exercitum quoque ſuum ad parem laboris patientiam quotidiana exercitatione durabat, atque ita inuictus ipſe inexpugnabilem exercitum fecerat. Inita deinde cum Nicomede ſocietate, Paphlagoniam inuadit, victamque cum ſocio diuidit. Quam cum teneri à regibus ſenatui nuntiatum eſſet, legatos ad vtrumque miſit, qui gentem reſtitui in priſtinum ſtatum iuberent. Mithridates cum ſe iam parem magnitudini Romanorum crederet, ſuperbo reſponſo, hereditarium patri ſuo regnum obueniſse, reſpondit: mirarique ſe, quod ei relata controuerſia non fuerit, ſibi referatur. Nec territus minis, Galatiam quoque occupat. Nicomedes quoniam ſe tueri iure non potuerat, iuſto regi redditurum reſpondit. Atque ita filium ſuum mutato nomine, Philiamenem Paphlagonum regum nomine appellat, & quaſi ſtirpi regiæ reddidiſset, regnum, falſo nomine tenet. Sic ludibrio habiti legati, Romam reuertuntur.

LIBER XXXVIII.

Mithridates parricidia nece vxoris auſpicatus, ſororis alterius Laudices filios, cuius virum Ariarathem regem Cappadociæ per Gordium inſidijs occiderat, tollendo ſtatuit, nihil actum morte patris exiſtimans, ſi adoleſcentes paternum regnum, cuius ille cupiditate flagrabat, occupaſſent. Igitur dum in his cogitationibus verſatur, interim Nicomedes

des rex Bithyniæ, vacuam morte regis Cappadociam inuadit. Quod cum nuntiatum Mithridati fuisset, per simulationem pietatis auxilia sorori ad expellendum Cappadocia Nicomedem mittit. Sed iam Laudice per pactionem se Nicomedi in matrimonium tradiderat. Quod ægre ferens Mithridates, præsidia Nicomedis Cappadocia expellit, regnumque sororis filio restituit: egregium prorsus factum, ni subsequuta fraus esset. Siquidem interiectis mensibus simulat se Gordium, quo ministro vsus in Ariarathe interficiendo fuerat, restituere in patriam velle, sperans, si obsisteret adolescens, causas belli futuras; aut si permitteret, per eundem filium tolli posse, per quem interfecerat patrem. Quod vbi Ariarathes iunior moliri cognouit, grauiter ferens interfectorem patris per auunculum potissimum ab exilio reuocari, ingentem exercitum contrahit. Igitur cum in aciem eduxisset Mithridates peditum octoginta millia, equitum decem millia, currus falcatos DC; nec Ariarathi auxiliantibus finitimis regibus minores copiæ essent, incertum belli timens, consilia ad insidias transfert: solicitatoque iuuene ad colloquium, cum ferrum occultatum inter fascias gereret, scrutatori ab Ariarathe regio more misso, curiosius imum ventrem pertractanti, ait, caueret, ne aliud telum inueniret, quam quæreret. Atque ita risu protectis insidijs, euocatum ab amicis velut ad secre-

rum

tum sermonem, inspectante vtroque exercitu, interficit: regnum Cappadociæ octo annorum filio, imposito Ariarathis nomine, additoque ei rectore Gordio tradidit. Sed Cappadoces crudelitate ac libidine præfectorum vexati, à Mithridate deficiunt, fratremque regis, & ipsum Ariarathem nomine, ab Asia, vbi educabatur, reuocant: cum quo Mithridates prœlium renouat, victumque Cappadociæ regno expellit. Nec multo post adolescens ex ægritudine collecta infirmitate decedit. Post huius mortem Nicomedes timens, ne Mithridates accessione Cappadociæ etiam Bithyniam finitimam inuaderet, subornat puerum eximiæ pulchritudinis, quasi Ariarathes tres non duos filios genuisset, qui à senatu Romano paternum regnum peteret. Vxorem quoque Laudicen Romam mittit, ad testimonium trium ex Ariarathe susceptorum filiorum. Quod vbi Mithridates cognouit, & ipse pari impudentia Gordium Romam mittit, qui senatui assereret, puerum, cui Cappadociæ regnum tradiderat, ex eo Ariarathe genitum, qui bello Aristonici auxilia Romanis ferens occidisset. Sed senatus studio regum intellecto, aliena regna falsis nominibus furantium, & Mithridati Cappadociam, & Nicomedi ad solatium eius Paphlagoniam ademit. Ac ne contumelia regum foret ademptum illis, quod daretur alijs, vterque populus libertate donatus est. Sed Cappadoces munus

liber-

libertatis abnuentes, negant viuere gentem ſine rege poſſe. Atque ita rex illis à ſenatu Ariobarzanes conſtituitur. Erat eo tempore Tigranes rex Armeniæ, obſes Parthis ante multum temporis datus, ſed olim ab ijſdem in regnum paternum remiſſus. Hunc Mithridates mire ad ſocietatem Romani belli, quod olim meditabatur, pellicere cupiebat. Nihil igitur de offenſa Romanorum ſentientem, per Gordium impellit, vt Ariobarzani ſegni admodum bellum inferat: & ne quis dolus ſubeſſe videretur, filiam ſuam ei Cleopatram in matrimonium tradit. Primo igitur aduentu Tigranis, Ariobarzanes ſublatis rebus ſuis Romam contendit. Atque ita per Tigranem rurſus Cappadocia iuris eſſe Mithridatis cœpit. Eodem tempore mortuo Nicomede, etiam filius eius, & ipſe Nicomedes, regno à Mithridate pellitur, qui cum ſupplex Romam veniſſet, decernitur in ſenatu, vt vterque in regnum reſtituantur: in quod tum miſſi Aquilius & Manlius Maltinus legati. His cognitis, Mithridates ſocietatem cum Tigrane, bellum aduerſus Romanos geſturus, iungit: pactique inter ſe ſunt, vt vrbes agrique Mithridati, homines vero, & quæcunque auferri poſſent, Tigrani cederent. Poſt hæc Mithridates intelligens, quantum bellum ſuſcitaret, legatos ad Cimbros, alios ad Gallogræcos, & Sarmatas, Baſtarnaſque auxilium petitum mittit. Nam omnes has gentes Romanum meditabundus bellum, varijs benefi-

beneficiorum muneribus iam ante illexerat. Ab Scythis quoque exercitum venire iubet, omnemq; Orientem aduersus Romanos armat. Non magno igitur labore Aquilium & Maltinum Asiano exercitu instructos vincit: quibus simul cum Nicomede pulsis ingenti fauore ciuitatum excipitur: multum ibi auri argentique, studio veterum regum, magnumque belli apparatum inuenit: quibus instructus debita ciuitatibus publica, priuataque remittit, & vacationem quinquennij concedit. Tunc ad concionem milites vocat, eosque varijs exhortationibus ad Romana bella siue Asiana incitat. Quam orationem dignam duxi, cuius exemplũ breuitati huius operis insererem, quam obliquam Pompeius Trogus exposuit: quoniam in Liuio & in Sallustio reprehendit, quod conciones directas pro sua oratione operi suo inserendo, historiæ modum excesserint. OPTANDVM sibi fuisse ait, vt de eo liceret consulere, bellumne sit cum Romanis, an pax habenda; quin vero sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoriæ careant: quippe aduersus latronem, si nequeant pro salute, pro vltione tamen sua omnes ferrum stringere. Cæterum quia non id agitur, an liceat quiescere, non tantum animo hostiliter, sed etiam prœlio congressis, consulendum, qua ratione ac spe cœpta bella sustineant. Esse autem sibi victoriæ fiduciam, si sit illis animus; Romanosque vinci posse cognitum non sibi magis,

quam

quam ipsis militibus, qui & in Bithynia Aquilium, & Maltinum in Cappadocia fuderint. At si quem aliena magis exempla, quam sua experimenta moueant, audire se à Pyrrho rege Epiri, non amplius quam quinque millibus Macedonum instructo, fusos tribus prælijs Romanos. Audire Annibalem sexdecim annis Italiæ victorem immoratum, & quin ipsam caperet vrbem, non Romanorum illi vires obstitisse, sed domesticæ æmulationis atque inuidiæ studium. Audire populos Transalpinæ Galliæ Italiam ingressos, maximis eam plurimisque vrbibus possidere; & latius aliquanto solum finium, quam in Asia, quæ dicatur imbellis, eosdem Gallos occupasse; nec victam solum dici sibi Romam à Gallis, sed etiam captam, ita vt vnius illis montis tantum cacumen relinqueretur; nec bello hostem, sed pretio remotum: Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse numeret. Nam hos qui Asiam incolunt Gallos, ab illis, qui Italiam occupauerant, sedibus tantum distare: originem quidem ac virtutem, genusque pugnæ idem habere, tantoque his sagaciora esse quam illis ingenia, quanto longiori ac difficiliori spatio per Illyricum, Thraciamque prodierint, pene operosius transitis eorum finibus, quam vbi consedere possessis. Iam ipsam Italiam audire se nunquam, vt Roma condita sit, satis illi pacatam, sed assidue per omnes an-

nos

nos pro libertate alios, contra quoſdam etiam pro iure imperij bellis continuis perſeueraſſe; & à multis ciuitatibus Italiæ deletos Romanorum exercitus ferro, à quibuſdam nouo contumeliæ more ſub iugum miſſos. Ac ne veteribus immoremur exemplis, hoc ipſo tempore vniuerſam Italiam bello Marſico conſurrexiſſe, non iam libertatem, ſed conſortium imperij, ciuitatiſque poſcentem: Nec grauius vicino Italiæ bello, quam domeſticis principum factionibus vrbem premi, multoque periculoſius eſſe Italico ciuile bellum, ſimul à Germania Cimbros, immenſa millia ferorum atque immitium populorum, more procellæ inundaſſe Italiam: quorum tametſi ſingula bella ſuſtinere Romani poſſent, vniuerſis tamen obruantur, vt ne vacaturos quidem bello ſuo putet. Vtendum igitur occaſione, & rapienda incrementa virium, ne ſi illis occupatis quieuerint, mox aduerſus vacuos, & quietos maius negotium habeant. Non enim quæri, an capienda ſint arma, ſed vtrum ſua potius occaſione, an illorum. Nam bellum equidem iam tunc ſecum ab illis geri cœptum, cum ſibi pupillo maiorem Phrygiam ademerint, quam patri ſuo præmium dati aduerſus Ariſtonicum auxilij conceſſerant, gentem, quam & proauo ſuo Mithridati, Seleucus Callinicus in dotem dediſset. Quid cum Paphlagonia ſe decedere iuſserunt, non alterum illud genus belli fuiſse? quæ non vi, non armis, ſed adoptione

ptione testamenti & regum domesticorum interitu, hereditaria patri suo obuenisset: cum inter hanc decretorum amaritudinem parendo, non tamen eos mitigaret, quin acerbius se indies gerant, non obtinuisse. Quod enim à se non præbitum illis obsequium? non Phrygiam, Paphlagoniamque dimissas? non Cappadocia filium eductum, quam iure gentium victor occupauerat? Raptam tamen sibi esse victoriam eius ab illis, quorum nihil est nisi bello quæsitum. Non regem Bithyniæ Chreston, in quem senatus arma decreuerat, à se in gratiam illorum occisum? tamen nihilominus imputari sibi si qua Gordius aut Tigranes faciat: libertatem etiam in contumeliam sui à senatu vltro delatam Cappadociæ, quam reliquis gentibus abstulerunt: deinde populo Cappadocum pro libertate oblata, Gordium regem orante, ideo tantum quoniam amicus suus esset, non obtinuisse. Nicomedem præcepto illorum bellum sibi intulisse: quia vltum ierit se, ab ipsis ventum obuiam in eo, & nunc eam secum bellandi illis caussam fore, quod non impune se Nicomedi lacerandum saltatricis filio præbuerit. Quippe non delicta regum eos, sed vires ac maiestatem insequi: neque in se vno, sed in alijs quoque omnibus hac semper arte grassatos. Sic & auum suum Pharnacem, per cognationum arbitria, succedaneum regi Pergameno Eumeni datum: sic rursus Eumenem, cuius classibus primum in Asiam fuere transuecti:

uecti: cuius exercitu magis quam suo, & magnum Antiochum, & Gallos in Asia, & mox in Macedonia regem Persen domuerant; & ipsum pro hoste habitum, eique interdictum Italia: & quod cum ipso deforme sibi putauerant, cum filio eius Aristonico bellum gessisse. Nullius apud eos maiora, quam Masinissæ regis Numidarum haberi merita. Huic imputari victum Annibalem, huic captum Syphacem, huic Carthaginem deletam, hunc inter duos illos Africanos tertium seruatorem vrbis referri: tamen cum huius nepote bellum modo in Africa gestum adeo inexpiabile, vt ne victum quidem memoriæ patris donarent, quin carcerem ac triumphi spectaculum experiretur. Hanc illos regibus omnibus legem odiorum dixisse, scilicet, quia ipsi tales reges habuerint, quorum etiam nominibus erubescant, aut pastores Aboriginum, aut aruspices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut seruos vernasque Thuscorum, aut, quod honoratissimum nomen fuit inter hæc, Superbos: atque, vt ipsi ferunt, conditores suos lupæ vberibus altos; sic omnem illum populum luporum animos, inexplebiles sanguinis atque imperij, diuitiarumque auidos ac ieiunos habere. Se autem seu nobilitate illis comparetur, clariorem illa colluuie conuenarum esse, qui paternos maiores suos à Cyro Darioque conditoribus Persici regni, maternos à Magno Alexandro, ac Nicatore Seleuco, conditoribus imperij Ma-

cedonici, referat: seu populus illorum, conferatur suo, earum se gentium esse, quæ non modo Romano imperio sint pares, sed Macedonico quoque obstiterint. Nullam subiectarum sibi gentium expertam peregrina imperia; nullis vnquam nisi domesticis regibus paruisse. Cappadociam velint an Paphlagoniam recensere, rursus Pontum, an Bithyniam; itemque Armeniam maiorem minoremque, quarum gentium nullam neque Alexander ille, qui totam pacauit Asiam, nec quisquam successorum eius, aut posterorum attigisset. Scythiam duos vnquam ante se reges non pacare, sed tantum intrare ausos, Darium & Philippum, ægre inde fugam sibi expedisse, vnde ipse magnam partem aduersus Romanos virium haberet. Multoque se timidius ac diffidentius bella Pontica ingressum, cum ipse rudis ac tyro esset: Scythiæ, præter arma virtutemque animi, locorum quoque solitudinibus, vel frigoribus instructæ, per quæ denuntiaretur ingens militiæ labor ac periculum. Inter quas difficultates ne spes quidem præmij foret, ex hoste vago, nec tantum pecuniæ, sed etiam sedis inope. Nunc se diuersam belli conditionem ingredi. Nam neque cœlo Asiæ esse temperatius aliud, nec solo fertilius; nec vrbium multitudine amœnius; magnamque temporis partem non vt militiam, sed vt festum diem acturos, bello dubium facili magis, an vberi, si modo aut proximas

mas regni Attalici opes, aut veteres Lydiæ Ioniæque audierint, quas non expugnatum eant, sed possessum: tantumque se auida exspectat Asia, vt etiam vocibus vocet: adeo illis odium Romanorum incussit rapacitas Proconsulum, sectio publicanorum, calumniæ litium. Sequantur se modo fortiter; & colligant, quid se duce possit efficere tantus exercitus, quem sine cuiusquam militum auxilio, suamet vnius opera viderint Cappadociam cæso rege cepisse; qui solus mortalium Pontum omnem, Scythiamque pacauerit, quam nemo ante transire tuto, atque adire potuerit. Nam iustitiæ atque liberalitatis suæ, nec ipsos milites, qui experiantur, testes refugere: & illa indicia habere, quod solus regum omnium non paterna solum, verum etiam externa regna hereditatibus propter munificentiam acquisita possideat. Colchos, Paphlagoniam, Bosphorum. Sic excitatis militibus, post annos tres & viginti sumpti regni, in Romana bella descendit. At in Ægypto mortuo rege Ptolemæo, ei, qui Cyrenis regnabat, Ptolemæo per legatos regnum, & vxor Cleopatra regina soror ipsius defertur. Lætus igitur hoc solo Ptolemæus, quod sine certamine fraternum regnum recepisset, in quod subornari, & à matre Cleopatra & fauore principum, fratris filium cognouerat. Cæterum infestis omnibus, statim vbi Alexandriam ingressus est, fautores

pueri trucidari iussit. Ipsum quoque die nuptiarum, quibus matrem eius in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum, & solemnia religionum, in complexu matris interficit: atque ita thorum sororis, cæde filij eius cruentus, ascendit. Post quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocauerant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentia cædis data, omnia sanguine quotidie manabant: ipsam quoque sororem, filia eius virgine per vim stuprata, & in matrimonium adscita, repudiat. Quibus rebus territus populus in diuersa labitur, patriamque metu mortis, exul reliquit. Solus igitur in tanta vrbe cum suis relictus Ptolemæus, cum regem se non hominum, sed vacuarum ædium videret, edicto peregrinos solicitat. Quibus confluentibus, obuius legatis Romanorum Scipioni Africano, & Spurio Mummio, & L. Metello, qui ad inspicienda sociorum regna veniebant, processit. Sed quam cruentus ciuibus tam ridiculus Romanis fuit. Erat enim & vultu deformis, & statura breuis, & sagina ventris non homini, sed belluæ similis. Quam fœditatem nimia subtilitas perlucidæ vestis augebat, prorsus quasi astu inspicienda præberentur; quæ omni studio occultanda pudibundo viro erant. Post discessum deinde legatorum, (quorum Africanus dum inspicit vrbem, spectaculo Alexandrinis fuit) iam etiam populo peregrino inuisus,

cum

cum filio, quem ex sorore susceperat, & cum vxore matris pellice, metu insidiarum, tacitus in exilium proficiscitur: contractoque mercenario exercitu, bellum sorori pariter ac patriæ infert. Arcessitum maximum deinde à Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interficit. Tunc populus statuas & imagines eius detrahit. Quod factum studio sororis existimans, filium quem ex ea susceperat, interficit, corpusque in membra diuisum, & in cista compositum matri die natalis eius, inter epulas offerri curat. Quæ res non reginæ tantum, verumetiam vniuersæ ciuitati acerba, & luctuosa fuit: tantumque mœrorem festiuissimo conuiuio intulit, vt regia omnis repentino luctu incenderetur. Verso igitur studio principum ab epulis in exsequias, membra lacera populo ostendunt, & quid sperare de rege suo debeant, filij cæde demonstrant. Finito luctu orbitatis. Cleopatra cum vrgeri se fraterno bello videret; auxilium à Demetrio rege Syriæ, per legatos petit: cuius ipsius varij & memorabiles casus fuere. Namque Demetrius, vt supra dictum est, cum bellum Parthis intulisset, & multis congressionibus victor fuisset, repente insidijs circumuentus, amisso exercitu capitur. Cui Arsacides Parthorum rex, magno & regio animo misso in Hyrcaniam, non cultum tantum regium præstitit, sed & filiam in matrimo-

nium dedit, regnumque Syriæ, quod per absentiam eius Trypho occupauerat, restituturum promittit: Post huius mortem desperato reditu, non ferens captiuitatem Demetrius, priuatam etsi opulentam vitam pertæsus, tacitus in regnum fugam meditatur. Hortator illi & comes Gallimander amicus erat: qui post captiuitatem eius, à Syria per Arabiæ deserta, ducibus pecunia comparatis, Parthico habitu Babylonem peruenerat. Sed fugientem Phrahates, qui Arsacidæ successerat, equitum celeritate, per compendiosos tramites occupatum, retrahit. Vt est deductus ad regem, Gallimandro quidem non tantum venia, verumetiam præmium fidei datum. Demetrium autem & grauiter castigatum ad coniugem in Hyrcaniam remittit, artioribusque custodijs obseruari iubet. Interiecto deinde tempore, cum fidem illi etiam suscepti liberi facerent, eodem amico comite repetita, fuga est: sed pari infelicitate prope fines regni sui deprehenditur, ac denuo perductus ad regem, vt inuisus à conspectu summouetur. Tunc quoque vxori & liberis donatus, in Hyrcaniam pœnalem sibi ciuitatem remittitur, talisque aureis ad exprobationem puerilis leuitatis donatur. Sed hanc Parthorum tam mitem in Demetrium clementiam non misericordia gentis faciebat, nec respectus cognationis, sed quod Syriæ regnum affectabant, vsuri Demetrio aduersus Antiochum fratrem, prout res, vel tem-

pus,

pus, vel fortuna belli exegisset. His auditis, Antiochus occupandum bellum ratus, exercitum, quem multis finitimorum bellis indurauerat, aduersus Parthos ducit. Sed luxuriæ non minor apparatus, quam militiæ fuit: quippe LXX. millia armatorum sequuta sunt CCC. millia lixarum, ex quibus coquorum, pistorum, scenicorumque maior numerus fuit. Argenti certe aurique tantum, vt etiam gregarij milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cuius amore populi ferro dimicant. Culinarum quoque argentea instrumenta fuere, prorsus quasi ad epulas, non ad bella pergerent. Aduenienti Antiocho multi Orientales reges occurrere, tradentes se, regnaque sua, cum execratione superbiæ Parthicæ. Nec mora congressioni fuit. Antiochus tribus prœlijs victor, cum Babyloniam occupasset, magnus haberi cœpit. Itaque omnibus ad eum populis deficientibus, nihil Parthis reliqui præter patrios fines fuit. Tunc Phrahates Demetrium in Syriam ad occupandum regnum cum Parthico præsidio mittit, vt eo pacto Antiochus ad sua tuenda à Parthia reuocaretur. Interim quoniam viribus non poterat, insidijs Antiochum vbique tentabat. Propter multitudinem hominum, exercitum suum Antiochus per ciuitates in hyberna diuiserat, quæ res exitij caussa fuit. Nam cum grauari se copiarum præbitione, & iniurijs militum ciuitates viderent, ad Par-

thos deficiunt; & die statuta omnes apud se diuisum exercitum per insidias, ne inuicem ferre auxilia possent, aggrediuntur. Quæ cum nuntiata Antiocho essent, auxilium proximis laturus cum ea manu, quæ secum hiemabat, progreditur. In itinere obuium regem Parthorum habuit, aduersus quem fortius, quam exercitus eius dimicauit. Ad postremum tamen cum virtute hostes vincerent, metu suorum desertus, occiditur: cui Phrahates exsequias regio more fecit, filiamque Demetrij, quam secum Antiochus adduxerat, captus amore virginis, vxorem duxit. Pœnitere deinde dimissi Demetrij cœpit: ad quem retrahendum cum turmas equitum festinato misisset, Demetrium hoc ipsum metuentem, iam in regno missi inuenerunt: frustraque omnia conati, ad regem suum reuersi sunt.

LIBER XXXIX.

ANtiocho in Parthia cum exercitu deleto, frater eius Demetrius obsidione Parthorum liberatus, ac restitutus in regnũ, cum omnis Syria in luctu propter amissum exercitum esset, quasi Parthica ipsius ac fratris bella, quibus alter captus, alter occisus erat, prospere cessissent, ita Ægypto bellum inferre statuit, regnum Ægypti Cleopatra socru, pretium auxilij aduersus fratrem suũ, pollicente. Sed dum aliena affectat, vt assolet fieri, propria per defectionem Syriæ amisit.

Siqui-

Siquidem Antiochenses primi duce Typhone execrantes superbiam regis, quæ conuersatione Parthicæ crudelitatis intolerabilis facta erat, mox Apamenij, cæteræque ciuitates exemplum secutæ, per absentiam regis, à Demetrio defecere. Ptolemæus quoque rex Ægypti, bello ab eodem petitus, cum cognouisset Cleopatram sororem suam, opibus Ægypti nauibus impositis, ad filiam & Demetrium generum in Syriam profugisse, immittit iuuenem quendam Ægyptium, Protarchi negotiatoris filium, qui regnum Syriæ armis peteret. Et composita fabula, quasi per adoptionem Antiochi regis receptus in familiam regiam esset, nec Syrijs quemlibet regem aspernantibus, ne Demetrij paterentur superbiam: nomen iuueni Alexandri imponitur, auxiliaque ab Ægypto ingentia mittuntur. Interea corpus Antiochi interfecti à rege Parthorum, in loculo argenteo ad sepulturam in Syriam remissum peruenit: quod cum ingenti studio ciuitatum & regis Alexandri ad firmandam fabulæ fidem excipitur: quæ res illi magnum fauorem popularium conciliauit, omnibus non fictas in eo, sed veras lacrymas existimantibus. Demetrius autem victus ab Alexandro cum vndique circumstantibus malis premeretur, ad postremum etiam ab vxore filijsq; deseritur. Relictus igitur cum paucis seruulis cum Tyrum religione templi se defensurus petisset, naui egrediens præfecti iussu interficitur. Alter ex filijs Seleucus, quoniã si-

ne matris auctoritate diadema sumsisset, ab eadem interficitur; alter cui propter nasi magnitudinem, cognomen Grypo fuit, rex à matre hactenus constituitur, vt nomen regis penes filium, ius autem omnis imperij penes matrem esset. Sed Alexander occupato Syriæ regno, tumens successu rerum, spernere iam etiam ipsum Ptolemæum, à quo fuerat subornatus in regnum, superba insolentia cœpit. Itaque Ptolemæus reconciliata sororis gratia, destruere Alexandri regnum, quod odio Demetrij, viribus suis acquisierat, summis opibus instituit. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, & filiam Tryphenam Grypo nupturam, vt populos in auxilium nepotis, non societate tantùm belli, verum & affinitate sua solicitaret. Nec res frustra fuit: nam cum omnes Grypum instructum Ægypti viribus viderent, paulatim ab Alexandro deficere cœpere. Fit deinde inter reges prœlium, quo victus Alexander, Antiochiam profugit: ibi inops pecuniæ, cum stipendia militibus deessent, templo Iouis solidum ex auro Victoriæ signum tolli iubet, facetis iocis sacrilegium circumscribens: nam Victoriam commodatam sibi ab Ioue esse dicebat. Interiectis deinde diebus, cum ipsius Iouis aureum simulacrum infiniti ponderis tacite euelli iussisset, deprehensusque in sacrilegio, concursu multitudinis esset in fugam versus, magna vi tempestatis oppressus ac desertus à suis, à latronibus capitur, perductusque ad Grypum,

pum, interficitur. Grypus porro reciperato patrio regno, externisque periculis liberatus, insidijs matris appetitur. Quæ cum cupiditate dominationis prodito marito Demetrio, & altero filio interfecto, huius quoque victoria inferiorem dignitatem suam factam doleret, venienti ab exercitatione poculum veneni obtulit. Sed Grypus prædictis iam ante insidijs, veluti pietate cum matre certaret, bibere ipsam iubet, abnuenti instat. Postremum prolato indice eam arguit, solam defensionem sceleris superesse affirmans, si bibat, quod filio obtulit. Sic victa regina scelere in se verso, veneno, quod alij parauerat, extinguitur. Parta igitur regni securitate, Grypus octo annis quietem & ipse habuit, & regno præstitit. Natus deinde illi est æmulus regni, frater ipsius Cyzicenus, eadem matre genitus, sed ex Antiocho paterno susceptus: quem cum veneno tollere voluisset, vt maturius armis cum eo de regno contenderet, excitauit. Inter has regni Syriæ parricidiales discordias moritur rex Ægypti Ptolemæus, regno Ægypti vxori, & alteri ex filijs, quem illa legisset, relicto: videlicet quasi quietior Ægypti status, quam Syriæ regnum esset, cum mater altero ex filijs electo, alterum hostem esset habitura. Igitur cum pronior in minorem filium esset, à populo compellitur maiorem eligere: cui prius quam regnum daret, vxorem ademit; compulsumque repudiare carissimam sibi sororem Cleopa-

tram, minorem sororem Selenem, ducere iubet, non materno inter filias iudicio, cum alteri maritum eriperet, alteri daret. Sed Cleopatra non tam à viro repudiata, quam à matre diuortio viri dimissa, Cyziceno in Syria nubit, eique ne nudum vxoris nomen afferret, exercitum Cypri solicitatum, velut dotalem, ad maritum deducit. Par igitur viribus fratris Cyzicenus prœlium committit; ac victus in fugam vertitur, Antiochiamque venit. Tunc Anochiam Grypus, in quo erat Cyziceni vxor Cleopatra; obsidere cœpit: qua capta, Tryphena vxor Grypi nihil antiquius, quam sororem Cleopatram requiri iussit: non vt captiuæ opem ferret, sed ne effugere captiuitatis mala posset, quę sui ęmulatione in hoc potissimum regnum innaserit, hostique sororis nubendo hostem se eius effecerit. Tum peregrinos exercitus in certamina fratrum adductos, tum repudiatam à fratre, contra matris voluntatem, extra Ægyptum nuptam accusat. Contra Grypus orare, ne tam fœdum facinus facere cogatur: à nullo vnquam maiorum suorum, inter tot domestica, tot externa bella, post victoriam, in feminas sæuitum, quas sexus ipse & periculis bellorum, & sæuitiæ victorum eximat: in hac vero præter commune bellantium fas, accedere necessitudinem sanguinis: quippe ipsius quæ tam cruente sæuiat sororem equidem germanam esse; suam vero consobrinam; liberorum deinde communium materteram.
His

His tot necessitudinibus sanguinis adijcit superstitionem templi, quo abdita profugerit, tantoque religiosius colendos sibi deos, quo magis his propitijs ac fauentibus vicisset: tum neque occisa illa se virium quicquam Cyziceno dempturum, nec seruaturum, reddita. Sed quanto Grypus abnuit, tanto soror muliebri pertinacia accenditur, rata non misericordiæ hæc verba, sed amoris esse. Itaque vocatis ipsa militibus, mittit qui sororem confoderent. Qui vt in templo intrauerunt, cum euellere eam non possent, manus amplexantis deæ simulacrum præciderunt. Tunc Cleopatra execratione parricidarum, mandata violatis numinibus vltione sui, decedit. Nec multo post repetita prœlij congressione, victor Cyzicenus vxorem Grypi Tryphenam, quæ paulo ante sororem interfecerat, capit; eiusque supplicio vxoris manibus parentauit. At in Ægypto Cleopatra cum grauaretur socio regni, filio Ptolemæo, populum in eum incitat; abductaque ei Selene vxore, eo indignius, quod ex Selene iam duos filios habebat, exulare cogit, arcessito minore filio Alexandro, & rege in locum fratris constituto: nec filium regno expulisse contenta, bello Cypri exulantem persequitur. Vnde pulso, interficit ducem exercitus sui, quod viuum eum è manibus dimisisset: quanquam Ptolemæus verecundia materni belli, non viribus minor ab insula recessisset. Igitur Alexander territus hac matris crudelita-

desitate, & ipse eam reliquit, periculoso regno securam ac tutam vitam anteponens. Cleopatra vero timens, ne maior filius Ptolemæus ab Cyziceno ad reciperandam Ægyptum auxilijs iuuaretur, ingentia Grypo auxilia, & Selenen vxorem nupturam hosti prioris mariti, mittit, Alexandrumque, filium per legatos in regnum reuocat: cui cum occultis insidijs exitium machinaretur, occupata ab eodem interficitur, spiritumque non fato, sed parricidio dedit: dignam prorsus hac mortis infamia, quę etiam matrem thoro expulit; & duas filias viduas, alterno fratrum matrimonio, fecit; & filio alteri in exilium acto, bellum intulit, alteri erepto regno exitium per insidias machinata est. Sed nec Alexandro cædes tam nefanda inulta fuit. Nam vbi primum compertum est, scelere filij matrem interfectam, concursu populi in exilium agitur, reuocatoque Ptolemæo regnum redditur: qui neque cum matre bellum gerere voluisset, nec à fratre armis repetere, quod prior possedisset. Dum hæc aguntur, frater eius ex pellice susceptus, cui pater Cyrenarum regnum testamento reliquerat, herede populo Romano instituto, decedit. Iam enim fortuna Romana porrigere se ad Orientalia regna, non contenta Italiæ terminis, cœperat. Itaque & ea pars Lybiæ prouincia facta est: postea Creta, Ciliciaque piratico bello perdomitæ, in formam prouinciæ rediguntur. Quo facto, & Syriæ & Ægypti

gypti regna Romana vicinitate artata, quæ incrementa de finitimis bellis quærere solebant, adempto vagandi arbitrio, vires suas in perniciem mutuam conuerterunt: adeo, vt assiduis prœlijs consumpti, in contemptum finitimorum venerint, prædæque Arabum genti, imbelli antea, fuerint. Quorum rex Erotimus, fiducia septingentorum filiorum, quos pellicibus susceperat, diuisis exercitibus nunc Ægyptum, nunc Syriam infestabat: magnumque nomen Arabum, viribus finitimorum exsanguibus, fecerat.

LIBER XL.

MVtuis fratrum odijs, & mox filijs inimicitijs parentum succedentibus, cum inexpiabili bello & reges, & regnum Syriæ consumptum esset, ad externa populus auxilia concurrit, peregrinosque sibi reges circumspicere cœpit. Itaque cum pars Mithridatem Ponticum, pars Ptolemęum ab Ægypto arcessendum censeret: occurreretq; quod Mithridates implicitus bello Romano esset, Ptolemæus quoque semper hostis fuisset Syriæ, omnes in Tigranem regem Armeniæ consensere, instructum præter domesticas vires, & Parthica societate, & Mithridatis affinitate. Igitur accitus in regnum Syriæ, per XVII. annos tranquillissimo regno potitus est: neque bello alium lacessere, neque lacessitus inferre alli bellum necesse habuit. Sed sicut ab hostibus tuta

Syria

Syria fuit, ita terræmotu vastata est, quo centum septuaginta millia hominum, & multæ vrbes perierunt. Quod prodigium mutationem rerum portendere aruspices responderunt. Igitur Tigrane à Lucullo victo, rex Syriæ Antiochus, Cyziceni filius, ab eodem Lucullo appellatur. Sed quod Lucullus dederat, postea ademit Pompeius: qui poscenti regnum respondit, ne volenti quidem Syriæ, nedum recusanti daturum se regem, qui XVIII. annos quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciæ latuerit, victo autem eodem Tigrane à Romanis, alieni operis præmia postulet. Igitur vt habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani non daturum, quod tueri nesciat, ne rursus Syriam Iudæorum & Arabum latrocinijs infestam reddat. Atque ita Syriam in prouinciæ formam redigit: paulatimque Oriens Romanorum, discordia consanguineorum regum, factus est.

LIBER XLI.

PArthi, penes quos velut diuisione orbis cum Romanis facta, nunc Orientis imperium est, Scytharum, exules fuere. Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur: nam Scythico sermone Parthi exules dicuntur. Hi & Assyriorum & Medorum temporibus, inter Orientis populos obscurissimi fuere. Postea quoque cum imperium Orientis à

Medis,

Medis ad Persas translatum est, veluti vulgus sine nomine, præda victorum fuere. Postremo Macedonibus triumphato Oriente, seruierunt: vt cuiuis mirum videatur, ad tantam eos felicitatẽ per virtutem prouectos, vt imperent gentibus, sub quarum imperio veluti seruile vulgus fuere. A Romanis quoq; trinis bellis per maximos duces florentissimis temporibus lacessiti, soli ex omnibus gẽtibus non pares solum, verum etiam victores fuere: quamquam plus gloriæ sit, inter Assyria, & Medica, Persicaque memorata olim regna, & opulentissimum mille vrbium Bactrianum imperium emergere potuisse, quã longinqua bella vicisse; præterea cum grauibus Scythicis, & vicinalibus bellis assidue vexati, varijs periculorum certaminibus vrgerentur. Hi domesticis seditionibus Scythia pulsi, solitudines inter Hyrcaniam, & Dalias, & Areos, & Spartanos, & Maggianos furtim occupauere. Fines deinde non intercedentibus primo finitimis, postea etiam prohibentibus, in tantum protulere, vt non immensa tantum, ac profunda camporum, verum etiam prærupta collium, montiumq; ardua occupauerint. Ex quo fit, vt Parthiæ pleraque finium aut æstus, aut frigoris magnitudo possideat, quippe cum mõtes [nix] & campos æstus infestet. Administratio gentis post defectionem Macedonici imperij sub regibus fuit. Proximus maiestati regum, populorum ordo est: ex hoc duces in bello, ex hoc rectores in pace habent. Sermo his
inter

inter Scythicum Medumque medius, & vtriusque mixtus. Vestis olim sui moris, posteaquam accessere opes, vt Medis perlucida, ac fluida. Armorum patrius ac Scythicus mos. Exercitum non vt aliæ gentes liberorum, sed maiorem partem seruorum habent: Quorum vulgus, nulli manumittendi potestate permissa, ac per hoc omnibus seruis nascentibus, in dies crescit: Hos pari ac liberos suos cura habent; & equitare & sagittare magna industria docent. Locupletissimus vt quisque est, ita plures in bello equites regi suo præbet. Denique Antonio bellum Parthis inferenti cum quinquaginta millia equitum occurrerent, soli CCCC. liberi fuere. Cominus in acie prœliari, aut obsessas expugnare vrbes nesciunt. Pugnant autem procurrentibus equis, aut terga dantibus: sæpe etiam fugam simulant, vt incautiores aduersus vulnera insequentes habeant. Signum his in prœlio non tuba, sed tympano datur: Nec pugnare diu possunt: cæterum intolerandi forent, si quantus his impetus est, vis tanta & perseuerantia esset. Plerumque in ipso ardore certaminis prœlia deserunt, ac paulo post pugnam ex fuga repetunt: vt cum maxime vicisse te putes, tunc tibi discrimen subeundum sit. Munimentum ipsis equisque, loricæ plumatæ sunt, quæ vtrumque toto corpore tegunt. Auri argentique nullus nisi in armis vsus. Vxores dulcedine variæ libidinis singuli plures habent: nec vlla delicta adulterio grauius

uius vindicant. Quamobrem feminis non conuiuia tantum virorum, verum etiam conspectum interdicunt. Carne non nisi venatibus quæsita vescuntur. Equis omni tempore vectantur; illis bella, illis conuiuia, illis publica ac priuata officia obeunt, super illos ire, consistere, mercari, colloqui. Hoc denique discrimen inter seruos liberosque est, quod serui pedibus liberi non nisi equis incedunt. Sepultura vulgo aut auium, aut canum laniatus est. Nuda demum ossa terra obruunt. In superstitionibus atque cura deorum, præcipua omnibus veneratio est. Ingenia genti tumida, seditiosa, fraudulenta, procacia, quippe violentiam viris, mansuetudinem mulieribus assignant. Semper aut in externos, aut in domesticos motus inquieti; natura taciti: ad faciendum quam ad dicendum promptiores proinde secunda, ad versaque silentio tegunt. Principibus metu, non pudore parent. In libidinem proiecti, in cibum parci: fides dictis promissisque nulla, nisi quatenus expedit. Post mortem Alexandri Magni, cum inter successores eius Orientis regna diuiderentur, nullo Macedonum dignante Parthorum imperium, Stagnori externo socio traditur. Hi postea deductis Macedonibus in bellum ciuile, cum cæteris superioris Asiæ populis Eumenem sequuti sunt: quo victo, ad Antigonum transiere. Post hunc à Nicatore Seleuco, ac mox ab Antiocho, & successoribus eius possessi; à cuius pronepote Seleuco

pri-

primum defecere, primo Punico bello, L. Manlio Vulsone, M. Attilio Regulo consulibus. Huius defectionis impunitatem illis duorum fratrum regum, Seleuci & Antiochi discordia dedit: qui dum sibi inuicem eripere regnum volunt, persequi defectores omiserunt. Eodem tempore etiam Theodotus mille vrbium Bactrianarum præfectus, defecit; regemque se appellari iussit: quod exemplum sequuti totius Orientis populi, à Macedonibus defecere. Erat eo tempore Arsaces vir, sicut incertæ originis, ita virtutis expertæ. Hic solitus latrocinijs, & rapto viuere, accepta opinione Seleucum à Gallis in Asia victum, solutus regis metu, cum prædonum manu Parthos ingressus, præfectum eorum Andragoram oppressit, sublatoque eo, imperium gentis inuasit. Non magno deinde post tempore, Hyrcanorum quoque regnum occupauit: atque ita duarum ciuitatum imperio præditus, grandem exercitum parat, metu Seleuci & Theodoti Bactrianorum regis. Sed cito, morte Theodoti, metu liberatus, cum filio eius, & ipso Theodoto, fœdus ac pacem fecit: nec multo post, cum Seleuco rege, ad defectores persequendos veniente, congressus, victor fuit: quem diem Parthi exinde solennem, velut initium libertatis, obseruant. Reuocato deinde Seleuco nouis motibus in Asiam, dato laxamento, regnum Parthicum format, militem legit, castella munit, ciuitates firmat, vrbem quoque nomine Daram, in monte

Za-

Zapaorte non condit: cuius loci ea conditio eſt, vt neque munitius quicquam eſſe, neque amœnius poſſit: ita enim & præruptis rupibus vndique cingitur, vt tutela loci nullis defenſoribus egeat; & ſoli circumiacentis tanta vbertas eſt, vt proprijs opibus expleatur. Iam fontium ac ſiluarum ea copia eſt, vt & aquarum abundantia irrigetur, & venationum voluptatibus exornetur. Sic Arſaces quæſito ſimul conſtitutoque regno, non minus memorabilis Parthis, quam Perſis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, matura ſenectute decedit. Cuius memoriæ hunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes exinde reges ſuos Arſacis nomine nuncupent. Huius filius & ſucceſſor regni, Arſaces & ipſe nomine, aduerſus Antiochum Seleuci filium, centum millibus peditum, & xx. millibus equitum inſtructum mira virtute pugnauit: ad poſtremum in ſocietatem eius aſſumptus eſt. Tertius Parthis rex Priapatius fuit, ſed & ipſe Arſaces dictus: nam, ſicut ſupra dictum eſt, omnes reges ſuos hoc nomine, ſicuti Romani Cæſares, Auguſtoſque cognominauere. Hic actis in regno quindecim annis deceſſit, relictis duobus filijs, Mithridate & Phrahate. quorum maior Phrahates more gentis, heres regis, Mardos validam gentem bello domuit; nec multo poſt deceſſit, multis filijs relictis: quibus præteritis, fratri potiſſimum Mithridati, inſignis virtutis viro, reliquit imperium: plus regio quam

pa-

patrio deberi nomini ratus, potiusque patriæ, quam liberis consulendum. Eodem ferme tempore, sicuti in Parthis Mithridates, ita in Bactris Eucratides magni vterque viri regna ineunt. Sed Parthorum fortuna felicior, ad summum hoc duce imperij fastigium eius perduxit. Bactriani autem per varia bella iactati, non regnum tantum, verum etiam libertatem amiserunt: siquidem Sogdianorum & Drangaritanorum, Indorumque bellis fatigati, ad postremum ab inualidioribus Parthis, velut exsangues, oppressi sunt. Multa tamen Eucratides bella magna virtute gessit: quibus attritus, cum obsidionem Demetrij regis Indorum pateretur, cum C C C. militibus, LX. millia hostium assiduis eruptionibus vicit. Quinto itaque mense liberatus, Indiam in potestatem redegit. Vnde cum se reciperet, à filio quem socium regni fecerat, in itinere interficitur: qui non dissimulato parricidio, velut hostem, non patrem interfecisset; & per sanguinem eius currum egit; & corpus abijci insepultum iussit. Dum hæc apud Bactros geruntur, interim inter Parthos, & Medos bellum oritur: cum varius vtriusque populi casus fuisset, ad postremum victoria penes Parthos fuit. His viribus auctus Mithridates, Mediæ Bacasin præponit; ipse in Hyrcaniam proficiscitur. Vnde reuersus, bellum cum Elimæorum rege gessit: quo victo, hanc quoque gentem regno adiecit; imperiumque Parthorum à monte Caucaso,

caso, multis populis in ditionem redactis, vsque ad flumen Euphratem protulit. Atque ita aduersa valetudine arreptus, non minor Arsace proauo, gloriosa senectute decedit.

LIBER XLII.

POst necem Mithridatis, Parthorum regis Phrahates filius eius, rex constituitur: qui cum inferre bellum, in vltionem tentati ab Antiocho Parthici regni, Syriæ statuisset, Scytharum motibus ad sua defendenda reuocatur. Namque Scythæ in auxilium Parthorum aduersus Antiochum Syriæ regem, mercede solicitati, cum confecto iam bello superuenissent, & calumnia tardius lati auxilij mercede fraudarentur, dolentes tantum ijs itineris frustra emensum, quum vel stipendium pro vexatione, vel alium hostem dari sibi poscerent, superbo responso offensi, fines Parthorum vastare cœperunt: Igitur Phrahates cum aduersus eos proficisceretur, ad tutelam regni reliquit Hymerum quendam, pueritiæ sibi flore conciliatum, qui tyrannica crudelitate, oblitus & vitæ præteritæ, & vicarij officij, Babylonios multasque alias ciuitates importune vexauit. Ipse autem Phrahates exercitum Græcorum, quem bello Antiochi captum superbe crudeliterque tractauerat, in bellum secum ducit: immemor prorsus quod hostiles eorum animos nec captiuitas

nitas minuerat, & insuper iniuriarum indignitas exacerbauerat. Itaque cum inclinatam Parthorum aciem vidissent, arma ad hostes transtulere; & diu cupitam captiuitatis vltionem, exercitus Parthici, & ipsius Phrahatis regis cruenta cæde exsecuti sunt. In huius locum Artabanus, patruus eius, rex substituitur; Scythæ autem contenti victoria, depopulata Parthia, in patriam reuertuntur. Sed Artabanus bello Thogarijs illato, in brachio vulneratus, statim decedit. Huic Mithridates filius succedit: cui res gestæ Magni cognomen dedere: quippe claritatem parentum, æmulatione virtutis accensus, animi magnitudine supergreditur. Multa igitur bella cum finitimis magna virtute gessit, multosque populos Parthico regno addidit. Sed & cum Scythis prospere aliquoties dimicauit, vltorque iniuriæ parentum fuit. Ad postremum Ortoadisti Armeniorum regi bellum intulit. Sed quoniam in Armeniam transitum facimus, origo eius paulo altius repetenda est. Neque enim silentio præteriri tantum regnum fas est, cum fines eius post Parthiam omnium regnorum magnitudinem superent. Siquidem Armenia à Cappadocia vsque mare Caspium vndecies centum millia patet; sed in latitudinem millia passuum septingenta porrigitur. Condita est autem ab Armenio Iasonis Thessali comite: quem cum perditum propter insignem periculosamque regno suo virtutem Pelias

rex

rex cuperet, denuntiata militia, in Colchos eum abire iubet; pellemque arietis memorabilem gentibus reportare: sperans interitum viri, aut ex periculis tam longæ nauigationis, aut ex bello tam profundæ barbariæ. Igitur Iaſon diuulgata opinione tam glorioſæ expeditionis, cum ad eum certatim principes iuuentutis totius ferme orbis concurrerent, exercitum fortiſſimorum virorum, qui Argonautæ cognominati ſunt, comparauit, quem cum magnis rebus geſtis incolumem reduxiſſet, rurſus à Peliæ filijs Theſſalia pulſus, magna vi cum ingenti multitudine, quæ ad famam virtutis eius ex omnibus gentibus quotidie confluebat, comite Medea vxore; quam repudiatam miſeratione exilij rurſum receperat, & Medio priuigno ab Ægeo rege Athenienſium genito, Colchos repetiuit, ſocerumque etiam regno pulſum reſtituit. Magna deinde bella cum finitimis geſſit, captaſque ciuitates partim regno ſoceri, ad abolendam ſuperioris militiæ iniuriam, qua & filiam eius Medeam abduxerat, & filium Ægialium interfecerat, adiunxit; partim populis, quos ſecum adduxerat, aſſignauit. Primuſque humanorum, poſt Herculem & Liberum, qui reges Orientis fuiſſe traduntur, eam cœli plagam domuiſſe dicitur. Populis quibuſdam Frudium & Amphiſtratum, aurigas Caſto-

tris & Pollucis, duces assignauit; cum Albanis fœdus percussit: qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum Geryone extincto, armenta eius per Italiam duceret, secuti dicuntur; quique memores Italicæ originis, exercitum Cn. Pompeij bello Mithridatico fratres salutauere. Itaque Iasoni totus ferme Oriens, vt conditori, diuinos honores templaque constituit: quæ Parmenion, dux Alexandri Magni, post multos annos dirui iussit, ne cuiusquam nomen in Oriente venerabilius, quam Alexandri esset. Post mortem Iasonis, Medius æmulus virtutis eius, in honorem matris Medeam vrbem condidit; regnumque ex nomine suo Medorum constituit, sub cuius maiestate Orientis postea imperium fuit. Albanis vicinæ Amazones sunt; quarum reginam Thalestrem concubitum Alexandri petisse, multi auctores prodidere. Armenius quoque & ipse Thessalus, vnus de numero ducum Iasonis, recollecta multitudine, quæ amisso Iasone rege passim vagabatur, Armeniam condit: à cuius montibus Tigris fluuius modicis primo incrementis nascitur; interiecto deinde aliquanto spatio sub terras mergitur; atque ita post quinque & viginti millia passuum grande iam flumen in regione Sophene emergit; ac sic in paludes Euphratis recipitur. Igitur Mithridates rex Parthorum, post bellum Armeniæ,

meniæ, propter crudelitatem, à senatu Parthico regno pellitur. Frater eius Orodes, cum regnum vacans occupasset, Babyloniam, quo Mithridates confugerat, diu obsidet, & fame coactos in deditionem oppidanos compellit. Mithridates autem fiducia cognationis vltro se in potestatem Orodis tradit. Sed Orodes plus hostem, quam fratrem cogitans, in conspectu suo trucidari eum iussit, & post hæc bellum cum Romanis gessit. Crassumque imperatorem cum filio, & omni exercitu Romano deleuit. Huius filius Pacorus missus ad persequendas Romani belli reliquias, magnis rebus in Syria gestis, in Parthiam patri suspectus reuocatur: quo absente, exercitus Parthorum relictus in Syria, à Cassio quæstore Crassi, cum omnibus ducibus trucidatur. Hjs ita gestis, non magno post tempore Romanis inter Cæsarem Pompeiumque ciuile bellum oritur: in quo Parthi Pompeianarum partium fuere, & propter amicitiam cum Pompeio bello Mithridatico iunctam, & propter Crassi necem, cuius filium in partibus Cæsaris esse audierant, quem vltorem patris victore Cæsare futurum non dubitabant. Itaque victis partibus Pompeianis, & Cassio & Bruto auxilia aduersus Augustum & Antonium misere; & post belli finem rursum Pacoro duce, inita cum Labieno societate, Syriam & Asiam va-

ſtauere; caſtraque Ventidij, qui poſt Caſſium abſente Pacoro exercitum Parthicum fuderat, magna mole aggrediuntur: ſed ilie ſimulato timore diu continuit ſe, & inſultare Parthos aliquantiſper paſſus eſt. Ad poſtremum in ſecuros lætoſque partem legionum emiſit: quarum impetu fuſi Parthi in diuerſa abiere. Pacorus cum fugientes ſuos abduxiſſe ſecum legiones Romanas putaret, caſtra Ventidij, veluti ſine deſenſoribus, aggreditur. Tum Ventidius reliqua parte legionum emiſſa, vniuerſam Parthorum manum cum rege ipſo Pacoro interficit: nec vllo bello Parthi vnquam maius vulnus accceperunt. Hæc cum in Parthia nuntiata eſſent, Orodes pater Pacori, qui paulo ante vaſtatam Syriam, occupatam Aſiam à Parthis audierat, victoremque Pacorum Romanorum gloriabatur, repente filij morte, & exercitus clade audita, ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum ſumere, non vocem mittere, ita vt etiam mutus factus videretur. Poſt multos deinde dies, vbi dolor vocem laxauerat, nihil aliud quam Pacorum vocabat: Pacorus illi videri, Pacorus audiri videbatur; cum illo loqui, cum illo conſiſtere; interdum quaſi amiſſum flebiliter dolebat. poſt longum deinde luctum, alia ſolicitudo miſerandum ſenem inuadit, quem ex numero xxx. filio-

rum

rum in locum Pacri regem destinet. Multæ pellices, ex quibus generata tanta iuuentus erat, pro suis quæque solicitæ, animum senis obsidebant. Sed fatum Parthiæ fecit, in qua iam quasi solemne est reges parricidas haberi, vt sceleratissimus omnium, & ipse Phrahates nomine, rex statueretur. Itaque statim quasi nollet mori, patrem interfecit; fratres quoque xxx. trucidat: sed nec in filijs cessant parricidia. Nam cum infestos sibi optimates propter assidua scelera videret, ne esset qui nominari rex posset, adultum filium interfici iubet. Huic Antonius propter auxilium aduersus se, & Cæsarem latum, bellum cum sedecim validissimis legionibus intulit; sed grauiter multis prœlijs vexatus, à Parthia refugit: qua victoria insolentior Phrahates redditus, cum multa crudeliter consuleret, in exilium à populo suo pellitur. Itaque cum magno tempore finitimas ciuitates, ad postremum Scythas precibus fatigasset, Scytharum maximo auxilio in regnum restituitur. Hoc absente, regem Parthi Tyridatem quendam constituerant: qui audito aduentu Scytharum, cum magna amicorum manu, ad Cæsarem in Hispaniam, bellum tunc temporis gerentem, profugit, obsidem Cæsari minimum filium Phrahatis ferens: quem negligentius custoditum rapuerat. Quo cognito, Phrahates legatos statim ad

Cæſarem mittit, ſeruum ſuum Tyridatem, & filium remitti ſibi poſtulat. Cæſar & legatione Phrahatis audita, & Tyridatis poſtulatis cognitis (nam & ipſe reſtitui in regnum deſiderabat, iuris Romanorum futuram Parthiam affirmans, ſi eius regnum muneris eorum fuiſſet) neque Tyridatem dediturum ſe Parthis dixit, neque aduerſus Parthos Tyridati auxilia daturum. Ne tamen per omnia nihil à Cæſare obtentum videretur, Phrahati filium ſine pretio remiſit, & Tyridati, quod manere apud Romanos vellet, opulentum ſumptum præberi iuſſit. Poſt hæc finito Hiſpanienſi bello, cum in Syriam ad componendum Orientis ſtatum veniſſet, metum Phrahati incuſſit, ne bellum Parthiæ vellet inferre. Itaque tota Parthia captiui ex Craſſiano, ſiue Antonij exercitu recollecti: ſignaque cum his militaria Auguſto remiſſa. Sed & filij nepoteſque Phrahatis obſides Auguſto dati: pluſque Cæſar magnitudine nominis ſui fecit, quam armis alius imperator facere potuiſſet.

LIBER XLIII.

PArthicis Orientalibusque, ac totius propemodum orbis rebus explicitis, ad initia Romanæ vrbis Trogus, velut post longam peregrinationem domum reuertitur: ingrati ciuis officium existimans, si cum omnium gentium res gestas illustrauerit, de sola tantum patria taceat. Breuiter igitur initia Romani imperij perstringit, vt nec modum propositi operis excedat, nec vtique originem vrbis, quæ est caput totius orbis, silentio prætermittat. Italiæ cultores primi Aborigines fuere: quorum rex Saturnus tantę iustitiæ fuisse traditur, vt neque seruierit sub illo quisquam, nec quicquam priuatæ rei habuerit: sed omnia communia, & indiuisa omnibus fuerint, veluti vnum cunctis patrimonium esset. Ob cuius exempli memoriam cautum est, vt Saturnalibus, exęquato omnium iure, passim in conuiuijs serui cum dominis recumbant. Itaque Italia regis nomine, Saturnia appellata est: & mons, in quo habitabat, Saturnius; in quo nunc, veluti à Ioue pulso sedibus suis Saturno, Capitolium est. Post hunc tertio loco regnasse Faunum ferunt; sub quo Euander ab Arcadiæ vrbe Pallanteo, in Italiam cum mediocri turba popularium venit: cui Faunus & agros, & montem, quem ille postea Palatinum appellauit, be-

nigne aſſignauit. In huius radicibus templum Lycæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, conſtituit: ipſum Dei ſimulacrum nudum caprina pelle amictum eſt, quod habitu nunc Romæ Lupercalibus decurritur. Fauno fuit vxor nomine Fatua, quæ aſſidue diuino ſpiritu impleta, velut per furorem, futura præmonebat. Vnde adhuc qui inſpirari ſolent, fatuari dicuntur. Ex filia Fauni & Hercule, qui eodem tempore, extincto Geryone, armenta victoriæ præmia per Italiam ducebat, ſtupro conceptus Latinus procreatur. Quo tenente regnum, Æneas ab Ilio, Troia à Græcis expugnata, in Italiam venit: ſtatimque bello exceptus, cum in aciem exercitum eduxiſſet, ad colloquium vocatus, tantam admirationem ſui Latino præbuit, vt & in ſocietatem regni reciperetur; & Lauiniam in matrimonium ei data, gener aſciſceretur. Poſt hæc commune vtriuſque bellum aduerſus Turnum Rutulorum regem, propter fraudatas Lauiniæ nuptias, fuit: in quo & Thurnus & Latinus interierunt. Igitur cum Æneas iure victoriæ vtroque populo potiretur, vrbem ex nomine vxoris, Lauinium condidit. Bellum deinde aduerſus Mazentium regem Ethruſcorum geſſit: in quo cum ipſe occidiſſet, in locum eius Aſcanius filius ſucceſſit, qui Lauinio relicto, longam Albam condidit, quæ trecentis annis caput regni fuit. Poſt multos deinde vrbis

bis huius reges ad postremum Numitor & Amulius regno potiti sunt. Sed Amulius cum ætate potiorem Numitorem oppressisset, filiam eius Rheam in perpetuam virginitatem, ne quis vindex regni sexus virilis ex gente Numitoris oriretur, demersit; addita iniuriæ specie honoris, vt non damnata, sed sacerdos electa videretur. Igitur clausa in luco Marti sacro, duos pueros, incertum stupro, an ex Marte conceptos, enixa est. Quo cognito, Amulius multiplicato metu prouentu duorum, pueros exponi iubet; & puellam vinculis onerat, ex quorum iniuria decessit. Sed fortuna origini Romanæ prospiciens, pueros lupæ alendos obtulit, quæ amissis catulis, distenta vbera exinanire cupiens, nutricem se infantibus præbuit: cum sæpius ad paruulos veluti ad catulos reuerteretur, rem Faustulus pastor animaduertit, subtractosque feræ, inter greges pecorum agresti vita nutriuit. Martis pueros fuisse, siue quod in luco Martis enixi sunt, siue quod à lupa, quæ in tutela Martis est, nutriti, velut manifestis argumentis creditum. Nomina pueris, alteri Remo, alteri Romulo fuere. Adultis inter pastores de virtute quotidiana certamina, & vires, & pernicitatem auxere. Igitur cum latrones à rapina pecorum industrie frequenterque summouerent, Remus ab iisdem latronibus captus, veluti ipse esset, quod in aliis pro-

hibebat, regi offertur; crimini datur, quasi greges Numitoris infestare solitus esset. Tunc à rege Numitori in vltionem traditur. Sed Numitor adolescentia iuuenis permotus, & in suspicionem expositi nepotis adductus, cum eum nunc lineamentorum filiæ similitudo, nunc ætas expositionis temporibus congruens, auxium tenerent, repente Faustulus cum Romulo superuenit: à quo cognita origine puerorum, facta conspiratione, & adolescentes in vltionem maternæ necis, & Numitor in vindictam erepti regni armantur. Occiso Amulio, regnum Numitori restituitur; & vrbs Romana ab adolescentibus conditur. Tunc & senatus centum seniorum, qui patres dicti sunt, constituitur: tunc & vicinis connubia pastorum dedignantibus virgines Sabinæ rapiuntur; finitimisque populis armis subiectis, primum Italiæ, & mox orbis imperium quæsitum. Per ea adhuc tempora, reges hastas pro diademate habebant, quas Græci sceptra dixere. Nam & ab origine, rerum pro dijs immortalibus veteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam, adhuc deorum simulacris hastæ adduntur. Temporibus Tarquinij regis, ex Asia Phocensium iuuentus, ostio Tyberis inuecta, amicitiam cum Romanis iunxit: inde in vltimos Galliæ sinus nauibus profecta, Massiliam inter Ligures, & feras gentes Gallorum condidit: magnasque res, siue dum

armis

armis se aduersus Gallicam feritatem tuentur, siue dum vltro lacessunt, à quibus fuerant ante lacessiti, gesserunt. Namque Phocenses exiguitate ac macie terræ coacti, studiosius mare quam terras exercuere, piscando, mercando, plerumque etiam latrocinio maris (quod illis temporibus gloriæ habebatur) vitam tolerabant. Itaque in vltimam Oceani oram procedere ausi, in sinum Gallicum ostio Rhodani amnis deuenere. Cuius loci amœnitate capti reuersi domum, referentes, quæ viderant, plures solicitauere. Duces classis Simos & Protis fuere. Itaque regem Segobrigiorum, Nannum nomine, in cuius finibus vrbem condere gestiebant, amicitiam petentes conueniunt. Forte eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filiæ erat: quam more gentis electo inter epulas genero, nuptum tradere illic parabat. Itaque cum ad nuptias inuitati omnes processissent, rogantur etiam Græci hospites ad conuiuium. Introducta deinde virgo, cum iuberetur à patre aquam porrigere ei, quem virum eligeret, tunc omissis omnibus ad Græcos conuersa, aquam Proti porrigit: qui factus ex hospite gener locum condendæ vrbis à socero accepit. Condita igitur Massilia est prope ostia Rhodani amnis, in remoto sinu, veluti in angulo maris. Sed Ligures incrementis vrbis inuidentes, Græcos assiduis bellis fatigabant. Qui pericula propulsando in

tantum enituerunt, vt victis hostibus, in captiuis agris multas colonias constituerent. Ab his igitur Galli & vsum vitæ cultioris, deposita & mansuefacta barbaria, & agrorum cultus, & vrbes mœnibus cingere didicerunt. Tunc & legibus, non armis viuere, tunc & vitem putare, tunc oliuam serere consueuerunt: adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor, vt non Græcia in Galliam emigrasse, sed Gallia in Græciam translata videretur. Mortuo rege Nanno Segobrigiorum, à quo locus acceptus condendæ vrbis fuerat, cum regno filius eius Comanus successisset, affirmante regulo quodam, quandoque Massiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendamque in ipso ortu, ne mox validior ipsum obrueret, subnectit & illam fabulam: Canem aliquando partu grauidam locum à pastore precario petisse, in quo pareret: quo obtento, iterato petisse, vt sibi educare eodem in loco catulos liceret: ad postremum adultis catulis, fultam domestico præsidio, proprietatem loci sibi vindicasse. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros. His incitatus rex, insidias Massiliensibus extruit. Itaque solemni Florariorum die multos fortes ac strenuos viros hospitij iure in vrbem misit: plures scirpis latentes, frondibusq; supertectos induci vehiculis iubet, & ipse cum exercitu in proximis montibus delitescit: vt cum nocte à prædictis aper-

tæ

tæ portæ forent, tempestiue ad insidias adesset: vrbemq; somno ac vino sepultam armatis inuaderet. Sed has insidias mulier quædã, regis cognata prodidit, quæ adulterare cum Græco adolescente solita, in amplexu iuenis miserata formæ eius, insidias aperuit, periculumq; declinare iubet. Ille rem statim ad magistratus defert: atque ita patefactis insidijs, cuncti Ligures comprehenduntur, latantesq; de scirpis protrahuntur. Quibus omnibus interfectis, insidianti regi insidiæ tenduntur. Cæsa sunt cum ipso rege hostium septẽ millia. Exinde Massilienses festis diebus portas claudere, vigilias agere, stationem in muris obseruare; peregrinos recognoscere, curas habere, ac veluti bellum habeant, sic vrbem pacis temporibus custodire: adeo illic bene instituta non temporum necessitate, sed recte faciendi consuetudine seruantur. Post hæc magna illis cum Liguribus, magna cum Gallis fuere bella: quæ res & vrbis gloriam auxit, & virtutem Græcorum, multiplicata victoria, celebrem inter finitimos reddidit. Carthaginiensium quoque exercitus, cũ bellum captis piscatorum nauibus ortum esset, sæpe fuderunt, pacemq; victis dederunt: cum Hispanis amicitiã iunxerunt, cum Romanis prope ab initio conditæ vrbis, fœdus summa fide custodierunt, auxilijsq; in omnibus bellis industrie socios iuuerũt: quæ res illis & virium fiduciã auxit, & pacem ab hostibus præstitit. Cum igitur Massilia fama rerum gestarum,

&

& abundantia opum, & virium gloria vi-
rente floreret, repente finitimi populi ad nomen Massiliensium delendum, veluti ad commune extinguendum incendium, concurrunt. Dux consensu omnium Catumandus regulus eligitur: qui cum magno exercitu lectissimorum virorum vrbem hostium obsideret, per quietem specie toruæ mulieris, quæ se deam dicebat, exterritus, vltro pacem cum Massiliensibus fecit: petitoque, vt intrare illi vrbem, & deos eorum adorare liceret, cum in arcem Mineruæ venisset, conspecto in porticibus simulacro deæ, quam per quietem viderat, repente exclamat, illam esse, quæ se nocte exterruisset, illam, quæ recedere ab obsidione iussisset. Gratulatusque Massiliensibus, quod animaduerteret eos ad curam deorum immortalium pertinere, torque aureo donata dea, in perpetuum amicitiam cum Massiliensibus iunxit. Parta pace, & securitate fundata, reuertentes à Delphis Massiliensium legati, quo missi munera Apollini tulerant, audierunt vrbem Romanam à Gallis captam incensamque. Quam rem domi nunciatam publico funere Massilienses prosequuti sunt: aurumque & argentum publicum priuatumque contulerunt, ad explendum pondus Gallis, à quibus redemptam pacem cognouerant. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus spectaculorum in senatu datus, & fœdus æquo iure

per-

percussum. In postremo libro Trogus maiores suos à Vocontijs originem ducere; auum suum Trogum Pompeium, Sertoriano bello, ciuitatem à Cn. Pompeio percepisse dicit; patrum Mithridatico bello turmas equitum sub eodem Pompeio duxisse, patrem quoque sub Caio Cæsare militasse, epistolarumq; & legationum, simul & anuli curam habuisse.

LIBER XLIV.

HIspania, sicuti Europæ terminos claudit, ita & huius operis finis futura est. Hanc veteres ab Ibero amne primum Iberiam, postea ab Hispano Hispaniam cognominauerunt. Hæc inter Africam & Galliam posita, Oceani freto, & Pyrenæis montibus clauditur. Sicut minor vtraque terra, ita vtraque fertilior. Nam neque vt Africa violento sole torretur, neque vt Gallia assiduis ventis fatigatur, sed media inter vtramque, hinc temperato calore, inde felicibus & tempestiuis imbribus, in omnia frugum genera fœcunda est, adeo vt non ipsis tantum incolis, verum etiam Italiæ, vrbique Romanæ, cunctarum rerum abundantia sufficiat. Hinc enim non frumenti tantum magna copia est, verum & vini, mellis, oleique; nec ferri solum materia præcipua est, sed & equorum pernices greges; nec summa tantum terræ laudanda bona, verum & abstrusorum metellorum felices diuitiæ: Iam lini, spartique

vis

vis ingens: minij certe nulla feracior terra. In hac cursus amnium non torrentes, rapidique, vt noceant, sed lenes, & vineis campisque irrigui, æstuarijsque Oceani affatim piscosi: plerique etiam diuites auro, quod in paludibus vehunt. Vno tantum Pyrenæi montis dorso adhæret Galliæ; reliquis partibus vndique in orbem mari cingitur. Forma terræ prope quadrata, nisi quod artantibus freti littoribus in Pyrenæum coit. Porro Pyrenæi montis spatium sexcenta millia passuum efficit. Salubritas cœli per omnem Hispaniam æqualis, quia aeris spiritus nulla paludum graui nebula inficitur. Huc accedunt & marinæ auræ, vndique versus assidui flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus, euentilato terrestri spiritu, præcipua hominibus sanitas redditur. Corpora hominum ad inediam, laboremque, animi ad mortem parati. Dura omnibus & adstricta parsimonia. Bellum quam otium malunt: si extraneus deest, domi hostem quærunt. Sæpe tormentis pro silentio rerum creditarum immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura, quam vitæ. Celebratur etiam bello Punico serui illius patientia, qui vltus dominum, inter tormenta risu exultauit, serenaque lætitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix, inquies animus: plurimis militares equi, & arma, sanguine ipsorum cariora. Nullus in festos dies epularum apparatus. Aqua calida lauari post secundum

bellum

bellum Punicum à Romanis didicere. In tanta seculorum ſerie nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit: qui annis decem Romanos varia victoria fatigauit (adeo feris propiora, quam hominibus ingenia gerunt) quem ipſum non iudicio populi electum, ſed vt cauendi ſcientem, declinandorumque periculorum peritum, ſequuti ſunt: Cuius ea virtus continentiaque fuit, vt cum conſulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus geſtis, non armorum, non veſtis cultum, non denique victum mutauerit; ſed in eo habitu, quo primum bellare cœpit, perſeuerauerit, vt quiuis gregarius miles ipſo imperatore opulentior videretur. In Luſitanis iuxta fluuium Tagum, vento equas fœtus concipere, multi auctores prodidere: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, & gregum multitudine natæ ſunt: qui tanti in Gallecia & Luſitania, ac tam pernices viſuntur, vt non immerito vento ipſo concepit videantur. Galleci autem Græcam ſibi originem aſſerunt. Siquidem poſt finem Troiani belli, Teucrum morte Aiacis fratris inuiſum patri Telamoni, quum non reciperetur in regnum, Cyprum conceſſit, atque ibi vrbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidiſſe. Inde accepta opinione paternæ mortis, patriam repetiſſe. Sed cum ab Euryſace Aiacis filio, acceſſu prohiberetur, Hiſpaniæ littori-

bus

bus appulsum, loca, vbi nunc est Carthago noua, occupasse, inde Galleciam transisse, & positis sedibus genti nomen dedisse. Galleciæ autem portio, Amphilochi dicuntur. Regio cum æris ac plumbi vberrima, tum & minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit. Auro quoque ditissima, adeo vt etiam aratro frequenter glebas aureas exscindant. In huius gentis finibus sacer mons est, quem ferro violari nefas habetur: sed si quando fulgure terra proscissa est, quæ in his locis assidua res est, detectum aurum, velut Dei munus, colligere permittitur. Feminæ res domesticas, agrorumque culturas administrant; ipsi armis, & rapinis seruiunt. Præcipua his quidem ferri materia, sed aqua ipso ferro violentior: quippe temperamento eius ferrum acrius redditur: nec vllum apud eos telum probatur, quod non aut Bilbili fluuio, aut Chalybe tingatur. Vnde etiam Chalybes, fluuij huius finitimi appellati, ferroque cæteris præstare dicuntur. Saltus vero Tartesiorum, in quibus Titanas bellum aduersus deos gessisse proditur, incoluere Curetes: quorum rex vetustissimus Gargoris, mellis colligendi vsum primus inuenit. Huic cum ex filiæ stupro nepos prouenisset, pudore flagitij, varijs generibus extingui paruulum voluit: sed per omnes casus fortuna

quadam

quadam seruatus, ad postremum ad regnum tot periculorum miseratione peruenit. Primum omnium cum eum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inuentus est vario ferarum lacte nutritus. Deinde relatum domum, tramite angusto, per quem armenta commeare consueuerant, proijci iubet: crudelis prorsus, qui proculcari nepotem, quam simplici morte interfici maluit. Ibi quoque cum inuiolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primo ieiunis, & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam suibus obiecit. Itaque cum non solum non noceretur, verumetiam quarundam vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abijci iussit. Tum plane manifesto quodam numine, inter furentes æstus, ac reciprocantes vndas, velut naue non fluctu veheretur, leni salo in littore exponitur: nec multo post cerua affuit, quæ vbera paruulo offerret. Inde denique conuersatione nutricis eximia puero pernicitas fuit; interque ceruorum greges diu montes saltusque, haud inferior velocitate, peragrauit. Ad postremum laqueo captus, regi dono datus est. Tunc & lineamentorum similitudine, & notis corporis, quæ inustæ paruulo fuerant, nepos agnitus. Admiratione deinde tot casuum periculorumque, ab eodem successor regni destinatur. Nomen illi

impoſi-

impoſitum Habidis : qui vt regnum accepit, tantæ magnitudinis fuit, vt non fruſtra deorum maieſtate tot periculis ereptus videretur : quippe barbarum populum legibus iunxit; & boues primus aratro domari, frumentaque ſulco quærere docuit; & ex agreſti cibo mitiore veſci, odio eorum quæ ipſe paſſus fuerat, homines coegit. Huius caſus fabuloſi viderentur, niſi & Romanorum conditores lupa nutriti, & Cyrus rex Perſarum cane alitus proderetur. Ab hoc & miniſteria ſeruilia populo interdicta, & plebs in ſeptem vrbes diuiſa. Mortuo Habide regnum per multa ſæcula à ſucceſſoribus eius retentum eſt. In alia parte Hiſpaniæ, & quæ ex inſulis conſtat, regnum penes Geryonem fuit. In hac tanta pabuli lætitia eſt, vt niſi abſtinentia interpellata ſagina fuerit, pecora rumpantur. Inde denique armenta Geryonis, quæ illis temporibus ſolæ opes habebantur, tantæ famæ fuere, vt Herculem ex Aſia prædæ magnitudine illexerint. Porro Geryonem ipſum non triplicis naturæ, vt fabulis proditur, fuiſſe ferunt, ſed tres fratres tantæ concordiæ extitiſſe, vt vno animo omnes regi viderentur, nec bellum Herculi ſua ſponte intuliſſe; ſed quum armenta ſua rapi vidiſsent, amiſsa bello repetiſse. Poſt regna deinde Hiſpaniæ primi Carthaginienſes imperium pro-
uinciæ

uinciæ occupauere. Nam cum Gaditani à Tyro, vnde & Carthaginiensibus origo est, sacra Herculis, per quietem iussi, in Hispaniam transtulissent, vrbemque ibi condidissent, inuidentibus incrementis nouæ vrbis finitimis Hispaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello lacessentibus, auxilium consanguineis Carthaginienses misere. Ibi felici expeditione, & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ imperio suo adiecerunt. Postea quoque hortantibus primæ expeditionis auspicijs, Hamilcarem imperatorem cum magna manu ad occupandam prouinciam misere: qui magnis rebus gestis, dum fortunam inconsultius sequitur, in insidias deductus, occiditur. In huius locum gener ipsius Hasdrubal mittitur: qui & ipse à seruo Hispani cuiusdam, vlciscente domini iniustam necem, interfectus est. Maior vtroque Annibal imperator Hamilcaris filius succedit. Siquidem vtriusque res gestas supergressus, vniuersam Hispaniam domuit: inde Romanis illato bello, Italiam per annos sexdecim varijs cladibus fatigauit: cum interea Romani, missis in Hispaniam Scipionibus, primo Pœnos prouincia expulerunt: postea cum ipsis Hispanis grauia bella gesserunt: nec prius perdomita prouincia iugum

Hispa-

Hispaniæ accipere potuerunt, quam Cæsar Augustus perdomito orbe, victricia ad eos arma transtulit, populumque barbarum ac ferum, legibus ad cultiorem vitæ vsum traductum, in formam prouinciæ redegit.

FINIS.

DE TROGO POMPEIO ET IVSTINO.

Ex Iacobo Bongarsio.

De Trogi Pompeij genere, hac Iustinus ipse, ad finem lib. 43. In postremo libro Trogus maiores suos à Vocotijs (*ita MSS. omnes, non vt vulgo* Volsis) originem ducere; auum suum, Trogum Pompeium Sertoriano bello à Cn. Pompeio ciuitatem percepisse dicit: patruum Mithridatico bello turmas equitum sub eodem Pompeio duxisse. patrem quoque sub Caio Cæsare militasse; epistolarumque & legationum simul & anuli curam habuisse. *Caium Cæsarem intelligit, illum qui superato Pompeio Remp. tenuit, vt loquitur in epistolis Seneca; non eum qui post Tiberium imperio potitus. Dubitanter hoc scribo, & mihi ipse pene diffidens, quum sciam aliter videri doctissimo historiarum, omnisque antiquitatis prudentissimo viro: quem quominus possim hoc tempore consulere, eiusque colloquio atque familiaritate doctior fieri, facit hac* clades noua pestilitasque: *propter*

pter quam hic & Musæ alumnis suis spoliatæ conticuerunt; & mœsti, tot tantasque intuentur vastitates funerum: ut merito dixerit M. Varro, nasci nos spissius quam emori. Vix duo homines, *inquit*, decem mensibus edolatum vnum reddunt puerum: contra, vna pestilentia, hostica acies, puncto temporis; immanes aceruos facit. *Itaque si quid in his notis est, aut non notatum, aut male notatum, id adscribes, Lector, doctorum virorum, quos vt oracula consulebam, absentiæ; & mea tot imminentibus periculis solicitudini. Sed, vt eo vnde excessit, redeat oratio, à Mithridatico bello, quo Trogi nostri patrem iam fuisse, nemo negauerit, ad Cæsarem Caligulam, sunt vt minimum anni centum. Vixisse ergo Trogum iudico, Augusti & Tiberij temporibus: quibus floruisse & Q. Curtium Rufum, vt ab humanissimo & scriptorum veterum peritissimo P. Pithœo didici, ita docebo ad eius historias. Trogus autem noster, quum forte Sallustio & Liuio res Pomp. Rom. memoratas videret, ad Græcam & peregrinam historiam scribendam aggressus est. Trogi nomen, arbitror, barbarum, Pompeij ab auo est. Solebant enim peregrini in eorum nomina transire, quorum beneficio ciues Rom. erant. M. Cicero ad Acilium, de Demetrio Mega,* ei Dolabella, *inquit*, rogatu meo ciuitatem à Cæsare impe-

impetrauit: qua in re, ego interfui: Itaque nunc P. Cornelius vocatur. *M. Varro lib. 5. de LL. meminit cuiusdam T. Quintij Trogi: & Tacitus* 11. *Annal. Saufellum (velut is cui magnam partem salutem debet Tacitus; Saufeium) Trogum commemorant, qui fortasse Seneca est. M. Heluius Trogus.*

Iustinus Trogi abbreuiator, quo tempore vixerit, non habeo dicere: fortasse quis eum imperio Constantinopolim translato floruisse colliget ex eius libro 8. *quum inquit,* Græciam etiam nunc, & viribus & dignitate, orbis terrarum principem: *qua tamen coniectura leuis est nimis. Nam quod quidam Methodici claruisse eum anno Christi centesimo quinquagesimo scripserunt, nullo auctore scripserunt: In errorem inducti, quod hæc epitoma, in vulgo editis libris, Antonino Imper. inscribatur, contra veterum codicum fidem. Vixit quidem sub Antonino Iustinus martyr & philosophus, cuius extant opera Græca, & qui anno* 143. *librum pro nostra religione compositum, Antonino tradidit, vt est in Chronico Eusebij. Hunc illi eundem cum nostro facere videntur & ante eos nescio quis Martinus Polonus, nulla probabili ratione. Iustinum, cuius hæc est epitoma, nemo D. Hieronymo antiquior commemorat: eius mihi locum, ex præfatione in Danielem, notauit doctissimus P. Pithœus. Pæne præ-*

terieram in bibliotheca Medicaa vidisse me beneficio Fr. Victorij, Petri nepotis Iustini codicem litteris Longobardicis, in quo hic auctor, M. Iunianus Iustinus *dicitur: qui & in Ant. Arnaldi amplissimi viri ms.* Iustinus Frontinus.

TROGI

TROGI POMPEII FRAGMENTA.

DE EODEM, & IVSTINO *veterum auctorum loca.*

PRISCIANVS LIB. VI.

Trogus Pompeius lib. 6. Inde Scepsim petit, quo se media interfecta socru contulerat, is ab Herculide petito colloquio.

Idem lib. 5. Trogus historicus in XXII. fœmininum à flamine, protulit hæc flaminea. Papicio propterea mortem flamineæ, flaminio obijt.

VETVS INTERPRES Virgilij, qui est apud P. Danielem, in illud tertij Æneid.

Teucrus Rhœteas primum est aduectus in oras.

Teucrus. de hoc fabula duplex est: Nam & de parentibus eius dupliciter traditur. Alij enim Cureas & Idæ Nymphæ; alij inter quos & Trogus, Scamandri filium tradunt: qui *Scamander*, cum *Creta* frugum inopia laboraret, cum parte tertia populi, ad exteras sedes quærendas profectus est, ab Apolline monitus, ibi eum habiturum sedes, vbi noctu à terrigenis oppugnatus esset:

Cum Ad Phrygiam venisset, & castra posuisset, noctu mures arcuum neruos & loramenta armorum adroserunt. Scemander hos interpretatus hostes esse terrigenas, in Idæ montis radicibus ædificia collocauit: qui cum aduersus finitimos bellum gereret, victor in Xanto flumine lapsus non comparuit, qui post à Cretensibus in honorem regis sui Scamander appellatus est; filioque eius *Teucro* regnum traditum, qui viros e suo nomine *Teucros* appellauit, qui post à rege *Troo* Troiani dicti sunt, & templum Apollini constituit, quem Sinynthium appellauit; Cretenses enim murem Smythicem dicunt, &c.

Idem ad illud 4. Æneid.

Ductoresq; alijs quos Africa terra triumphis Diues alit. ——

Triumphis diues, id est, bellicosa, & quidam dicunt Afros numquam triumphasse. Plinius autem secundo historiæ naturalis, & Pompeius Trogus Afros dicunt pompam triumphi primos inuenisse, quam sibi Romani postea vindicauerunt. Libius autem Andronicus refert, eos de Romanis sæpius triumphasse, suosque porticus Romanis spolijs adornasse, merito ergo *diues triumphis*.

PLINIVS *in indice Historiæ Naturalis*, *Trogum auctorem multis locis laudat, vt lib. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 31. Quæ ex eo transtulit, non arbitror, esse ex libris historiarum.*

Lib.

Lib. 7. Cap. 3. Et in Ægypto septenos vno vtero simul gigni, auctor est Trogus, *Eadem fere totidem verbis, Solinus cap. 3.*

Lib. 11. Cap. 39. Pili à cute exeunt crassi, hirti: fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis Leoni: dasypodi & in buccis intus & in pedibus: quæ vtraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque colligens.

Cap. 52. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse auctor seuerissimus, quos verbis eius subijciam. Fons vbi est magna, segnem animum subesse significat, quibus parua, mobilem; quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant; quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros; quibus iuxta tempora inflexa, derisores, quibus in totum deflexa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse iudicant; qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent: candidi pars extenta, notam impudentiæ habet; qui identidem operire solent, inconstantiæ. Auricularum magnitudo, loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

Lib. 17. Cap. 10. Nam folia palmarum apud Babylonios seri, atque ita arborem prouenire, Trogum credidisse demiror.

Lib. 31. Cap. vlt. Trogus auctor est, circa

Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, vnde ablatæ sint spongiæ.

CHARISIVS LIB. I.

Sed & Valgius, & Verrius, & Trogus de animalibus: hæ res lacte dicuntur; at consuetudo tamen aliud sequitur.

Leg. fortasse. hi tres lacte dicunt.

FL. VOPISCVS IN AVRELIANO.

Neminem scriptorum, quantum ad historiam pertinet, non aliquid esse mentitum: prodente quinetiam, in quo Liuius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifestis testibus conuincerentur.

Idem in Probo. Et mihi quidem id animi fuit, non vt Sallustios, Liuios, Tacitos, Trogos atque omnes disertissimos imitarer viros in vita principum & temporibus disserendis.

HIERONYMVS PROOEMIO.

In Danielem.

Ad intelligendas autem extremas partes Danielis, multiplex Græcorum historia, necessaria est, &c. præcipueque nostri Liuij, & Pompeij Trogi, & Iustini, qui omnem extremæ visionis narrant historiam; & post

Ale-

Alexandrum vsque ad Cęsarem Augustum, Syriæ & Ægypti, id est Seleuci & Antiochi, & Ptolemæorum bella describunt.

Idem in cap. 5. Danielis. Quo (*de Balthazare loquitur*) interfecto, à Dario rege Medorum, qui Cyri regis Persarum auunculus fuit, & Cyro Persa, quæ duo regna Esaias ascensorem bigæ cameli & asini vocat, destructum esse imperium Chaldæorum. Quod quidem & Xenophon in Cyri maioris scribit infantia, & Pompeius Trogus, & multi alij, qui barbaras scripsere historias.

AVGVSTINVS LIB. IV.

De ciuitate Dei, cap. 6.

Iustinus qui Græcam, vel potius peregrinam, Trogum Pompeium sequutus, non Latine tantum, sicut ille, verum etiam breuiter scripsit historiam, opus librorum suorum sic incipit: Principio rerum, &c.

Paulo post. Qualibet autem fide rerum, vel iste, vel Trogus scripserit: nam quædam illos fuisse mentitos, aliæ fideliores literæ ostendunt: constat tamen, & inter alios scriptores, regnum Assyriorum à Nino rege, fuisse longe lateq; porrectum.

ORO-

OROSIVS LIB. I. C. VIII.

De fame Ægypti, cui Ioseph subuenit.

Pompeius historicus, eiusque breuiator Iustinus docet.

Et cap. 10. Ait enim Pompeius, siue Iustinus hoc modo, Ægyptij cum scabiem & vitiliginem, &c. *quæ exstant lib.* 36. *Iustini.*

Transcripsit autem Orosius ad verbum, pleraque ex Iustino in suam Ormestam mundi, ita enim in Mss. inscribitur ipsius historia.

ISIDORVS LIBRO DE NATVRA

Rerum, qui in Mss. P. Pithœi, inscribitur de Astronomia.

De monte Æthna Iustinus in libro historiarum ita scripsit. Siciliæ tellus tenuis ac fragilis & cauernis quibusdam fistulisque ita penetrabilis, &c. *quæ exstant lib.* 4.

IORNANDES LIBRO.

De rebus Gothicis.

Ex quorum (*Gothorum*) nomine vel genere Trogus Pompeius, Parthorum dicit extitisse prosapiam.

Idem

Idem. Tunc Cyrus rex Perſarum, poſt grande interuallum, & pene poſt ſexcentorum triginta annorum tempora, Pompeio Trogo teſtante, Getarum reginæ Thamiri, ſibi exitiale intulit bellum.

MARTINVS POLONVS

ſub Antonino Pio.

Eo tempore, floruit Pompeius Trogus, natione Hiſpanus, qui totius orbis hiſtorias à tempore Nini regis Aſſyriorum, vſque ad Monarchiam Cæſaris Latino ſermone deduxit, diſtinguens per libros XLIV. quorum abbreuiationem fecit Iuſtinus eius diſcipulus: Qui Iuſtinus philoſophus Antonino Pio librum de Chriſtiana religione compoſitum tradidit, & benignum eum Chriſtianis fecit.

Sarisberienſis *in Policratico, Iuſtinum ſæpe citat.*

